

Partea 4/2021

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE

Culegere de lucrări științifice de specialitate

Partea 4/2021



STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE



Chișinău • 2021

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE

Partea 4/2021

Culegere de lucrări științifice de specialitate

Chișinău • 2021

Culegerea este recomandată spre publicare de către Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Culegerea „Studii și cercetări juridice”, nr. 4 pune în evidență o parte din rezultatele proiectului 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” din cadrul Programului de Stat 2020-2023, obținute în semestrul II al anului 2021.

Cercetările științifice înfățișate în culegerea de față vizează accesul liber la justiție – premisă importantă a calității justiției, reflectă procesul de implementare a normelor de drept internațional în legislația națională privind protecția socială, pun în evidență tendințele în dezvoltarea profesiei de avocat în Republica Moldova, invocă responsabilitatea și vinovăția potrivit sistemului de drept al Republicii Moldova, relevă discursul fricii ca formă a discursului de ură și instigare la discriminare în campaniile electorale din Republica Moldova, conturează aspectele legale și practice ale discreției fiscale și limitele acesteia, caracterizează regimul măsurilor speciale (operative) de investigații în cadrul probatoriului penal, denotă specificul examinării plângerilor de către judecătorul de instrucție, explică cadrul asigurării criminalistice a activității speciale de investigații, subliniază rolul politicii penale în elaborarea sancțiunilor penale, reliefează storicul incriminării declarațiilor cu rea-voință, producătoare de consecințe juridice, în legislația penală a Republicii Moldova, clarifică specificul infracțiunii în dreptul internațional, argumentează drepturile titularului de brevet pentru soi de plante, proiectează căile de consolidare a cadrului de reglementare normativă a raporturilor juridice privind producția la comandă și în fine fundamentează securitatea națională și dreptul persoanei la siguranță prin prisma Acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană.

Cercetările conținute în culegere pot servi drept suport de asistență pentru factorii decizionali la elaborarea politicilor publice în domeniul justiției și armonizarea legislației naționale la standardele europene. La fel, lucrarea poate fi de interes și utilitate pentru cei antrenati în procesul de instruire și cercetare juridică, pentru funcționarii instituțiilor de drept și, nu în ultimul rând, pentru deputați, politicieni și alte persoane cu implicație în viața social-politică din Republica Moldova.

Colegiul de redacție:

Valeriu CUȘNIR, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, coordonator științific*

Iurie FRUNZĂ, *doctor în drept, conferențiar universitar, secretar științific de editie*

Victor JUC, *doctor habilitat în științe politice, profesor universitar*

Serghei SPRINCEAN, *doctor habilitat în științe politice, conferențiar cercetător*

Andrei SMOCHINĂ, *doctor habilitat în drept, profesor universitar*

Gheorghe COSTACHI, *doctor habilitat în drept, profesor universitar*

Mircea DUȚU, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, București; România*

Florin TUDOR, *doctor în drept, profesor universitar, Galați, România*

Mihai FLOROIU, *doctor în drept, profesor universitar, Galați, România*

Camelia IGNĂTESCU, *doctor în drept, conferențiar universitar, Suceava, România*

Coordonator științific: Valeriu CUȘNIR, *doctor habilitat în drept, profesor universitar*

Procesare computerizată: Elena Curmei

Copertă: Vitalie Leca

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Studii și cercetări juridice: Culegere de lucrări științifice de specialitate / Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. – Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2021 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”) – . – ISBN 978-9975-3201-1-5.

Partea 4. – 2021. – 232 p. – Texte: lb. rom., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul cap. – 55 ex.

ISBN 978-9975-3201-8-4.

34(082)=135.1=161.1

S 93

CUPRINS

PREFAȚĂ	7
CAPITOLUL I. DREPT CONSTITUȚIONAL ȘI INSTITUȚII POLITICE	
1.1. COSTACHI Gheorghe. Accesul liber la justiție – premisă importantă a calității justiției	11
CAPITOLUL II. DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN. INTEGRARE EUROPEANĂ	
2.1. CHIRTOACĂ Natalia. Particularitățile ordinii juridice a Uniunii Europene	25
2.2. SOSNA Boris, НАСИРЛИ Эмиль. Имплементация международных правовых норм о социальной защите в национальное законодательство	33
CAPITOLUL III. DREPT PUBLIC	
3.1. FRUNZE Iurie. Tendințe în dezvoltarea profesiei de avocat în 30 de ani de la obținerea independenței Republicii Moldova	45
3.2. POSTICĂ Alexandru, COROBCENCO Irina. Discursul fricii ca formă a discursului de ură și instigare la discriminare în campaniile electorale din Republica Moldova	76
3.3. ODAINIC Mariana. Discreția fiscală - drept al contribuabilului și obligație a funcționarului fiscal: aspecte legale și practice	93
CAPITOLUL IV . DREPT PENAL ȘI DREPT PROCESUAL PENAL	
4.1. CUȘNIR Valeriu, COVALCIUC Ion. Abordări teoretico-normative privind măsurile speciale (operative) de investigații în probatoriul penal	105
4.2. OSOIANU Tudor, OSTAVCIUC Dinu. Etapele și procedura examinării plângerilor de către judecătorul de instrucție	116
4.3. RUSU Vitalie. Interpretări privind reglementarea asigurării criminalistice a activității speciale de investigații	138
4.4. ZOSIM Alexandru. Rolul politicii penale în elaborarea sancțiunilor Codului penal al Republicii Moldova	149

4.5. NASTAS Andrei. Istoricul incriminării declarațiilor cu rea-voință, producătoare de consecințe juridice, în legislației penale a Republicii Moldova	155
4.6. MÎTCU Dinu. Infrațiunea în dreptul internațional: abordări doctrinare și caracteristici	169
4.7. PILAT Sofia. Infrațiunea de vandalism: factori și repercusiuni	184

CAPITOLUL V. DREPT PRIVAT

5.1. CHIRTOACĂ Leonid, SPIVACENCO Anatolie. Reflecții asupra drepturilor titularului de brevet pentru soi de plante	194
5.2. ARSENI Igor. Актуальные аспекты оптимизации приказного производства в гражданском процессе Республики Молдова	205

CAPITOLUL VI. SECURITATEA ȘI DREPTURILE PERSOANEI

6.1. BENCHECI Marcel. Securitatea națională și dreptul persoanei la siguranță: aspecte ale interconectării prin prisma Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană	219
--	-----

CONTENT

FOREWORD	7
CAPITOLUL I. DREPT CONSTITUȚIONAL ȘI INSTITUȚII POLITICE	
1.1. COSTACHI Gheorghe. Free access to justice – an important premise of the quality of justice	11
CHAPTER II. INTERNATIONAL AND EUROPEAN LAW. EUROPEAN INTEGRATIONĂ	
2.1. CHIRTOACĂ Natalia. The peculiarities of the legal order of the European Union	25
2.2. SOSNA Boris, NASERLÎ Emil. Implementation of international legal standards on social protection into national legislation	33
CHAPTER III. PUBLIC LAW	
3.1. FRUNZĂ Iurie. Trends in the development of the lawyer profession 30 years after the independence of the Republic of Moldova	45
3.2. POSTICĂ Alexandru, COROBCENCO Irina. The discourse of fear as a form of the discourse of hate and instigation to discrimination in electoral campaigns in the Republic of Moldova	76
3.3. ODAINIC Mariana. Tax secrecy – a right of the taxpayer and an obligation of the tax official: legal and practical aspects	93
CAPITOLUL IV . CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW	
4.1. CUȘNIR Valeriu, COVALCIUC Ion. Theoretical-normative approaches regarding the special (operational) measures of investigation in criminal proofing	105
4.2. OSOIANU Tudor, OSTAVCIUC Dinu. Steps and procedure for examination of complaints by the instruction judge	116
4.3. RUSU Vitalie. Interpretations concerning the regulation of the forensic insurance of the special investigative activity	138
4.4. ZOSIM Alexandru. The role of criminal policy in the elaboration of sanctions of the criminal code of the Republic of Moldova	149

4.5. NASTAS Andrei. History of criminalization of bad will statements with legal consequences within criminal law of the Republic of Moldova	155
4.6. MÎTCU Dinu. Infringement in international law: reflections and characteristics	169
4.7. PILAT Sofia. The crime of vandalism: factors and repercussions	184

CHAPTER V. PRIVATE LAW

5.1. CHIRTOACĂ Leonid, SPIVACENCO Anatoile. Reflections on the rights of the patent holder for plant varieties	194
5.2. ARSENI Igor. Current aspects of the optimization of ordered procedure in the civil process of the Republic of Moldova	205

CAPITOLUL VI . SECURITY AND RIGHTS OF PERSON

6.1. BENCHECI Marcel. National security and right of the person to safety: aspects of interconnection in the Republic of Moldova - European Union Association Agreement	219
---	-----

PREFAȚĂ

Cercetările științifice realizate în cadrul programului de stat „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” sunt axate pe un șir de subiecte și probleme de importanță pentru implementarea prevederilor Acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană și consolidarea statului de drept.

Primatul *justiției* pentru statul de drept este evident și vital, or anume justiția dreaptă constituie garanția exercitării efective a drepturilor și libertăților cetățenești. Acest rol se datorează locului puterii judecătorești în sistemul puterilor publice, funcțiilor ce revin, precum și prin faptul că anume *justiția* este cea care asigură caracterul definitiv privind aplicarea necondiționată a legii.

În acest context problematica accesului la justiție este de un interes științific deosebit, înscriindu-se în valorile statului de drept și totodată și instrument de valorificare ale acestora, iar garantarea accesului la justiție nu este altceva decât consecința preeminenței dreptului; înseși ideea statului de drept este indisolubil legată de accesul la justiție.

Cercetarea particularităților ordinii juridice a Uniunii Europene rămâne a fi și actuală și importantă din perspectiva interesului Republicii Moldova în calitate de stat asociat, dar și de potențial membru al Uniunii Europene în viitor. În acest sens, trebuie să înțelegem că aplicarea cât mai corectă a normelor dreptului european reprezintă o condiție esențială a realizării scopului de integrare europeană prevăzut de Tratatul institutiv ale Uniunii.

Un obiectiv major al procesului de integrare vizează armonizarea cadrului legislativ din diverse domenii ale vieții sociale și economice din țară; migrația și circulația forței de muncă determină cu acuitate necesitatea elaborării și promovării modificărilor și completărilor de natură să conducă la schimbări pozitive în cadrul juridic privind protecția socială a cetățenilor Republicii Moldova, în corespundere cu normele internaționale și europene în materie.

O parte integrantă a sistemului judiciar și de drept din Republica Moldova este avocatura, care la rândul ei suscită o abordare și evaluare multiaspectuală, inclusiv în context istoric. Astfel, cercetarea evoluției instituției avocaturii

naționale invocă o incursiune adecvată în istoria statului și dreptului românesc, la general, dar și a dreptului sovetic, or aceste sisteme de drept au avut o traiectorie destul de controversată.

Evenimentele social-politice din ultimii ani au scos în evidență discursul de ură – fenomen social relativ puțin cercetat, deși cu repercusiuni asupra climatului de liniște, de stabilitate, și ordine în societate, astfel încât cercetarea științifică a acestuia este oportună și chiar necesară, inclusiv din perspectiva elaborării unor soluții privind prevenirea și sancționarea acestuia. Dezvoltarea tehnologiilor informaționale, a rețelelor de socializare și a mass-media online, favorizează și amplifică discursul fricii, intoleranța, inclusiv generează noi forme de manifestare a acestui fenomen și, cei mai importanți înlesnește răspândirea lui rapidă în spațiul virtual. Prin urmare eforturile științifice sunt justificate, ba mai mult, fiind necesară extinderea ariei de cercetare, or fenomenul discursului de ură aduce atingere unui cerc larg de relații sociale - relații interetnice, politice, mediatice, religioase, informaționale, etc.

Un reper important în direcționarea cercetărilor științifice servește politica penală a Republicii Moldova – domeniu puțin fundamentat științific și practic impredictibil, cu multiple „oscilații, incoerențe, contradicții, coliziuni” și alte deficiențe de care suferă legislația penală națională, inclusiv după multitudinea de modificări și suplینiri introduse în Codul penal al Republicii Moldova. Imperativul major al politicii penale ar fi elaborarea unor astfel de norme care să fie maximal stabile și nu ar suscita modificări frecvente, astfel contribuind la sporirea eficacității funcției preventive a legii penale. Conținutul și limitele sancțiunilor juridico-penale constituie reflecția politicii penale în vigoare, iar legiuitorul în procesul elaborării lor trebuie să ia în considerare realitățile economice, politice, sociale și spirituale existente în societatea noastră și nu în alte țări.

Organele de urmărire penală prin utilizarea metodelor, mijloacelor și forțelor disponibile contribuie nemijlocit la prevenirea și descoperirea infracțiunilor, asigurarea restituirii prejudiciului cauzat de infracțiuni, căutarea persoanelor care se ascund de organele de urmărire penală, de instanța de judecată sau se sustrag de la sancțiunea penală și a celor dispăruți fără urmă. Fundamentarea științifică a activității organelor de urmărire penală este necesară din perspectiva perfecționării metodelor și mijloacelor de investiga-

re, de implementare a tehnicilor moderne, a experienței și practicii judiciare avansate, precum și a eficientizării interacțiunii și cooperării în materie. Un loc important în acest context revine științei criminalistice care asigură, prin metodele și mijloacele tehnico-științifice, prin cadrul tactico-metodologic realizarea eficientă a tuturor formelor de activitate procesuală și investigativă, în special a celor destinate descoperirii și administrării probelor. Pe de altă parte, legislația procesual-penală determină nu numai temeiurile, condițiile și conținutul activității de urmărire penală, dar stabilește și proceduri de adresare și examinare a plângerilor și exercitării controlului judiciar în acest domeniu, la diverse etape ale actului de justiție – etapa admisibilității; etapa pregătitoare; cercetarea judecătorească; deliberarea și pronunțarea încheierii.

O preocupare de interes a cercetătorilor antrenați în proiect vizează drepturile titularului de brevet pentru soi de plante, drepturi care fac parte din categoria drepturilor exclusive; brevetul conferă amelioratorului dreptul de a interzice (împiedica) persoanelor terțe să producă, să utilizeze sau să comercializeze fără autorizarea sa soiul brevetat precum și materialul recoltat al soiului protejat, cu unele excepții expres stipulate în lege. Prin cercetarea cadrului juridic al brevetului pentru soi de plante se promovează dezvăluirea și explicarea drepturilor și responsabilității titularului de brevet pentru a se bucura de protecția legii, iar în caz de depistare a încălcărilor, să interzică reproducerea, multiplicarea și valorificarea soiului protejat, precum și să oblige terțul vinovat să-i repare prejudiciul suportat.

Cercetările științifice realizate în cadrul proiectului vizează și probleme de drept fiscal, în particular discreția fiscală - drept al contribuabilului și obligație a funcționarului fiscal, reliefează istoricul incriminării declarațiilor cu rea-voință, producătoare de consecințe juridice, în legislația penală a Republicii Moldova, clarifică specificul infrațiunii în dreptul internațional, argumentează drepturile titularului de brevet pentru soi de plante, proiectează căile de consolidare a cadrului de reglementare normativă a raporturilor juridice privind producția la comandă și în fine fundamentează securitatea națională și dreptul persoanei la siguranță prin prisma Acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană.

Culegerea de lucrări științifice de specialitate „Studii și cercetări juridice”, nr. 4/2021 reflectă sinteza cercetărilor științifice realizate în cadrul proiectului

în cel de-al doilea semestru al anului 2021. Cercetările înfățișate în culegere pot servi drept suport de asistență pentru factorii decizionali la elaborarea politicilor publice în domeniul justiției și armonizarea legislației naționale la standardele europene. Totodată, lucrarea poate fi de interes și utilitate pentru cei antrenați în cercetare, pentru reprezentanții instituțiilor de drept și, nu în ultimul rând, pentru deputați, politicieni și alte persoane cu implicație în viața social-politică din Republica Moldova.

Valeriu CUȘNIR, profesor universitar,
doctor habilitat în drept, coordonator al ediției

CAPITOLUL I. DREPT CONSTITUȚIONAL ȘI INSTITUȚIILE POLITICE

ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE - PREMISĂ IMPORTANTĂ A CALITĂȚII JUSTIȚIEI

FREE ACCESS TO JUSTICE - IMPORTANT PREMISE OF THE QUALITY OF JUSTICE

Gheorghe COSTACHI,
*profesor universitar, doctor habilitat în drept,
cercetător științific principal,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Summary

The article includes a brief study on free access to justice, as regulated in the most important international and european acts, as well as in the Fundamental Laws of some contemporary states. The main emphasis is placed both on the meanings of the notion of “free access to justice” and on its hypostases, identified in the doctrine: as a fundamental principle, as a constitutional right and as a guarantee of a fair trial.

As a result of the analysis of the hypostases of free access to justice, it is concluded that seen as a fundamental principle, free access to justice must be understood as an obligation of the state to organize the judicial system and guarantee its legality. As a constitutional right, free access to justice, despite constitutional regulations, is not an absolute right, but a right subject to restriction depending on the requirements of the law for litigation, examination of the case, issuing the judgment, contesting and enforcing it. Finally, analyzed as a guarantee of a fair trial, it is concluded that free access to justice cannot have the role of guaranteeing the right to a fair trial, but vice versa: the right to a fair trial must be recognized as the guarantor of free access to justice. Moreover, only due to the effective guarantee the right to a fair trial, litigants could benefit from effective access to justice, with concrete results, with correct, fair, grounded and legal solutions to the injuries suffered and the rights violated.

Keywords: *justice, access to justice, free access to justice, fair trial, guarantee, quality of justice.*

Cuvinte-cheie: *justiție, acces la justiție, acces liber la justiție, proces echitabil, garanție, calitatea justiției.*

În sistemele constituționale contemporane, *justiția* a devenit una din garanțiile exercitării efective a drepturilor și libertăților cetățenești. Acest rol se motivează prin locul puterii judecătorești în sistemul puterilor publice, prin funcțiile sale (de a interpreta și aplica legile la cazuri concrete, de a judeca și aplica sancțiuni, de a face dreptate)¹, precum și prin faptul că anume *justiția* este cea care asigură cu caracter definitiv aplicarea necondiționată a legii în cadrul statului.

Plecând de la aceste realități, problema *accesului la justiție* a căpătat în prezent o importanță distinctă, fiind unanim admis că *accesul la justiție* reprezintă o cucerire a statului de drept, un instrument de valorificare a acestuia², iar garantarea sa nu este altceva decât consecința ideii de preeminență (superioritate – e.n.) a dreptului³. Din perspectiva dată, se consideră că ideea statului de drept este indisolubil legată de *accesul la justiție*⁴, manifestându-se ca o premisă și o condiție *sine qua non* a acestuia⁵. Mai mult, numeroși cercetători⁶ includ, în definiția și trăsăturile statului de drept *principiul asigurării accesului la justiție*.

Sub aspect istoric, ideea *accesului la justiție* reprezintă una dintre vechile victorii ale gândirii juridice. În acest sens, însăși *Marea Cartă a Libertății* din 1215 prescria monarhului englez să promită că „noi nimănuși nu-i vom refuza la drept sau la justiție și pentru nimeni nu le vom amâna” și că „nici un om liber nu va fi luat, închis în închisoare sau lipsit de dreptul de a poseda bunurile imobile... sau declarat în afara legii sau deportat sau printr-un alt mod nimicit, și noi nu-l vom pedepsi și nu-l vom trimite la pedeapsă, decât printr-o hotărâre legală...”⁷.

În perioada contemporană, *accesul liber la justiție* a fost consacrat cu prioritate în art. 8 din *Declarația Universală a Drepturilor Omului*⁸, potrivit

¹ *Constituția României: comentariu pe articole* / Coord.: I. Muraru, E.S. Tănăsescu. București: C.H. Beck, 2008

² Rideau J. *Le droit au juge: conquête et instrument de l'Etat de droit*. În: Rideau J. (coord.) *Le droit au juge dans l'Union Européenne*. Paris: LGDJ, 1997.

³ Serment L. *Convention européenne des droits de l'homme et contentieux administratif français*. Paris: Economica, 1996

⁴ Cappelletti M. *Access to justice as theoretical approach to law and a practical program for reform*. In: *The South African Law Journal*, 1992.

⁵ Zaharia V. *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective*. Chișinău: Cartier Juridic, 2008.

⁶ Negru B. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: AAP, 1999.

⁷ *Magna-Charta – 1215. Actele constituționale ale Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord*. București: All Beck, 2003

⁸ *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată la New York, la 10 decembrie 1948, Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr. 217-XII din 28.07.1990.

căruia: „Orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin constituție sau lege”. În baza acestei consacrarăi, se afirmă că dreptul în cauză are o vocație universală incontestabilă.

Un alt act internațional, relevant în context, este *Pactul internațional privind drepturile civile și politice* (art. 14), care recunoscând egalitatea tuturor oamenilor „în fața tribunalelor și curților de justiție”, consacră dreptul fiecărei persoane „ca litigiul în care se află să fie examinat în mod echitabil și public de către un tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege, care să decidă fie asupra temeiniciei oricărei învinuiri penale îndreptate împotriva ei, fie asupra contestațiilor privind drepturile și obligațiile sale cu caracter civil”⁹.

Dacă e să invocăm și *Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*¹⁰, ar fi necesar să precizăm că aceasta nu conține expres noțiunea de *acces liber la justiție*, în schimb, în art. 6 alin. (1) statuează: „Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa”. Observăm că în cea mai mare parte reglementările din actele internaționale sunt asemănătoare, acestea configurând conținutul propriu-zis al *accesului liber la justiție*. Ca urmare a recunoașterii internaționale, *accesul la justiție* a căpătat practic peste tot în Europa și nu numai o valoare constituțională, fiind consacrat pe lângă alte drepturi și libertăți fundamentale în legile supreme ale majorității statelor.

Bunăoară, *Carta canadiană a drepturilor și libertăților*¹¹ (Titlul 7) garantează „dreptul la viață, la libertate și inviolabilitatea personală și dreptul de a nu fi lipsit de ele, decât în conformitate cu principiile justiției fundamentale”. La rândul său, *Constituția Italiei*¹², în art. 124 alin. (1), cuprinde la fel o dis-

⁹ *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, adoptat la 16 decembrie 1966, la New York, ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului, nr. 217-XII din 28.07.1990 (în vigoare din 26 aprilie 1993).

¹⁰ *Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* din 4 noiembrie 1950 (Roma), Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.

¹¹ *Charte canadienne des droits et libertés*. [URL]: https://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/CONST_TRD.pdf.

¹² *Constituția Republicii Italiene*. București: All Beck, 1998

poziție normativă prin care se dispune că „oricine poate să se adreseze justiției pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime proprii”.

În mod corespunzător și legislația Republicii Moldova consacră și garantează *accesul la justiție*, ca principiu al statului și drept, fundamental pentru garantarea drepturilor persoanei. Respectiv, potrivit art. 20 din *Constituția Republicii Moldova*¹³: „(1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. (2) Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție.”

Prevederi asemănătoare celor din Constituție conține și art. 6 din *Legea privind organizarea judecătorească* nr. 514/1995¹⁴, în temeiul căruia: „Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime”. Mai mult, în alin. (2) al aceluiași articol se concretizează că „Asociațiile cetățenilor, întreprinderile, instituțiile și organizațiile au dreptul, în modul stabilit de lege, la acțiune în instanță judecătorească pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime care le-au fost încălcate”.

O altă lege importantă în materie este *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*¹⁵, care în art. 5 stipulează: „(1) Orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanță judecătorească, în modul stabilit de lege, pentru a-și apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile și interesele legitime. (2) Nici unei persoane nu i se poate refuza apărarea judiciară din motiv de inexistență a legislației, de imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației în vigoare. (3) Renunțarea uneia dintre părți de a se adresa în judecată prin încheierea în prealabil a unei convenții nu are efect juridic, cu excepția cazurilor de încheiere a unei convenții de strămutare, în condițiile legii, a litigiului la judecata arbitrală”.

În conținutul legislației procesuale penale, *accesul liber la justiție* îl regăsim în următoarea formulă: „Orice persoană are dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanță

¹³ *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.78/140 din 29.03.2016 (cu modificări și completări ulterioare aduse prin *Legea* nr. 256 din 25.11.2016 și *Legea* nr. 70 din 13.04.2017).

¹⁴ *Legea privind organizarea judecătorească*, nr. 514 din 06.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 19.10.1995, nr. 58.

¹⁵ *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*, nr. 225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial*, nr. 285-294 din 03.08.2018 (cu modificări până în 11.06.2020).

independentă, imparțială, legal constituită, care va acționa în conformitate cu Codul de procedură penală” (art. 19 din Codul de procedură penală – „Accesul liber la justiție”)¹⁶.

Mai nou, *accesul liber la justiție* îl regăsim consacrat și în art. 39 din *Codul administrativ al RM*¹⁷, potrivit căruia: „ (1) Controlul judecătoresc al activității administrative este garantat și nu poate fi îngrădit. (2) Orice persoană care revendică un drept vătămat de către o autoritate publică în sensul art. 17 sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri se poate adresa instanței de judecată competente.”

Așadar, constatăm că textul constituțional referitor la *accesul liber la justiție* a fost dezvoltat în mod corespunzător în cele mai importante legi organice, care reglementează procesul înfăptuirii justiției.

Evident, înainte de a aborda și cunoaște conținutul propriu-zis al *accesului liber la justiție*, este necesar de a clarifica accepțiunile date de doctrină acestei sintagme. Potrivit cercetătorului V. Zaharia¹⁸, *accesul la justiție* poate fi înțeles:

✓ în sens concis – ca posibilitate a oricărui subiect de drept de a se adresa unei instanțe judecătorești competente. În acest sens, dacă procedurile judiciare au fost declanșate, se consideră că *accesul la justiție* a fost realizat;

✓ în sens extins – ca posibilitate a oricărui subiect de drept de a se adresa unei instanțe judecătorești competente și de a obține o satisfacție efectivă a cererii/pretenției sale din partea acesteia. Anume în acest sens *accesul la justiție* este reflectat în actele internaționale și legislația Republicii Moldova;

✓ în accepție extensivă, *accesul la justiție* semnifică posibilitatea oricărei persoane de a găsi un remediu efectiv pentru satisfacerea unor pretenții sau protejarea unor drepturi sau interese legitime. În acest sens, se consideră drept mijloace de a înfăptui justiția socială ca și instanța de judecată și căile alternative de soluționare a litigiilor precum arbitrajul, negocierea, medierea. Cu toate acestea, în caz de utilizare a mijloacelor alternative de soluționare a litigiilor, sistemul instanțelor judecătorești și accesul la acestea sunt garanția majoră în realizarea echității sociale;

¹⁶ *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110 (actualizată prin *Legea nr. 10 din 12.02.2021, MO, nr. 108-110/30.04.2021*)

¹⁷ *Codul administrativ al Republicii Moldova* nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018.

¹⁸ Zaharia V. *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective*. Chișinău: Cartier Juridic, 2008.

✓ în sens participativ – ca posibilitate a oricărei persoane de a cunoaște despre funcționarea sistemului de justiție și de a fi implicat în luarea unor decizii în înfăptuirea justiției. Expresia majoră a acestei accepțiuni este eligibilitatea în curțile cu jurați (instituție improprie Republicii Moldova).

În contextul cercetării noastre, noțiunea de *acces liber la justiție* ne interesează în sensul său extins, ca posibilitate de adresare la instanțele judecătorești competente și de obținere a unei satisfacții efective a pretenției din partea acesteia¹⁹.

Revenind la textul constituțional citat, precizăm că *liberul acces la justiție* este reglementat în capitolul I din Titlul II privitor la drepturile, la libertățile și îndatoririle fundamentale, ca un principiu comun pentru drepturile și pentru îndatoririle fundamentale, ceea ce ar putea induce concluzia că, în cazul dat, „nu suntem în prezența unui drept fundamental, ci a unui *principiu de drept*”²⁰.

La acest subiect, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a specificat faptul că dreptul persoanei de a se adresa justiției este o condiție *sine qua non* a efectivității drepturilor și libertăților sale. Iată un motiv pentru care Constituția, proclamând *accesul liber la justiție*, nu numai că l-a calificat ca fundamental, deși, neîndoielnic, absolut, – căci nicio lege nu poate îngradi accesul la justiție, după cum precizează art. 20 alin. (2), – ci și ca un *principiu* care guvernează materia drepturilor și libertăților fundamentale²¹.

Pornind de la aceasta, precum și de la strânsa dependență dintre *accesul liber la justiție* și statul de drept, în literatura de specialitate *accesul liber la justiție* este abordat în câteva ipostaze, și anume²²

- ca *principiu fundamental* de organizare și funcționare a justiției,
- ca un *drept fundamental* al omului și
- mai nou, ca o *garanție implicită a dreptului la un proces echitabil* (ipostază reliefată la nivelul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului).

¹⁹ Costachi Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*. Monografie. Chișinău: S.n., 2021

²⁰ Drăganu T. *Considerații critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de Legea de revizuire a Constituției din 21 noiembrie 2003*. În: Pandectele Române, 2004, nr. 4.

²¹ *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova*, nr. 16 din 28.05.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 56-59/24 din 25.06.1998.

²² Țurcan O. *Accesul liber la justiție: reglementare normativă și interpretare conceptuală*. În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței științifico-practice internaționale, din 20 mai 2016. Chișinău: AAP, 2016

Dezvoltarea și aprofundarea acestor ipostaze ale *accesului la justiție*, în opinia noastră, prezintă un interes deosebit mai ales pentru cunoașterea esenței, conținutului și valorii acestuia în statul de drept. Iată de ce, în cele ce urmează ne vom axa cu precădere pe explicarea acestora.

Privind *accesul liber la justiție* ca principiu, cercetătorii subliniază că acesta este un principiu cu valoare universală ce reprezintă fundamentul organizării oricărui sistem judiciar democratic, având semnificații deosebite atât în dreptul european, cât și în dreptul intern²³.

În concret, acesta este atribuit categoriei *principiilor de funcționare a justiției* în materia dreptului judiciar privat, principii necesare soluționării litigiilor sau a cererilor unor persoane fizice sau juridice, de drept public sau privat, de către instanțele de judecată prin intermediul cărora statul le oferă acestora garanția desfășurării unui proces echitabil²⁴ (cea de-a doua categorie de principii în acest sens fiind *principiile de organizare a justiției*, adică cele care sunt aplicabile organizării sistemului jurisdicțional intern și care conferă puterii judecătorești prerogativele constituționale într-un stat de drept²⁵).

Acest principiu implică existența în sistemul intern al fiecărei țări a unei structuri de funcționare corespunzătoare – instanțe judecătorești competente, care să aibă astfel, în cadrul activității sale, puterea și libertatea de a „trânșa în baza normelor de drept în cadrul unei proceduri organizate”²⁶. Astfel, nu poate fi considerat un veritabil acces la instanță fără ca aceasta să aibă competență în plină jurisdicție²⁷, care să-i permită să examineze cauza în fond și problemele de drept ridicate cu acea ocazie²⁸.

Din perspectiva dată, *accesul liber la justiție* este în deplină concordanță cu accesul la un judecător independent, sens în care Curtea Europeană a considerat necesară aplicarea acestui principiu atât în privința accesului la instanță, ca drept substanțial în vederea obținerii unei hotărâri judecătorești,

²³ Stoica A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul Juridic, 2011.

²⁴ Ibidem. pp. 27-28

²⁵ Ibidem. P. 27

²⁶ Guinchard S., Ferrand F., Fricero N., ș.a. *Droit et pratique de la procedure civile*. 6-e edition. Paris: Dalloz, 2009

²⁷ Leș I. *Organizarea sistemului judiciar românesc*. București: All Beck, 2004.

²⁸ Op.cit. pp.53-54

ce va constitui titlu executoriu, cât și în privința dreptului substanțial de executare a acestui titlu executoriu într-un termen rezonabil²⁹.

În opinia noastră, *acesul la justiție* în ipostaza sa de principiu fundamental, trebuie interpretat mai mult ca o obligație a statului de a organiza un sistem judiciar legal și competent, precum și de a asigura funcționalitatea acestuia în vederea apărării efective a drepturilor omului. Doar în condițiile în care este onorată această obligație putem vorbi și despre un drept fundamental al persoanei de acces la justiție (cea de-a doua accepțiune a noțiunii).

Într-o altă ipostază, principiul *liberului acces la justiție* este perceput în esența sa ca expresie a unui *drept fundamental*³⁰, care implică posibilitatea sesizării unui tribunal independent și imparțial, ca o garanție oferită de stat oricărui justițiabil de a-și putea apăra drepturile și obligațiile sale în fața unei asemenea autorități. Pe cale de consecință, se consideră că *principiul liberului acces la justiție* se concretizează în prerogativele pe care le implică *dreptul la acțiune*, ca facultate recunoscută de ordinea juridică națională oricărei persoane fizice sau juridice³¹.

Perceput ca un *drept la acțiune*, în literatura de specialitate românească, *acesul liber la justiție* este definit ca „un drept public, care conferă titularului lui puterea garantată juridic de a recurge la protecția statului în condiții care să oblige instanțele judecătorești competente să se pronunțe asupra pretenției sale”³²; „facultatea oricărei persoane de a introduce, după libera sa apreciere, o acțiune în justiție, fie ea chiar nefondată în fapt sau în drept, implicând obligația corelativă a statului ca, prin instanța competentă, să se pronunțe asupra acestei acțiuni”³³

Dincolo de aceste nuanțe, se consideră că *acesul liber la justiție* ar trebui înțeles ca o libertate de a sesiza instanța judecătorească ori de câte ori suntem vătămați în drepturi sau urmărind apărarea unor interese legitime, sesizare ce poate fi făcută doar cu respectarea cerințelor legii în materie³⁴.

²⁹ Payan G. *Pour un droit europeen de l'execution en matiere civile et commerciale*. Teză de doctorat susținută în cadrul Facultății de drept, Universitatea de Sud Toulor-Var, 29 noiembrie 2008.

³⁰ Ionescu S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în Noile coduri de procedură*. București: Universul juridic, 2010

³¹ Stoica A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul Juridic, 2011

³² Drăganu T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003.

³³ Chirița R. *Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber e accesul liber la justiție*. În: *Pandectele române*, 2006, nr. 1

³⁴ Țurcan O. *Accesul liber la justiție: reglementare normativă și interpretare conceptuală*. În: *Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței științifico-practice internaționale*, din 20 mai 2016. Chișinău: AAP, 2016

În explicarea *accesului la justiție* ca o libertate, se mai pune accentul pe ideea că acesta este o *libertate individuală*, deoarece, pe de o parte, pentru exercitarea lui nu este nevoie de mai multe persoane, astfel încât nu poate fi considerată o libertate publică, iar, pe de altă parte, întrucât orice persoană are facultatea de a promova o acțiune în justiție, nu și o obligație în acest sens, *accesul la justiție* nu poate fi calificat decât ca o libertate³⁵

Referitor la cercul de subiecți de drept, cărora le este recunoscut *accesul liber la justiție*, este de menționat că, în opinia Curții Constituționale a Republicii Moldova, „prin generalitatea formulării sale, art. 20 din *Constituția Republicii Moldova* permite oricărei persoane – cetățean al Republicii Moldova, cetățean străin sau apatrid – *accesul la justiție*. Totodată, el permite *accesul la justiție* pentru apărarea oricărui drept sau libertăți și a oricărui interes legitim, indiferent dacă aceasta rezultă din Constituție sau din alte legi”³⁶

Așadar, *dreptul de acces la justiție* aparține oricărei persoane fizice sau juridice, indiferent dacă are cetățenia sau naționalitatea statului și indiferent dacă persoana juridică este înscrisă sau nu în registrele de evidență a persoanelor juridice³⁷ (fiind recunoscut că *accesul la justiție* aparține și acelor asocieri care nu au personalitate juridică, dar întrunesc condițiile legii)³⁸.

De aici se poate deduce că *accesul la justiție* este un drept general și egal. Pornind de la aceasta, statul are obligația de a nu exclude pe nimeni de la posibilitatea de a beneficia de sistemul de justiție, ca mecanism de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale³⁹. Mai mult, *accesul la justiție* cuprinde ideea de egalitate și, în special, egalitatea în posibilități⁴⁰.

Pe de altă parte, prezintă importanță faptul că *dreptul de acces la instanță* presupune nu numai dreptul unui reclamant de a declanșa procesul judiciar, ci și⁴¹:

³⁵ Chirița R. *Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber e accesul liber la justiție*. În: Pandectele române, 2006, nr. 1

³⁶ *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova*, nr. 16 din 28.05.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 56-59/24 din 25.06.1998

³⁷ Gouron-Mazel A. *Convention européenne des droits de l’homme. Application par le juge français*. Paris: Litec, 1998

³⁸ Berger V. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. Ediția a IV-a. București: Editura Institutului Român pentru Drepturile Omului, 2003

³⁹ Zaharia V. *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective*. Chișinău: Cartier Juridic, 2008

⁴⁰ Etherington B. *Promises, Promises: Notes on Diversity and Access to Justice*. In: Queen’s Law Journal, 2000, vol. 26

⁴¹ Croitoru M.S. *Dreptul de proprietate în jurisprudența CEDO*. București: Hamangiu, 2010.

- dreptul acestuia ca aspectele de fapt și de drept cu privire la drepturile și obligațiile cu caracter civil invocate de acesta să fie examinate pe fond de instanță și ca procesul să fie soluționat printr-o hotărâre definitivă și irevocabilă;
- dreptul de acces nu numai la prima instanță, ci și la căile de atac, precum și dreptul la executarea hotărârii judecătorești definitive (și irevocabile).

Prin esență, anume o astfel de accepțiune a *accesului la justiție* este cea mai complexă și relevantă pentru înțelegerea acestui drept nu doar ca o prerogativă de a sesiza instanța, dar și ca un drept de a obține o hotărâre judecătorească, care, dacă este benefică să fie executată efectiv, în caz contrar să poată fi verificată sub aspectul legalității și temeiniciei⁴²

În context, vom reitera o problemă frecvent discutată în doctrină, legată de caracterul liber al *accesului la justiție*. Potrivit unor cercetători, noțiunea de *acces liber la justiție* sugerează lipsa unor impedimente și bariere de acces la justiție, ceea ce este de fapt mai mult un ideal⁴³

Libertatea *accesului la justiție* necesită apartenența acesteia la categoria de drepturi, care nu necesită niciun fel de autorizație din partea statului, pentru a putea fi exercitate⁴⁴. În lumina acestei idei, unii cercetători consideră că *accesul liber la justiție* trebuie înțeles ca o „facultate *nestânjenită* de a introduce o acțiune”⁴⁵, idee contestată de alți cercetători, întrucât pentru introducerea oricărei acțiuni trebuie îndeplinite anumite condiții. Aceasta face ca posibilitatea introducerii să nu fie tocmai „*nestânjenită*”. Impedimentele de *acces la justiție* pot fi cele mai diverse, precum: cheltuielile de judecată, legislația care ar limita competența materială a instanțelor judecătorești, ineficiența mecanismelor de executare a hotărârilor judecătorești, corupția etc.⁴⁶. În consecință, se preferă mai mult utilizarea sintagmei „acces la justiție” în detrimentul „accesului liber la justiție”⁴⁷.

⁴² Țurcan O. *Accesul liber la justiție: reglementare normativă și interpretare conceptuală*. În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței științifico-practice internaționale, din 20 mai 2016. Chișinău: AAP, 2016.

⁴³ Rhode D. *Access to justice: again, still*. In: Fordham Law Review, vol. 73, 2004-2005.

⁴⁴ Muraru I., Constantinescu M., Tănăsescu E.S., Enache M., Iancu Gh. *Interpretarea Constituției: doctrină și practică*. București: Lumina-Lex, 2002

⁴⁵ Drăganu T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003

⁴⁶ Zaharia V. *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective*. Chișinău: Cartier Juridic, 2008.

⁴⁷ Chirița R. *Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber e accesul liber la justiție*. În: Pandectele române, 2006, nr. 1

Interesant este că în pofida acestor „îngrădiri”, expres prevăzute de lege (cum ar fi bunăoară, obligația de a acționa în interiorul termenului de prescripție), Legea noastră Fundamentală consacră caracterul absolut al *dreptului de acces liber la justiție*, atât în conținutul art. 20 /alin. (2) „Nici o lege nu poate îngrădi accesul la justiție”/, cât și în art. 54 /alin. (3) „Prevederile aliniatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24”/. În opinia noastră, în condițiile în care pentru adresarea în judecată, pentru examinarea și soluționarea cauzelor și pentru executarea hotărârilor judecătorești legea impune respectarea a numeroase cerințe, nu putem să recunoaștem *dreptul de acces liber la justiție* ca fiind un drept fundamental absolut. Pe cale de consecință, considerăm că norma constituțională în cauză necesită a fi modificată și ajustată la aceste realități și, ca urmare, să fie recunoscută posibilitatea restrângerii acestui drept fundamental doar în condițiile legii.

În fine, dincolo de cele menționate, prezintă interes și accepțiunea *accesului liber la justiție* ca garanție a *dreptului la un proces echitabil*, ca drept ce asigură legătura dintre drepturile omului și statul de drept, caracterizat prin eliminarea arbitrariului și garantarea domniei legii. În doctrină, dreptul în cauză a fost definit ca: „ansamblul garanțiilor procedurale care permit punerea în valoare a majorității drepturilor persoanei protejate prin instrumente internaționale”⁴⁸ în procesul judiciar. În esență, obligația asigurării de către instanța de judecată a *dreptului la un proces echitabil* reprezintă o măsură de garantare efectivă a protecției eficiente a drepturilor și libertăților persoanei în cadrul proceselor judiciare, ca o manifestare relevantă a statului de drept în perioada contemporană. Într-o altă opinie⁴⁹, recunoașterea *liberului acces la justiție* a deschis calea consolidării noțiunii de *proces echitabil*, fiind considerat ca o garanție a acestuia pe care un stat trebuie să le pună la dispoziția oricărei persoane, implicată în soluționarea de către instanța de judecată a unui litigiu.

Analizând mai multe opinii pe marginea acestei ipostaze a *accesului liber la justiție* (deci ca o garanție a *dreptului la un proces echitabil*), am ajuns la concluzia că *accesul liber la justiție* nu poate avea rolul de garanție a *dreptului la un proces echitabil*, ci invers: *dreptul la un proces echitabil* trebuie recu-

⁴⁸ Beșteliu R.M., Brumar C. *Protecția internațională a drepturilor omului*. Ediția a IV-a. București: Universul juridic, 2008

⁴⁹ Stoica A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul Juridic, 2011.

noscut ca având rolul de garant al *accesului liber la justiție*. Mai mult, numai datorită garantării efective a *dreptului la un proces echitabil*, justițiabilii ar putea să beneficieze de un acces efectiv la justiție, cu rezultate concrete, cu soluții corecte, juste, întemeiate și legale pe marginea vătămarilor suferite și a drepturilor încălcate. Numai în condițiile unui proces echitabil, justiția ar putea să-și realizeze misiunea, în condiții de calitate și eficiență, cu un impact pozitiv atât asupra participanților la procese, cât și asupra întregii societăți.

În concluzie, considerăm că *accesul liber la justiție* ar fi lipsit de conținut și finalitate dacă nu ar fi însoțit de garanțiile procesului echitabil, iar actul justiției s-ar transforma într-o formă fără fond nu doar inutilă, dar pe alocuri periculoasă pentru un stat de drept.

Referințe bibliografice:

1. Avornic Gh. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Cartier, 2004.
2. Berger V. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. Ediția a IV-a. București: Editura Institutului Român pentru Drepturile Omului, 2003.
3. Beșteliu R.M., Brumar C. *Protecția internațională a drepturilor omului*. Ediția a IV-a. București: Universul juridic, 2008.
4. Cappelletti M. *Access to justice as theoretical approach to law and a practical program for reform*. In: *The South African Law Journal*, 1992.
5. Ceterchi I., Craiovan I. *Introducere în teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 1998.
6. *Charte canadienne des droits et libertés*. [URL]: https://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/CONST_TRD.pdf.
7. Chirița R. *Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber e accesul liber la justiție*. În: *Pandectele române*, 2006, nr. 1.
8. *Codul administrativ al Republicii Moldova* nr. 116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial* nr. 309-320 din 17.08.2018.
9. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*, nr. 225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial*, nr. 285-294 din 03.08.2018 (cu modificări până în 11.06.2020).
10. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*, nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 07.06.2003, nr. 104-110 (actualizată prin *Legea nr. 10 din 12.02.2021, MO, nr. 108-110/30.04.2021*).
11. *Constituția Republicii Italiene*. București: All Beck, 1998.
12. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. *Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (cu modificări și completări ulterioare aduse prin Legea nr. 256 din 25.11.2016 și Legea nr. 70 din 13.04.2017)*.

13. *Constituția României: comentariu pe articole* / Coord.: I. Muraru, E.S. Tănăsescu. București: C.H. Beck, 2008.
14. *Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* din 4 noiembrie 1950 (Roma), Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.
15. Costachi Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*. Monografie. Chișinău: S.n., 2021.
16. Croitoru M.S. *Dreptul de proprietate în jurisprudența CEDO*. București: Hamangiu, 2010.
17. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată la New York, la 10 decembrie 1948, Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr. 217-XII din 28.07.1990.
18. Drăganu T. *Considerații critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de Legea de revizuire a Constituției din 21 noiembrie 2003*. În: Pandectele Române, 2004, nr. 4.
19. Drăganu T. *Liberul acces la justiție*. București: Lumina Lex, 2003.
20. Etherington B. *Promises, Promises: Notes on Diversity and Access to Justice*. In: Queen's Law Journal, 2000, vol. 26.
21. Gouron-Mazel A. *Convention européenne des droits de l'homme. Application par le juge français*. Paris: Litec, 1998.
22. Guinchard S., Ferrand F., Fricero N., ș.a. *Droit et pratique de la procédure civile*. 6-e edition. Paris: Dalloz, 2009.
23. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova*, nr. 16 din 28.05.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 56-59/24 din 25.06.1998.
24. Ionescu S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în Noile coduri de procedură*. București: Universul juridic, 2010.
25. *Legea privind organizarea judecătorească*, nr. 514 din 06.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19.10.1995, nr. 58.
26. Leș I. *Organizarea sistemului judiciar românesc*. București: All Beck, 2004.
27. *Magna-Charta – 1215*. Actele constituționale ale Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord. București: All Beck, 2003.
28. Muraru I., Constantinescu M., Tănăsescu E.S., Enache M., Iancu Gh. *Interpretarea Constituției: doctrină și practică*. București: Lumina-Lex, 2002.
29. Negru B. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: AAP, 1999.
30. *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, adoptat la 16 decembrie 1966, la New York, ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului, nr. 217-XII din 28.07.1990 (în vigoare din 26 aprilie 1993).

31. Payan G. *Pour un droit europeen de l'execution en matiere civile et commerciale*. Teză de doctorat susținută în cadrul Facultății de drept, Universitatea de Sud Toulor-Var, 29 noiembrie 2008.
32. Rhode D. *Access to justice: again, still*. In: *Fordham Law Review*, vol. 73, 2004-2005.
33. Rideau J. *Le droit au juge: conquête et instrument de l'Etat de droit*. În: Rideau J. (coord.) *Le droit au juge dans l'Union Européenne*. Paris: LGDJ, 1997.
34. Serment L. *Convention européenne des droits de l'homme et contentieux administratif francais*. Paris: Economica, 1996.
35. Stoica A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul Juridic, 2011.
36. Țurcan O. *Accesul liber la justiție: reglementare normativă și interpretare conceptuală*. În: *Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței științifico-practice internaționale*, din 20 mai 2016. Chișinău: AAP, 2016.
37. Zaharia V. *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective*. Chișinău: Cartier Juridic, 2008.

CAPITOLUL II. DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN. INTEGRARE EUROPEANA

PARTICULARITĂȚILE ORDINII JURIDICE A UNIUNII EUROPENE

THE PARTICULARS OF THE LEGAL ORDER OF THE EUROPEAN UNION

Natalia CHIRTOACĂ, *profesor universitar, doctor în drept,
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Summary

This article analyzes and highlights the particularities of the legal order of the European Union, which is characterized by the immediate, direct and priority applicability of the rules of European law in the internal legal order of the Member States. Thus, it is mentioned that the autonomy of the legal order of the European Union does not exclude the collaboration with national legal systems, which is expressed mainly by a participation of state authorities in the implementation of European Union law, which is carried out according to new rules, different from the classical ways of applying public international law.

In conclusion, it is found that the study of the particularities of the legal order of the European Union is important from the perspective of the current interest of the Republic of Moldova as an associated state, but also as a potential member of the European Union in the future. In this regard, we must understand that the correct application of the rules of European law is an essential condition for achieving the goal of European integration provided for in the founding Treaties.

Keywords: *European Union, Member State, European Union legal order, immediate applicability to European legal rules, direct applicability of European Union law, priority of European Union law, implementation of European legal norms.*

Cuvinte cheie: *Uniunea Europeană, state membre, ordinea juridică a Uniunii Europene, aplicabilitatea imediată normelor juridice europene, aplicabilitatea directă a dreptului UE, aplicabilitatea prioritară a normelor europene, implementarea normelor juridice europene.*

Uniunea Europeană este considerată cea mai importantă organizație europeană și cea mai sofisticată instituție regională creată până în prezent, datorită procesului complex de unificare europeană început la finele celui de-al doilea război mondial. La cei 70 de ani de la crearea primei Comunități Europene – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, prin Tratatul de la Paris din 18 aprilie 1951, Uniunea Europeană nu mai seamănă deloc cu ceea ce era atunci. Pe măsura extinderilor succesive, Uniunea Europeană și-a pierdut omogenitatea inițială, atât din punct de vedere economic, cât și politic, devenind un actor din ce în ce mai complex, având în vedere relațiile între membrii săi, cât și modul de raportare la sistemul internațional. Dacă până la 1 decembrie 2009, Uniunea Europeană era definită ca o entitate sui generis, având personalitate juridică emergentă, sprijinindu-se, în existența sa, pe cei trei piloni instituți prin Tratatul de la Maastricht: Comunitățile Europene, politica externă și de securitate comună, justiția și afacerile interne, atunci prin Tratatul de la Lisabona în art. 47 (TUE) se consacră, în mod expres, pentru prima dată, personalitatea juridică a Uniunii Europene: „Uniunea are personalitate juridică”. Astfel, începând cu 1 decembrie 2009, apare un nou subiect de drept internațional, Uniunea Europeană, cu toate prerogativele care îi sunt specifice¹. Prin urmare, având personalitate juridică proprie, Uniunea Europeană dispune de propria sa ordine juridică.

Conceptul de ordine juridică semnifică un ansamblu, ordonat și coerent, de norme juridice și de instituții juridice prin care o societate se organizează din punct de vedere juridic și politic, precum și modul de reglementare, prin astfel de norme și de instituții, a relațiilor dintre diversele subsisteme ale societății globale considerate, a relațiilor părților componente ale însuși ansamblului normativ și instituțional respectiv². Astfel, ordinea juridică este un termen sinonim sau, mai exact, echivalent cu cel de ordine normativă.

Pentru studiul nostru este relevant să clarificăm ce reprezintă ordinea juridică comunitară, care în doctrină este definită ca fiind „un ansamblu organizat și structurat de norme juridice avându-și propriile sale izvoare, dotat cu organe și proceduri apte a le emite, a le interpreta astfel încât să poată constata și sancționa, dacă este cazul, violările aduse unor astfel de norme”³.

¹ Chirtoacă Natalia. Drept instituțional al Uniunii Europene. CEP USM, Chișinău, 2017, p. 129.

² Moroianu Emil Georghe. Studii. Conceptul de ordine juridică, p. 2, <http://www.rsdr.ro/Art-2-1-2-2008.pdf>, accesat la 15.09.2021.

³ Guy Isaac, *Droit communautaire général*, Paris, Masson, 1983, p. 111; Jean-Victor Louis, *L'ordre juridique communautaire* (6-ème édition), Bruxelles, 1993, p. 13.

În opinia unui alt autor⁴, ordinea juridică a Uniunii Europene, în sens larg, cuprinde „totalitatea normelor juridice ce reglementează raporturile juridice la care Uniunea Europeană participă”. În sens restrâns, ordinea juridică a Uniunii Europene cuprinde „totalitatea normelor, materiale și procedurale, aplicabile în cadrul Uniunii Europene”.

O problema importantă și controversată o reprezintă definirea dreptului Uniunii Europene, datorită caracterului deosebit de complex și specificității acestuia. În literatura de specialitate, în raport de conținutul normelor juridice⁵, se face distincție între:

- **dreptul instituțional al Uniunii Europene**, reprezintă normele juridice aplicabile organizării și funcționării instituțiilor UE;
- **dreptul material al Uniunii Europene**, reprezintă normele referitoare la exercitarea atribuțiilor organelor de elaborare a politicilor naționale și administrative, prin acțiuni sau inacțiuni, precum și la stabilirea unor reguli de conduită, în scopul aplicării dreptului UE⁶.

Analizând doctrina de specialitate⁷, constatăm că dreptul Uniunii Europene este un drept autonom și original, alcătuit din două categorii de norme juridice, care nu au echivalent în dreptul internațional clasic, și anume:

- norme cu valoare de legi fundamentale, constituțională, semnate și ratificate de către statele membre (tratatele de instituire și cele de modificare), ca rezultat al cooperării interstatale și care sunt cuprinse în tratatele constitutive;
- norme cu valoare de legi ordinare, elaborate și adoptate de instituții, în existența și funcționarea lor (regulamente, directive, decizii, recomandări și avize), care constituie legislația comunitară/europeană ordinară, fiind obligatorii și direct aplicabile.

Fiind o creație a statelor membre, dreptul UE poate fi privit ca:

- drept supranațional;
- drept distinct de dreptul intern al statelor membre;
- drept integrat în dreptul intern al statelor membre, în ordinea juridică națională.

⁴ Fuerea Augustin. Manualul Uniunii Europene. Editura Universul Juridic, București, 2016, p. 228-229.

⁵ Manolache Octavian. Drept comunitar. Editura ALL Beck. Ediția a III-a, revăzută. București, 2001, p. 50. Marcu Viorel, Diaconu Nicoleta. Drept comunitar general. Editura Lumina Lex, București, 2002, p. 5-7.

⁶ De exemplu: libera circulație a persoanelor, concurența comercială, protecția muncii și securității sociale, protecția mediului înconjurător etc.

⁷ Munteanu Roxana. Drept European. Evoluție – Instituții - Ordine juridică. Editura Oscar Print, București 1996, p. 273-341; Gornig Gilbert, Rusu Ioana Eleonora. Dreptul Uniunii Europene. Editura C. H. Beck, București, 2007, p. 74-85. Fuerea Augustin. Op.cit., p. 228-249.

Altfel spus, dreptul comunitar originar este internațional la creare și supra-național la aplicare.

Chiar dacă dreptul Uniunii Europene are la bază acorduri de drept internațional public, fiind guvernat, de regulă, de principiile dreptului internațional public, acesta s-a conturat, în timp, ca o ordine juridică distinctă de ordinea juridică a statelor membre și de ordinea juridică internațională. Ordinea juridică a Uniunii Europene este distinctă prin faptul că normele sale se adresează, în principal, persoanelor private, iar reglementarea diferendelor care apar între subiectele acestui drept nu este lăsată la latitudinea părților implicate. Sistemul instituit prin tratatele constitutive exclude posibilitatea ca un stat membru să aplice sancțiunile din dreptul internațional public (represalii, despăgubiri) împotriva unui alt stat membru, ca urmare a nerespectării Tratatelor. În numeroase rânduri, Curtea de Justiție a UE a arătat că tratatele institutive nu și-au pierdut caracterul de drept internațional public, dar prin elementele supra-naționale specifice, s-a ajuns la crearea unui sistem juridic închis, cu o ordine juridică proprie.

Spre deosebire de tratatele internaționale obișnuite, tratatele fondatoare ale Uniunii Europene reglementează instituțiile cărora le atribuie competențe și între care se stabilesc raporturi, în favoarea cărora statele membre și-au limitat drepturile suverane în domenii din ce în ce mai extinse și ale cărei subiecte sunt nu numai statele, ci și resortisanții acestora. Atribuirea de competență are natura juridică a unui transfer ireversibil, întrucât Uniunea este dotată cu atribuții proprii și cu puteri reale, care s-au născut dintr-o limitare de competență sau transfer de atribuții de la state la Comunitate. Astfel, transferul ce se realizează de la state, din ordinea lor juridică internă în beneficiul ordinii juridice comunitare, privește drepturile și obligațiile ce corespund dispozițiilor tratatului și antrenează o limitare definitivă a drepturilor lor suverane⁸.

Astfel, putem afirma că dreptul Uniunii Europene este în același timp un drept propriu fiecărui stat membru, dar și comun tuturor statelor membre. Dreptul Uniunii Europene se aplică în cadrul Uniunii Europene ca un drept intern al statelor, dar nu și relațiilor cu un pronunțat caracter intern al acestora (norme adoptate de parlamentele naționale).

Fiind un sistem de drept juridic autonom, cu caracteristici proprii, dreptul Uniunii Europene se implementează în ordinea juridică a statelor membre după

⁸ Hotărârea *Flaminio Costa c./E.N.E.L.*, 6-64, ECLI:EU:C:1964:66, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>, accesat la 18.09.2021.

reguli noi, diferite față de modalitățile clasice de aplicare ale dreptului internațional public. Potrivit Curții de Justiție, ordinea juridică a Uniunii Europene are la bază următoarele caracteristici esențiale, și anume:

1. Aplicabilitatea imediată⁹

Fiind un drept autonom, se pune problema raportului dintre dreptul Uniunii Europene și dreptul național al statelor membre. Dreptul Uniunii Europene consacră principiul monist, în sensul că regulile juridice ale unei comunități mai numeroase trebuie să prevaleze față de cele ale părților sale, aplicarea lor revenind statelor, ca entități distincte. Astfel, se impune respectarea dreptului Uniunii Europene de către statele membre, deoarece sistemul comunitar nu poate funcționa decât în monism, singurul principiu compatibil cu ideea unui sistem de integrare.

Însăși noțiunea de integrare la nivel european presupune în mod obligatoriu realizarea unui transfer de competență de la organele statului membru către instituțiile și organismele Uniunii Europene.

Reglementarea efectului intern al normelor dreptului Uniunii Europene va reveni dispozițiilor dreptului național de natură constituțională. Prin urmare, normele de drept ale Uniunii Europene sunt imediat aplicabile în ordinea juridică a statelor membre de la data emiterii lor și în toată perioada în care sunt în vigoare, fără a fi necesară vreo procedură specială în acest sens. Normele juridice ale Uniunii devin parte integrantă a sistemelor juridice ale statelor membre, ca drept al Uniunii Europene, judecătorii naționali fiind obligați să aplice prioritar dreptul UE. Aplicarea dreptului UE nu poate varia de la un stat la altul, statele fiind ținute să-și respecte obligațiile asumate pe bază de reciprocitate.

2. Aplicabilitatea directă/efectul direct¹⁰

Aplicabilitatea directă a normelor dreptului Uniunii Europene se referă la acele norme, care datorită conținutului lor pot fi aplicate în mod nemijlocit în ordinea juridică a statelor membre, fără a mai fi nevoie de o legislație națională

⁹ Fuerea Augustin. Manualul Uniunii Europene. Editura Universul Juridic, București, 2016, p. 250-251.

¹⁰ Chirtoacă Natalia. Drept instituțional al Uniunii Europene. CEP USM, Chișinău, 2017, p. 117-118. Ținca Ovidiu. Drept comunitar general. Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 1999, p. 232-236.

suplimentară sau de transpunere¹¹. Tratatul constitutiv creează în mod direct drepturi și obligații în sarcina statelor membre, iar în privința indivizilor produc efecte doar dacă normele în cauză au aplicabilitate directă, fără a fi nevoie de emiterea unor acte naționale de aplicare sau transformare.

Aplicabilitatea directă a unei norme presupune întotdeauna ca norma în cauză să aibă un efect direct, adică posibilitatea ca prin această normă să se creeze în mod direct drepturi sau obligații pentru toți subiecții ordinii juridice a Uniunii Europene, nu numai pentru statele membre.

Pentru ca o normă juridică să fie aplicată direct trebuie să întrunească următoarele condiții:

- norma trebuie să fie necondiționată (imperativă);
- textul prevederii să fie suficient de detaliat pentru a permite o astfel de aplicare (self-executing);
- norma să fie “completă”¹²; și
- norma să creeze drepturi pentru individ, fără a afecta drepturile unor terți¹³.

În acest sens, Curtea de Justiție a precizat că prevederile Tratatelor în domeniul libertăților fundamentale¹⁴ conferă individului, în mod nemijlocit, drepturi care pot fi invocate și în fața instanțelor naționale¹⁵.

Recunoașterea efectului direct înseamnă garantarea statutului juridic al cetățeanului european. Aplicabilitatea directă a dreptului Uniunii Europene presupune aptitudinea de a fi invocat de către un particular pe calea unei acțiuni în fața instanțelor sau administrației naționale a statelor membre, atât pentru a li se recunoaște drepturile, cât și pentru a se anula efectul unor acte juridice interne care sunt contrare dreptului european. Principiul aplicabilității directe își găsește confirmarea în dispozițiile art. 288 alin.2 din TFUE, dar numai în ceea ce privește regulamentele, despre care se precizează că sunt de aplicabilitate directă în toate statele membre. Pentru celelalte acte normative ale Uniunii Europene, i-a revenit rolul Curții de Justiție de a statua acest principiu, cu ocazia soluționării unor cauze.

¹¹ Este cazul normelor prevăzute în tratatele constitutive și care au implicat acest caracter direct aplicabil. De asemenea, regulamentele sunt supuse unui regim juridic asemănător.

¹² O normă este considerată “completă” atunci când ea nu trebuie detaliată prin norme de aplicare ale statelor membre sau ale unor instituții comunitare.

¹³ Hotărârea NV Algemene Transport - en Expeditie Onderneming van Gend & Loos c./ Netherlands Inland Revenue Administration., 26-62, ECLI:EU:C:1963:1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61962CJ0026>, accesat la 18.09.2019.

¹⁴ Curtea de Justiție a recunoscut aplicabilitatea directă a art. 34, 45, 49, 56, 63 din TFUE.

¹⁵ Hotărârea Yvonne van Duyn v Home Office., 41-74, ECLI:EU:C:1974:133, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61974CJ0041>, accesat la 20.09.2021.

3. Aplicabilitatea prioritara/supremația¹⁶

Dreptul Uniunii Europene beneficiază de prioritate în raport cu dreptul național al statelor membre, la fel ca și dreptul internațional. Tratatul de instituire a Comunităților Europene nu conținea clauze exprese cu privire la supremația dreptului comunitar, principiul supremației/priorității fiind afirmat doar prin intermediul deciziilor Curții de Justiție.

Tratatul de la Lisabona consacră acest principiu printr-o Declarație anexată Tratatului: „... în conformitate cu jurisprudența constantă a Curții de Justiție a Uniunii Europene, tratatele și legislația adoptată de Uniune pe baza tratatelor au prioritate în raport cu dreptul statelor membre, în condițiile prevăzute de jurisprudența menționată”¹⁷. Prin urmare, normele dreptului UE se aplică cu prioritate în ordinea juridică a statelor membre, astfel că prin actele naționale ulterioare nu pot fi modificate sau abrogate dispoziții ale dreptului Uniunii Europene, iar normele dreptului UE ulterioare pot modifica sau face inaplicabile norme juridice naționale¹⁸. Odată cu aderarea la Uniunea Europeană, statele adoptă dispoziții legale, constituționale sau de altă natură, prin care este favorizată această aplicare prin acordarea unui regim specific dreptului Uniunii Europene, astfel încât instanțele naționale aplică fără restricție normele dreptului european.

Față de cele expuse mai sus, ținem să menționăm că în ultima perioadă de timp integrarea europeană a devenit nu doar un deziderat fundamental al politicii interne și externe a Republicii Moldova și al Guvernului, ci și o forță majoră de coeziune politică și socială. Odată cu semnarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere, liberalizarea regimului de vize și integrarea treptată în piața internă a Uniunii Europene, are loc integrarea de facto a Republicii Moldova în spațiul politic și economic european¹⁹. În măsura în care Republica Moldova va continua parcursul european, va trebui să integreze treptat părți din legislația europeană, în special odată cu începerea negocierilor de aderare la Uniunea Europeană, astfel încât ordinea juridică a Uniunii Europene va dobândi treptat prioritate asupra ordinii juridice interne.

În urma analizei realizate, constatăm că autonomia ordinii juridice a Uniunii Europene nu exclude colaborarea cu sistemele juridice naționale, care se exprimă,

¹⁶ Curtea de Justiție a motivat supremația dreptului comunitar prin principiul efectivității acestuia. Supremația dreptului comunitar poate fi privită și ca o consecință a obligației de loialitate a statelor membre față de comunitate.

¹⁷ Declarația nr. 17 cu privire la supremație, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=RO#d1e35-335-1>, accesat la 20.09.2021.

¹⁸ Vătăman Dan. Uniunea Europeană. Ghid practic de specialitate. Editura Pro Universitaria, București, 2015, p. 182.

¹⁹ Chirtoacă Natalia. Op. cit., p. 141-145.

în principal, printr-o participare a autorităților statale la implementarea dreptului Uniunii Europene, care după cum am menționat se realizează după reguli noi, diferite față de modalitățile clasice de aplicare ale dreptului internațional public.

În concluzie, menționăm că studierea particularităților ordinii juridice a Uniunii Europene este importantă din perspectiva interesului actual al Republicii Moldova în calitate de stat asociat, dar și de potențial membru al Uniunii Europene în viitor. În acest sens, trebuie să înțelegem că aplicarea cât mai corectă a normelor dreptului european reprezintă o condiție esențială a realizării scopului de integrare europeană prevăzut de Tratatul institutiv.

Referințe bibliografice:

1. Chirtoacă Natalia. Drept instituțional al Uniunii Europene. CEP USM, Chișinău, 2017.
2. Moroianu Emil Georghe. Studii. Conceptul de ordine juridică, p. 2, <http://www.rsdr.ro/Art-2-1-2-2008.pdf>.
3. Guy Isaac, *Droit communautaire général*, Paris, Masson, 1983.
4. Jean-Victor Louis, *L'ordre juridique communautaire* (6-ème édition), Bruxelles, 1993.
5. Fuerea Augustin. Manualul Uniunii Europene. Editura Universul Juridic, București, 2016.
6. Manolache Octavian. Drept comunitar. Editura ALL Beck. Ediția a III-a, revăzută. București, 2001.
7. Marcu Viorel, Diaconu Nicoleta. Drept comunitar general. Editura Lumina Lex, București, 2002.
8. Munteanu Roxana. Drept European. Evoluție – Instituții - Ordine juridică. Editura Oscar Print, București 1996.
9. Gornig Gilbert, Rusu Ioana Eleonora. Dreptul Uniunii Europene. Editura C. H. Beck, București, 2007.
10. Hotărârea Flaminio Costa c./E.N.E.L., 6-64, ECLI:EU:C:1964:66, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>.
11. Ținca Ovidiu. Drept comunitar general. Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 1999.
12. Hotărârea NV Algemene Transport - en Expeditie Onderneming van Gend & Loos c./ Netherlands Inland Revenue Administration., 26-62, ECLI:EU:C:1963:1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61962CJ0026>.
13. Tratatul de la Lisabona (Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=RO#d1e307-13-1>.
14. Hotărârea Yvonne van Duyn v Home Office., 41-74, ECLI:EU:C:1974:133, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61974CJ0041>.
15. Declarația nr. 17 cu privire la supremație, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=RO#d1e35-335-1>.
16. Vătăman Dan. Uniunea Europeană. Ghid practic de specialitate. Editura Pro Universitaria, București, 2015.

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПРАВОВЫХ НОРМ О СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS ON SOCIAL PROTECTION INTO NATIONAL LEGISLATION

Boris SOSNA, *profesor universitar, doctor în drept,
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Emil NASIRLI, *doctorand,
Universitatea Europeană din Molova*

Summary

In the presented material, the authors consider topical issues of the implementation of international norms on social protection into national legislation. It is necessary to study the norms of other states, which can serve as an example for implementation in the legislation of Moldova.

Especially it is possible to highlight those proposals and additions that will lead to positive changes in the current legislation on social protection and the implementation of international norms in the direction of European integration.

Key words: *decent standard of living, social protection, health protection, social security, labor safety, social services, social assistance.*

Cuvinte cheie: *standard de viață decent, protecție socială, protecție a sănătății, securitate socială, siguranță a muncii, servicii sociale, asistență socială.*

Предприниматели из западных стран уже сделали вывод, что охрана здоровья и безопасности труда - это одна из возможностей увеличить прибыль предприятия. Безопасность и охрана здоровых условий труда в Республике Молдова и Азербайджанской Республике также должны быть приоритетными направлениями социальной и трудовой политики государств. Если положение в этой области существенно улучшить, то так же можно добиться существенного сокращения человеческих, моральных и материальных потерь.

В ст. 7 Конституции Республики Молдова установлено, что Конституция Республики Молдова является ее высшим законом. Ни один закон или иной правовой акт, противоречащие положениям Конституции, не имеют юридической силы. В статье 8 указано, что Республика Молдова обязуется соблю-

дать Устав Организации Объединенных Наций и договоры, одной из сторон которых она является, строить свои отношения с другими государствами на общепризнанных принципах и нормах международного права. Вступлению в силу международного договора, содержащего положения, противоречащие Конституции, должен предшествовать пересмотр Конституции. А статья 4 гласит, что конституционные положения о правах и свободах человека толкуются и применяются в соответствии с Всеобщей декларацией прав человека, пактами и другими договорами, одной из сторон которых является Республика Молдова. При наличии несоответствий между пактами и договорами об основных правах человека, одной из сторон которых является Республика Молдова, и внутренними законами приоритет имеют международные нормы.

Аналогично предусмотрено в ст.148-II Конституции Азербайджанской Республики, в которой указано, что «Международные договоры, стороной которых является Азербайджанская Республика, - неотъемлемая составная часть системы законодательства Азербайджанской Республики». А ст. 7-II. Определяет, что «В Азербайджанской Республике государственная власть ограничивается во внутренних вопросах только правом, во внешних вопросах - только положениями, вытекающими из международных договоров, стороной которых является Азербайджанская Республика». Кроме этого Конституция АР в ст. 12 декларирует, что обеспечение прав и свобод человека и гражданина, достойного уровня жизни гражданам Азербайджанской Республики — высшая цель государства. Тем самым, Азербайджанская Республика является социальным государством, политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека. Для сравнения отметим, что Конституция Республики Молдова в ст.1 прямо не гарантирует своим гражданам право на достойную жизнь, то есть не провозглашает себя социальным государством. В РМ гарантируются достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм, которые являются высшими ценностями.

Для того чтобы социальное и трудовое законодательство Республики Молдова и Азербайджанской Республики полностью соответствовали содержащейся в Конституции декларации о том, что является социальным государством, политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека (особенно для Азербайджана), необходимо руководствоваться рекомендациями Международной ор-

ганизации труда (далее – МОТ). Хотя, безусловно, реальное качество жизни в каждой стране определяется уровнем развития ее экономики и финансов.

К сожалению, например, в Республики Молдова за 2019 год получили травмы на производстве 515 человек, в том числе 72 погибли. А всего за этот год было зарегистрировано 497 случаев травматизма работников в сфере труда. Количество несчастных случаев на производстве выше по сравнению с 2018 годом, когда произошел 421 несчастный случай с работниками.¹ При этом Национальное бюро статистики сообщает что, в III квартале 2019 года, рабочая сила Республики Молдова, которая состоит из занятого населения и безработных, составила 947,7 тыс. человек.² Эти показатели существенно выше по сравнению с аналогичными показателями развитых зарубежных стран.

В международно-правовых документах ответственность государства за здоровье человека определяется путем признания права человека на здоровье.³ Такие соглашения предусматривают право на «максимально достижимый уровень» здоровья. Большинство из этих соглашений содержат обязательства государств в отношении здоровья в самом широком смысле. Это касается и охраны здоровья как такового, и детского здравоохранения, и обеспечения защиты репродуктивного и профессионального здоровья, а также благоприятного для здоровья состояния окружающей среды.

Как следует из Доклада МОТ, в начале XX в., когда были установлены первые правовые нормы, регулирующие степень вероятности подвергнуться производственным рискам в сфере труда,⁴ вопросы безопасности и гигиены труда превратились в многогранную проблему. Эта проблема имеет послед-

¹ [интернет ресурс] <http://sindicat.md/rukovodstvo-inspektsii-truda-profsoyuzov-predstavilo-doklad-o-situatsii-v-oblasti-bezopasnosti-truda-i-ohrany-zdorovya/>. [просмотр, 21.02.2021]

² [интернет ресурс] <https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774> [просмотр, 21.02.2021]

³ Борисова-Жарова В. Г. Международно-правовые основы обеспечения права человека на здоровье: автореф. дис.... канд. юрид. наук. Москва, 2008 г.

⁴ На первой сессии Международной конференции труда (29 октября 1919 г. – 27 января 1920 г.) в Вашингтоне МОТ приняла «Рекомендацию № 6, 1919 г. о белом фосфоре». В этом акте государствам - членам МОТ предлагалось ратифицировать «Бернскую конвенцию 1906 г. о запрете использования белого фосфора в спичечном производстве». Это одна из самых первых конвенций по вопросам безопасности и гигиены труда, и она была направлена на запрещение применения белого фосфора в связи с особой опасностью для здоровья работников. Цитата с: [интернет ресурс] https://studref.com/660952/ekonomika/vzaimodeystvie_mezhdunarodnogo_rossiyskogo_pravovogo_regulirovaniya_ohrany_zdorovya_sfere_truda [просмотр:11.04.21].

ствия не только для жизни людей, развития предприятий и предпринимаемых на национальном уровне усилий по повышению производительности труда и снижению уровня бедности, но и для окружающей человека среды.⁵ Международные трудовые стандарты определяют правовые нормы в новых социально-экономических условиях, и позволяют создать прочную правовую базу для эффективного развития трудового и социального законодательства в области охраны здоровья и техники безопасности. В 1919 г. МОТ приняла свою первую конвенцию № 1 согласно которой провозгласил 8-часовой рабочий день. И как ни странно, эта норма международного права была воспринята из первого в советской России Кодекс законов о труде, принятый в 1918 году. Фактов, чтобы наше трудовое законодательство было примером для мирового сообщества, увы, очень мало.

Приверженность наших стран общепризнанным принципам международного права можно наглядно продемонстрировать на примере подписания и ратификации, например, Республикой Молдова 43 конвенций МОТ в области труда. Из них, свыше 11 касаются вопросов условий труда и охраны здоровья.

Среди них можно назвать, в частности:

1. nr. 155 от 1981 года – privind securitatea si igiena muncii si mediul de munca (о безопасности и гигиене труда и производственной среде), Geneva, 22.06.1981, ratificată prin Legea nr. 755-XIV din 24.12.1999;
2. nr. 127 – cu privire la greutatea maxima a încărcăturilor care pot fi transportate de un singur lucrator, Geneva, 28.06.1967, ratificată prin Legea nr. 1330-XIII din 26.09.1997;
3. nr. 182 – privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor si acțiunea imediata in vederea eliminării lor, Geneva, 17.06.1999, ratificată prin Legea nr. 849-XV din 14.02.2002;
4. nr. 184 от 2001 – privind securitatea si igiena muncii in agricultura (о безопасности и гигиене труда в сельском хозяйстве), Geneva, 21.06.2001, ratificată prin Legea nr. 1058-XV din 16.05.2002;
5. nr. 119 – privind dotarea mașinilor cu dispozitive de protecție, Geneva, 25.06.1963, ratificată prin Legea nr. 1404-XV din 24.10. 2002;
6. nr. 152 – privind securitatea si igiena muncii în operațiunile portuare, Geneva, 25.06.1979, ratificată prin Legea nr. 339-XVI din 17.11.2006;

⁵ Доклад VI МОТ – «Нормотворческая деятельность Международная организация труда в области безопасности и гигиены труда: углубленное рассмотрение с целью разработки плана действий в этой сфере» 91-я сессия 2003 г. [интернет ресурс]: www.ilo.org/public . [дата обращения 24.07.2021].

7. nr. 187 от 2006 года – privind cadrul de promovare a securității și sănătății în muncă (об основах, содействующих безопасности и гигиене труда) ratificată prin Legea nr. 72-XVIII din 26.11.2009, и другие.

В Азербайджане, с 2010 года также начался процесс ратификации указанных конвенций МОТ.⁶ Однако, следует признать что Азербайджанская Республика отстает в этом плане от Молдовы.

Международной организацией труда приняты 184 конвенции и 192 рекомендации. Правительствам государств, не ратифицировавших Конвенции МОТ о снабжении машин защитными приспособлениями (№ 119), о защите от радиации (№ 115), о бензоле (№136), о профессиональных раковых заболеваниях (№ 139), рекомендовано в максимально применять основные принципы, которые содержатся в данных Конвенциях и в дополняющих их Рекомендациях (№№ 118,134, 144 и 147). Правительствам рекомендовано также руководствоваться сводом практических правил и практическими руководствами МОТ по гигиене и безопасности труда.

Следует указать, что Республика Молдова является одной из стран, ратифицировавших наибольшее число конвенций по правам человека. Важнейшим документом, определившим вопросы социальной защиты работников в процессе труда и сформулировавшая концептуальные основы государственной политики международного сообщества в области условий и охраны здоровья и безопасности труда, является ратифицированная Республикой Молдова Конвенция № 155 (1981 г.) «О безопасности, гигиене труда и производственной среде».⁷ Конвенция определила, что термин «рабочее место» означает все места, где трудящимся необходимо находиться или куда им необходимо следовать в связи с их работой, и эти места прямо или косвенно находятся под контролем предпринимателя. Конвенция определяет термин «здоровье» в отношении труда: он означает не только отсутствие недуга, а так же болезни. Она определяет, что в «здоровье» включаются также влияющие на здоровье элементы физического и психического характера, имеющие непосредственное отношение к гигиене и безопасности труда. Из 5 разделов Конвенции, 3 являются основополагающими. Так, раздел II определяет принципы национальной политики, согласно которым «каждый Член Организации

⁶ Данные Офиса национального координатора МОТ в Азербайджане [интернет ресурс] <https://www.ilo.org/moscow/countries/azerbaijan/lang--ru/index.htm> // https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:102556 [просмотр:11.04.21].

⁷ Конвенция ратифицирована Законом РМ nr. 755-XIV от 24.12.1999.

в соответствии с национальными условиями и практикой и по консультации с наиболее представительными организациями работодателей и работников разрабатывает, осуществляет и периодически пересматривает согласованную национальную политику в области безопасности труда, гигиены труда и производственной среды. Цель такой политики - предупредить несчастные случаи и повреждение здоровья, возникающие в результате работы, в ходе ее или связанные с ней, сводя к минимуму, насколько это обоснованно и практически осуществимо, причины опасностей, свойственных производственной среде». Раздел III определяет мероприятия (меры) которые должны быть приняты на национальном уровне каждым членом Организации путем законодательства либо правил или любым другим способом. И раздел IV, указывающий на мероприятия, которые должны быть приняты в обязательном порядке на уровне предприятия. Например, ст.16 Конвенции указывает на то, что «1. Работодатели должны обеспечивать, насколько это обоснованно и практически осуществимо, чтобы находящиеся под их контролем рабочие места, механизмы, оборудование и процессы были безопасными и не угрожали здоровью. 2. Работодатели должны обеспечивать, насколько это обоснованно и практически осуществимо, чтобы находящиеся под их контролем химические, биологические и физические вещества и агенты были безопасными для здоровья, когда принимаются соответствующие защитные меры. 3. Работодатели должны, в случае необходимости, предоставлять соответствующие защитные одежду и средства, чтобы предотвратить, насколько это обоснованно и практически осуществимо, возникновение несчастных случаев или вредных последствий для здоровья».

Важное значение имеет положение ст. 5 Конвенции о том, что на безопасность и гигиену труда оказывает влияние связь между материальными элементами труда и работающими, которые выполняют и контролируют работу, а также приспособленность оборудования, инструмента, времени труда, организации трудовых процессов к физическим и психическим предрасположенностям работников. К сожалению, некоторые требования и рекомендации МОТ в Молдове остаются без внимания. Отсутствуют не только нормативные документы, но и научные работы по определению связи между материальными элементами труда и лицами, которые выполняют работу или контролируют ее, а также по приспособленности механизмов, оборудования, рабочего времени, организации труда и трудовых процессов к физическим и психическим свойствам трудящихся.

Конвенция №155 определяет, что проведение в жизнь законодательства и правил по безопасности и гигиене труда и производственной среде обеспечивается надлежащей и соответствующей системой инспекции. При этом в Молдове вряд ли стоит ожидать эффективной деятельности Государственной инспекции труда при нынешнем штате государственных инспекторов по охране труда. Да и за раздробленности полномочий по осуществлению госконтроля за соблюдением работодателями законодательства по охране здоровья и безопасности, где этими полномочиями сейчас наделены аж 10 компетентных учреждений. Подробно смотри в главе 2, параграф 2.3.

Ратификация Конвенции МОТ № 187 «Об основах, содействующих безопасности и гигиене труда» ровно через 10 лет после вышеназванной, не вызвала столь ожесточенных споров, как некоторые другие международные договоры, к которым Республика Молдова присоединилась в последние годы. Молдавское законодательство было вполне готово к принятию этой Конвенции. По заключению Министерства труда, семьи и соцзащиты РМ (название на тот период - прим. авт.), законодательная база РМ и сложившаяся структура органов исполнительной власти, обеспечивающих осуществление надзорных и контрольных функций за выполнением норм конвенций, уже в 2009 г. позволяли ратификацию данной Конвенции. При этом не требовалось внесения больших изменений в действующее молдавское законодательство, следовательно, и дополнительных бюджетных расходов.

Таким образом, ратификация Конвенции МОТ № 187 стала ожидаемым и логически обоснованным шагом на пути совершенствования внутригосударственного регулирования охраны здоровья и безопасности труда в Республике Молдова. Положения данной Конвенции во многом базируются на фундаменте, заложенном Конвенцией № 155, являющейся частью молдавской правовой системы с 24.12.1999 г. В частности, Конвенция № 187 предписывает государствам создать единую трехкомпонентную инфраструктуру охраны здоровья и безопасности труда, включающую в себя:

- государственную политику в области охраны здоровья и безопасности труда;
- государственную систему охраны здоровья и безопасности труда;
- государственную программу по охране здоровья и безопасности труда.

Конвенция МОТ № 187, расширяя пределы правового регулирования вопросов охраны здоровья и безопасности труда, предписывает разрабатывать все три указанных выше компонента на основе принципов, изложенных в ак-

тах МОТ, и решать эти вопросы также с помощью консультаций с крупными представительными организациями работников и работодателей.

Кроме того, как уже было отмечено выше, для РМ и АР остаются актуальными задачи повышения эффективности надзорно-контрольных механизмов. Одним из решений данной проблемы должно быть максимальное исключение «заказных» корректировок статистических данных, а также уклонение от учета соответствующих фактов. Очевидно, что без достоверной статистики невозможны ни правильная оценка общего состояния охраны здоровья и безопасности труда в стране, ни оценка эффективности действующих механизмов и выделение наиболее проблемных аспектов, требующих от законодательной и исполнительной власти своевременного вмешательства.

К международным правовым актам в рассматриваемой сфере можно отнести Соглашение о сотрудничестве в области охраны труда (Москва, 9 декабря 1994 г.), подписанное Азербайджанской Республикой, Республиками Армения, Беларусь, Молдова, Таджикистан, Узбекистан, Казахстан, Кыргызской Республикой, Туркменистаном, Украиной, Грузией и Россией.

В данном Соглашении установлено, что одним из направлений деятельности в области охраны здоровья и безопасности труда должно быть такое направление, как разработка системы показателей и государственной отчетности в области охраны здоровья и безопасности труда на основе согласованной методики.

Большинство молдавских и азербайджанских работодателей не понимают, что здоровье работников и безопасность рабочих мест является необходимым условием современного предпринимательства. Например, в Великобритании целенаправленно культивируется в бизнес-сообществе политика корпоративной социальной ответственности (*Corporate Social Responsibility*), с помощью которой эффективно решаются многие вопросы охраны здоровья работников. Поэтому, на наш взгляд, есть смысл широко применять в организациях нормы международного стандарта SA 8000 - «Социальная ответственность». Стандарт SA 8000 (*Social Accountability*) является стандартом системы по социальному и этическому менеджменту. Этот стандарт применяется на добровольной основе, и его разработало в 1997г. Агентство по аккредитации Совета по экономическим приоритетам (*Council on Economic Priorities Accreditation Agency* - CEPAA). Стандарт обновили в 2008 г., и его можно применить к организации любого размера, любой формы собственности и любых видов деятельности. Стандарт включает в себя определенные требования и программы по мониторингу в отношении здоровья работни-

ков и безопасности труда. Мониторингу должны подвергаться детский труд, принудительный труд. Должны быть обследованы дисциплинарные методы в трудовых отношениях, отсутствие дискриминации, гарантии работникам по заработной плате и социальному обеспечению. Это касается вопросов, затрагивающих продолжительность рабочего дня, свободу объединений, коллективные переговоры, а так же системы управления. Он основывается на принципах 12-ти конвенций МОТ. Стандарт требует принимать меры для обеспечения здоровья и безопасности работников, обеспечить безопасную и здоровую производственную среду, выполнение всех требований техники безопасности, полномасштабное обучение работника, доступ к качественной бытовой и питьевой воде.

В Канаде, например, в 1978 г. Актом Парламента с целью содействия здоровью и безопасности на рабочих местах и улучшению физического и психического здоровья работников основан Канадский центр профессионального здоровья и безопасности труда или Канадский Центр Охраны Труда - КЦОТ (*Canadian Center for Occupational Health and Safety* - «ССОHS»). Данный Центр является федеральной правительственной организацией, подчиняется Парламенту Канады. Он оказывает содействие в осуществлении концепции предотвращения профессиональных заболеваний и производственных травм. Центр управляется Советом, представленным тремя ключевыми заинтересованными сторонами: правительством (федеральным, региональными и территориальными властями), работодателями и работниками.⁸ Необходимость создания аналогичного Центра в Молдове и Азербайджане так же очевидна.

За 93 года, начиная с основания Международной организации труда в 1919 г., этой организацией было принято 1488 конвенций. Республика Молдова в настоящее время ратифицировала (и не денонсировала) 43 конвенции МОТ, таким образом теоретически можно говорить о ратификации 125 актов МОТ.

Сегодня важнейшими являются 81 конвенция и протокол к конвенциям МОТ. Среди важнейших актов МОТ можно выделить две группы, отличающиеся особой важностью.

Это, во-первых, так называемые 8 фундаментальных конвенций МОТ, которые посвящены основным правам и принципам в трудовых отношениях. В Декларации МОТ об основополагающих принципах и правах в сфере труда 1998 г. указано, что выполнение государствами этих прав и принципов не зависит от факта ратификации определенных конвенций. Эти права и прин-

⁸ Постовалова Т.А. Трудовое право Европейского Союза (теория и практика). М: Проспект, 2015 г., стр. 99.

ципы должны выполняться только исходя из факта присоединения к Уставу МОТ государства. Международная организация труда последние 11 лет проводит активную кампанию по ратификации и контролю за исполнением положений этих 8-ми конвенций. Считается, что государство, уважительно относящееся к международным правовым стандартам в сфере труда, должно ратифицировать все 8 конвенций. Почти все развитые страны ратифицировали все фундаментальные конвенции. Республика Молдова также ратифицировала все 8 фундаментальных конвенций МОТ.

Во-вторых, безусловно, в число важных входят так называемые приоритетные конвенции МОТ, выделенные в качестве таковых Административным советом МОТ: Конвенция 1964 г. о политике в области занятости (№ 122), Конвенция 1947 г. об инспекции труда в промышленности и торговле (№81), Конвенция 1976 г. о трехсторонних консультациях для содействия применению международных трудовых норм (№ 144), Конвенция 1969 г., об инспекции труда в сельском хозяйстве (№ 129). Эти четыре Конвенции выделены в особую группу с целью содействия их ратификации максимально большим количеством государств - участников МОТ. Все четыре приоритетных Конвенции, относящиеся к безопасности и гигиене труда, Молдовой ратифицировано. Таким образом, молдавское законодательство по данному вопросу отвечает духу и букве этих международных актов.

В соответствии с Конвенцией № 129 положения, которые касаются инспекции труда, в основном аналогичны тем, которые содержатся в Конвенции № 81. Молдавское законодательство об охране здоровья и безопасности труда по вопросам, затрагиваемым в этих двух Конвенциях, применяется в равной степени как к промышленности и торговле, так и в сельском хозяйстве.

По нашему мнению, следует также ратифицировать такие конвенции и протоколы МОТ, относящиеся к сфере охраны труда, как:

1. Конвенция 1990 г. о ночном труде (№ 171).
2. Протокол 1990 г. к Конвенции 1948 г. о ночном труде женщин (№89).
3. Конвенция 1988 г. о безопасности и гигиене труда в строительстве (№ 167).
4. Конвенция 1995 г. о безопасности и гигиене труда на шахтах (№176)
5. Конвенция 1964 г. о пособиях в случаях производственного травматизма (№ 121).

Следует напомнить, что в 2014 году Республика Молдова подписала Договор об ассоциации с Европейским Союзом. Соответственно для его реа-

лизации, в целях претворения в жизнь различных Директив Совета Европейских Сообществ, Молдова постоянно приводит свое законодательство в соответствие с этими коммунитарными документами.

Анализ международных и молдавских правовых актов в области охраны здоровья и безопасности труда позволяет сделать вывод, что молдавское законодательство в целом соответствует международным нормам и стандартам в области охраны здоровья и безопасности труда. А что касается Азербайджанской Республики, то здесь еще необходима работа по ратификации многих Конвенций МОТ. При этом, при трансформации норм международного права в национальное законодательство необходимо учитывать состояние экономики, социальные и культурные особенности наших стран.

Международные правовые нормы, реализованные в нормах нашего трудового законодательства, помогут не только приблизить правовые отношения к более высоким стандартам в развивающихся экономических отношениях. Реализация этих норм позволит обеспечить исполнение трудового законодательства в соответствии с основными принципами и правилами международного сообщества в трудовых отношениях. Это создаст базу для снижения уровня производственного травматизма и профессиональной заболеваемости, определит правовую базу развитию законодательства об охране здоровья и безопасности труда.

Referințe bibliografice:

1. Конституция Республики Молдова от 29.07.1994 г. Официальный монитор РМ № 1 от 12.08.1994 г.
2. Закона РМ «О социальной помощи» № 547 от 25.12.2003. Официальный монитор РМ № 42-44 от 12.03.2004 г.
3. Конвенция «О безопасности, гигиене труда и производственной среде» № 155 от 1981 г., ратифицирована Законом РМ № 755-XIV от 24.12.1999.
4. Капша Т., Сосна Б., Захария С. Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие. Германия, 2016 г.
5. Постовалова Т.А. Трудовое право Европейского Союза (теория и практика). М: Проспект, 2015 г.
6. Борисова-Жарова В. Г. Международно-правовые основы обеспечения права человека на здоровье: автореф. дис...канд. юрид. наук. Москва, 2008 г.
7. <http://sindicat.md/rukovodstvo-inspektii-truda-profsoyuzov-predstavilo-doklad-o-situatsii-v-oblasti-bezopasnosti-truda-i-ohrany-zdorovya/>. [интернет ресурс], [просмотр, 21.02.2021]

8. На первой сессии Международной конференции труда (29 октября 1919 г. – 27 января 1920 г.) в Вашингтоне МОТ приняла «Рекомендацию № 6, 1919 г. о белом фосфоре». В этом акте государствам - членам МОТ предлагалось ратифицировать «Бернскую конвенцию 1906 г. о запрете использования белого фосфора в спичечном производстве». Это одна из самых первых конвенций по вопросам безопасности и гигиены труда, и она была направлена на запрещение применения белого фосфора в связи с особой опасностью для здоровья работников. Цитата с: [интернет ресурс] https://studref.com/660952/ekonomika/vzaimodeystvie_mezhdunarodnogo_rossiyskogo_pravovogo_regulirovaniya_ohrany_zdorovya_sfere_truda [просмотр:11.04.21].
9. Доклад VI МОТ – «Нормотворческая деятельность Международная организация труда в области безопасности и гигиены труда: углубленное рассмотрение с целью разработки плана действий в этой сфере» 91-я сессия 2003 г. [интернет ресурс]: www.ilo.org/public. [дата обращения 24.07.2021].
10. Данные Офиса национального координатора МОТ в Азербайджане [интернет ресурс] <https://www.ilo.org/moscow/countries/azerbaijan/lang--ru/index.htm> // https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:102556 [просмотр:11.04.21].

CAPITOLUL III. DREPT PUBLIC

TENDINȚE ÎN DEZVOLTAREA PROFESIEI DE AVOCAT ÎN 30 DE ANI DE LA OBȚINEREA INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE LEGAL PROFESSION 30 YEARS AFTER THE REPUBLIC OF MOLDOVA GAINED INDEPENDENCE

Iurie FRUNZĂ, conferențiar universitar,
doctor în drept, cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Summary

The establishment and organization of the bar and the legal profession in Moldova were based on the law in ancient Rome and Greece, the liberal law in France, and modern Moldovan law has its roots both in medieval Moldova and in the law institution in the Romanian Kingdom, the Empire Russian and the Soviet Union. The treatment of the historical development of the modern Moldovan law legislation, which reflects the evolution of this institution, is to be focused on the following periodization: I). 1864-1918, from the adoption of the first law on the establishment of the bar until the end of the First World War and the development of the union of Bessarabia and Bukovina with Romania; II). 1918-1945, interwar period, until the formation of the presidium of the Bar Association of the former Moldovan Soviet Socialist Republic (R.S.S.M.); III). 1945 - 1990, called the socialist period; IV). 1990 - 1999, named as a transition period in the formation of the legislation on law; V). 1999 - until now, called the contemporary period.

Keywords: *the institution of law; the legal profession; evolution; development; legislation; periodization; structure; code.*

Cuvinte cheie: *instituția avocaturii; profesia de avocat; evoluție; dezvoltare; legislație; periodizare; structură; cod.*

Examinarea evoluției instituției avocaturii moderne naționale impune cercetarea istoriei statului și dreptului național, care a avut o cale extrem de vectorială. O bună parte din trecutul său în perioada modernă statul și dreptul moldovenesc au fost atașați cursului istoric al altor state: Imperiului Rus, Regatului Român și Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste.

Este cunoscut faptul că avocatura modernă moldovenească își are rădăcinile atît în Moldova medievală, cât și în instituția avocaturii din Regatul Român, Imperiul Rus și Uniunea Sovietică. Pentru tratarea dezvoltării istorice a legislației avocaturii moderne moldovenești propunem următoarea periodizare, care reflectă evoluția acestei instituții:

- I. 1864-1918, de la adoptarea primei legi cu privire la constituirea corpului de avocați pînă la sfîrșitul primului război mondial și desfășurarea unirii (alipirii) Basarabiei și Bucovinei cu România;
- II. 1918-1945, perioadă interbelică, pînă la formarea prezidiului Colegiului avocaților al fostei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești (R.S.S.M.);
- III. 1945 – 1990, numită ca perioadă socialistă;
- IV. 1990 – 1999, numită ca perioadă de tranziție în formarea legislației moderne cu privire la avocatură;
- V. 1999 - pînă în prezent, numită ca perioadă contemporană.

Accentuăm, periodizarea dată impune doar dezvoltarea legislației avocaturii moderne moldovenești. Or, ca atare, avocatura și profesia de avocat ca instituție și-a început dezvoltarea sa încă din sec. XVII. Or, secolul al XVIII-lea aduce noi organizări în ceia ce privește instanțele judecătorești. Așa, prin reforma judiciară din 1741 în ținuturi apar judecători de profesie - oameni cu multă cunoștință a legilor și toți cetățenii sînt obligați să se adreseze inițial în judecata de ținut, apoi, în caz dacă nu vor fi de acord cu hotărîrea adoptată, pot să apeleze la divan. A doua reformă, de la 1768, divanul ca instanță superioară de judecată este divizat în 2 departamente: unul pe pricini civile și altul pentru examinarea cauzelor penale. A treia reformă, de la 1777, crează divanul duhovnicesc și pe cauze de familie. Totodată se instituie procedura obligatorie în scris în toate instanțele. Rezultatele acestor reforme au impus ca orice proces judiciar urma să se finalizeze cu adoptarea obligatorie de către judecători a unei hotărîri în scris și motivată, cu trimitere la legea respectivă. De atunci în judecățile moldovenești apar și funcționarii auxiliari așa cum sunt grefierii, secretarii, arhiviștii. Judecătorii apelează tot mai des la articolele din pravile, de asemenea și împricinații își întemeiază jalbele lor tot pe pravile.

Ca o consecință directă a acestor noi organizări a fost faptul că atât cei care judecau, cât și părțile din proces trebuiau să cunoască bine procedura de judecată și pravilele (dreptul scris), unii pentru a judeca, iar alții pentru a-și susține interesele în fața instanțelor judecătorești. În asemenea condiții populația nu se mai putea pregăti bine de judecată pentru a putea corespunde noilor stări de lucruri și nici nu putea apela la rude sau cunoscuți din capitală, unde erau preponderent amplasate instanțele de judecată, fiindcă nici aceștia nu erau mai bine pregătiți. De aceea populația apela la anumiți oameni cunoscători ai pravilelor și procedurii și a căror ocupație de bază era „vechilicul” sau „advocatlicul”¹.

Astfel, multe documente judiciare din secolul al XVIII-lea arată că în fața instanțelor de judecată în locul persoanelor împlicate apar alte persoane, care erau împuternicite de către acei care se judecau ca să le susțină procesul. Aceștia apar sub denumirea de **vechili**.² Documentele cunoscute până astăzi nu atestază în Moldova, în secolul al XVIII-lea, o organizare specializată a acestor vechili și nici norme după care se selecționau acei care se ocupau cu vechilicul. Prin urmare, reiese că toți care doreau și aveau puține cunoștințe despre pravile (normele de drept scris) puteau să activeze în calitate de vechili.

Spre sfârșitul sec. al XVIII-lea, începutul sec. al XIX-lea, odată cu trecerea statului moldovenesc la principiile de drept modern și cu implementarea ideilor iluministe venite din Europa, jurisprudența în Moldova a început să se dezvolte rapid. În asemenea condiții ocupația avocațială de vechil a început să fie foarte întrebătă. Dar, în lipsa unor norme riguroase de selectare, au început să se ocupe cu vechilicul mulți dintre acei ce nu aveau nici o pregătire juridică, nici o situație morală sau materială și, ceea ce a avut repercursiuni mai grave, a fost faptul că au început a se implica în activitatea de avocat străinii. Această stare de lucruri a creat mai multe momente negative în practicarea vechilicului. În primul rând, creșteau abuzurile vechililor și, în al doilea rând, creșteau încurcăturile care le produceau la instanțele judecătorești „*cu fel de fel de prelungiri ca să nu poată da de sfârșit pentru a lor interesuri*”³. Mai mult, în acea perioadă vechilii nu luau și nici clienții nu le dădeau lor o procură, un act semnat de ei, care să rămână o dovadă la instanța de judecată că intra-devăr clienții au știință și admit toate cele lucrate de vechilul lor. Din această cauză când clienților nu le convenea hotărîrea dată de instanțele judecătorești, porneau din nou un proces pe motiv

¹ Ungureanu, Gh. Istoricul avocaturii în Moldova. Iași, 1938, pag. 7

² Iorga, N. Studii și documente, vol. VI, pag. 297

³ Arhivele Statului Iași. Condicta domnească. litera K, nr. 393, fila 274-276

că n-au știut că vechilul lor a intentat acțiune și că nu l-ar fi împuternicit să le apere procesul.

În consecință, s-a luat hotărîrea ca orice vechil să fie împuternicit cu procură, numită pe atunci „scrisoare de vechilic”. Această scrisoare de vechilic trebuia să fie semnată de acei care-l alegeau de vechil (de clienți) și care erau deplini răspunzători de acțiunile lui. Scrisoarea urma apoi să fie legalizată de către client la dregătorii de ținuturi, de către ispravnici și numai după aceasta vechilul putea să se prezinte cu procura la judecată.

Astfel, vel Logofătul Dreptății (Ministrul Justiției) Balș, la 10 aprilie 1803 trimite „*un rând de cărți pe la toate ținuturile pentru ca oricine vor ave giudecări la Divan și-și vor rândui vechil, fără scrisoare de vechilic să nu vie că nu vor fi primiți și le va fi zădarnică cheltuiala și osteneala cu venirea pe aice*”⁴.

La 1814 eruditul jurisconsult și pravilist moldovean, Andronache Donici (1760-1829), publică la Iași, pravila sa care a intrat în istoria dreptului sub denumirea de „Manualul juridic a lui Andronache Donici”. În această lucrare A. Donici culege din Basilicale (Împărăteștile Pravile) și paragrafele relative la vechil sau avocat. Aceste capete de pravilă prevăd și unele norme în ceea ce privește alegerea unui vechil. Și, întrucât, acestea sunt scoase din Basilicale, care se aplicau încă din cele mai vechi timpuri în Moldova, conchidem, fără echivoc, că și capetele de pravilă relative la avocați se aplicau în țara noastră cu mult înainte de anul 1814. Oricum, remarcăm încă o dată că lexemul avocat este întâlnit pentru prima dată în Titlul VII-“Despre vechil” din Manualul juridic al lui Andronache Donici.

Articolele referitoare la vechil cuprind următoarele:

Pentru Vechil

Titlul 7

1. „Cel ce orânduiește pre altul spre a săvârși ceva din partea sa, dacă va isprăvi își va lua plata după tocmeală iar neisprăvind sau făcând împotrivă din ceia ce au luat povățuire, întră sub judecată și nimic nu va lua. Și iarăși după pravilă vechil sau avocat nu poate fi primit la judecată fără alegere precum surdul și nevîrstnicul, cel ce n-a împlinit șaptesprezece ani și cei ce au fost învinovați de moarte, și cel ce a fost dovedit de pîrș mincinos și boinicul și ghidușul și alții asemenea necinstiți”. (*Împărăteștile pravile, cartea 8, fil.1, cap. 1*)

2. „Vechilul ce este răspunzător din partea altuia se îndatorește după pravilă ca să dea cauție înainte judecății pentru împlinirea celor ce se vor hotărî prin

⁴ Ungureanu, Gh.. Istoricul avocaturii în Moldova. Iași, 1938, pag. 7

judecată că se se dea și numai atuncea nu poate fi silit rânduitorul vechil a da cauție când acel care l-a orânduitor este însuși jăluitoitor și are a lua; iar când nu este pîrît, căci fiind pîrît atuncea vechilul se îndatotește a da chezășie sau cauție”.

3. „Advocatul și oricare alt davagiu ce va cuteza a ocări sau de față, sau în taină pre acela cu carele se judecă dovedindu-se să se necinstească”⁵.

Observăm că această lege prevede norme de selectare a vechililor sau avocaților, îndicând asupra cerințelor și calităților pe care trebuie să le posede. În afară de acestea se precizează că în cazul când avocatul se va purta necuviincios „să se necinstească”, adică să i se retragă dreptul de a fi avocat.

În condițiile feudalismului dezvoltat instituțiile juridice păstrau un important fond de norme străvechi, care aveau să se completeze cu numeroase reguli noi. Continuitatea vechilor norme ajută în mod direct în cunoașterea instituțiilor feudalismului timpuriu, când acestea, în fond, s-au format.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu noile reforme privind organizarea justiției moldovenești, aduce mari schimbări și în domeniul avocaturii. În primul rând, se observă grija pe care o au conducătorii țării ca această instituție să nu fie acaparată de străini. Astfel, Scarlat Calimah Voievod a trimis ordine tuturor consulatelor străine în Moldova cu următorul cuprins: „De s-au oprit cu totul pe străini a se arăta în chip de avocați și a se îmbrăca cu pîrcini dea pămîntenilor dovedindu-se că scopul lor nu priive decât spre cîștigul lor”⁶.

De menționat că această hotărîre nu s-a executat cu strictețe, întrucât ulterior îl vedem pe voievodul Ioan Sandu Sturza prin hrisovul de la 7 august 1827 luînd din nou măsuri severe, în urma unui raport făcut de către boierii divanului, prin care iarăși aduce la cunoștință și preîntîmpină consulatele străine ca acestia să prevină cetățenii țărilor lor pentru ca aceștia să nu practice avocatura în Moldova. După cum deja am remarcat organizarea avocaturii profesionale în Principatul Moldova începe odată cu adoptarea Regulamentului organic la 1 ianuarie 1838, care împarte procesul în două: civil și penal. Pe baza Regulamentului organic în Moldova se constituie un corp restrîns de avocați, care la început erau salariați de stat și funcționau pe lîngă instanța penală (Tribunalul de pîrcini criminalicești). Deși în instituțiile respective se integrau norme noi, proprii evoluției societății feudale, precum se va vedea în cele ce urmează, se păstra, în general, și vechea terminologie juridică, cu privire la vechil, ispravnic. Funcțiile

⁵ Grama, Dumitru. Manualul juridic al lui Andronache Donici. Buletinul asociației tinerilor juriști, Revistă de drept, nr.1(14), Chișinău, 1999, pag.100

⁶ Ungureanu, Gh. Istoricul avocaturei în Moldova. Iași, 1938, pag. 7

de apărător în judecățile civile erau executate paralel de vechili și ispravnici⁷. Cuvintele *vechil*, *ispravnic*, care au existat până la 1864, au fost înlocuite treptat cu termenii de *avocat*, *apărător*, *împuțernicit*, *reprezentant*, *mandatar*, etc., în înțelesul actual.

Avocatul din cadrul Tribunalului de pricini criminalicești avea în sarcina sa apărarea părților în cursul cercetării. El apăra fără remunerare pe orice acuzat. La 1 ianuarie 1832 a fost numit ca avocat al tribunalului criminalicesc stolnicul Constantin Hrisochefal. Regulamentul organic nu prevedea, însă, și normele de care trebuia să se conducă avocații – dreptirile și obligațiile lor. Aceasta a impus Ministerul Justiției de atunci ca la 24 ianuarie 1835 să prezinte o anaforă (un raport) prin care a fost înaintat un Proiect de instrucție al avocatului criminalicesc, care la 2 februarie 1835 a fost întărit cu hrisov domnesc. Instrucțiunea în cauză a fost alcătuită de eminentul și eruditul jurist moldovean Damaschin Bojinca. Conform instrucțiunii, avocatul avea următoarele îndatoriri: să apere părțile în tot cursul procesului; să fie prezent la ședințele de judecată, fără întârzieri; să urmărească ca toate declarațiile clientului să fie înscrise în procesul verbal al ședinței; să se asigure dacă pîra clientului este bazată pe probe și dacă fapta lui este sau nu prevăzută de Codul penal (criminal); să determine care este calificarea acțiunilor clientului, în baza articolelor din Codul penal; să determine circumstanțele atenuante față de client pentru a-i ușura pedeapsa; să prezinte toate observațiile lui în scris tribunalului pentru a fi înscrise în sentință și să asigure înaintarea apelului împotriva sentinței Tribunalului la Domnescul Divan, în caz dacă clientul nu este de acord cu sentința. Referitor la vechilii (avocații) din procesele civile, prin Circularele Ministerului Justiției (Logofeția Dreptății) trimise la toate tribunalele din capitalele ținuturilor, din 8 februarie 1834, s-a hotărât ca instanțele judecătorești să nu se mulțumească numai cu arătarea vechilimelei (procurei) de către vechili, ci să oprească în dosarele lor copie de pe procură. S-a mai întărit, în mod repetat, interdicția pentru străini de a practica avocatura pentru băștinași. Dacă până atunci, oricine dorea - putea fi vechil, în afară de străini, din acel an (1835) persoana care urma să practice această activitate trebuia să aibă o autorizație de la Logofeția Dreptății. Autorizația se elibera la cererea adresată Domnitorului, fără vreun examen.

La 1837, în Moldova, pentru prima dată, a fost elaborat Proiectul de „*Lege pentru condițiile ce trebuiesc îndeplinite de către acei care vroiau să fie vechili*

⁷ Frunză, Iurie. Unele aspecte privind istoria originii și evoluției instituției avocaturii: Materialele conferinței teoretico-științifice internaționale „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective”, Chișinău, 2003, pag. 117

*în pricinele ținute de judecată*⁸. Acest proiect de lege a fost pregătit de erudiții juriști Flechtenmacher, Damaschin Bojinca și N.Docan. După lungi discuții și dezbateri, la 23 mai 1839 Domnitorul Mihai Sturza Vodă aprobă proiectul (cu unele modificări și completări) înaintate de Sfatul Ocîrmuitor și îl încuviințează spre publicare în Buletin. Legea cuprindea 22 articole care se refereau la cerințele față de un avocat (cine poate fi vechil și cine nu); modalitatea de examinare a candidaților; depunerea jurământului și formula care trebuia rostită; obligațiile avocatului față de client și ale clientului față de avocat; mărimea onorariului; norme cu privire la răspunderea avocatului și modalitate de completare a procurii. Astfel, legea în cauză devine prima lege pentru organizarea instituției avocaturii în Moldova medievală.

Revenind la periodizarea enunțată de dezvoltare a legislației cu privire la avocatură invocăm că în perioada 1864-1918 (*prima perioadă*) sistemul de drept al României, parte componentă a cărei este și Principatul Moldova, evoluind în strînsă legătură cu transformările sociale și economice, a reflectat o tendință constantă în direcția dezvoltării și modernizării vieții sociale și de stat. Principalele izvoare ale dreptului în acea perioadă au fost: Constituția României din 1866 și Codurile adoptate în epoca Domnitorului comun al Moldovei și Munteniei, Alexandru Ioan Cuza, care au reprezentat temelia sistemului de drept modern. În paralel cu aceste izvoare, s-au adoptat o serie de legi speciale, care fie că dădeau expresie unor principii progresiste din Constituție sau Coduri, fie că le încălcau în mod vădit, ca expresie a dinamicii raporturilor forțelor sociale.

Ca parte a mecanismului de stat, strîns legată de instituția avocaturii, făcea parte și organizarea judecătorească din perioada ce a urmat creării statului contemporan din România, care s-a concretizat în măsuri de modernizare, dintre care se impun a fi reținute următoarele: justiția se înfăptuia de instanțele stabilite de lege, instanțele de judecată erau organizate ierarhic, fiind permanente și sedentare, grupate câte două, cu câte două grade de jurisdicție de fond, controlate prin recurs de „Curtea de Casație”. Judecătoriile se compuneau din mai mulți judecători și se asigura unitatea celor două jurisdicții - civilă și penală. În ceea ce privește modul de funcționare, tribunalele și curțile țineau ședințe zilnic, cu excepția duminicii, sărbătorilor legale sau naționale și vacanțelor. Astfel, cel puțin de șase ori pe zi, consilierii și judecătorii fiind obligați să semneze în registrul de prezență. Anul judecătoreesc se deschidea după vacanța mare, printr-o ședință solemnă a tuturor Secțiilor unite ale Curții de Casație,

⁸ Ungureanu, Gh.. Istoricul avocaturii în Moldova. Iași, 1938, pag. 7

(art.111-112 Legea organizării judecătorești) ședință în care procurorul general rostea „un cuvânt asupra unei materii de drept, de jurisprudență, de disciplină judecătorească sau de biografie a foștilor magistrați sau oameni de legi” (art.115 Legea organizării judecătorești și art.82 din Legea Curții de Casație). Unele dintre aceste cuvântări, publicate în „Buletinul Curții de Casație”, sînt adevărate pagini de antologie⁹.

Organizarea pe baze moderne a corpului de avocați a fost făcută prin Legea din 6/18 decembrie 1864 „Pentru instituirea corpului de avocați”, care chiar în art.1 arată că „nimeni nu va putea exercita profesiunea de avocat pe lângă tribunale, curți sau Curtea de Casație de nu va fi român sau naturalizat român, și nu va avea diploma de studiu dreptului de la o facultate de drept română sau de la una din facultățile străine”, nu puteau fi avocați „faliții nereabilitați și bancurții” și cei condamnați la pedepse infamante (art.2). Nu toate aceste vechi deziderate s-au putut realiza însă imediat, de aceea în art.25 legiuitorul adaugă: ”Toți acei care la promulgarea acestei legi se vor afla exercitînd profesiunea de avocat vor continua după distincțiunile însemnate la vale, a fi înscrisi între avocați, deși nu va avea titlul de știință cerut de art.1”. Trei comisii instituite la București, Iași și Craiova de Ministerul de Justiție dintre avocații doctori sau licențiați în drept urmau să examineze titlurile și actele prezentate, formînd apoi un tablou al ”advocaților cu titlul de știință”. Avocații practicanți, care nu aveau acest titlu și nici o vechime de patru ani în profesiune sau care nu dobîndiseră autorizația ministerului în urma unui examen, aveau un termen de șase luni de la promulgarea legii ”spre a se supune unui examen înaintea consiliilor respective de examinare” (art.28). În fiecare oraș, centru județean, unde numărul avocaților era de cel puțin zece, urma să se formeze un Consiliu de disciplină al avocaților, compus din șapte membri (la București și Iași) și din trei membri în celelalte orașe. Prin Legea org. jud. din 29 decembrie 1864/10 ianuarie 1865. se stabilea uniforma pe care erau obligați să o poarte avocații în timpul pledoariilor. Cîteva dispoziții normative ulterioare au căutat să îmbunătățească organizarea corpului avocaților (Legea completatoare din 8/20 iunie 1884). Tot în această perioadă au survenit unele schimbări în dreptul procesual. Legea din 15 martie 1902, care a modificat o serie de articole ale Codului de procedură penală, a permis ca, îndată după interogatoriu, inculpatul să poată lua legătura cu apărătorul său, „conformîndu-se reguli-

⁹ Avornic, Gh. Organizarea și activitatea avocaturii în Republica Moldova. Autoreferatul tezei de doctor, Chișinău, USM, 1996, pag.25-26

lor închisorii”. Referitor la procesul civil, s-a iterat (accentuat) că unul dintre principiile sale de bază este principiul conducerii procesului de către părțile în litigiu sau de către reprezentanții lor, judecătorul în timpul judecății avînd rolul de supraveghetor. În conformitate cu Legea din 6/18 decembrie 1864 (cu modificările din 8/20 iunie 1884), iar mai tîrziu prin Legea din 12 martie 1907 Pentru instituirea corpului de avocați, toți cei care întrunesc condițiile necesare de a fi avocați se vor trece într-un tablou special al avocaților județului, unde ei activează (art.3). Orice avocat va fi dator a se înscrie numai în tabloul unui singur județ, unde își va exercita funcțiile. El va avea, însă, dreptul de a pleda înaintea oricărei Curți sau tribunal din alt județ (art.4) . Orice avocat înscris în tablou, cu dreptul de a pleda, va primi din partea consiliului respectiv o carte de avocatură. Această carte i se va lua înapoi, când, dintr-o cauză legală, el va pierde acest drept (art.5).

Apariția avocaturii propriu-zise (ca instituție) în teritoriul central al Moldovei, situat geografic între râurile Prut și Nistru, numit și Basarabia, care din 1812 până la 1917 a fost încorporat în Imperiul Rus, este legată de adoptarea Statutului judecătoresc din 1864. În baza Regulamentului (statutului) judecătoresc, adoptat de guvernul rus, se înfăptuiește Reforma judecătorească. Judecata s-a separat de administrația de stat, devenind publică. S-a proclamat principiul egalității tuturor cetățenilor în fața legii, a fost introdusă curtea de juri și avocatura. În cadrul acestui sistem legislativ-procedural nou, din 1869 a fost inclusă și regiunea Basarabia. Sub influența legislației ruse se derulau judecățile și procedura judiciară. De aceea, în Basarabia instituirea avocaturii a avut loc ca și în Rusia, iar în județele de sud Ismail, Bolgrad și Cahul, care mai mult de 20 de ani s-au aflat în componența României (1856-1878), deși prin Tratatul de pace de la San-Stefano din 1878 au fost cedate Rusiei, au fost păstrate instanțele judecătorești românești, formate în baza Reformei lui Alexandru Ioan Cuza, reformă ce s-a bazat pe principiile democratice europene¹⁰. Reforma judiciară din 1864 din Rusia, către anul 1869 a avut impactul său și asupra Basarabiei cu toate trăsăturile sale specifice de realizare. În Basarabia, de asemenea, a fost proclamată separarea sistemului judiciar de organele puterii legislative și executive. Organizarea și procedura judecătorească a fost bazată pe principiul transparenței, a fost introdusă independența și inamovibilitatea judecătorilor, a fost reorgani-

¹⁰ Захария С. Причины реформы суда. Подготовка и принятие «Основных положений преобразования судебной части России» и судебных уставов Александра II 20 ноября 1864 г.. Закон и жизнь, апрель 2002, стр.44

zată procuratura. Tot atunci a debutat și instituția modernă a avocaturii¹¹. Întru stabilirea adevărului, cu apariția acestei instituții, în procedura judiciară a fost instituit principiul examinării cauzelor în contradictoriu.

O trăsătură caracteristică a sistemului judiciar, care a contribuit nemijlocit la apariția instituției avocaturii, ține de începutul consacării principiului legalității, prin impunerea obligației de a respecta normele de drept tuturor persoanelor, indiferent de poziția lor socială sau politică. În scopul reglementării noilor relații, s-a folosit experiența legislativă a altor state ca Franța, de exemplu. A dispărut utilizarea lexemelor vechi ca vechil, ispravnic, față de avocat, apărător, reprezentant, mandatar, împuternicit. Pentru pregătirea de cadre în domeniul aplicării dreptului, inclusiv a viitorilor avocați, s-a organizat la nivel înalt în țară, prin crearea cursurilor de drept și practicându-se totodată, trimiterea unor tineri la studii juridice în străinătate în Franța, Italia etc. Structura organizatorică a avocaturii ruse, în mare măsură o compila pe cea franceză - cu autoadministrare internă, sistem de sancțiuni disciplinare și procedură disciplinară. Activitatea avocațială era similară activității avocaturii austro-germane, conform căreia avocatul era un mediator, o persoană de afaceri în probleme de drept, care se bucura de succes la public nu atât grație profesionalismului și virtuților morale, cât abilităților privind aranjarea lucrurilor și satisfacerea intereselor clienților.

În Basarabia, ca și în restul Rusiei țariste, au activat două categorii de avocați: *Reprezentanții Curții* și, din 1874 - *Reprezentanții particulari*.

În Rusia corpul avocaților (reprezentanții curții) era organizat pe lângă Curțile de Apel, avînd consiliile de guvernare în orașele de reședință ale Curților. După cum am mai menționat, în Basarabia, la Chișinău nu era Curte de Apel, de aceea avocații de la Curtea de Apel din Odesa aveau la Chișinău (pe lângă Tribunalul districtual) o secție specială a Consiliului avocaților (reprezentanți ai Curții) din Odesa¹².

Pentru obținerea titlului de reprezentant al curții erau necesare următoarele condiții: studii juridice superioare, atingerea vârstei de 25 ani, cetățean al Rusiei, cinci ani vechime în muncă în calitate de jurist sau funcționar în judecată, sau ajutor de avocat. Procedura de intrare în rândul corporației reprezentanților curții cuprindea două etape: admiterea și înscrierea. Admiterea depindea de decizia consiliului, în baza căreia pretendentul putea fi înscris în rândul avocaților. Înscrierea în lista (tabloul avocaților) avea un caracter formal și se realiza de

¹¹ Stati, Vasile. *Istoria Moldovei în date*. Tipografia Academiei de Științe, Chișinău, 1998, pag.205

¹² Aramă, Elena. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău, FEP, „Tipografia Centrală”, 1995, p.149

Președintele Curții de Apel în baza deciziei consiliului de admitere a persoanelor în avocatură. În ocuguri, din lipsa de reprezentanți ai curții, care activau în orașe, în 1874 au fost instituiți Reprezentanții Particulari, care activau pe lângă judecătorii de pace și alte instanțe judiciare, inferioare Curții de Apel. Pentru a deveni reprezentant particular, candidatul urma să fie cărturar, să atingă majoratul, să fie creștin și să dispună de drepturi electorale. Ei activau, de regulă, în judecătorii care i-au admis în această calitate, care le elibera un certificat special și care efectua supravegherea asupra activității lor. Reprezentanții particulari nu erau uniți în corporație și nivelul profesionalismului lor lăsa mult de dorit. Deoarece în Rusia erau puțini avocați cu studii superioare, uricarii fără scrupule ignoranți jecmăneau clienții naivi. Pentru a stăvili aceste nedreptăți în 1874 a fost adoptat Statutul ajutorului de avocat, care avea dreptul să acorde ajutor avocatului în proces. Ajutorul de avocat avea dreptul să devină avocat numai peste 5 ani. Din 1890 au început să apară birourile de consultații juridice. Dar tot atunci au început să activeze și comisiile de stat „pentru revizuirea legilor existente despre avocați în procesele judiciare”. Aceasta a dus la distrugerea unui șir de principii democratice¹³.

A doua perioadă de dezvoltare a avocaturii moderne a Moldovei se referă la prima jumătate a sec. al XX-lea (1918-1945), care poate fi divizată în câteva etape:

- a) 1918-1923/40;
- b) 1924-1940;
- c) 1941-1945.

După primul război mondial, statul s-a dezvoltat în contextul unor mutații în configurația geografică, politică și socială a lumii, care au determinat un nou și puternic avânt al dezvoltării forțelor de producție pe plan mondial, producând schimbări substanțiale în structura societății.

Prima etapă, se referă la anii când Basarabia și Bucovina erau parte componentă a României. La 27 martie 1918 Basarabia s-a unit la România, urmînd unirea la 18 decembrie a Bucovinei și la 24 decembrie a Transilvaniei. Astfel, în 1918 vectorul istoriei a adus Basarabia și Bucovina în arealul politic și de drept român, care deja începînd cu anii 20 ai sec. al XIX-lea cunoștea instituția avocaturii moderne. În toată perioada interbelică în Basarabia și Bucovina a fost implementată instituția avocaturii române, care după formă și conținut nu se deosebea de cea franceză. Problema fundamentală care s-a pus în perioada respectivă, pe planul reglementărilor juridice, a fost cea a reunificării legislative,

¹³ Mărgineanu Iurie et al. *Avocatura în Republica Moldova...*, Chișinău, 2003, pag. 9

pentru a se realiza acordul necesar dintre unitatea politică și cea juridică. Dacă procesul făuririi statului unitar român s-a desăvârșit încă în anul 1920, cel al unificării legislative a fost de o durată mai lungă. Ne vom referi pe scurt la reglementarea juridică a corpului de avocați. Vechea lege din 12 martie 1907 a fost înlocuită prin Legea pentru organizarea și unificarea corpului de avocați din 21 februarie 1923, modificată la 29 decembrie 1925 (cu Regulamentul din 17 octombrie - 1923 și tabloul de onorarii minimale din 30 septembrie 1925). Legea nouă, care a fost și o lege de unificare, reglementa mai amplu și mai metodic, prin 11 capitole, ce tratau condițiile generale de admisibilitate și exercițiu, stagiul și examenul de liberă practică avocațială, înscrierea și drepturile avocaților, creînd un adevărat monopol în favoarea avocaților (art.40). În materie litigioasă, înaintea tribunalelor și Curților petițiunile de intentare a acțiunilor și toate cererile pentru atacarea hotărîrilor vor fi contrasemnate de avocat. Aspru criticat, textul a fost abrogat prin Legea pentru accelerarea judecăților din 19 mai 1925 (art.65). Se prevedeau și îndatoririle avocaților, organele corpului de avocați, acțiunea disciplinară, asistența judiciară, taxe și cotizații etc.

Legea din 1923 reprezenta un progres față de cea anterioară - prin crearea Casei de ajutor a avocaților, cu scopul „de a forma un capital și din contribuțiunile barourilor să ajute, în cazuri de nevoie bine constatată, pe avocați, văduvele lor și copiii minori, acordîndu-le în anume condiții ajutoare”, iar funcționarilor barourilor și ai Uniunii avocaților „să li se acorde o pensie”(art.139). Această lege a fost abrogată prin Legea pentru organizarea Corpului de avocați din 22 decembrie 1931, modificată la 6 aprilie 1932 și 2 aprilie 1936. Legea din 1931 desăvârșea această idee și înființa, pe lângă Uniunea avocaților din România, Casa centrală de pensuni a avocaților din România și pe lângă consiliile barourilor locale - câte o casă de ajutor a fiecărui barou (art.267). Ținem să menționăm că în această perioadă în Basarabia a apărut prima femeie avocat - Eugenia Crușevan.¹⁴ n timp ce în perioada interbelică, în Basarabia și Bucovina, care intrau în componența României, funcționa legislația României, pe teritoriul din

¹⁴ Eugenia Crușevan s-a născut la 29 iulie 1889, în orașelul Fălești, în familia lui Epaminond Crușevan, care era notar public și a crescut patru copii. Studiile liceale, începând cu clasa III, și le-a făcut la Liceul Principesa N.Dadiani din Chișinău. L-a absolvit în 1906, având media 4,57. Licența și-a luat-o în toila revoluției, în 1918, la Facultatea de Drept a Universității din Moscova. A fost membră a baroului avocaților din Chișinău, jurisconsult la Consiliul Eparhial al Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului. Secretar al societății Femeile Române. La 6 iunie 1944 a primit ordin de evacuare imediată, eliberat de primăria Chișinău, în care se indica locul de destinație — orașul Craiova și dreptul la un bagaj de 60 kg. Din motive încă neelucidate, ea s-a oprit la Buzău, unde a lucrat până la pensionare.

partea stîngă a Nistrului (teritoriul Moldovei medievale, anexat de Imperiul Rus la 1791, - nota aut.) situația era de altă natură.

La 12 octombrie 1924 s-a format Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.), care intra în componența Ucrainei¹⁵. Instituția avocaturii se deosebea de cea din Basarabia atât prin structură, cât și prin forma și conținutul ei. Această etapă în istoria avocaturii Ucrainei (fiind, respectiv, a unei părți a teritoriului nostru) este legată de introducerea în republică a noii politici economice (N.E.P.), ce a condiționat necesitatea reformei juridice din 1922 care, la rîndul ei, a pus pe ordinea zilei și perfectarea organizatorică a avocaturii. În 1922 a avut loc la Harkov (capitala Ucrainei sovietice de atunci) primul congres al lucrătorilor din domeniul justiției din Ucraina, unde s-a adoptat rezoluția. ”Despre avocatură”, în care s-au stabilit principiile de bază ale avocaturii, formării colegiilor de apărători în gubernii, salarizării avocaților, etc. Congresul a împuternicit, de asemenea, Comisariatul norodnic al justiției (C.N.J.) să elaboreze proiectul unui act normativ despre reforma colegiilor apărătorilor (avocaților), care la 2 octombrie 1922 a fost adoptat, după examinarea de către Comitetul Executiv Central al Ucrainei, ca Regulament despre avocatură în R.S.S.U. Pe baza acestui regulament C.N.J. al R.S.S.U. a aprobat Instrucțiunile despre organizarea colegiilor guberniale ale apărătorilor pe lîngă judecătoriile populare¹⁶. Prin ordonanța Comitetului Executiv Central al U.R.S.S., la 24 octombrie 1924 au fost aprobate ”Bazele organizării judecătorești în U.R.S.S. și în republicile unionale”. În art.17 se menționează că pentru acordarea asistenței juridice populației și în scopul efectuării apărării se formează colegii ale apărătorilor. În același timp, s-a format și R.A.S.S.M. În anul 1925, la Balta, capitala de atunci a R.A.S.S.M. a fost format Colegiul apărătorilor din R.A.S.S.M. în frunte cu Prezidiul temporar (organ executiv al Colegiului), care exercita în această perioadă conducerea, acordînd, totodată, asistență juridică populației.

Avocații erau organizați în Consultații (birouri) colective de asistență juridică și asimilați cu funcționarii de stat. Trebuie de remarcat că colegiul de avocați era format din funcționarii ce reprezentau avocatura veche revoluționară. Organele de justiție ale R.A.S.S.M au hotărît a înnoi componența colegiului de avocați, încadrând în acesta forțe proaspete din rîndurile muncitorilor și țăranilor, așa

¹⁵ Smochină, A. Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar. Chișinău, 2001, pag.9

¹⁶ Avornic, Gh. Organizarea și activitatea avocaturii în Republica Moldova. Autoreferatul tezei de doctor, Chișinău, USM, 1996, pag.25-26

cum dicta partocrația. Către anul 1927 s-a format definitiv rețeaua consultațiilor juridice. Astfel pe teritoriul RASSM funcționau atunci 13 consultații juridice, dintre care două în orașul Balta¹⁷. Noile metode de gospodărire, introduse în Ucraina și R.A.S.S.M. în această perioadă, necesitau reorganizarea și reforma activității apărătorilor. Însă, în mediul lor, se înregistrau un șir de tendințe negative, o atitudine neglijentă față de obligațiile lor, conflicte pe baza unei concurențe nesănătoase, selectarea cadrelor se făcea la un nivel scăzut. La 12 septembrie 1928 Colegiul C.N.J. al R.S.S.Ucrainene a adoptat o Hotărâre despre reorganizarea Colegiilor apărătorilor, în care se menționa drept rațională trecerea la forma de organizare colectivă a muncii apărătorilor. La 1 decembrie 1929 a fost adoptat ”Regulamentul despre organizarea judiciară a R.A.S.S.M.”, conform căruia Colegiul apărătorilor se afla pe lângă Judecătoria Principală (Supremă) a R.A.S.S.M., care își exercita funcțiile sub conducerea și supravegherea ei nemijlocită. Numărul membrilor Colegiului era în funcție de necesitățile populației în asistență juridică și era reglementat de Comisariatul (Ministerul) Justiției. Primirea în Colegii era efectuată de prezidiul colegiului, însă Comisarul Justiției avea dreptul de excludere din Colegiu. Colegiul apărătorilor dispunea de o rețea de birouri de consultații juridice, care funcționau în baza unor statute speciale.

Audiind raportul C.N.J. despre activitatea Colegiului apărătorilor din 1929, Sovietul Comisarilor norodnici (S.C.N. – Guvernul) al R.A.S.S.M. a apreciat drept un succes organizarea avocaturii și a propus să i se dea populației consultații juridice mobile, măbind până la doi, în fiecare raion, numărul membrilor Colegiului apărătorilor care cunoșteau limba moldovenească (română). Perfecționarea în continuare a formelor de organizare a activității avocaturii în R.A.S.S.M. este legată de adoptarea noilor Constituții: 5 decembrie 1936 - a U.R.S.S.; 30 ianuarie 1937 - a R.S.S.Ucraineană, care prevedeau, în special astfel de norme constituționale ca: asigurarea dreptului de apărare a inculpatului, în conformitate cu art.111, 91, inviolabilitatea persoanei (127, 107). Toate acestea au amplificat activitatea avocaturii¹⁸.

La 6 ianuarie 1938, la Tiraspol, noua capitală a R.A.S.S.M., s-a adoptat noua Constituție a R.A.S.S.M., care cuprindea și norme ce se refereau la organizarea judecătorească și procuratură.

¹⁷ Frunză, Iurie. Organele judiciare și extrajudiciare din Moldova sub regim totalitar bolșevic. Chișinău, 2000, pag.162

¹⁸ Ворфоломеева Т.В., Стятоцкий О.С., Киличицкий И.С. История адвокатуры в Украине. Киев, 1992, p.28-29

La 2 august 1940 sesiunea a șaptea a Sovietului Suprem al U.R.S.S. a adoptat Legea despre formarea (proclamarea) R.S.S.Moldovenești și includerea ei în componența U.R.S.S.¹⁹. Odată cu formarea R.S.S.M., în scopul înfăptuirii apărării în judecată și, totodată, pentru acordarea de asistență juridică cetățenilor, întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor din Moldova, în conformitate cu Legea U.R.S.S. „Despre organizarea judecătorească” din 16 august 1938, a fost format la Chișinău, în octombrie 1940, Colegiul avocaților din R.S.S.M. Prezidiul Colegiului nu a fost ales din motive organizatorice. Până la alegerea Prezidiului - organ executiv și de dispoziție al Colegiului avocaților din R.S.S.M. - a fost format un Birou organizațional. Colegiul avocaților din R.S.S.M. și Biroul lui organizațional funcționau în conformitate cu Regulamentul despre avocatură în U.R.S.S., adoptat prin ordonanța S.C.N. al U.R.S.S. din 16 august 1939. Coordonarea activității avocaturii în R.S.S.M. era înfăptuită de către Comisariatul Norodnic al Justiției R.S.S.M. În anul 1941, odată cu declanșarea luptelor celui de-al doilea război mondial pe teritoriul țării noastre, Colegiul avocaților și Biroul organizațional și-au încetat activitatea. În octombrie 1944, Colegiul avocaților din R.S.S.M. și-a reluat activitatea, fiind format un nou Birou organizațional, care a funcționat de la 11 octombrie 1944 până la 11 octombrie 1945. Biroul organizațional al Colegiului avocaților a organizat în Moldova 68 birouri de asistență juridică, 2 dintre care în orașul Chișinău și câte una în celelalte orașe, centre raionale și în câteva sate.

A treia perioadă cuprinde sfârșitul anului 1945 până în 1990 (perioada socialistă).

La 11 decembrie 1945 a fost convocata adunarea generală a membrilor Colegiului avocaților din Moldova, la care s-a ales organul executiv și de dispoziție al Colegiului avocaților din R.S.S.M. - Prezidiul Colegiului avocaților din Moldova²⁰. Începutul anilor cincizeci este remarcabil prin modificări vădite în direcția democratizării vieții sociale și juridice. Pentru toate categoriile de cauze penale fără excepții a fost stabilită o ordine unică de procedură penală. Legislația de procedură penală, adoptată în 1958-1961 esențial a perfecționat statutul juridic al apărătorului. Bazele procedurii penale ale URSS și CPP ale republicilor unionale au inclus apărătorul în numărul participanților la procesul penal, într-un șir de norme s-a stabilit și consfințit calitatea lui procedurală. Legislația de procedură penală în vigoare pentru prima dată a prevăzut, că în

¹⁹ Op.cit.

²⁰ Frunză, Iurie. Organele judiciare și extrajudiciare din Moldova sub regim totalitar bolșevic. Chișinău, 2000, pag. 162

calitate de apărători sunt admiși avocații (art.43 din CPP a RM, redacția anului 1961), care sunt în drept să îndeplinească apărarea la ancheta preliminară și la examinarea cauzei penale în judecată²¹.

În 1959, prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M., Ministerul Justiției a fost lichidat. În legătură cu aceasta și în conformitate cu Regulamentul despre avocatură în R.S.S.M. din 16 aprilie 1960, coordonarea și controlul asupra activității Colegiului avocaților din R.S.S.M. au început să fie exercitate de Comisia juridică de pe lângă Sovietul Miniștrilor (Guvernului) al R.S.S.Moldovenești.

Regulamentul respectiv a fost modificat și completat prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem (Parlamentul) al R.S.S.M. din 29 noiembrie 1965, în conformitate cu care Colegiul avocaților își exercită atribuțiile prin participarea avocaților la ancheta preliminară, în instanțele de judecată și arbitraj (judecătoria economucă, n.a.), în scopul apărării drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor, prin acordarea de diferite consultații și explicații privind problemele juridice și prin întocmirea diverselor cereri, plângeri și a altor documente cu caracter juridic, la cererea cetățenilor, întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor, colhozurilor etc.

În conformitate cu modificările care au survenit au devenit organe ale Colegiului avocaților:

1. Adunarea generală a membrilor Colegiului avocaților;
2. Prezidiul Colegiului avocaților;
3. Comisia de revizie.

Organul suprem al Colegiului avocaților este Adunarea generală a membrilor Colegiului de avocați. Pentru organizarea activității membrilor Colegiului de avocați au fost formate birourile de asistență juridică. Structura și amplasarea lor se stabilește de către Prezidiul Colegiului avocaților, de comun acord cu comitetele executive ale Sovietelor raionale (orășenești) respective de deputați ai poporului. Odată cu modificările împărțirii administrativ-teritoriale din republică, s-a schimbat și numărul birourilor de asistență juridică.

Prin decizia Sovietului Miniștrilor al R.S.S.M. nr.452 din 30 decembrie 1971 coordonarea și controlul asupra activității Colegiului avocaților din Moldova sînt exercitate din nou de către Ministerul Justiției al R.S.S.M., care a fost format. Colegiul avocaților din R.S.S.M. a funcționat în conformitate cu Regulamentul

²¹ Лаптеакру В.Д., Мартынчик Е.Г. Адвокат в кассационном и надзорном производстве по уголовным делам. Изд-во «Инконком», Кишинев, 1994, стр.12

despre avocatură din 16 aprilie 1960 până la adoptarea, în baza Legii U.R.S.S. cu privire la avocatură din 30 noiembrie 1979 a Regulamentului avocaturii în R.S.S.M. din 21 noiembrie 1980²² .

În 1977 pentru prima dată, în istoria avocaturii sovietice, statutul juridic al acesteia a fost fixat în Constituția URSS (art.161), iar în 1979 a fost adoptată Legea “Cu privire la avocatură în URSS”. Această lege reglementa problemele de organizare și activitate a avocaturii la scară unională. În cadrul republicilor unionale urma să se adopte regulamente proprii. Astfel, în RSS Moldovenească, prin Legea RSSM nr. 526-X din 21 noiembrie 1980, „Cu privire la aprobarea regulamentului privind avocatura în RSSM” (Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului R.S.S.M. 11/111 (1980), de către Sovietul Suprem (Parlamentul) a fost aprobat “Regulamentul avocaturii RSS Moldovenești”. Regulamentul în cauză a constituit unul din actele de bază ce a reglementat statutul avocatului în Republica Moldova timp de două decenii.

Conform dispozițiilor acestui regulament, forma de organizare a avocaturii moldovenești o constituia Colegiul Avocaților - uniune binevolă de persoane, care profesa activitatea de avocat (art.3). În perioada nominalizată, avocații din Moldova erau obligați să fie membri ai Colegiului de Avocați. Organele Colegiului de avocați erau: Adunarea generală(Conferința) membrilor Colegiului, Prezidiul- organul executiv, Comisia de revizie - organul de control și revizie.

În conformitate cu acest Regulament Organul suprem al Colegiului de avocați era Adunarea generală (conferința) membrilor colegiului, care se convoca nu mai rar de o dată pe an și era deliberativă, dacă la ia participau cel puțin 2/3 din numărul membrilor colegiului. Organul executiv al Colegiului de avocați era Prezidiul, care se alegea pe un termen de 3 ani de către Adunarea generală prin vot secret, componența numerică a căruia era determinată de Adunarea generală a membrilor Colegiului. Organul de control și revizie era Comisia de revizie, care, la fel ca și Prezidiul, era aleasă pe un termen de 3 ani de către Adunarea generală prin vot secret.

În rândurile membrilor Colegiului de avocați se primeau cetățenii URSS, care aveau studii juridice superioare și stagiul de muncă în specialitatea de jurist de cel puțin doi ani după o perioadă de probă de până la trei luni (art.11). Pentru organizarea activității avocaților în vederea acordării de asistență juridică

²² Regulamentul avocaturii Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 21 noiembrie 1980, Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSS Moldovenești; 1980, nr.11, art.111

Prezidiul colegiului de avocați din RSS Moldovenească crea în raioanele, orașele, raioanele din orașe consultații (birouri) de asistență juridică²³.

În Regulament se stipula următoarele feluri de asistență juridică acordată de avocați:

- 1) dădeau consultații și explicații în probleme juridice, informații verbale și în scris asupra legislației;
- 2) întocmeau cereri, plângeri și alte documente cu caracter juridic;
- 3) exercitau reprezentarea la instanța de judecată, la arbitraj și la alte organe de stat în cauzele civile și legate de contravențiile administrative;
- 4) participa la ancheta preliminară și la judecarea proceselor penale în calitate de apărător, reprezentanți ai părților vătămate, ai părții civile, părților civilmente responsabile.

Avocații acordau cetățenilor și organizațiilor și alte forme de asistență juridică (art.18).

Printre sancțiunile disciplinare aplicate de Prezidiul colegiului de avocați erau:

- observația;
- mustrarea;
- mustrarea aspră;
- excluderea din rândurile membrilor colegiului (art.25).

Din 1988 în afară de birourile de asistență juridică (consultațiile juridice) create în cadrul Colegiului de avocați, au fost organizate în conformitate cu legea unională "Cu privire la cooperatie în URSS" din 26 mai 1988, cooperative pentru acordarea serviciilor juridice. Aceste cooperative acordau aceleași feluri de asistență juridică prevăzute de Regulamentul avocaturii RSSM. Prin urmare, din 1988 asistența juridică se acordă persoanelor fizice și juridice nu numai de către membrii Colegiului avocaților din RSSM, care se numesc avocați, dar și de către membrii cooperativelor juridice (care obligatoriu trebuiau să fie persoane cu studii juridice superioare) care nu făceau parte din Colegiul avocaților și, respectiv, nu se numeau avocați. În orice caz avocații-membri ai Colegiului avocaților, nu-i recunoșteau în această calitate.

După părerea noastră, denumirea de "avocat" nu trebuie raportată neapărat la calitatea de membru al Colegiului Avocaților, ci la caracterul activității exercitate. Astfel „avocat” este persoana care are profesiunea de a acorda asistență juridică celor interesați. Însă asistența juridică se acordă întreprinderilor, organizațiilor sau instituțiilor și de către propriul serviciu juridic creat în acest scop.

²³ Avornic, Gh. Organizarea și activitatea avocaturii în Republica Moldova. Autoreferatul tezei de doctor, Chișinău, USM, 1996, pag.25-26

Persoanele angajate în câmpul muncii la întreprinderi, organizații și instituții pentru acordarea asistenței juridice se numesc ”consilieri juridici”, „consultanți juridici” sau ”jurisconsulți”. Astfel ”jurisconsulții” acordă asistență juridică persoanelor juridice în cadrul relațiilor de muncă, spre deosebire de „avocați”, care prestează aceste servicii persoanelor fizice și celor juridice în bază de contract.

Din 1990, conform Hotărîrii Guvernului RSS Moldova nr. 476 din 20 decembrie 1990 cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, Ministerul Justiției eliberează licențe persoanelor pentru practicarea activității individuale de acordare a asistenței juridice²⁴. Titularii de licențe, se bucurau de plenitudinea drepturilor avocațiale, acordau orice gen de asistență juridică calificată pe cauze penale, civile și administrative. Respectiv, ei se numeau avocați (apărători) care practică activitatea în bază de licență individuală. Cu timpul, avocații-membri ai Colegiului avocaților, au început să-i recunoască în această calitate, dat fiind că persoanele fizice și juridice din străinătate, care apelau la serviciile avocaților din Moldova preferau avocații licențiați, fiind siguri că aceștea sînt similari avocaților licențiați din țara lor.

A patra perioadă cuprinde anii 1990- 1999 (perioada de tranziție)

Această perioadă nouă de dezvoltare a avocaturii în Moldova începe cu adoptarea celor două declarații: Declarația cu privire la Suveranitate din 23 iunie 1990 și, mai cu seamă, Declarația de Independență din 27 august 1991. Din 1991 până la 1999 Colegiul Avocaților și-a continuat activitatea (în baza Regulamentului privind avocatura în RSSM din 21 noiembrie 1980), în calitate de asociație voluntară de avocați, care oferea admitere în avocatură după finisarea unei stagieri și susținerea de către candidați a unui examen de calificare.

După cum am menționat, din 1990, conform Hotărîrii Guvernului RSS Moldova nr. 476 din 20 decembrie 1990 cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, Ministerul Justiției eliberează persoanelor cu studii superioare juridice licențe pentru practicarea activității individuale de acordare a asistenței juridice. Astfel, în afară de membrii Colegiului de Avocați, juriștii care au susținut un examen în scris și au primit licență de la Ministerul Justiției pentru oferirea serviciilor de asistență juridică de asemenea puteau servi drept apărători în cauzele penale. Aceste două categorii de avocații-membri ai Colegiului avocaților și avocații(apărători) individuali-licențiați activau paralel pe piața acordării asistenței juridice.

²⁴ Roman, Dumitru; Vîzdoagă, Tatiana; Grigoriu, Andrei. Organele de ocrotire a normelor de drept. Chișinău, Ed.Cartier, 2001, pag.205-206

După declararea independenței Moldovei în 1991, în republică a demarat procesul de edificare a statului de drept și a societății civile. În acest context s-au adoptat un șir de acte legislative democratice. Această etapă nouă în viața societății prevedea schimbări esențiale în toate domeniile, inclusiv și în sistemul judiciar. Reorganizarea sistemului judiciar necesita în mod evident reorganizarea activității instituției avocaturii ca instrument al sistemului judiciar. În conformitate cu pct.5 din capitolul III „Organele care contribuie la înfăptuirea justiției” din Concepția reformei judiciare în Republica Moldova - unul dintre principiile de bază ale statului de drept este acordarea asistenței juridice populației. Această asistență este asigurată de avocatură - organizație de sine stătătoare (asociație) pentru acordarea asistenței juridice, ce funcționează în baza principiilor independenței profesionale și ale autoadministrării, cabinete individuale, birouri de asistență juridică, firme și societăți, etc.

În Constituția Republicii Moldova adoptată în 1994 în comparație cu legislația constituțională anterioară și, îndeosebi, cu proiectul acestei Constituții, publicat pentru discuții publice în reglementarea statutului politico-juridic, a unor astfel de instituții cum sînt organele de anchetă și avocatura, după părerea noastră, a fost făcut un pas în urmă. Aceasta se explică, pe de o parte, prin faptul că în Constituția fostei RSSM era prevăzută necesitatea formării și funcționării Colegiului de avocați pentru acordarea asistenței juridice cetățenilor, organizațiilor și întreprinderilor. Pe de altă parte, proiectul Constituției R.M., publicat la sfîrșitul lui martie 1993 pentru discuții publice, în capitolul „Autoritatea judecătorească” conținea art.116 cu următorul cuprins: „statutul procuraturii, organelor de anchetă și avocaturii este stabilit de lege”. Ulterior, în Legea Supremă, adoptată de către Parlamentul RM la 29 iulie 1994 în același capitol IX „Autoritatea judecătorească” nu s-a mai stipulat nimic referitor la organele de anchetă și avocatură ca instituții noi a puterii judecătorești ale statului nostru²⁵. În acest sens depistăm o lacună în Constituția Republicii Moldova, care contrar realității, umbrește și denaturează realitatea sistemului politico-juridic. Realitatea constă în aceea, că în statul nostru contemporan sistemul politic include instanțele judecătorești și procuratura cu întreg organul de urmărire penală, inclusiv și avocatura, care îndeplinesc activități publico-juridice foarte importante, conform competențelor atribuite în lupta cu criminalitatea, cercetarea și descoperirea infracțiunilor, apărarea drepturilor, libertăților, intereselor legitime ale omului și cetățeanului.

²⁵ Мартынич Е. Конституция Республики Молдова: предпосылки и пути совершенствования. Закон и жизнь, №7, 1999 г., стр.12-13

A cincea perioadă cuprinde anul 1999 până în prezent – perioada contemporană

Perioadă dată se caracterizează prin faptul că avocatura ca instituție juridică de apărare a drepturilor omului se organizează definitiv pe principii moderne. Prin Legea nr.395-XIV, „Cu privire la avocatură” și Statutul profesiei de avocat, adoptat de Congresul Uniunii Avocaților din Republica Moldova se revine la principiile democratice. După cum am menționat anterior, mai mult de 8 ani de la declararea independenței, avocatura în Republica Moldova a funcționat, în mare parte, pe baza Regulamentului avocaturii în R.S.S.M. din 21.11.80, care a fost adoptat la rândul său pe baza legii sovietice unionale și includea un șir de neajunsuri și, nu corespundea cerințelor vremii. Astfel, la 13 mai 1999, Parlamentul RM, a adoptat prima lege cu privire la avocatură, nr.395-XIV, care a intrat în vigoare la la 9 septembrie 1999. Forma de organizare a avocaturii, conform legii, o constituia Uniunea avocaților și, paralel, avocații individuali-licențiați. Această lege a transformat Colegiul Avocaților care era o organizație voluntară, în Uniunea Avocaților, organizație la care toți avocații trebuiau să se alăture. Avocații individuali-licențiați care dispuneau de licențe emise de Ministerul de Justiție pentru prestarea serviciilor de asistență juridică puteau continua să activeze în calitate de apărători în cauzele penale, doar dacă se alăturau Uniunii Avocaților. În caz contrar, conform art.44 alin. (4) din Legea nr. 395-XIV, potrivit căruia licențele persoanelor care nu au aderat în termen de 5 luni la Uniunea Avocaților își pierdeau valabilitatea. Conform unui raport prezentat la primul Congres al Avocaților din 17 decembrie 1999, pe atunci existau în total 828 avocați, dintre care 702 erau membri ai Colegiului de Avocați și 126 au fost licențiați de Ministerul Justiției pentru exercitarea asistenței juridice și au pledat pentru aderarea la Uniunea Avocaților²⁶.

Cu toate că, ulterior, Ministerul Justiției a emis licențe pentru toți avocații, doar Uniunea Avocaților era organizația care determina cine era calificat pentru a fi licențiat. Pe lângă posesia diplomei în domeniul dreptului, a unei reputații bune și a cunoașterii limbii moldovenești, candidații trebuiau să treacă o stagiere de la unu până la doi ani, în cazul în care aveau o experiență profesională mai mică de trei ani, și să susțină un examen administrat de Uniunea Avocaților. Judecătorii și procurorii cu experiența de cel puțin cinci ani de lucru, puteau deveni avocați fără a susține examenul de calificare. De asemenea, de acest privilegiu se bucurau și persoanele care aveau titlu științific de doctor în drept.

²⁶ Revista ”Avocatul Poporului”, nr. 1-3, (2000).

Îndată după publicare, legea în cauză a fost supusă unei critici vehemente de către specialiști-juriști, critică, care s-a soldat cu declararea neconstituțională la 15 februarie 2000 de către Curtea Constituțională a RM, a unui șir de norme, fapt ce a dus la “impotența” legii numite (Hotărîrea CC nr. 8 din 15.02.2000, M.O. 24-26/11 (2000))²⁷. Conform verdictului Curții, aceste norme încălcau dreptul cetățeanului de a fi apărat de un jurist la alegerea lor, dreptul la libera asociere și la libera alegere a profesiei de către juriști, și competența constituțională a Ministerului Justiției în licențierea avocaților. La 17 decembrie 1999, la ședința Primului Congres al avocaților a fost adoptat Statutul profesiei de avocat, act corporativ care în detalii reglementa activitatea și organizarea Uniunii avocaților din Republica Moldova²⁸.

Analizînd istoricul avocaturii moldovenești după 1999, putem conchide că avocatura contemporană din Moldova trece prin timpuri dificile. Pe de o parte, adoptarea primei „Legi cu privire la avocatură” s-a târăgănat mulți ani, iar pe de altă parte - adoptarea ei de către Parlament a adus mai multe necazuri, decât o reglementare obiectivă în spiritul principiilor democratice ale statului de drept.

În primul rând, de menționat, că adoptînd Legea cu privire la avocatură nr.395-XIV, Parlamentul Republicii Moldova a dat uitării principiile statuate în Concepția reformei judiciare în Republica Moldova, fapt ce a contribuit la întărirea unor reglementări neconstituționale într-un șir de probleme. Bunăoară, în Concepție se prevede că asistența juridică este asigurată de avocatură - organizație de sine stătătoare (asociație) pentru acordarea asistenței juridice, ce funcționează în baza principiilor independenței profesionale și ale autoadministrării, cabinete individuale, birouri de asistență juridică, firme și societăți, etc. Legea cu privire la avocatură nr.395-XIV însă, contrar acestui principiu a stabilit că profesia de avocat se exercită numai de membrii Uniunii Avocaților din Republica Moldova (alin.(2) art.2, alin.(6) art.26, alin.(4) art.44). Astfel, a fost întărit monopolul unei organizații - Uniunea Avocaților asupra exercitării profesiei de avocat, ceea ce este nedemocratic și nu admite pluralismul organizațional- juridic în acordarea asistenței juridice, precum și concurența profesională în acordarea asistenței juridice calificate și formarea pieței libere a serviciilor juridice.

Astfel, Curtea Constituțională a Republicii Moldova releva că legiuitorul, pentru a exclude posibilitatea restrîngerii drepturilor cetățenilor, statuînd con-

²⁷ Frunză, Iurie. Unele aspecte privind istoria originii și evoluției instituției avocaturii: Materialele conferinței teoretico-științifice internaționale „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective”, Chișinău, 2003, pag.117

²⁸ Frunză, Iu. Organizarea profesiei de avocat în Republica Moldova. Ch., 2011

dițiile și modul de accedere a persoanelor la activitatea juridică profesională, trebuia să se îngrijească ca prevederile respective să nu contrazică principiile constituționale. Prevederile art. 2 alin. (2), art. 26 alin. (6) și art. 44 alin. (4) din această lege, atît prin conținutul lor, cât și prin sensul atribuit de practica judiciară, stabileau, de fapt, că la asistența și reprezentarea juridică în fața organelor de jurisdicție și de urmărire penală puteau fi admiși numai membrii Uniunii Avocaților. Această modalitate stabilită de legiuitor împiedica accesul la activitatea de avocat a juriștilor profesioniști care nu sînt membri ai Uniunii Avocaților, dar care dețineau licență privind dreptul de acordare a asistenței juridice, ceea ce confirmă calificarea lor juridică. Aceasta nu este altceva decît instituirea monopolului membrilor Uniunii Avocaților asupra profesiei de avocat.

Aceste prevederi, instituite de legiuitor, restrîng dreptul cetățeanului, conferit prin art. 26 alin. (2) din Constituție, de a reacționa independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale și îngădesc dreptul său la alegerea liberă a avocatului (apărătorului) pentru acordarea de asistență juridică calificată. Dreptul părților de a fi asistate pe întreg procesul de un avocat, ales sau numit din oficiu, statuat de art. 26 alin. (3) din Constituție, nu poate fi apreciat ca o obligație a părților de a apela, pentru asistență juridică, numai la membrii Uniunii Avocaților, ce o confirmă și prevederile art. 45 din Codul de procedură penală (în red. an.1961), care oferea inculpatului dreptul de a renunța la avocat și de a se apăra el însuși. Potrivit art. 26 alin. (4) din Constituție, amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepsește prin lege. Dispoziția constituțională “activitatea persoanelor care exercită apărarea” acordă cetățenilor dreptul de a beneficia nu numai de asistența juridică a membrilor Uniunii Avocaților, dar și a altor apărători.

În conformitate cu art. 43 alin.5 din Codul de procedură penală (în red. an.1961), în calitate de apărători se admiteau avocații, iar prin decizia judecătorului sau a anchetatorului, prin încheierea instanței de judecată, puteau fi admise și alte persoane care dispun de licența respectivă. Prin urmare, fiecare cetățean avea dreptul de a fi asistat în proces de avocat, indiferent de faptul dacă acesta era sau nu membru al Uniunii Avocaților²⁹.

Dispozițiile art. 26 din Constituție corespund întru totul standardelor internaționale de drept, recunoscute de Republica Moldova, în domeniul asigurării drepturilor persoanelor învinuite de crimă. Astfel, potrivit art.14 alin.3 lit. d) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, ”orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni are dreptul să se apere ea însăși sau

²⁹ Frunză, Iu. Organizarea profesiei de avocat în Republica Moldova. Ch., 2011.

să aibă asistența unui apărător ales de ea”. Acest drept, așa cum rezultă din principiile fundamentale privind rolul juristului, adoptate de Congresul VIII al Organizației Națiunilor Unite asupra prevenirii criminalității și tratamentului delincvenților, presupune că orice persoană este în drept de a apela la orice jurist pentru apărarea drepturilor sale în toate fazele dezbaterii cauzei penale. Prin urmare, standardele și normele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului, de asemenea, consfințesc dreptul fiecăruia de a-și alege în mod independent apărătorul.

Condiția obligatorie de a avea calitatea de membru al Uniunii Avocaților din Republica Moldova pentru juriștii care dețineau licența Ministerului Justiției privind dreptul de acordare a asistenței juridice aduceau atingere drepturilor constituționale ale cetățenilor la libera asociere și la libera alegere a muncii și profesiei (art.42 și 43 din Constituție) și, de asemenea, contravenea Declarației universale a drepturilor omului, care prevede că nimeni nu poate fi silit să facă parte dintr-o asociație (art. 20 alin. (2))³⁰. Instituirea prin lege a monopolului Uniunii Avocaților asupra profesiei de avocat, evident, nu contribuia la concurența între persoanele care acordă asistență juridică, mai mult ca atât, împiedica dezvoltarea ei. Aprobarea statelor de personal ale Uniunii Avocaților exclusiv de către Congresul avocaților, potrivit art. 28 alin. (3) lit. f) din Legea nr. 395-XIV, putea crea în mod artificial un deficit de servicii juridice, ceea ce, implicit, conducea la încălcarea drepturilor omului prevăzute de art. 26 alin. (3) din Constituție.

Avînd în vedere cele menționate, Curtea Constituțională a conchis că art. 2 alin. (2) din Legea nr. 395-XIV, care prevedea că profesia de avocat se exercită numai de către membrii Uniunii Avocaților, și art. 26 alin. (6) din această lege, potrivit căruia nici un barou nu poate funcționa în afara Uniunii Avocaților, contravin art. 1 alin. (3), art.6, art.16, art.22, art.26, art.42 și art. 43 din Constituție.

Pentru aceleași motive nu corespunde acestor prevederi ale Constituției nici art.44 alin. (4) din Legea nr. 395-XIV, potrivit căruia licențele persoanelor care nu au aderat în termen de 5 luni la Uniunea Avocaților își pierd valabilitatea. Această prevedere constituia temei juridic pentru neadmiterea în proces în calitate de apărător al juriștilor care dețin licența respectivă, dar care nu sînt membri ai Uniunii Avocaților, ceea ce contravine, de asemenea, Legii nr. 332-XIV din 26 martie 1999 “Privind acordarea de licențe pentru unele genuri de activitate”. Potrivit art. 16 alin. (3) din această lege, licența poate fi retrasă prin decizia

³⁰ Frunză, Iu. Organizarea profesiei de avocat în Republica Moldova. Ch., 2011.

instanței de judecată în condițiile legii. O altă lacună în Legea dată era că în ea nu exista o normă care să determine baza juridică de funcționare a avocaturii naționale, adică a legislației privind avocatura.

O altă normă nedemocratică a Legii era, la acea etapă, condiția de cunoaștere obligatorie a limbii moldovenești ca o condiție de admitere în practicarea profesiei de avocat (alin.(1) art.6). Art.16 din Constituția R.M. statuază egalitatea cetățenilor fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă etc., iar art. 43 din Constituție stabilește dreptul la libera alegere a genului de activitate³¹.

Stabilirea cerinței privind posedarea limbii de stat, la acea etapă, devenea un obstacol pentru unele persoane care nu posedau limba moldovenească, lipsindu-i de posibilitatea de a-și alege acest gen de activitate. Opinia că avocatul, care nu posedă limba de stat, nu va putea acorda asistență juridică era, la acea etapă, neîntemeiată. Art.118 din Constituție a stabilit, că procedura judiciară se poate efectua și într-o limbă accesibilă pentru majoritatea persoanelor care participă la proces. Mai mult ca atât, același articol a stabilit, că persoanele care nu posedă sau nu vorbesc limba moldovenească au dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță prin interpret. Altă limbă accesibilă poate fi limba găgăuză, rusă, ucraineană, bulgară. Avocatul, aflat în proces în minoritate, poate să nu posedă oricare din aceste limbi și să se folosească de serviciile interpretului. Astfel și avocatul care posedă limba moldovenească, într-un proces concret poate să nu posedă acea limbă în care se desfășoară procesul. Însă nimeni nu va înainta cerința referitor la posedarea limbilor, în care se desfășoară procesul. Aceasta este inoportun anume în privința prevederilor constituționale privind procedura judiciară în limba accesibilă pentru majoritatea persoanelor și posibilitatea de a vorbi prin interpret și libera alegere a genului de activitate. Faptul că avocatul nu cunoaște limba de stat este în detrimentul lui, însă aceasta nu poate fi o condiție obligatorie. După părerea noastră drept bază trebuie să fie pus profesionismul înalt al avocatului. De altfel, în statele democratice, care intră în comunitatea mondială, printre cerințele cele mai importante înaintate persoanelor, care doresc să intre în corporația avocaților, se înaintează existența studiilor juridice, a cetățeniei, a experienței în activitatea practică, nu însă posedarea limbii de stat. De exemplu, pentru a deveni avocat în Franța, după cum prevede Legea franceză privind statului avocaților (republicată-n.n.) nr.71-1130 din 31 decembrie 1990 cu modificările ulterioare, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1992, este necesar de a avea ori cetățenie franceză, ori cetățenia unui stat de pe Piața comună cu existența condițiilor

³¹ Frunză, Iu. Organizarea profesiei de avocat în Republica Moldova. Ch., 2011

recunoașterii reciproce a diplomelor privind studiile superioare, adică nu există nici o aluzie la obligativitatea posesiei limbii franceze. Iată modul civilizată și democratic de rezolvare a acestei probleme politico-juridice delicate în una din țările principale ale francofoniei³².

În contextul dat, se poate de spus că această problemă a fost și mai continuă să fie o „boală națională” a fostelor republici unionale (dar, nu a tuturor republicilor, n.a.) și a unor țări postsocialiste. De exemplu, Legea Republicii Kazahstan „Cu privire la profesia de avocat” din 5 decembrie 1997, cu modificările ulterioare, prevede că avocat este cetățeanul Republicii Kazahstan, care are studii juridice superioare, vechime în muncă în specialitatea juridică nu mai puțin de doi ani și a obținut licență de exercitare a profesiei de avocat³³.

Problemele avocaturii sînt cele mai primordiale în strategia perfecționării legislației cu privire la sistemul judiciar. În asemenea circumstanțe, existența unor prevederi ale Legii cu privire la avocatură, aprobată de către Parlamentul Republicii Moldova la 13 mai 1999 și care a intrat în vigoare la 9 septembrie 1999 a fost de scurtă durată. Astfel, după cum am menționat anterior, Curtea Constituțională prin hotărîrea nr.8 din 15 februarie 2000 a declarat neconstituționale un șir de prevederi menționate mai sus. Deși au fost declarate neconstituționale doar unele prevederi, neconstituționalitatea acestora în mod implicit a condiționat deformarea întregii structuri a Legii cu privire la avocatură, precum și a principiilor care au stat la baza elaborării acesteia³⁴.

Drept consecință, în mai mult de doi ani după decizia Curții Constituționale, Parlamentul RM a elaborat și a adoptat la 19 iulie 2002 o lege nouă - Legea cu privire la avocatură nr.1260-XV, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.126-127 la 12 septembrie 2002, lege care conform art.60 a intrat în vigoare peste trei luni din data publicării, la 12 decembrie 2002, dar din păcate această lege a repetat unele lacune ale legii vechi³⁵. Această lege la fel stabilește o organizație căreia toți avocații trebuie să-i aparțină. Parlamentul, pentru a atinge acest rezultat, a adoptat o abordare mai subtilă. După prevederea, conform căreia avocații au dreptul să se asocieze liber în asociații profesionale, legea declară, ”Avocații

³² Мартынчик Е., Ионицэ Д. Закон об адвокатуре Республики Молдова: проблемы и пути их решения. Revista națională de drept, nr.2, 2001, pag.57

³³ Ворфоломеева Т.В., Стягоцкий О.С., Киличицкий И.С. История адвокатуры в Украине. Киев, 1992, p.28-29

³⁴ Frunză, Iu. Organizarea profesiei de avocat în Republica Moldova. Ch., 2011.

³⁵ Ануфриев В.М., Гаврилов С.Н. Организация и деятельность адвокатуры в России. М., 2001, стр. 322

formează Baroul în condițiile prezentei legi.” (art.art. 30,31). De data aceasta, în redacția inițială a legii, deciziile cu privire la eliberarea și retragerea licențelor au fost încredințate Comisiei de licențiere a avocaților de pe lângă Ministerului Justiției, și nu Baroului Avocaților. (art. 17, 22). Însă, prin modificările ulterioare la aceste norme, s-a stabilit că licența pentru exercitarea profesiei de avocat se eliberează de către Ministerul Justiției în temeiul hotărârii Comisiei de licențiere a profesiei de avocat privind eliberarea licenței. (art.17,al.2, modificat prin Legea Parlamentului 7-XVI din 14.02.08), iar retragerea ei o efectuează Ministerul Justiției în temeiul hotărârii Comisiei pentru etică și disciplină (art.22,alin.2, modificat prin Legea Parlamentului 215-XVI din 13.07.06). Baroul este condus de un Congres, care convoacă anual toți avocații ce aleg membrii altor organe administrative ale Baroului (Consiliul, Comisia pentru etică și disciplină, Comisia de cenzori, precum și majoritatea membrilor Comisiei pentru licențierea avocaților. (art. 18, 31, 32, 40/1). Constituționalitatea Legii cu privire la avocatură a fost atacată în baza aceluiași motive care au stat la baza atacării legii din 1999, dar de data aceasta Curtea Constituțională a declarat-o drept constituțională³⁶.

Pentru a facilita transformarea Uniunii Avocaților în Barou, pentru a pregăti și convoca primul Congres al Baroului a fost creată o comisie de avocați condusă de un viceministru al justiției. Viceministrul a prezidat Congresul până în momentul când a fost ales președintele. La primul Congres, în decembrie 2002, au fost aleși membrii Consiliului Baroului și ai comisiilor, la fel președintele și doi vicepreședinți ai Consiliului Baroului. A fost adoptat și un Cod Deontologic. Congresul Avocaților și-a încheiat lucrările la 27 decembrie 2002. Pe parcursul anului 2003, Congresul Avocaților a votat de două ori să declare grevă. La 7 mai 2003, Congresul Extraordinar al Baroului a adoptat o decizie prin care chema Parlamentul, Guvernul și Președintele, în primul, rând să modifice Legea cu privire la Bugetul de Asigurări Sociale de Stat din anul 2003, conform căruia toți avocații trebuiau să plătească contribuții fixe de asigurări sociale în sumă de 711.66 lei, care la acea dată echivalau aproximativ 65 dolari SUA, în fiecare lună, precum și să achite datoriile pentru serviciile de reprezentare a inculpaților nevoiași oferite de către avocații din oficiu. La 19 mai 2003 avocații au ieșit în grevă și au refuzat să participe la procese în judecată, astfel cauzând întârzieri și rețineri în audiențele programate. Drept răspuns, președintele Republicii Moldova a promulgat o lege în aceeași zi, conform căreia plățile de asigurări sociale ale avocaților au fost reduse. În ziua următoare, Consiliul Baroului a decis să

³⁶ Hotărârea Curții Constituționale, nr.12 din 19.06.2003, MO 138-140/13, 2003

suspendeze greva. Totuși, deoarece amendamentul la Legea cu privire la Bugetul de Asigurări Sociale de Stat pentru 2003 nu a fost retroactiv din 1 ianuarie, dar intra în vigoare doar de la 23 mai 2003, contribuțiile de asigurări sociale pentru perioada înainte de 23 mai constituiau 3,351.80 lei (aproape 305 dolari SUA), fiind o sumă pe care mulți dintre avocați nu o puteau achita. Acest fapt, la fel ca și alte plîngerii, au dus la convocarea celui de-al doilea Congres extraordinar la 31 octombrie 2003. Congresul a adoptat o decizie care chema Parlamentul, Guvernul și Președintele să satisfacă toate cerințele avocaților în deplină măsură. Aceste cerințe se refereau la contribuțiile de asigurări sociale între 1 ianuarie și 23 mai 2003, condițiile în care avocații se întâlneau cu clienții deținuți și plata de arendă a birourilor de avocați. A doua grevă a început la 17 noiembrie și a durat o săptămână. Majoritatea cerințelor Baroului au fost îndeplinite³⁷ Acestea, dar și alte necesități au făcut ca legea 1260-XV din 19.07.2002 să fie modificată în repetate rânduri pentru a fi actualizată și adaptată cerințelor actuale ale vieții social-politice: prin Legea nr. 206-XV din 29.05.2003, M.O. 149-152/598 (2003), prin Legea nr.215-XVI din 13.07.2006, prin Legea 268-XVI din 28.07.06, MO142-145/08.09.06, prin Legea nr. 7-XVI din 14.02.08, MO55-56/18.03.08, prin Legea 89-XVI din 24.04.2008 (MO, nr.99-101/366 din 06.06.2008³⁸, Legea nr. 306-XVI din 25.12.08, MO30-33/13.02.09 et al).

Menționăm că atât Legea 1260-XV, cât și toate modificările menționate și operate la ea au fost adoptate în perioada pe când majoritatea în Parlamentul republicii o deținea Partidul comunistilor din Republica Moldova. În luna iulie 2009 structura politică a parlamentului s-a schimbat. Imediat după formarea noului guvern, în scopul elaborării propunerilor de reformare a instituției avocaturii, Ministrul justiției a creat, prin Ordinul nr. 376 din 6 octombrie 2009 un grup de lucru care și-a propus ca sarcină elaborarea unui proiect de lege privind modificarea și completarea Legii cu privire la avocatură. Urmare a analizei cadrului normativ relevant și reieșind din dificultățile practice, grupul de lucru a identificat câteva domenii problematice ce afectează instituția avocaturii, unele din ele fiind vitale pentru exercitarea profesiei de avocat, precum: reprezentarea în instanțele judecătorești; actele de reprezentare; organizarea organelor de autoadministrare ale avocaților; calitatea serviciilor juridice; admiterea în profesie; statutul avocatului stagiar; instruirea avocatului; responsabilitatea

³⁷ ABA CEELI. Indicatorii reformei profesiei juridice pentru Moldova. Chișinău, aprilie, 2004, pag.3

³⁸ Această modificare a survenit datorită adoptării Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, nr. 198/din 26.07.2007.

avocaților față de clienți și asigurarea avocaților; garanțiile profesiei de avocat. Odată cu schimbarea majorității parlamentare în 2009, când a fost constituită Alianța pentru integrare europeană, formată din patru partide – Partidul Liberal, Partidul Liberal-Democrat, Partidul Democrat și Partidul “Alianța Moldova Noastră”, aceasta a votat proiectul de lege prin care Legea 1260-XV a fost radical modificată și completată vis-à-vis de organizarea profesiei de avocat. Astfel, Parlamentul de legislatură a XVIII-a a adoptat modificările propuse și, ca rezultat, prin Legea nr. 102 din 28 mai 2010 a dispus republicarea Legii 1260-XV în noua redacție, fapt împlinit la 04.09.2010 (a se vedea Monitorul Oficial nr. 159, art. Nr.582 din 04.09.2010)³⁹.

Aceasta s-a motivat prin faptul că chiar și după implementarea unor recomandări ale experților Consiliului Europei din anii 2002, 2005, 2008 și 2009, legislația cu privire la avocatură necesită perfecționare, deoarece pe alocuri comportă neconcordanțe și situații de confuzie. După cum a menționat, acest ultim proiect de Lege, a fost elaborat de Ministerul Justiției, împreună cu un grup de lucru format din reprezentanți ai Baroului Avocaților din Moldova, Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, Biroului asociat de avocați „Avocații publici” și Programului Drept al Fundației Soros - Moldova, Misiunii Norvegiene de Experți pentru Supremația Legii în Moldova (NORLAM). Amendamentele la Legea cu privire la avocatură, au fost elaborate după o analiză a cadrului normativ și identificarea domeniilor problematice ce afecteau instituția avocaturii. Această Lege de modificare prevedea reformarea conceptului instituției avocaturii prin crearea unei structuri organizatorice prin instituirea a 5 barouri de avocați regionale, stabilirea unor noi rigori de acces în profesie, reprezentare în instanță. A fost precizat statutul avocatului stagiar și au fost modificate mecanismele de sancționare disciplinară și normele referitoare la instruirea continuă a avocaților. În context, au fost elaborate un șir de amendamente la Codul de procedura civilă și Codul contravențional.

Amintim că modificarea substanțială dată, prin revizuirea Legii nr. 1260-XV, dar și altor acte normative a urmărit consolidarea instituției avocaturii și întru schimbarea viziunii de ansamblu asupra rolului avocaturii și a organizării profesiei de avocat. Iar la elaborarea propunerilor de modificare a legislației s-a ținut cont de Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind libertatea de exercitare a profesiei de avocat, care stabilește principiile de exercitare a profesiei într-un stat de drept, precum și de recomandările Consiliului Europei formulate în expertizele asupra Legii nominalizate.

³⁹ Frunză, Iu. Organizarea profesiei de avocat în Republica Moldova. Ch., 2011

Ultima mare modificare a Legii 1260/2002 intervine prin Legea nr.67 din 22.04.2021, publicată în Monitorul Oficial nr.146 la 14 iunie 2021. Această ultimă lege de modificare necesită o analiză științifică separată. Însă, rezumativ, menționăm că prin ea s-au operat modificări atât de modernizare a organizării profesiei, cât cele legate de exercitarea ei efective. De exemplu, genurile de asistență juridică calificată acordate de avocat (art.8) au fost completate cu un gen nou, și anume, dreptul avocatului de a desfășura activități de investigare independentă. Dar și alte modificări care consolidează profesia de avocat în conformitate cu standardele europene.

În concluzie, făcând o generalizare a cercetării istoricului avocaturii moldovenești, conchidem că – 1). la baza constituirii și organizării instituției avocaturii și a profesiei de avocat în Moldova au stat avocatura din Roma și Grecia antică, avocatura liberală din Franța, iar avocatura modernă moldovenească își are rădăcinile atât în Moldova medievală, cât și în instituția avocaturii din Regatul Român, Imperiul Rus și Uniunea Sovietică; 2). tratarea dezvoltării istorice a legislației avocaturii moderne moldovenești, care reflectă evoluția acestei instituții, urmează să fie axată pe următoarea periodizare: I). 1864-1918, de la adoptarea primei legi cu privire la constituirea corpului de avocați până la sfârșitul primului război mondial și desfășurarea unirii Basarabiei și Bucovinei cu România; II). 1918-1945, perioadă interbelică, până la formarea prezidiului Colegiului avocaților al fostei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești (R.S.S.M.); III). 1945 – 1990, numită ca perioadă socialistă; IV). 1990 – 1999, numită ca perioadă de tranziție în formarea legislației cu privire la avocatură; V). 1999 - până în prezent, numită ca fiind perioada contemporană.

Referințe bibliografice:

1. ABA CEELI. Indicatorii reformei profesiei juridice pentru Moldova. Chișinău, aprilie, 2004, pag.3.
2. Aramă, Elena. Istoria dreptului românesc. Chișinău, ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 1995, p.149.
3. Arhivele Statului Iași. Condica domnească. litera K, nr.393, fila 274-276.
4. Avornic, Gh.Organizarea și activitatea avocaturii în Republica Moldova. Auto-referatul tezei de doctor, Chișinău, USM, 1996, pag.25-26.
5. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Culegerea de acte internaționale la care Republica Moldova este parte, Chișinău, 2006.
6. Frunză, Iurie. Unele aspecte privind istoria originii și evoluției instituției avocaturii: Materialele conferinței teoretico-științifice internaționale „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective”, Chișinău,2003, pag.117.

7. Frunză, Iurie. Organele judiciare și extrajudiciare din Moldova sub regim totalitar bolșevic. Chișinău, 2000, pag.162.
8. Frunză, Iu. Organizarea profesiei de avocat în Republica Moldova. Ch., 2011.
9. Grama, Dumitru. Manualul juridic al lui Andronache Donici. Buletinul asociației tinerilor juriști, Revistă de drept, nr.1(14), Chișinău, 1999, pag.100
10. Hotărârea Curții Constituționale, nr.12 din 19.06.2003, MO 138-140/13, 2003
11. Iorga, N. Studii și documente, vol.VI, pag.297.
12. Legea „Cu privire la avocatură” nr.395-XIV, aprobată de către Parlamentul Republicii Moldova la 13 mai 1999, în vigoare la 9 septembrie 1999 și abrogată prin Legea nr.1260-XV.
13. Legea cu privire la avocatură nr.1260-XV din 19-07-2002. Publicat: 12-09-2002 în Monitorul Oficial Nr. 126-127 art. 1001.
14. Mărgineanu Iurie et al. Avocatura în Republica Moldova..., Chișinău, 2003, pag. 9
15. Regulamentul avocaturii Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 21 noiembrie 1980, Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSS Moldovenești; 1980, nr.11, art.111.
16. Revista ”Avocatul Poporului”, nr. 1-3, (2000).
17. Roman, Dumitru; Vizdoagă, Tatiana; Grigoriu, Andrei. Organele de ocrotire a normelor de drept. Chișinău, Ed.Cartier, 2001, pag.205-206.
18. Smochină, A. Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar. Chișinău, 2001, pag.9.
19. Stati, Vasile. Istoria Moldovei în date. Tipografia Academiei de Științe, Chișinău, 1998, pag.205.
20. Ungureanu, Gh.. Istoricul avocaturei în Moldova. Iași, 1938, pag. 7.
21. Ануфриев В.М., Гаврилов С.Н. Организация и деятельность адвокатуры в России. М., 2001, стр. 322.
22. Ворфоломеева Т.В., Стятоцкий О.С., Киличицкий И.С. История адвокатуры в Украине. Киев, 1992, р.28-29.
23. Захария С. Причины реформы суда. Подготовка и принятие «Основных положений преобразования судебной части России» и судебных уставов Александра II 20 ноября 1864 г.. Закон и жизнь, апрель 2002, стр.44.
24. Лаптеакру В.Д., Мартынчик Е.Г. Адвокат в кассационном и надзорном производстве по уголовным делам. Изд-во «Инконком», Кишинев, 1994, стр.12.
25. Мартынчик Е.. Конституция Республики Молдова: предпосылки и пути совершенствования. Закон и жизнь, №7, 1999 г., стр.12-13.
26. Мартынчик Е., Ионицэ Д. Закон об адвокатуре Республики Молдова: проблемы и пути их решения. Revista națională de drept, nr.2, 2001, pag.57.

**DISCURSUL FRICII CA FORMĂ A DISCURSULUI
DE URĂ ȘI INSTIGARE LA DISCRIMINARE
ÎN CAMPANIILE ELECTORALE DIN REPUBLICA MOLDOVA**

**THE DISCOURSE OF FEAR AS A FORM OF THE DISCOURSE
OF HATE AND INCITIGATION TO DISCRIMINATION IN
ELECTORAL CAMPAIGNS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

*Alexandru POSTICĂ, cercetător științific,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Irina COROBCENCO, avocat, asociația PROMO - LEX

Summary:

The recent history of the Republic of Moldova shows that hate speech has a consistent presence in the public space. With the development of information technologies, social networks and online media, intolerance is taking on new forms and is spreading rapidly in the virtual space. The development and continuous evolution of the cyberspace offers opportunities for the manifestation and promotion of different actors (state and non-state) not only in the media sphere, but also in the political and religious one. This space has quickly become a suitable environment for the manifestation of ideas and the organization of actions / activities of online groups / communities, etc.

In this way, more action is needed at national level to prevent, combat and sanction hate speech, including fear speech. One solution in this regard should be a clear and uniform definition of hate speech in national law. In this sense, the Parliament of the Republic of Moldova must finalize and adopt in the final reading the draft law no. 301/2016 for the amendment and completion of some legislative acts regarding the regulation of crimes motivated by prejudice, in accordance with international standards.

Keywords: *hate speech, fear spread, lack of normative framework*

Cuvinte-cheie: *discurs de ură, propagarea fricii, lipsa cadrul normativ*

Istoria recentă a Republicii Moldova arată că discursul de ură are o prezență consistentă în spațiul public. Odată cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale, a rețelelor de socializare și a mass-mediei online, intoleranța capătă forme noi și este răspândită rapid în spațiul virtual. Dezvoltarea și evoluția continuă a spațiului cibernetic oferă oportunități de manifestare și promovare a diferiților actori (statali și non-statali) nu doar în sfera mediatică, dar și în cea politică și religioasă. Acest spațiu a devenit rapid un mediu propice pentru manifestarea ideilor și organizarea acțiunilor/activităților grupurilor/comunităților online etc.

Libertatea de exprimare în mediul online a cunoscut tendințe noi, precum și riscuri care pot limita îndeplinirea acestui drept, cum ar fi supraaglomerarea informațională, fenomenul dezinformării, propagarea urii, proliferarea conținutului ilegal etc.

Discursul de ură ca o formă derogatorie a libertății de exprimare este cunoscut ca fiind un fenomen complex, atât în spațiul public, cât și în mediul online. Complexitatea și diversitatea formelor pe care le poate lua acest tip de discurs face dificilă pe de o parte, definirea acestuia, iar pe de altă parte încadrarea juridică. Iată de ce, la nivel internațional nu există o definiție unanim acceptată. Cu toate acestea, discursul de ură în termeni uzuali poate însemna promovarea unor mesaje care îndeamnă la acțiune împotriva unei persoane sau a unui grup de persoane. El se poate manifesta prin chemarea la respingere, agresiune, dezordini, amenințări și ostilitate. Uneori discursul de ură presupune și manipulare, în special în conjunctură politică, însoțită de știri false sau denaturate, cu scopul de a ridiculiza oponentii, sau de a genera temeri și frici în societate și resentimente în raport cu anumite grupuri vulnerabile. În context politic, incitarea la ură se manifestă deosebit de agresiv în contextul evenimentelor publice, în special al celor electorale¹. În ultimii trei ani, datele monitorizărilor realizate de Asociația Promo-LEX² au arătat că, în Republica Moldova, dinamica discursului de ură crește în intensitate în perioadele pre-electorale și electorale și descrește odată cu încheierea acestora.

În cadrul alegerilor prezidențiale din 30 octombrie 2016 au fost identificate cazuri de proliferare a unor atitudini, discursuri și practici discriminatorii, sexiste și xenofobe, care au alimentat frici și stereotipuri. Cel mai frecvent au fost vizate femeile, imigranții, refugiații, persoanele de alte confesiuni religioase decât creștinii și persoanele LGBTI. Aceași campanie electorală este cunoscută și pentru ”povestea celor 30 000 de sirieni”, o știre falsă răspândită inclus în mediul online care a determinat atât apariția discursului de ură împotriva

¹ Asociația Promo-LEX, Raport 2018 ”Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova” (perioada de monitorizare 15.02.2018-15.08.2018).

² Asociația Promo-LEX, Raport 2019 ”Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova” (perioada de monitorizare: 11.01.2019 – 11.04.2019), Raport 2019 ”Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova” (perioada de monitorizare: 01.08.2019 – 30.11.2019) și Asociația Promo-LEX, Raport 2020 ”Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova în cadrul campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale din 1/15 noiembrie 2020” (perioada de monitorizare: 01.09.2020 – 30.11.2020).

imigranților, cât și alimentarea unor frici sociale. De altfel, în contextul validării rezultatelor alegerilor prezidențiale din 2016, Curtea Constituțională (CC) a Republicii Moldova a atenționat asupra faptului că discursurile discriminatorii și calomnioase ar trebui să fie prevenite prin norme legale clare, care să sancționeze asemenea manifestări. CC a cerut printr-o Adresă³ Parlamentului să revizuiască legislația și să creeze mecanisme de control și de sancționare pentru implicarea cultelor religioase în campaniile electorale. După patru ani distanță, în urma alegerilor prezidențiale din 2020, CC a formulat o nouă Adresă⁴ prin care a cerut Parlamentului să reglementeze mecanisme de control și sancționare pentru prevenirea și combaterea discursului de ură între concurenții electorali, inclusiv în mediul online.

I. Conceptul de discurs de ură și discurs de frică

Discursul de ură reprezintă o formă derogatorie a libertății de exprimare și are drept scop promovarea, justificarea și incitarea la ură împotriva unei persoane sau a unui grup de persoane în baza unei caracteristici, cum ar fi: limba, naționalitatea, etnia, sex, convingeri religioase, opinia, orientarea sexuală etc. De asemenea, acest tip de discurs se construiește pe prejudecăți, stereotipuri, conflicte sau tensiuni și determină creșterea nivelului de intoleranță în societate.

Discursurile de ură au câteva caracteristici comune, și anume:

a) **Ținta discursului.** Discursul de ură este îndreptat împotriva unei persoane sau a unui grup de persoane care este identificat(ă) prin prisma unei caracteristici. Altfel spus, acest tip de discurs este unul antagonist prin care un grup de persoane se coalizează sau este invitat să se coalizeze împotriva altei persoane sau a altui grup, care de regulă este ”diferit”.

b) **Sentimentul de ură.** Indiferent de scop și forma în care se manifestă, discursurile de ură au un element comun - ura pentru cel prezentat ca fiind diferit. La rândul său, și ura trebuie înțeleasă ca un concept generic, care însumează cele mai diferite emoții, sentimente și atitudini negative. Aceasta se manifestă în relație cu un grup social sau demografic, fiind condiționată anume de apartenența oamenilor la acest grup.

c) **Relația triangulară.** Discursul de ură se manifestă în spațiul public și prezintă o relație triangulară între obiectul și subiectul discursului și audiența căreia i se adresează. Această caracteristică asigură întrunirea componentei de incitare, promovare, susținere sau justificare a urii.

³ Curtea Constituțională, Adresa nr. PCC-01/139e-34/5 din 13.12.2016.

⁴ Curtea Constituțională, Adresa nr. PCC-01/189e/597 din 10.12.2020.

Complexitatea acestui tip de discurs este dată nu doar de formele de exprimare, dar și de spațiile unde acesta se poate manifesta. Astfel, discursul de ură se poate exprima prin expunere verbală în cadrul evenimentelor publice (proteste, marșuri, conferințe etc.) sau prin formă scrisă atunci când apare în articole din presa scrisă sau online, publicat pe paginile web, rețele de socializare, blog-uri, platforme media etc. Acest discurs poate promova, justifica sau incita la ură prin intermediul imaginilor, a inscripțiilor făcute în spațiile publice, pancarte, bannere, grafitti, spoturi video, publicitate etc. Discursul de ură poate fi exprimat inclusiv prin forme artistice și satirice – caricaturi, poezii, pamflete, piese muzicale etc.

Această diversitate și complexitate a discursului de ură face dificilă încadrarea lui într-un cadru normativ concret, iată de ce la nivel internațional nu există o definiție uniformizată și unanim acceptată cu privire la discursul de ură. În același timp, există mai multe încercări de a accesibiliza și sistematiza **conceptul de discurs de ură, iar Antoine Buyse**⁵, profesor de drepturile omului în cadrul Universității Utrecht (Olanda) a dezvoltat conceptul de "*discurs al fricii*", care se referă la limbajul capabil să ducă în cele din urmă la acte de violență, ca modalitate de apărare a securității sau integrității unui grup. Principiul funcționării acestui discurs se bazează pe inducerea ideii de pericol pe care un grup de oameni îl prezintă pentru un alt grup sau pentru restul societății.

În opinia lui Antoine Buyse, conflictele violente sunt în sine parte a sistemului social care susține violența, iar unul dintre modalitățile cheie prin care acest lucru are loc este discursul – "utilizarea limbajului, din această perspectivă, nu este doar o reflectare a realității, dar o construcție activă a felului în care oamenii percep și înțeleg evenimentele"⁶. Analiza lui Buyse vizează legătura între discursul fricii și potențialul de escaladare a conflictelor violente, în special celor etnice. Astfel, Antoine Buyse atrage atenția asupra faptului că escaladarea unui conflict are loc prin câteva tipuri de schimbare, conform teoriei dezvoltate de Dean G. Pruitt și Sung Hee Kim⁷. Una dintre acestea este cea psihologică și se referă la schimbările din interiorul persoanelor, inclusiv al liderilor de grup, implicate într-un conflict. Schimbarea psihologică poate varia de la emoții, cum ar fi ura și furia, la schimbări mult mai structurale, cum ar fi atitudinea din ce în ce mai ostilă și percepții negative față de alții, care îngreunează empatizarea cu ele.

⁵ Antoine Buyse, Biografie, Universitatea Utrecht din Olanda.

⁶ Antoine Buyse, Articolul *Words of Violence: "Fear Speech," or How Violent Conflict Escalation Relates to the Freedom of Expression* în *Human Rights Quarterly*, Editura Johns Hopkins University Press, Vol. 36, Nr. 4 (Noiembrie 2014), pag. 786.

⁷ *Ibidem*, pag. 781.

”Alții” trebuie să fie înțeles ca reprezentând persoanele care sunt percepute din ce în ce mai puțin ca individ și din ce în ce mai mult ca membru al unei anumite categorii sau grupuri (de exemplu: rasial, social etc.) sau, în situații extreme, ”alții” nu mai sunt văzuți ca ființe umane⁸.

În aceeași timp, și Ervin Staub, psiholog specializat în domeniul studierii escaladării violente, consideră că violența pe scară largă este rezultatul potențial cel mai grav al unei dezvoltări care începe cu discriminarea și cu ”acțiuni limitate de a face rău”, cum ar fi excluderea, umilința și violența ”la scară mică”⁹. Staub evidențiază și faptul că escaladarea unui conflict violent devine mai probabil atunci când cultura unui grup social include mai multe caracteristici, printre care lipsa pluralismului, existența rănilor nevindecate sau existența unor traume continue într-un grup și atitudinea pasivă¹⁰ (internă și externă) sau rolul de ”trecător” în momentul declanșării unui conflict.

Ervin Staub consideră că ”procesul de devalorizare culturală prin care un grup specific sau mai multe grupuri sunt identificate ca sursa problemelor sociale, cum ar fi inegalitatea, insecuritatea sau violența, este deseori însoțită de stereotipuri negative”¹¹.

Antoine Buyse a mai atras atenția asupra faptului că instigarea fricii în interiorul propriului grup, este un mecanism cheie în procesele care duc la violență. Acest fapt determină acceptarea violenței de către stat împotriva grupului de care se teme sau, în cazul în care statul nu reușește, a violenței de către extremiști sau interlopi. Iată de ce, în opinia acestuia, mai curând discursul fricii și expresiile care vizează stimularea fricii altui grup, decât discursul de ură care vizează generarea de ură, pot fi mai relevante atunci când este evaluată escaladarea violentă a conflictelor.

Într-o cercetare recentă cu privire la utilizarea discursului de frică în grupurile din WhatsApp din India, cercetătorii au ajuns la concluzia că multe dintre cazurile de discurs de ură se bazează pe informații inexacte menite să inducă în eroare cititorul. În acest context, cercetătorii atrag atenția asupra faptului că ”majoritatea utilizatorilor fie nu sunt dețin cunoștințele necesare pentru a detecta

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*, pag. 782.

¹⁰ Ervin Staub, Articol ”Notes on Culture of Violence, Cultures of Caring and Peace, and the Fulfillment of Basic Human Needs” în revista *Political Psychology*, vol. 24, Nr. 1, 2003, publicat de International Society of Political Psychology, pag. 16.

¹¹ *Ibidem*

astfel de inexacțiții, fie nu sunt interesați, iar prin urmare devin din ce în ce mai înrădăcinați în credințe periculoase despre o comunitate”¹².

De asemenea, cercetătorii consideră că discursul de frică are o mulțime de asemănări cu discursul de ură și că ar fi necesare eforturi pentru a înțelege aceste asemănări și ”pentru a crea seturi de date și analize care să cuprindă astfel o versiune extinsă a discursului periculos”¹³.

II. Libertatea de exprimare și limitele acesteia în raport cu discursul de ură

Libertatea de exprimare este un drept fundamental, iar în același timp este o componentă importantă a altor drepturi, cum ar fi dreptul la asociere și întrunire. Acest drept este unul absolut de important pentru asigurarea pluralismului de idei, în special în perioadele electorale. Iată de ce, dreptul la libertatea de exprimare este protejat de toate instrumentele de apărare a drepturilor omului de la nivel internațional. Pentru prima dată, acest drept a fost proclamat în Declarația Universală a Drepturilor Omului (DUDO), care prin art. 19 a stabilit că ”*Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice fel, indiferent de frontieră, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică, sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa*”¹⁴. La nivel european, Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹⁵, prin art. 10, definește dreptul la libertatea de exprimare ca fiind ”*orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontieră*”.

Cu toate acestea, conștientă de consecințele la care poate duce discursul de ură, comunitatea internațională este tot mai convinsă că atunci când în pericol sunt drepturile altora, securitatea și sănătatea publică, libertatea de exprimare poate fi limitată, iar discursul de ură trebuie să fie sancționat. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (PIDCP)¹⁶, prin art. 19, reiterează importanța libertății de exprimare, însă la fel ca DUDO și PIDCP stabilește limi-

¹² Punyajoy Saha, Binny Mathew, Kiran Garimella și Animesh Mukherjee, Raportul ”Short is the Road that Leads from Fear to Hate”: Fear Speech in Indian WhatsApp Groups.

¹³ *Ibidem*

¹⁴ Republica Moldova a aderat la Declarația Universală a Drepturilor omului prin Hot. Parl. nr. 217-XII din 28.07.1990.

¹⁵ Republica Moldova a ratificat Convenția prin Hot. Parl. nr. 1298-XIII din 24.07.1997.

¹⁶ Republica Moldova a ratificat Pactul prin Hot. Parl. nr.217-XII din 28.07.1990.

tele acestui drept. Conform art. 19, DUDO, libertatea de exprimare "(...) poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege și care sunt necesare: a) respectării drepturilor sau reputației altora; b) apărării securității naționale, ordinii publice, sănătății sau moralității publice".

Identificarea echilibrului dintre libertatea de exprimare și neadmiterea discriminării sau încălcarea altor drepturi rămâne a fi una din provocările principale în încercarea de a defini juridic fenomenul discursului de ură. Astfel, la nivel internațional, conceptul de discurs de ură a fost pentru prima dată definit în PIDCP, care prin art. 20 (2) prevede că "orice îndemn la ură națională, rasială sau religioasă care constituie o incitare la discriminare, la ostilitate sau la violență este interzisă prin lege". De asemenea, Convenția pentru Eliminarea Discriminării Rasiale¹⁷ stabilește prin art. 4 că "Statele părți condamnă orice propagandă și orice organizații care se inspiră din idei sau teorii bazate pe superioritatea unei rase sau unui grup de persoane de o anumită culoare sau de o anumită origine etnică, sau care pretind să justifice sau să încurajeze orice formă de ură și de discriminare rasială (...)".

La nivel european, Comitetul de Miniștri¹⁸ al Consiliului Europei a adoptat Recomandarea cu privire la discursul de ură, potrivit căreia acesta trebuie înțeles ca reprezentând "toate formele de exprimare care răspândesc, incită, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură ce au la bază intoleranța, inclusiv: intoleranța exprimată printr-un naționalism și etnocentrism agresiv, prin discriminare și ostilitate împotriva minorităților, a imigranților și a persoanelor care provin din imigrație."

Trebuie să menționăm faptul că pentru a aduce claritate în privința modului de interpretare a conceptului de "discurs de ură" și pentru a explica că art. 20 al PIDCP nu reprezintă o limitare a însăși esenței dreptului la libertatea de exprimare, în anul 2011, Comitetul ONU pentru Drepturile Omului a adoptat Comentariul General nr. 34¹⁹.

Potrivit interpretării Comitetului, acțiunile sau faptele care se referă la articolul 20 (2) al PIDCP reprezintă o excepție de la garanțiile oferite libertății de exprimare și trebuie să întrunească cumulativ 3 elemente:

- Să îndeplinească; (prin îndemn se înțeleg forme publice de exprimare care intenționează să provoace acțiuni sau răspuns la chemările de a acționa);

¹⁷ Republica Moldova a aderat la Convenție prin Hot. Parl. nr.707-XII din 10.09.1991.

¹⁸ Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, Recomandarea Nr. R 97 (20), 1997.

¹⁹ Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, Comentariul General nr. 34, CCPR/C/GC/34, 2011.

- Să aibă scopul promovării urii naționale, rasiale sau religioase; (prin ură se înțelege emoția puternică de critică/reproș/dizgrație, ostilitatea sau detestarea care vizează un grup);
- Să constituie instigare la discriminare, ostilitate sau violență; (prin instigare se înțelege îndemnul care este capabil să genereze acte iminente de discriminare, ostilitate sau violență).

În același timp, la nivel național, libertatea de exprimare este recunoscută și protejată de Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64/2010²⁰. Aceasta prevede și posibilitatea aplicării unor restrângeri cu privire la libertatea de exprimare „*pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, pentru a apăra ordinea și a preveni infracțiunile, pentru a proteja sănătatea și morala, reputația sau drepturile altora...*”.

În ceea ce privește discursul de ură, la nivel național, există mai multe legi care reglementează acest tip de discurs, dar nu există o uniformitate a dispozițiilor.

Constituția Republicii Moldova²¹, prin art. 32 (3) interpretează o formă a discursului de ură: „*Legea va interzice și va acționa pe cale legală toate acțiunile care vizează negarea și calomnierea Statului și a oamenilor, instigarea la revoltă, război de agresiune, ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, separatism teritorial, violență publică sau alte manifestări care atentează la ordinea constituțională.*”

De asemenea, Legea nr. 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare²² oferă o definiție a discursului de ură (art. 2) care reprezintă un amestec între concepțiile oferite de tratatele ONU și noțiunile propuse de Consiliul Europei: „*discurs care incită la ură – orice formă de exprimare care provoacă, propagă, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură fondate pe intoleranță.*” Definiția oferită de această lege este una mai degrabă permisivă decât restrictivă, din cauza sintagmelor ”orice formă de exprimare” și ”alte forme de ură fondate pe intoleranță”. În același timp, în contextul lipsei unor reglementări suplimentare și a unui cadru legislativ de suport, definiția are o listă limitată de caracteristici protejate și nu răspunde la necesitățile practice de încadrare juridică și sancționare.

O altă lege care definește o formă apropiată discursului de ură este Legea nr. 121/2012 cu privire la asigurarea egalității²³, care prin art. 2, defi-

²⁰ Legea nr. 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare.

²¹ Constituția Republicii Moldova.

²² Ibidem

²³ Legea 121/2012 cu privire la asigurarea egalității.

nește incitarea la discriminare: *”orice comportament prin care o persoană aplică presiuni sau afișează o conduită intenționată în scopul discriminării unei terțe persoane pe baza criteriilor stipulate de prezenta lege”*. În același timp, Codul contravențional²⁴ nu conține nicio definiție sau normă care ar reglementa discursul de ură, iar Codul penal²⁵ oferă o încadrare limitată a unor forme de exprimare periculoase, la articolul 346: *”Acțiunile intenționate, îndemnurile publice, inclusiv prin intermediul mass-media, scrise și electronice, îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei și demnității naționale, precum și limitarea, directă sau indirectă, a drepturilor ori stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, etnică, rasială sau religioasă.”*

De altfel, în anul 2016, Parlamentul Republicii Moldova a votat în prima lectură, proiectul de lege nr. 301 din 01.07.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative privind reglementarea infracțiunilor motivate de prejudecată, (variantea comasată cu proiectul de lege nr. 277 din 20.06.2016). Acest proiect de lege reprezintă o serie de amendamente legislative ale Codului penal și Codului contravențional, care se referă în primul rând la definirea motivelor de prejudecată, revizuirea infracțiunilor de bază și a agravantelor care vizează faptele motivate de ură și prejudecată. Până în prezent, proiectul de lege nr. 301/2016 nu a fost definitivat și votat în lectură finală de Parlament.

În acest context, Codul serviciilor media audiovizuale²⁶, adoptat în anul 2018, rămâne a fi singura lege organică care definește discursul de ură într-o variantă extinsă (art. 1) și stabilește sancțiuni clare pentru acest tip de discurs în media audiovizuale: *”Discurs care incită la ură – mesaj care propagă, incită, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură fondate pe intoleranță sau discriminare pe criterii de sex, de rasă, de naționalitate, de religie sau credință, de dizabilitate sau de orientare sexuală.”* De asemenea, acest Cod, prin art. 11, interzice programele audiovizuale susceptibile de a propaga, incita, promova sau justifica ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură fondate pe intoleranță sau pe discriminarea pe criterii de sex, de rasă, de naționalitate, de religie, de dizabilitate sau de orientare sexuală.

²⁴ Codul contravențional al Republicii Moldova.

²⁵ Codul penal al Republicii Moldova.

²⁶ Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova.

III. Discursul de frică în campanii electorale. Spațiul public și cel online sunt două dintre cele mai importante platforme de manifestare a partidelor politice, dar și de comunicare externă a acestora. Discursul politic și promovarea acestuia reprezintă elemente indispensabile ale politicii moderne, iar platforma politică a devenit în ultimii ani sursa discursului de ură și instigare la discriminare atât la nivel internațional, cât și la nivel național. În Republica Moldova, conform Asociației Promo-LEX, discursul de ură și instigare la discriminare este utilizat preponderent în context politic: 42% din 368 de cazuri înregistrate în 2018²⁷ și 54% din 835 de cazuri înregistrate în anul 2019²⁸ s-au manifestat în acest context. Campaniile electorale reprezintă un factor catalizator al utilizării și răspândirii discursului de ură în spațiul public, în mass-media și în mediul online. Campania electorală pentru alegerile prezidențiale din 2020 a fost caracterizată de utilizarea acestui tip de discurs, Asociația Promo-LEX înregistrând 448 de cazuri, ceea ce reprezintă de 2,3 ori mai mult față de anul 2019, în timp ce în cadrul campaniilor electorale pentru alegerile parlamentare (24 februarie 2019) și alegerile locale generale (20 octombrie 2019) au fost înregistrate 190 de cazuri.

În cadrul ultimelor patru campanii electorale, concurenții electorali și politicienii au utilizat mesaje intolerante și la rândul lor au fost afectați de discursul de ură și instigare la discriminare. Doar în cadrul alegerilor prezidențiale din 2020²⁹, 376 de cazuri din totalul de 448 de cazuri înregistrate au vizat concurenții electorali și simpatizanții acestora, membrii partidelor politice și politicienii. Intoleranța în retorica politică și electorală ia diverse forme: amenințări directe, asocieri cu evenimente și imagini negative din societate, mesaje sexiste, discurs xenofob, rasist și homofob etc., iar politicienii utilizează atât platformele TV și

²⁷ Asociația Promo-LEX, Raport 2018 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova" (perioada de monitorizare 15.02.2018-15.08.2018).

²⁸ Asociația Promo-LEX, Raport 2019 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova" (perioada de monitorizare: 11.01.2019 – 11.04.2019), Raport 2019 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova" (perioada de monitorizare: 01.08.2019 – 30.11.2019).

²⁹ Asociația Promo-LEX, Raport 2020 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova în cadrul campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale din 1/15 noiembrie 2020" (perioada de monitorizare: 01.09.2020 – 30.11.2020).

Radio, cât și cele online pentru a le răspândi. În cadrul alegerilor prezidențiale, toți cei opt candidați au utilizat paginile de Facebook pentru a-și promova mesajele, cinci din cei opt candidați au utilizat Instagram, iar doi concurenți electorali au fost foarte activi pe canalele lor de YouTube.

În cadrul alegerilor prezidențiale din 1 (15) noiembrie 2020 și a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, au fost identificate cazuri de discurs de frică, prin care s-a evitat instigarea sau justificarea urii împotriva unui grup de persoane, însă s-a urmărit amplificarea unui sentiment de frică față de anumite grupuri sociale, cum ar fi: migranții, reprezentanții altor naționalități, persoanele LGBTI etc. Astfel, prezentul articol include câteva cazuri de discurs de frică identificate de Asociația Promo-LEX în perioadele electorale ale ultimelor două campanii electorale naționale din Republica Moldova.

În contextual alegerilor prezidențiale din 2020, Bogdan Țirdea, deputat PSRM, într-o postare pe pagina personală de Facebook, publicată pe data de 04.11.2020 scria:

„В США Байден (куратор Санду) открыто продвигает право 8 летних детей на смену пола через операцию! И там уже тысячи случаев детей, которые став взрослыми, осознали, что покалечили себя! Но вернуться к своему бывшему они уже не смогут никогда! В нашу страну вкачивают миллионы евро, чтобы уничтожить семью, развязать ненависть и войну между мужчинами и женщинами (радикальный феминизм), между детьми и родителями (ювенальная юстиция и права детей), между гетеросексуалами и ордами всяких экзотических персонажей (бисексуалы, трансгендеры, трансвеститы, транссексуалы, асексуалы)! Мы не призываем к борьбе. Мы призываем защитить свое право иметь семью, детей, мать и отца, РОД. Мы призываем сохранить любовь мужчины к женщине и готовность на подвиг ради нее! Беречь трепетное отношение женщины, сестры и матери к своему мужчине, брату и сыну. Санду открыто предлагает внедрение в школах курсов про права ЛГБТ, сексуальное воспитание...”

Acest mesaj promovează prejudecăți și stereotipuri împotriva persoanelor LGBTI și scindează societatea între adepții valorilor „tradiționale” versus adepții valorilor „netradiționale”, asociate cu cele occidentale. De altfel, pe parcursul perioadei de monitorizare, acest discurs antagonist a fost susținut prin mesaje manipulative și în marea majoritate a cazurilor au fost îndreptate împotriva

candidatei PAS, Maia Sandu. Aceasta a fost asociată cu prejudecăți față de unele grupuri sociale, cu evenimente istorice negative (segregarea rasială din cel de al Doilea Război Mondial) sau cu evenimente social-politice din istoria recentă a țărilor europene (Euromaidan, criza migrației din Europa etc.).

Un alt caz, identificat în perioada electorală pentru alegerile prezidențiale din 2020 a fost generat de către Igor Dodon, ex-Președintele Republicii Moldova (2016-2020), la acel moment candidat independent pentru funcția de președinte. În cadrul unei conferințe de presă, transmisă în direct prin intermediul mai multor platforme online, pe data de 03.11.2020, Igor Dodon a afirmat:

„Mă adresez tuturor cetățenilor din Republica Moldova și celor din afara țării, dar în special celor care locuiesc în Republica Moldova, nu au plecat din țară, au rămas aici. Cu toate problemele care sunt la noi în țară. Zilnic își duc copiii la grădiniță, cum îi duc eu la școală, și stau aici, acasă, muncesc aici, locuiesc aici. Haideți să ne gândim foarte bine ce facem pe 15 și haideți să ne mobilizăm masiv. Oare nu noi trebuie să decidem soarta acestei țări, unde ne cresc copiii? Da, cei din diasporă tot sunt ai noștri, dar ei locuiesc acolo. Da, noi le-am dat dreptul de vot și e bine, corect, lasă-i să voteze. Dar care vot trebuie să fie decisiv? Noi, care locuim în această țară și copiii noștri trebuie să trăiască în Moldova... trebuie să construim drumuri, trebuie să ridicăm economia? Sau să ne dăm soarta celor care de zeci de ani nu au fost în Republica Moldova și poate nici nu vor să vină? Care noi îi stimăm, îi iubim, îi vrem acasă. De aceea, trebuie să ne mobilizăm mult mai activ și sunt ferm convins că ne vom mobiliza. Eu sunt ferm convins și cred în înțelepciunea poporului moldovenesc. Așa cum a fost tot timpul, la cele mai grele provocări și pe cele mai grele timpuri. Eu nu am de gând să împart cetățenii Republicii Moldova în buni sau răi, așa cum face Maia Sandu.”

În perioada electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, mesaje care au luat forma discursului de frică au fost identificate atât la TV, în mass-media online, cât și în materialele electorale. Un exemplu în acest sens este materialul distribuit de Blocul Electoral al Comuniștilor și Socialiștilor împreună cu un ziar de campanie, prin intermediul căruia persoanele LGBTI, persoanele care se asociază cu acestea etc. sunt prezentat ca un ”inamic” pentru valorile tradiționale. Iar cititorii/electoratul este invitat să se unească și să pună rezistență.

Materialul a fost tipărit într-un tiraj de 20 000 exemplare, din fondul electoral al BECS.



BLOCUL COMUNIȘTILOR ȘI SOCIALIȘTILOR

Dragi locuitori ai Moldovei!

Împreună cu dumneavoastră, trebuie să păstrăm credința noastră, valorile noastre tradiționale, pământul nostru – tot ce constituie codul genetic și cultural al oamenilor care trăiesc în Moldova. Să nu permitem ca pacea din țara noastră și liniștea din case și familii să fie distrusă.

Familia, casa, meleagul – în toate timpurile aceste valori supreme ne-au dat puterea să muncim, să supraviețuim și să existăm ca popor.

Astăzi, valorile noastre fundamentale se află în pericol: credința ortodoxă este subminată, instituția familiei este discreditată. Și dacă noi nu ne vom uni și nu vom opune rezistență, atunci, în scurt timp, oamenilor li se va interzice chiar să pronunțe cuvintele „mama” și „tata”, pentru a fi înlocuite cu „părintele 1” și „părintele 2”. Și este foarte posibil ca familiile tradiționale, în care se nasc copii, în care sunt respectați părinții și este manifestată grija față de persoanele în etate, nu vor mai exista așa cum ne-am obișnuit de veacuri.

Situația demografică din țară este foarte dificilă: rata mortalității depășește rata natalității, iar oamenii pleacă în număr mare peste hotare. Moldova se transformă foarte rapid într-o țară fără copii, ea devine o țară pe cale de dispariție. Și numai cultul familiei tradiționale poate asigura azi integritatea socială și sporul demografic.

Vă rugăm să conștientizați toate aceste riscuri și pericole, să mergeți la alegeri pe 11 IULIE și să votați pentru pace și credință, pentru Moldova noastră dragă, pentru casele și familiile voastre, pentru valorile acestui popor. Pentru viitorul copiilor și al nepoților.

Vă așteptăm la alegeri!

BLOCUL COMUNIȘTILOR ȘI SOCIALIȘTILOR



Blocul electoral al Comunistilor și Socialistilor. „Alegeri parlamentare anticipate din 11 Iulie 2021”. Anchetă de fondul electoral”, codulbar.net/ro/112-cto-16/06/2021/Tipar:ArcaCrista SRL, anul 2019, din 16/06/2021, pag. 39/90004.

Un alt exemplu de discurs al fricii este mesajul deputatului Vladimir Odnostalco care pe data de 19.05.2021, în cadrul unui briefing de presă din incinta Parlamentului Republicii Moldova, a prezentat persoanele LGBTI drept un ”pericol social” pentru tradițiile și familiile din Moldova, afirmând:

Всё то что мы сделали за эти два года, оно может разрушиться если к власти придут эти господа, которые абсолютно никакого отношения не имеют к молдавской идентичности, к нашим традициям, к нашим обычаям. А если у нашего народа исчезнут традиции и обычаи, то что они пытаются сегодня вымыть, то что они сегодня пытаются сделать стерильным, проводя черту равенства между однополый семьёй и нормальной семьёй, где есть мама и папа, мужчина и женщина, это будет страшно.³⁰

³⁰ <https://www.facebook.com/198610193494849/videos/191480106163475>

Concluzii

Fenomenul discursului de ură continuă să fie prezent în spațiul public, în mass-media și în special în mediul online din Republica Moldova. Diversitatea formelor pe care le poate lua, precum și spațiile în care se poate manifesta, fac dificilă pe de o parte dezvoltarea unei definiții comprehensive unanim acceptate la nivel internațional, iar pe de altă parte, încadrarea juridică a acestuia.

Discursul de ură, dar și discursul de frică poate duce atât la stigmatizare, marginalizare și încălcarea drepturilor omului, cât și la acte de violență sau genocid. Astfel, impunitatea acestui tip de discurs înseamnă în primul rând dezvoltarea unui spațiu propice pentru justificarea potențialelor infracțiuni motivate de prejudecată. În al doilea rând, lipsa sancțiunilor pentru violarea limitelor libertății de exprimare, determină descreșterea numărului plângerilor/sesizărilor cu privire la discursul de ură din partea victimelor acestui tip de discurs.

Datele monitorizărilor realizate de Asociația Promo-LEX, în perioada 2018-2020, atrag atenția asupra faptului că perioadele pre-electorale și electorale reprezintă contextul favorabil pentru generarea atât a discursului de ură, cât și a discursului de frică prin alimentarea emoțiilor negative, în calitate de catalizator, pentru a determina alegătorii să voteze pentru sau împotriva unui anumit candidat/candidate.

În același timp, politicienii joacă unul dintre cele mai importante roluri în recunoașterea și exprimarea promptă a mesajelor de condamnare a intoleranței și discriminării, precum și a cazurilor de discurs de ură. Așa cum menționam anterior, uneori discursul de ură și discursul de frică ia forma știrilor false sau a celor care denaturează informația, iar la nivel național, în perioadele electorale, concurenții electorali nu au mecanisme eficiente în vederea combaterii știrilor false. De cele mai multe ori, procesele care se intentează în cazul știrilor false, se finalizează după încheierea campaniei electorale și anunțarea rezultatelor alegerilor. În acest mod, concurenții electorali pot fie să ignore aceste tipuri de mesaje, fie să le dezmință. Ambele însă, nu au efecte asupra eforturilor de combatere sau contracarare a discursului de ură, iar un mecanism eficient de prevenire sau un mecanism de sancționare nu a fost elaborat.

În același timp, discursul de ură în perioadele electorale poate fi examinat de instanțele de judecată sau Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității (CPPEDA), sub aspect civil, însă acestea nu pot oferi o soluție care ar remedia problema sub aspect electoral.

Aparent, concurenții electorali folosesc aceste lacune în vederea construirii campaniei electorale pe baza alimentării fricilor sociale în vederea obținerii de

beneficii electorale. Un exemplu elocvent reprezintă și modul în care concurenții electorali din cadrul campaniei pentru alegerile parlamentare anticipate din anul 2021, au reacționat la invitația Comisiei Electorale Centrale (CEC) de a semna Codul de conduită. Deși la 7 iunie 2021, CEC a propus concurenților electorali și reprezentanților mass-media semnarea Codului de conduită privind desfășurarea și reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare din 11 iulie 2021³¹, în care a fost incluse prevederi cu privire la definirea discursului de ură, nici o instituție media și 70% din concurenții electorali înscriși nu au semnat și nu și-au asumat respectarea Codului.

În acest mod, la nivel național sunt necesare mai multe acțiuni pentru prevenirea, combaterea și sancționarea discursului de ură, inclusiv al celui de frică. O soluție, în acest sens, ar trebui să reprezinte definirea clară și uniformă a discursului de ură în legislația națională. În acest sens, Parlamentul Republicii Moldova trebuie să definitiveze și să adopte în lectură finală proiectul de lege nr. 301/2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative privind reglementarea infracțiunilor motivate de prejudecată, în conformitate cu standardele internaționale.

În acest sens este imperios necesar ca Parlamentul Republicii Moldova să:

- adopte proiectul de lege nr. 301/2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative privind reglementarea infracțiunilor motivate de prejudecată, conform standardelor internaționale.
- definitiveze și să adopte proiectul de lege nr. 263/2020 pentru modificarea unor acte normative (Codul electoral și Codul contravențional) pentru a defini discursul de ură în campaniile electorale și a reglementa modalitățile de descușurare și sancționare a acestuia.

Concomitent acestui proces este necesar de a:

- dezvolta o strategie complexă pentru prevenirea și combaterea discursului de ură. Strategia ar trebui să includă instituirea unui mecanism de monitorizare a discursului de ură și colectarea a datelor dezagregate, cooperarea între organele de aplicare a legii și alte organe relevante pentru a facilita urmărirea contravențională și penală a discursului de ură și a infracțiunilor motivate de prejudecată, și îmbunătățirea mecanismelor de sancționare a acestuia.
- elabora și implementa campanii de sensibilizare periodice privind prevenirea și combaterea discursului de ură și infracțiunilor motivate de prejudecată în colaborare cu organele de drept, organele naționale pentru drepturile omului, Consiliul audiovizualului, Consiliul de Presă, Comisia Electorală Centrală și societatea civilă.

³¹ CEC, Cod de Conduită, art. 5.

Referințe bibliografice:

1. Asociația Promo-LEX, Raport 2018 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova" (perioada de monitorizare 15.02.2018-15.08.2018).
2. Asociația Promo-LEX, Raport 2018 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova" (perioada de monitorizare 15.02.2018-15.08.2018).
3. Asociația Promo-LEX, Raport 2019 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova" (perioada de monitorizare: 11.01.2019 – 11.04.2019), Raport 2019 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova" (perioada de monitorizare: 01.08.2019 – 30.11.2019).
4. Asociația Promo-LEX, Raport 2019 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova" (perioada de monitorizare: 11.01.2019 – 11.04.2019), Raport 2019 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova" (perioada de monitorizare: 01.08.2019 – 30.11.2019) și Asociația Promo-LEX, Raport 2020 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova în cadrul campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale din 1/15 noiembrie 2020" (perioada de monitorizare: 01.09.2020 – 30.11.2020).
5. Asociația Promo-LEX, Raport 2020 "Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova în cadrul campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale din 1/15 noiembrie 2020" (perioada de monitorizare: 01.09.2020 – 30.11.2020).
6. CEC, Cod de Conduită, art. 5.
7. Codul contravențional al Republicii Moldova.
8. Codul penal al Republicii Moldova
9. Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova.
10. Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, Recomandarea Nr. R 97 (20), 1997.
11. Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, Comentariul General nr. 34, CCPR/C/GC/34, 2011.
12. Constituția Republicii Moldova.
13. Curtea Constituțională, Adresa nr. PCC-01/139e-34/5 din 13.12.2016.
14. Curtea Constituțională, Adresa nr. PCC-01/189e/597 din 10.12.2020.
15. Ervin Staub, Articol "Notes on Culture of Violence, Cultures of Caring and Peace, and the Fulfillment of Basic Human Needs" în revista Political Psychology, vol. 24, Nr. 1, 2003, publicat de International Society of Political Psychology, pag. 16.

16. <https://www.facebook.com/198610193494849/videos/191480106163475>
17. Legea 121/2012 cu privire la asigurarea egalității.
18. Legea nr. 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare.
19. Punyajoy Saha, Binny Mathew, Kiran Garimella și Animesh Mukherjee, Raportul “Short is the Road that Leads from Fear to Hate”: Fear Speech in Indian WhatsApp Groups.
20. Republica Moldova a aderat la Convenție prin Hot. Parl. nr.707-XII din 10.09.1991.
21. Republica Moldova a aderat la Declarația Universală a Drepturilor omului prin Hot. Parl. nr. 217-XII din 28.07.1990.
22. Republica Moldova a ratificat Convenția prin Hot. Parl. nr. 1298-XIII din 24.07.1997.
23. Republica Moldova a ratificat Pactul prin Hot. Parl. nr.217-XII din 28.07.1990.

DISCREȚIA FISCALĂ - DREPT AL CONTRIBUABILULUI ȘI OBLIGAȚIE A FUNCȚIONARULUI FISCAL: ASPECTE LEGALE ȘI PRACTICE

TAX SECRECY - RIGHT OF THE TAXPAYER AND OBLIGATION OF THE TAX OFFICIAL: LEGAL AND PRACTICAL ASPECTS

Mariana ODAINIC, *conferențiar universitar,
doctor în drept, cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice Politice și Sociologice*

Summary

According to our country's legal rules, the tax official is obliged to maintain the secrecy of all matters that may come to his knowledge in the performance of his official duties.

While tax secrecy is essential for the taxpayer's data protection, absolute secrecy would render the system almost entirely unworkable. Efficient tax administration necessitates the existence of concrete exceptions to the secrecy rule. These specific exceptions fall broadly into some categories reglemented by Tax Code.

The balance struck between the tax official's wide information gathering powers and the protection afforded by the secrecy rule has always been a fine one. So, any change in this balance must be very carefully documented and analyzed. The fiscal official is the one who has the task to change the balance in each case. This article highlights certain practical issues of law enforcement in the process of ensuring access to tax information.

Key words: *tax official, tax secrecy, Tax Code, acces to tax information, the right to acces information*

Cuvinte-cheie: *funcționar fiscal, discreție fiscală, acces la informații fiscale; drept de acces la informații*

Noțiunea de *secret fiscal* comportă accente emotive de rând cu cele specializate. Ba chiar mai mult, deși ne referim la aplicabilitatea legislației fiscale, când se operează cu sintagma legală de *secret fiscal*, sau ori de câte ori se face referire în practică anume la ea, încărcătura noțiunii de *secret* pare mai grea decât cea de *fiscal*¹. Iar acest lucru este ușor de dedus din faptul că problematica dezvoltării

¹ Raphaël Gani, Dr. en droit, avocat, chargé de cours à l'Université de Lausanne*, Le secret fiscal en matière d'impôts directs et d'impôts successoraux: aperçu du droit interne suisse, ASA 79 · Nr. 8, 2010/2011, p. 649;

unor informații solicitate de la Serviciul Fiscal vis-a-vis de situația unor contribuabili a ajuns la Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Aici ne referim la Sesizarea nr. 39a/2021 din 24 februarie 2021 a avut ca obiect verificarea constituționalității prevederilor art. 129, p. 19 din Codul Fiscal al Republicii Moldova. Înalta Curte nu a identificat probleme de constituționalitate ale normei respective. Acest lucru este unul absolut pozitiv, întrucât norma contestată se încadrează în parametrii constituționali, lucru absolut necesar în cadrul statului de drept. Totuși, acest lucru nu exclude problemele de aplicabilitate, pe care practica ni le arată în mod constant. Aici vom cita stipulațiunea expresă a **art. 129, p. 19 din Codul Fiscal al Republicii Moldova**, conform căreia est considerat *secret fiscal, orice informație de care dispun organele cu atribuții de administrare fiscală, inclusiv informația despre contribuabil ce constituie secret comercial, cu excepția informației despre încălcarea legislației fiscale.*

Reliefăm că termenul „*orice informație*” semnalează clar dorința legiuitorului de a elabora un concept larg al datelor care nu pot fi divulgate de către SFS dintre cele de care dispune acesta. Această expresie permite o interpretare extinsă, ceea ce generează inexactități și neclarități. De menționat e faptul că includerea aici a protecției secretului comercial nu este oportună și nici necesară, această categorie de informații fiind protejată de cadrul legal civil și comercial. Iar protecția secretului comercial este o obligație firească a tuturor autorităților care dețin atare informații în virtutea competențelor ce le exercită.

Respectiv, din felul în care este definit secretul fiscal, deducem că pe lângă ideea de protecție a datelor de care dispune Serviciul Fiscal în virtutea multitudinii funcțiilor pe care le exercită în conformitate cu reglementările în vigoare, mai putem deduce că discreția fiscală este chiar și o obligație deontologică majoră în contextul aplicării dispozițiilor articolului dat de către funcționarii fiscali care au în spectrul de atribuții profesionale anume oferirea de răspunsuri la solicitările de informații de către reprezentanții societății.

În acest sens menționăm că în conformitate cu **art. 136, al. 18 al Codului Fiscal**, SFS și funcționarii fiscali, *sunt obligați să păstreze secretul de stat, alte secrete apărute de lege și să nu divulge informația aflată în exercițiul funcțiunii, inclusiv informația referitoare la viața personală, la cinstea și demnitatea persoanei.*

Iar în consecință, funcționarul fiscal este în situația dificilă de a aprecia care dintre drepturile concurente este prioritar a fi respectat într-o situație concretă de solicitare de către membrii societății civile a unor informații pe care le deține Serviciul Fiscal și pe care solicitantul le consideră de interes public, spre

exemplu. Și această decizie trebuie să se refere strict la cazul concret, căci în esența lor, accesul la informații și protejarea datelor contribuabilului (cu toate implicațiile pe care le poate avea ulterior) nu sunt diferite ca importanță.

Pentru clarificarea situației și pentru a simplifica sarcina funcționarilor fiscali nominalizați mai sus, dispozițiile **art. 131 alin. (5) din Codul fiscal** nominalizează în mod expres persoanele, cărora organele cu atribuții de administrare fiscală sunt în drept să prezinte informațiile de care dispun referitor la un contribuabil concret, precum și condițiile de furnizare a informațiilor solicitate, și anume: *Organele cu atribuții de administrare fiscală sînt în drept să prezinte informațiile de care dispun referitor la un contribuabil concret:*

- a) *funcționarilor fiscali și persoanelor cu funcție de răspundere ale organelor cu atribuții de administrare fiscală, în scopul îndeplinirii de către ei a atribuțiilor de serviciu;*
- b) *autorităților administrației publice centrale și locale, în scopul îndeplinirii de către acestea a atribuțiilor;*
- c) *instanțelor de judecată, în scopul examinării cazurilor ce țin de competența acestora;*
- d) *organelor de drept – informația necesară în cadrul urmăririi penale și/sau privind încălcările fiscale;*
- e) *Comisiei Electorale Centrale și Curții de Conturi, în scopul îndeplinirii funcțiilor acesteia;*
- f) *organelor fiscale ale altor țări, în conformitate cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte;*
- g) *executorilor judecătorești, pentru executarea documentelor executorii;*
- h) *coordonatorilor oficiilor teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, pentru verificarea veniturilor solicitanților de asistență juridică garantată de stat;*
- i) *organelor abilitate cu funcții în domeniul migrației – informația despre obiectele impozabile ale imigranților, în scopul îndeplinirii de către acestea a atribuțiilor;*
- j) *organelor cu atribuții de aprobare a prețurilor și tarifelor, în scopul îndeplinirii de către acestea a atribuțiilor;*
- k) *contribuabilului – informația cu caracter personal despre acesta privind obligațiile fiscale și alte plăți la bugetul public național, a căror evidență este ținută de Serviciul Fiscal de Stat;*
- l) *mijloacelor de informare în masă – informația despre sumele de plăți achitate la bugetul public național și/sau încălcările fiscale dacă acest fapt nu este în detrimentul intereselor legale ale organelor de drept și judiciare;*

- m) administratorilor autorizați, în conformitate cu prevederile legislației insolvențabilității și administratorilor autorizați;*
- n) fondatorilor și/sau acționarilor întreprinderii – informația privind lipsa sau existența restanțelor (eliberarea certificatelor privind lipsa sau existența restanțelor);*
- o) biroului istoriilor de credit – informația referitoare la veniturile obținute din sursele de venit de către un contribuabil concret, în scopul evaluării contribuabilului la faza precontractuală și al monitorizării angajamentelor de plată, în baza unui acord stabilit între părți;*
- p) Consiliului Concurenței, în scopul examinării cazurilor din domeniul concurenței, al ajutorului de stat și al publicității².*

Respectiv, conform logicii aplicării metodei excluderii, în varianta cea mai simplistă, funcționarul fiscal va refuza eliberarea oricăror informații ce cad sub incidența noțiunii de secret fiscal altor solicitanți, ne-nominalizați expres de legea fiscală sau alte acte normative.

Totuși, dificultatea situației constă în ideea că secretul fiscal, deși are o definiție clară și laconică, dar totodată foarte cuprinzătoare, nu comportă un caracter absolut. Un caracter absolut al secretului fiscal ar face sistemul inefficient³, ar duce întreg sistemul la o extremă nespecifică statului de drept. Or, anume ideea că situațiile pot fi diferite, de complexitate diferită, de importanță diferită (pentru publicul larg) în cazul altor solicitanți de informații de la reprezentanții Serviciului Fiscal, funcționarului fiscal îi va fi mai simplu să aplice noțiunea de secret fiscal și să refuze accesul la informațiile solicitate dacă cererea nu vine de la însuși contribuabil. Și acest lucru se va încadra în limitele legii fiscale. Or, așa cum secretul fiscal dispune de o bază legală, exact ca și alte secrete protejate de lege, aplicabilitatea în practică a acestei baze denotă anumite dificultăți. Dificultățile derivă anume din faptul că acesta nu este unul absolut.

Menționăm aici că unele informații deținute de Serviciul Fiscal de Stat nu pot fi încadrate în categoria secretului fiscal și nu pot fi excluse din sfera interesului public, la modul abstract. Totuși, concluziile depind de circumstanțele factuale și juridice ale fiecărui caz. La aceste concluzii pot ajunge funcționarii responsabili din cadrul organelor fiscale, cărora li se solicită accesul la aceste informații. Pe de altă parte, conform Hotărârii Curții Constituționale nr. 24

² Art. 131 alin. (5), Codul fiscal al Republicii Moldova;

³ Shelley Griffiths "New Zealand" in Eleonor Kristoffersson and others (eds) *Tax Secrecy and Tax Transparency: The Relevance of Confidentiality in Tax Law* (PL Academic Research, Frankfurt am Main, 2013) p. 770-771;

din 10.08.2021, la aceste concluzii pot ajunge și judecătorii de drept comun, în eventualitatea în care sunt sesizați în privința unui refuz al funcționarilor de a asigura accesul la informații⁴.

În același timp, Curtea a considerat că interdicția absolută a divulgării secretului fiscal este o sarcină excesivă pentru persoanele care solicită furnizarea unor informații și, prin urmare, dreptul lor de acces la informații este garantat de o manieră insuficientă.

Prin urmare, Curtea a stabilit că organele fiscale și instanțele de judecată trebuie să evalueze cererile de furnizare a unor informații în funcție de circumstanțele factuale și juridice ale fiecărui caz concret. Această evaluare se face prin punerea în balanță a drepturilor și intereselor concurente și prin asigurarea unui echilibru corect între aceste principii, pornind de la criteriile și raționamentele menționate în Hotărârea Curții Constituționale nr. 29 din 12 decembrie 2019⁵. Aici este important să menționăm ideea precum că nu toți contribuabilii sunt subiecte aparținente domeniului privat. Drept exemplu vom aduce faptul că în lista contribuabililor mari pentru anul 2020 se află Agenția Servicii Publice, Banca Națională a Moldovei⁶ etc. Atât timp cât se invocă secretul fiscal față de subiecte ale domeniului privat, limitarea accesului la informații fiscale despre această categorie de contribuabili în spiritul respectării vieții private și a informațiilor conexe, lucrurile sunt firești. Or, așa cum definește chiar Codul Fiscal în art. 5, p. 2), *contribuabil sau subiect al impunerii* este persoană care, conform legislației fiscale, este obligată să calculeze și/sau să achite la buget orice impozite și taxe, penalitățile și amenzile respective; persoană care, conform legislației fiscale, este obligată să rețină sau să perceapă de la altă persoană și să achite la buget plățile indicate.

După cum se poate evidenția din cele menționate mai sus, anume practica, care de cele mai multe ori se aliniaza situației descrise de noi mai sus, adică dacă solicitarea de furnizare a informațiilor de către Serviciul Fiscal nu vine din partea subiectelor indicate expres de lege, atunci răspunsul oficial din partea Serviciului Fiscal ia forma unui refuz întemeiat pe normele legale ce reglementează secretul fiscal.

⁴ <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2259&t=/Media/Noutati/Textul-briefing-ului-sustinut-de-Preedintele-Curtii-Constitutionale-Domnica-Manole-pe-10-august-2021-accesul-la-informatiile-care-constituie-secret-fiscal;>

⁵ Ibidem;

⁶ Cine sunt cei mai mari contribuabili din Republica Moldova. <https://www.mold-street.com/?go=news&n=11534>

Vom exemplifica prin textul regăsit în mai multe răspunsuri ale Serviciului Fiscal la solicitările de dezvăluire a unor categorii de informații referitoare la diferiți contribuabili.

“..... Conform art. 7 al Legii privind accesul la informație, nr. 982 din 11.05.2000, exercitarea dreptului de acces la informație poate fi supusă doar restricțiilor reglementate prin lege organică.

În conformitate cu prevederile art. 129 pct. 19) din Codul fiscal, secret fiscal constituie orice informație de care dispun organele cu atribuții de administrare fiscală, inclusiv informația despre contribuabil ce constituie secret comercial, cu excepția informație despre încălcarea legislației fiscale.

Dispozițiile art. 131 alin. (5) din Codul fiscal nominalizează în mod expres persoanele, cărora organele cu atribuții de administrare fiscală sunt în drept să prezinte informațiile de care dispun referitor la un contribuabil concret, precum și condițiile de furnizare a informațiilor solicitate. În acest sens, din motiv că subiectele xxx nu se regăsesc printre persoanele specificate în art. 131 alin. (5) din Codul fiscal, SFS este în drept să prezinte informațiile solicitate referitoare la contribuabilul xxx doar nemijlocit acestuia în cauză.

Concomitent, conform prevederilor art. 5 alin. (1) din Legea privind protecția datelor cu caracter personal, nr. 133 din 08.07.2011, prelucrarea datelor cu caracter personal se efectuează cu consimțământul subiectului datelor cu caracter personal.

În temeiul normelor legale citate supra, SFS este în imposibilitatea prezentării informației solicitate.....”

Cât privește **art. 131, alin. 5, lit. k)**, după cum se poate constata din practică, SFS eliberează aceste informații doar la întrunirea calității de contribuabil și nu oricărui subiect ce depune solicitarea. Acest lucru este justificat prin referirea la **art. 129, p. 19**, care exclude posibilitatea acordării informațiilor ce constituie secret fiscal, unica excepție fiind informația referitoare la datoriile fiscale ale debitorului.

Și totuși, ținând cont de cele susținute de către Curtea Constituțională, așa cum a fost indicat mai sus, Curtea a considerat că interdicția absolută a divulgării secretului fiscal este o sarcină excesivă pentru persoanele care solicită furnizarea unor informații și, prin urmare, dreptul lor de acces la informații este garantat de o manieră insuficientă. Respectiv, există riscul încălcării dreptului de acces la informații de către deținătorul acestor informații, în cazul avut în vedere aici - Serviciul Fiscal, risc ce există și este constatat de către Curtea Constituțională. Iar întru depășirea acestui risc, funcționarului fiscal îi revine

sarcina de analiză minuțioasă și concluzionare pentru fiecare caz luat separat, cu individualizarea corespunzătoare a tuturor circumstanțelor ce sunt relevante deciziei finale și răspunsului ce urmează a fi oferit solicitantului de informații. Acest lucru derivă din ideea că unele informații deținute de Serviciul Fiscal de Stat nu pot fi încadrate în categoria secretului fiscal și nu pot fi excluse din sfera interesului public, la modul abstract. Totuși, concluziile depind de circumstanțele factuale și juridice ale fiecărui caz. La aceste concluzii pot ajunge funcționarii responsabili din cadrul organelor fiscale, cărora li se solicită accesul la aceste informații⁷.

Pe de altă parte, nici legea nu poate fi absolut exhaustivă vis-a-vis de categoriile de informații și eventuali solicitanți de informații, precum și de răspunsurile posibile pentru fiecare dintre aceste situații. După cum stipulează HCC din 10.08.2021, exigența legalității restrângerii exercițiului unui drept nu-i impune legislatorului obligația definirii tuturor termenilor folosiți în cuprinsul normelor de drept substanțial. În acest context, pornind de la principiul aplicabilității generale a legilor, Curtea reține că formularea lor nu poate prezenta o precizie absolută. Una dintre tehnicile standard de reglementare constă în recurgerea mai curând la categorii generale, decât la liste exhaustive. Astfel, multe legi folosesc, prin forța lucrurilor, formule mai mult sau mai puțin vagi, a căror interpretare și aplicare depind de practică. Oricât de clar ar fi redactată o normă juridică, în orice sistem de drept, există un element inevitabil de interpretare judiciară (a se vedea, *mutatis mutandis*, HCC nr. 18 din 30 iunie 2020, § 92)⁸.

În consecință, misiunea principală în aplicarea corectă a legii, a dispozițiilor legale referitoare la secretul fiscal, revine în primul rând funcționarilor fiscali, iar în cele din urmă, instanțelor de judecată. Absolut ideală ar fi situația când funcționarul fiscal ar oferi de fiecare dată răspunsul așteptat de către solicitantul informațiilor, astfel încât acesta din urmă să nu simtă necesitatea de a apela la instanța de judecată pentru a cere apărarea dreptului de acces la informații. Totuși, nici realitatea nu este întotdeauna aceeași cu așteptările noastre, de aceea, în cele din urmă desigur că instanța de judecată competentă va analiza toate circumstanțele și va decide asupra încălcării dreptului de acces la informații sau va constata respectarea întocmai a rigorilor de limitare a accesului la informații de către funcționarul fiscal în baza normelor ce reglementează secretul fiscal.

⁷ <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&id=7&id=2259&t=/Media/Noutati/Textul-briefing-ului-sustinut-de-Preedintele-Curtii-Constitutionale-Domnica-Manole-pe-10-august-2021-accesul-la-informatiile-care-constituie-secret-fiscal>

⁸ P. 38 HCC nr. 24 din 10.08.2021

Totuși, tendința principală în statul de drept este de a respecta legea și drepturile tuturor participanților la raporturile juridice. Respectiv, desigur că în limitele subiectului abordat în acest articol, trendul principal ce trebuie imprimat în raporturile juridice generate de solicitarea de informații despre anumiți contribuabili sau anumite categorii de contribuabili, este cel de analiză minuțioasă de către funcționarul fiscal a tuturor circumstanțelor cu semnificație juridică, relevante aprecierii juste a fiecărei situații în parte, a fiecărei solicitări în mod individual.

În consecință, considerăm că funcționarii implicați în activitatea de oferire a răspunsurilor trebuie să beneficieze de instruirii suplimentare, specifice, care ar ghida în aprecierea justă a accentelor în fiecare situație în parte.

Aceste instruirii ar fi necesar să reflecte în paralel accesul la informații, protecția datelor cu caracter personal și limitarea dreptului de acces la informații în temeiurile reglementate de lege, inclusiv prin prisma noțiunii de secret protejat de lege și prin prisma jurisprudenței CtEDO. Întru argumentarea acestei necesități vom invoca anumite aspecte din practica aplicării și reglementarea acestor instituții juridice. Or, aici suntem la intersecția dintre dreptul contribuabilului de a fi la adăpostul discreției fiscale pe care o datorează funcționarul fiscal în virtutea funcției sale, deci un drept al contribuabilului și o obligație a funcționarului fiscal. Totodată, în speță, în situațiile la care ne referim noi în articolul de față, celor nominalizate se suprapune și dreptul de acces la informații al solicitantului, care este un drept fundamental, reglementat de Constituție, alte acte interne și internaționale.

Astfel, pornind de la statuările articolului 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, dreptul la protecția împotriva colectării și utilizării datelor cu caracter personal face parte din dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a corespondenței.

În temeiul dreptului european cât și a Legii privind protecția datelor cu caracter personal nr.133/2011, SFS este operator de date cu caracter personal și în activitatea sa aplică în mod obligatoriu prevederile *Legii privind protecția datelor cu caracter personal nr.133/2011*. Acest fenomen semnifică faptul că informațiile calificate drept date cu caracter personal ce se referă la contribuabil, vor fi protejate de acest cadrul legal, iar SFS va aplica corespunzător toate restricțiile inerente.

Dintr-o altă perspectivă, libertatea de exprimare constituie unul dintre fundamentele esențiale ale unei societăți democratice și una dintre condițiile de bază pentru progresul ei și pentru împlinirea fiecărei persoane. Orice limitare a acestei libertăți trebuie justificată în mod convingător. Justificarea limitării

trebuie să se facă în lumina standardului proporționalității, impus de articolul 54 din Constituție, standard care reclamă, inter alia, ca motivele avansate de către legislator să fie pertinente și suficiente⁹.

Art. 34, al. (1), (2) și (3) al Constituției R. Moldova, în continuare, stipulează: *(1) Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit.*

(2) Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sînt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal.

(3) Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională.

Respectiv, prin deducție, în spiritul și litera Constituției Republicii Moldova, conchidem că accesul la informații ce comportă caracter de interes public, nu poate fi îngrădit. Or, informații ce se referă la contribuabili persoane de drept public reprezintă informații ce comportă caracterul de interes public, iar accesul la această categorie de informații nu poate fi limitat, decât în cazul în care limitarea corespunde art. 54 din Constituție.

În continuare, articolului **54 alin. (2) din Constituție**, stabilește că *exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, în interesele securității naționale, în scopul protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, precum și al împiedicării divulgării informațiilor confidențiale*. Or, admisibilitatea ideii de limitare a accesului unor categorii de informații de interes public poate fi acceptată doar în contextul echilibrării între limitarea accesului la informații și protecția securității naționale sau a altor valori reglementate expres de lege.

Conform art. 19, al. 1 al **Legii privind accesul la informații**, *refuzul accesului la informație, refuzul de a furniza o informație, un document oficial va fi făcut în scris, indicîndu-se data întocmirii refuzului, numele persoanei responsabile, motivul refuzului, făcîndu-se în mod obligatoriu trimitere la actul normativ (titlul, numărul, data adoptării, sursa publicației oficiale), pe care se bazează refuzul, precum și procedura de recurs a refuzului, inclusiv termenul de prescripție¹⁰*. În consecință, reglementarea cuprinsă în art. 129, p. 19 al Codului

⁹ P. 37-38 din HCC Nr. 29 din 12-12-2019 **privind excepția de neconstituționalitate a articolului 16 alin. 9) din Legea nr. 180 din 26 iulie 2018 privind declararea voluntară și stimularea fiscală**. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119876&lang=ro

¹⁰ Art. 19, al. 1 al **Legii privind accesul la informații** Nr. 982 din 11-05-2000. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108552&lang=ro

Fiscal, precum și art. 19 al **Legii privind accesul la informații**, creează premise legale suficiente de evaluare a situației de către funcționarul fiscal. Desigur că este absolut firesc să se mizeze pe profesionalismul și înalta educație juridică a celor implicați în soluționarea solicitărilor de informații. Și totuși, complexitatea unor situații poate depăși condiția firească de aprecierea justă a cauzei. Respectiv, în cazul în care complexitatea situației nu ar permite evaluarea justă a situației, se creează premise de aplicare incorectă a legii. Or, ceea ce ne dorim să accentuăm este că formarea continuă în domeniul asigurării accesului la informații în paralel cu acoperirea informațiilor ce constituie secret fiscal, este o necesitate dedusă din practica aplicării normelor legale aferente. Or, din punct de vedere constituțional, nu sunt permise restrângerile nejustificate ale drepturilor fundamentale¹¹. Iar ipotezele descrise mai sus lasă deschise porțițe pentru restrângerea nejustificată a dreptului de acces la informații care ar putea fi catalogată ulterior ca fiind de interes public.

În continuare menționăm că informațiile, datele sau documentele pentru care se solicită accesul trebuie să treacă un test privind existența interesului public pentru a se putea susține necesitatea dezvăluirii lor. O asemenea necesitate poate exista acolo unde, inter alia, dezvăluirea presupune transparentizarea modului de administrare a treburilor publice și chestiuni de interes pentru întreaga societate, permițând, astfel, participarea întregului public la guvernarea publică¹². Iar principiul transparenței nu poate fi încălcat prin acoperirea unor informații de interes public prin acoperirea lor cu noțiunea legală de *secret fiscal*. Sarcina de evaluare a acestor informații și de realizare a acestui test de proporționalitate revine, desigur, funcționarului fiscal.

Iar în baza p. 53 din HCC asupra Sesizării 18g/2020, dacă funcționarul fiscal va refuza oferirea de informații care sunt solicitate în mod oficial, cu respectarea procedurii legale, va trebui să se conducă de rigoarea care dictează asupra faptului că orice limitare legală a unui drept apărut de Constituție, în cazul analizei de față - a dreptului de acces la informații (care poate fi inclusiv de interes public), *trebuie justificată în mod convingător, prin urmărirea unui scop legitim. Ea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și să nu poată atinge*

¹¹ HCC nr. 3 Dosarul nr. 118g/2020 // <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&id-c=7&id=2065&t=/Media/Noutati/Accesul-la-informatiile-cu-caracter-personal-sesizarea-nr-118g2020/>

¹² P. 161 din HCCNr. 29 din 12-12-2019 **privind excepția de neconstituționalitate a articolului 16 alin. 9) din Legea nr. 180 din 26 iulie 2018 privind declararea voluntară și stimularea fiscală**. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119876&lang=ro

*existența dreptului respectiv. Cu alte cuvinte, atunci când se limitează un drept, trebuie asigurat un echilibru corect între acesta și scopul legitim urmărit*¹³.

Definirea a ceea ce poate constitui un subiect de interes public va depinde de circumstanțele fiecărui caz. Interesul public se referă la chestiuni care afectează publicul într-o asemenea măsură, încât acesta să manifeste un interes în mod legitim, care îi atrage atenția sau care îl privește într-o măsură semnificativă, în special pentru că afectează bunăstarea cetățenilor sau viața comunității¹⁴. Acest lucru se referă în mod obligatoriu și la informațiile fiscale despre contribuabili (inclusiv din sectorul public), subiectul prezentând, fără doar și poate, interes pentru ceilalți contribuabili.

În concluzie, instruirea și formarea continuă a funcționarilor fiscali în domeniul asigurării accesului la informații (cadru normativ pertinent și jurisprudența CtEDO și națională) în paralel cu ne-dezvăluirea informațiilor ce constituie secret fiscal (prin prisma dreptului fiecărui contribuabil de a i se asigura această discreție fiscală de către organele fiscale), este o necesitate dedusă din practica aplicării normelor legale aferente. Or, funcționarii implicați direct în activitatea de oferire a răspunsurilor oficiale trebuie să beneficieze de instruire suplimentare, specifice, care ar ghida în aprecierea justă a accentelor în fiecare situație în parte.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
2. Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24-04-1997. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120061&lang=ro#
3. Legea privind accesul la informații Nr. 982 din 11-05-2000. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108552&lang=ro
4. HCC nr. 24 din 10.08.2021 privind controlul constituționalității articolului 129 punctul 19 din Codul fiscal (definiția „secretului fiscal”). <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=780&l=ro>
5. HCC Nr. 29 din 12-12-2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 16 alin. 9) din Legea nr. 180 din 26 iulie 2018 privind declararea voluntară și stimularea fiscală. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119876&lang=ro

¹³ P. 53 din HCC nr. 3 din 14.01.2021 asupra Sesizării 18g/2020

¹⁴ HCC Nr. 29 din 12-12-2019 **privind excepția de neconstituționalitate a articolului 16 alin. 9) din Legea nr. 180 din 26 iulie 2018 privind declararea voluntară și stimularea fiscală.** https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119876&lang=ro

6. HCC nr. 3 Dosarul nr. 118g/2020 // <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2065&t=/Media/Noutati/Accesul-la-informatiile-cu-caracter-personal-sesizarea-nr-118g2020/>
7. HCC Nr. 29 din 12-12-2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 16 alin. 9) din Legea nr. 180 din 26 iulie 2018 privind declararea voluntară și stimularea fiscală. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119876&lang=ro
8. Raphaël Gani, Dr. en droit, avocat, chargé de cours à l'Université de Lausanne*, *Le secret fiscal en matière d'impôts directs et d'impôts successoraux: aperçu du droit interne suisse*, ASA 79 · Nr. 8, 2010/2011, p. 649;
9. Shelley Griffiths "New Zealand" in Eleonor Kristofferson and others (eds) *Tax Secrecy and Tax Transparency: The Relevance of Confidentiality in Tax Law* (PL Academic Research, Frankfurt am Main, 2013) p. 770-771;
10. Cine sunt cei mai mari contribuabili din Republica Moldova. <https://www.mold-street.com/?go=news&n=11534>
11. Textul briefing-ului susținut de Preedintele Curtii Constitutionale Domnica Manole pe 10 august 2021 accesul la informațiile care constituie secret fiscal. <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2259&t=/Media/Noutati/Textul-briefing-ului-sustinut-de-Preedintele-Curtii-Constitutionale-Domnica-Manole-pe-10-august-2021-accesul-la-informatiile-care-constituie-secret-fiscal;>

CAPITOLUL IV. DREPT PENAL ȘI DREPT PROCESUAL PENAL

ABORDĂRI TEORETICO-NORMATIVE PRIVIND MĂSURILE SPECIALE (OPERATIVE) DE INVESTIGAȚII ÎN PROBATORIUL PENAL

THEORETICAL-NORMATIVE APPROACHES REGARDING THE SPECIAL (OPERATIONAL) MEASURES OF INVESTIGATIONS IN CRIMINAL PROOF

Valeriu CUȘNIR, *profesor universitar,
doctor habilitat în drept, consultant științific,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Ion COVALCIUC, *doctor în drept,
procuror-șef al Procuraturii raionului Glodeni*

Summary

What distinguishes the use of the results of special investigative measures in the criminal trial evidence is related to the method by which the evidence is identified, collected and presented to the judicial body. The general rule is that in the criminal trial the evidence is carried out by its own means, and under certain conditions strictly stipulated by law in this respect can be used special investigative measures. The legislator established several conditions such as to limit the excessive use of special investigative measures in the criminal process, while also conditioning the admissibility of evidence obtained as a result of special investigative measures. At the same time, at the moment, several aspects can be identified, which remain unresolved by the legislator, and which raises questions about the legality of the use of special investigative measures in the criminal trial evidence.

Keywords: *evidence, criminal procedure, business activity, special investigations, special investigations, admissibility of evidence, prosecutor, judge, approval, order, action by the criminal investigation, evidence, report, court, extraprocesual evidence.*

Cuvinte-cheie: *probatoriu, proces penal, activitate specială de investigații, măsură specială de investigații, admisibilitate, probe, procuror, judecător, autorizare, ordonanță, acțiuni de urmărire penală, mijloc de probă, proces-verbal, organ judiciar, elemente extraprocesuale.*

Problema probelor, domină întregul proces penal¹, opinie sub care subscriem și considerăm binevenită orice dezbateri la acest subiect, mai ales când instituția respectivă este ținta unor modificări legislative. Câteva repere pentru a determina cadrul dezbaterilor, problemele identificate și propunerile de remediere a acestora.

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, *probatoriu* reprezintă procedură de culegere a probelor în justiție². Scopul ASI, așa cum acesta rezultă din prevederile art. 1, din Legea privind ASI, este culegerea *de informații* necesare pentru prevenirea și combaterea criminalității, asigurarea securității statului, etc. Potrivit art. 252 CPP RM, urmărirea penală are ca obiect colectarea probelor necesare cu privire la existența infracțiunii, la identificarea făptuitorului, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se transmită cauza penală în judecată în condițiile legii și pentru a se stabili răspunderea acestuia. Astfel în măsura în care privesc faptele penale este evident informațiile culese în cadrul ASI se pot suprapune cu probatoriul procesual penal. Conform opiniilor doctrine, aspectele care se implică în probatoriul realizat în procesul penal constau din obiectul probațiunii, sarcina probei și administrarea probelor. Aspecte care urmează să răspundă la întrebările: ce trebuie de dovedit într-un proces pentru a se putea soluționa cauza; cine trebuie să aducă dovezile; cum urmează a se proceda pentru ca aspectele factice cuprinse în probă să producă efecte juridice corespunzătoare în urma reținerii lor ca adevărate de către organele judiciare³.

Deoarece probatoriul reprezintă elementul fundamental care duce la aflarea adevărului în cauza penală și respectiv la soluționarea procesului, legislația procesual-penală reglementează în detaliu atât conținutul cât și mecanismul acestuia. Mai mult, CPP RM, conține o serie de norme cu caracter imperativ, nerespectarea cărora ar face imposibilă utilizarea probelor în cauză, obligând organul judiciar să le excludă din dosar, cum ar fi, de exemplu, prevederile art. 94 CPP RM. În acest sens, Gr. Theodoru menționa că întrucât rămânerea în dosar a mijloacelor de probă ilegal obținute poate influența convingerea judecătorilor cu privire la faptă sau la vreo împrejurare de fapt, s-ar justifica o

¹ Levasseur G., Chavanne A. Droit penal et procedure penale. Sirey. Paris 1972, p. 98., În Neagu I., Damaschin M.. Tratat de procedură penală. Partea specială. În lumina noului Cod de procedură penală. Ed. Universul Juridic. București, 2015. p. 421 (676 p.)

² Dicționarul explicativ al limbii române. [on-line]. Disponibil: <http://m.dex.ro/?world>. Vizitat: 24.08.2019.

³ Volonciu N. Tratat de procedură penală. Parte generală. Volumul I. Ed. Paideia. București, 1993. p. 341.

prevedere potrivit căreia mijloacele de probă obținute ilegal trebuie îndepărtate din dosarul cauzei și efectuate cercetări sub aspectul abuzului în serviciu, fals, cercetare abuzivă etc ⁴.

Întrebarea ce rezultă din cele menționate supra, este cum pot rezultatele măsurilor speciale de investigații ajuta în ceea ce trebuie de dovedit în cadrul unei cauze penale, cine trebuie să le prezinte și cum urmează a proceda pentru ca acestea să producă efectele corespunzătoare, fără a fi ținta unor sancțiuni procesuale și fără a periclita procesul de administrare a probelor. Aceste aspecte, desigur, sunt axate pe noțiunea de probă, care este una crucială în simbioza măsurilor speciale de investigații în probatoriul procesual penal. Or, ceea ce unește atât activitatea procesual penală propriu-zisă, cât și activitatea specială de investigații în cadrul probatoriului ține în esență de gestionarea probelor.

După cum menționează N. Volonciu – procesul penal constituie un proces de cunoaștere, în care organul judiciar trebuie să ajungă la aflarea adevărului. În activitatea de stabilire a adevărului elementele care duc la realizarea cunoașterii sunt dovezile ⁵.

În conformitate cu prevederile art. 93 CPP RM, probele sunt elemente de fapt dobândite în modul stabilit, care servesc la constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii, la identificarea făptuitorului, la constatarea vinovăției, precum și la stabilirea altor împrejurări importante pentru justa soluționare a cauzei. Practic aceeași definiție este atribuită noțiunii de probă și în art. 6 pct.33 CPP RM. Probele sunt entități extraprocesuale (există în afara procesului penal) care însă privesc obiectul procesului (fapta și făptuitorul la care se referă). Prin administrarea lor în desfășurarea procesului penal ele capătă caracter procesual. Pe de altă parte, însă, probele există indiferent de faptul dacă existența lor este ori nu cunoscută de organul judiciar, fie dacă au fost ori nu administrate prin mijloacele de probă corespunzătoare ⁶.

Referindu-se la natura juridică a noilor instituții vizând tehnicile speciale de supraveghere reglementate de CPP rom., profesorul Nicolae Volonciu spunea: „Este greu să conturăm de pe acum natura juridică a acestor noi instituții, întrucât ele nu sunt cu siguranță nici probe, nici mijloace de probă. Tehnicile speciale seamănă mai degrabă cu procedee probatorii clasice regăsite de multă vreme în reglementările juridice penale. Dar și aici apare o notă specifică. O cercetare la

⁴ Theodoru Gr. *Tratat de Drept procesual penal*. Ediția a 3-a. Ed. Hamangiu. București, 2013. p. 297-298.

⁵ Volonciu N. *Op. cit.*, p.333.

⁶ *Ibidem*, p.333.

fața locului, reconstituire, confruntare, ridicare de obiecte sau percheziție are loc cu deplina cunoaștere a acestei activități de către persoana investigată, pe când în cazul tehnicilor speciale ele rămân oculte pentru subiectul vizat”⁷.

În consecință, ceea ce deosebește utilizarea rezultatelor măsurilor speciale de investigații în cadrul probatoriului procesual penal ține de metoda prin care probele sunt identificate, culese și prezentate organului judiciar. Regula generală e că în cadrul procesului penal probatoriul este realizat prin mijloacele proprii, iar în anumite condiții strict prevăzute de lege în acest sens pot fi utilizate măsurile speciale de investigații. De altfel, Republica Moldova pe dimensiunea respectivă a avansat comparativ cu fostele republici sovietice, motiv din care vom încerca redarea ulterioară a subiectului anume făcând referire la abordările științifice ale savanților, inclusiv, din fostul spațiu sovietic (de unde de fapt își are originea ASI, care a reprezentat de fapt forma pe care a îmbrăcat-o activitatea polițienească). Astfel, un prim aspect care iese în evidență, este că deși opiniile specialiștilor în domeniu, cu privire la aspectele generale ale procesului de cunoaștere nu se deosebesc foarte mult, totuși divergențele devin evidente când este vorba de valoare probantă a rezultatelor măsurilor speciale de investigații.

Spre exemplu, autorul, D. Caramășev, susține că, rezultatele activității speciale de investigații și probele, sunt fenomene identice⁸. O poziție oarecum apropiată este expusă și de A. Lazăr, care afirmă că utilizarea datelor și informațiilor obținute de organul de urmărire penală prin mijloace investigative este limitată la cauza penală și cu privire la persoanele la care se referă autorizația emisă de procuror⁹. Răspunsul la întrebarea cum urmează a se proceda pentru ca probele (ca elemente extraprocesuale) să producă efecte în cauza penală rezultă din prevederile art. 100 CPP RM, care prevede administrarea probelor constă în folosirea mijloacelor de probă în procesul penal, care presupune strângerea și verificarea probelor.

⁷ Diaconu V., Tehnicile speciale de supraveghere sau cercetare, procedee probatorii în NCPP. [on-line]. Disponibil: <https://www.juridice.ro/256935/tehnicele-speciale-de-supraveghere-sau-cercetare-procedee-probatorii-in-ncpp.html>. Vizitat: 23.08.2019.

⁸ Карамышев Д. А. Организационно-правовой механизм обеспечения допустимости доказательств в досудебном производстве. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. М., 2009. с.20.

⁹ Lazăr A. Supravegherea procurorului asupra actelor premergătoare. Activitatea informativ-investigativă a poliției judiciare și materializarea ei în mijloace de probă. Dreptul, nr. 1/2005, p. 203.

Mijloacele de probă reprezintă căile prevăzute de lege prin intermediul cărora probele ajung la dispoziția organelor judiciare, iar conform art. 93 CPP RM, care enumeră limitativ mijloacele de probă, anume actele procedurale în care se consemnează rezultatele măsurilor speciale de investigații sunt atribuite la categoria respectivă. Rigorile procesual-penale referitoare la mijloacele de probă având ca scop, pe de o parte, să asigure combaterea eficientă a fenomenului infracțional, iar, de altă parte, să asigure protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite.

În acest sens, descătușarea organului judiciar prin posibilitatea utilizării în procesul de probațiune a rezultatelor măsurilor speciale de investigații nu poate fi decât salutată. Natura actelor procedurale respective o considerăm asemănătoare cu ale proceselor-verbale privind acțiunile de urmărire penală. Totodată, legiuitorul a stabilit mai multe condiții de natură să limiteze utilizarea excesivă a măsurilor speciale de investigații în procesul penal, concomitent condiționând și admisibilitatea probelor obținute în rezultatul măsurilor speciale de investigații. Astfel, din art. 93 alin. 4 CPP RM, rezultă că datele de fapt obținute prin activitatea specială de investigații pot fi admise ca probe numai în cazurile în care ele au fost administrate și verificate prin intermediul mijloacelor enumerate de lege. Prevederea respectivă fiind anterioară modificărilor operate în CPP RM prin Legea nr. 66, din data de 05.04.2012, ar putea crea o primă senzație că nu-și mai are locul în corpul legii procesual penale, or, pe de o parte, legiuitorul recunoaște în calitate de mijloace de probă actele procedurale în care se consemnează rezultatele măsurilor speciale de investigații, iar, pe de altă parte, menține condiția deja expusă cu privire la datele obținute prin această activitate. Opinia noastră vizavi de cele menționate este că legiuitorul în mod deliberat nu a eliminat art. 93 alin. 4 din prevederile CPP RM, restricția urmând a fi aplicată datelor obținute prin măsurile speciale de investigații efectuate în afara cadrului procesual penal și care nu întrunesc condițiile prevăzute la art. 93 alin. 2 pct.8 CPP RM

Alte condiționalități în utilizarea măsurilor speciale de investigații rezultă din prevederile art. 132¹ alin.2 CPP RM, în conformitate cu care acestea se dispun și se efectuează dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții: 1) pe altă cale este imposibilă realizarea scopului procesului penal și/sau poate fi prejudiciată considerabil activitatea de administrare a probelor; 2) există o bănuială rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, cu excepțiile stabilite de

lege; 3) acțiunea este necesară și proporțională cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Deși din perspectiva elementelor ce duc la aflarea adevărului, nu doar opiniile doctrinare, dar și cadrul legal inclusiv practica CtEDO, par să nu facă deosebiri între rezultatele MSI și probe, situația se schimbă când vine vorba de efectele acestora în procesul penal. De exemplu, în opinia savantului V. Grigoriev (care poate fi considerată cvaziunanimă în spațiu exsovietic), rezultatele activității speciale de investigații nemijlocit de la sine, nu corespund cerințelor înaintate de lege față de probe, fiind necesar ca ele să fie transformate în probe¹⁰. Poziții oarecum apropiate au fost exprimate și în doctrina autohtonă anterior modificărilor legislative actuale¹¹. Problema respectivă în viziunea noastră a fost soluționată (deși nu definitiv) de către legiuitorul autohton odată cu adoptarea Legii privind ASI și modificările corespunzătoare din legislația procesual-penală.

Conform acestor modificări mijlocul de probă prin intermediul căruia rezultatele măsurilor speciale de investigații ajung la dispoziția organului judiciar îl reprezintă procesul-verbal de consemnare a măsurii speciale de investigații. În temeiul prevederilor art. 24 din Legea privind ASI, rezultatele măsurilor speciale de investigații pot servi în calitate de probe dacă au fost efectuate în cadrul unei cauze penale. Iar art. 22 din aceeași lege prevede obligativitatea reflectării rezultatelor măsurilor speciale de investigații în procesul-verbal respectiv, prevedere care rezultă și din conținutul art. 132⁵ CPP RM.

Raportând cele menționate la categoriile de probă, mijloc de probă, procedeu probator, putem constata că rezultatele respective în sensul în care li-a fost atribuit acestora de legiuitor se referă la categoria de probă, mijlocul de probă constituindu-l procesul - verbal în care sunt consemnate rezultatele respective, iar măsura specială de investigații reprezintă procedeu probator.

Constatare, care este sprijinită inclusiv de prevederile legale, astfel, conform prevederilor art. 1, din Legea privind ASI, rezultă că activitatea specială de investigații se efectuează în scopul culegerii *de informații*. Totodată, măsurile speciale de investigații reprezintă mijloacele prin care este realizată activitatea specială de investigații, ceea ce înseamnă că pot fi efectuate doar pentru culegerea *informațiilor*, la care ne-am referit mai sus, iar rezultatele măsurilor speciale de investigații nu pot reprezenta nimic altceva decât *informațiile* re-

¹⁰ Григорьев В. Н., Победкин А. В., Яшин В. Н., Гаврилин Ю. В. Справочник следователя. М., 2008. p.115.

¹¹ Osoianu T., Orândaș V. Procedură penală. Partea generală. Curs universitar. Chișinău, 2004. p.45.

spectiv colectate și reflectate în forma corespunzătoare. Ceea ce face diferența între informații culese în rezultatul măsurilor speciale de investigații și probă, ține de procedura administrării lor, procedură de care depinde posibilitatea ori dimpotrivă interzicerea în probatoriul penal. Opiniile specialiștilor menționate supra permit a evidenția două abordări a acestei situații. Astfel, o serie de specialiști consideră că rezultatele măsurilor speciale de investigații pot deveni probe în procesul penal dacă sunt administrate în modul prevăzut de legislația procesual penală, chiar dacă inițial acumularea informațiilor respective s-a efectuat în afara cadrului procesual penal.

Această abordare, era aplicată anterior modificărilor legislative în domeniu și de către organele judiciare autohtone, cu care nu putem fi de acord, considerând că nu satisfac standardul uni proces echitabil. Or, pe de o parte, însăși promotorii acestei viziuni recunosc că rezultatele obținute în cadrul măsurilor speciale de investigații nu pot fi recunoscute în calitate de probe în procesul penal, deoarece nu corespund cerințelor înaintate față de ultimele, fiind administrate în afara cadrului procesual penal, însă, totodată, propun „legalizarea”, acestor informații prin intermediul mijloacelor procesual penale. Aceasta, desigur, vine în contradicție cu prevederile art. 94 alin.1 CPP RM, care prevede că în procesul penal nu pot fi admise ca probe și, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești datele care au fost obținute: prin violarea drepturilor și libertăților persoanei; prin încălcarea dreptului la apărare; cu încălcări esențiale de către organul de urmărire penală a dispozițiilor prezentului cod etc. În altă ordine de idei, prin metoda propusă de către autorii respectivi *deseori* nu se administrează probe în procesul penal ci probele administrate prin măsurile speciale de investigații și documentate corespunzător, adică mijloacele de probă.

Alt grup de autori la care ne alăturăm și noi, poziția cărora este în concordanță de poziția exprimată de CtEDO (*cauza Argintaru c. României*), la acest capitol, pun accentul pe legalitatea administrării probelor. De altfel, această poziție a fost aplicată și către legiuitorul autohton la modificarea cadrului normativ. Concluzia care s-ar putea formula pe baza celor enunțate este că modelul actual al probatoriului procesual penal aplicat în Republica Moldova a depășit vechiul model din care am făcut parte și care presupunea activitatea specială de investigații și cea procesual-penală, ca fiind activități paralele care se intersectau în dependență de necesitatea soluționării anumitor probleme comune în domeniul cercetării infracțiunilor. Iar modul în care datele obținute în cadrul activității

speciale de investigații se transformă în mijloace de probă în procesul penal nici pe departe nu asigură garanțiile procesual-penale existente.

Pentru a fi mai elocvenți este suficient să trecem în revistă, de exemplu, metodele de obținere a anumitor informații prin chestionarea cifrată cu concursul unor persoane care acordă ajutor serviciilor operative, în consecință subiectul interviului de cele mai dese ori nici nu este la curent cu desfășurarea acțiunii respective, iar eventualele garanții procesual-penale pe care acesta li-ar fi avut în dependență de calitatea sa procesuală (martor, parte vătămată, bănuit, etc.), desigur, nu sunt respectate. În schimb, informațiile obținute prin metoda respectivă pot fi ulterior cu ușurință confirmate prin procedee probatorii procesual penale, ceea ce nici pe departe nu asigură respectarea interdicției de a obține probe derivate dintr-o probă obținută prin încălcarea prevederilor procesual-penale, conform art. 94 alin. 5 CPP RM. Relevantă în acest sens este și practica CtEDO, care în cauza *Condron c. Regatului Unit*, a constatat că dreptul la tăcere este afectat când autoritățile recurg la subterfugiul obținerii mărturiei de la suspect¹².

Alt aspect la care am dori să ne referim în legătură cu utilizarea măsurilor speciale de investigații în cadrul probatoriului penal, ține de faptul că nu toate măsurile respective au această funcționalitate. Referitor la o parte dintre măsurile speciale de investigații există prevederi legale directe din care rezultă că imposibilitatea utilizării lor în probatoriu penal, alte măsuri speciale de investigații nu pot satisface aceste cerințe datorită esenței sale. Astfel, dacă e să ne referim la prima categorie atunci, în conformitate cu prevederile art. 18 alin. 3 Legea privind ASI măsurile prevăzute la alin. 1 pct. 1), precum și cele prevăzute la alin. 1 pct. 2) lit.c), e), și f) se efectuează numai în cadrul unui proces penal, conform CPP RM. Celelalte măsuri prevăzute la alin. 1 pct. 2 se efectuează atât în cadrul unui proces penal, cât și în afara acestuia. Măsurile prevăzute la alin. 1 pct.3 se efectuează în afara procesului penal. Adică utilizarea în cadrul probatoriului penal a măsurilor speciale de investigații este condiționată de efectuarea acestora în limitele unui proces penal desfășurat de organul de urmărire penală într-un caz concret referitor la una sau mai multe infracțiuni săvârșite sau presupus săvârșite.

În altă ordine de idei, însă art. 132¹ alin. 1, CPP RM, prevede în mod direct că activitatea specială de investigații reprezintă totalitatea de *acțiuni de urmărire penală* cu caracter public și/sau secret efectuate de către ofițerii de investigații

¹² Dolea I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Comentariu Aplicativ. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2016. p.91.

în cadrul urmăririi penale numai în condițiile și în modul prevăzut de prezentul cod, or, altfel spus, în cadrul procesului penal, după pornirea urmăririi penale efectuarea măsurilor speciale de investigații în afara prevederilor codului de procedură penală nu este posibilă, posibilitatea efectuării acestora anterior fazei de urmărire penală fiind discutabilă.

Referitor la măsurile speciale de investigații care prin esența sa nu pot fi utilizate în cadrul probatoriului penal, putem menționa investigația sub acoperire, în acest sens art. 136 CPP RM, prevede că investigația sub acoperire se autorizează pe perioada necesară pentru a descoperi faptul existenței infracțiunii. Investigatorul sub acoperire culege date și informații, pe care le pune, în totalitate, la dispoziția procurorului care a autorizat măsura specială de investigații. Și respectiv investigatorul sub acoperire poate fi audiat ca martor în cadrul procesului penal. Poziție analogică fiind exprimată și în literatura de specialitate, conform căreia prin investigarea sub acoperire nu se obțin în mod direct mijloace de probă, ci date și informații care pot fi folosite pentru stabilirea strategiei investigative a organului de urmărire penală. Elementele, de fapt, constatate cu prilejul folosirii procedurii probatoriu, pot fi folosite în procesul penal prin intermediul unor mijloace de probă reglementate în cadrul altor instituții-declarația de martor, proces-verbal de redare a comunicărilor sau suportul pe care sunt stocate imaginile înregistrate¹³. Deși practica judiciară autohtonă deseori a trecut cu vederea rigorile respective, în consecință încălcările fiind constatate de către CtEDO, cum ar fi, de exemplu, cauza Morari c. Moldovei, în cadrul căreia Curtea a reținut nu doar provocarea reclamantului la comiterea infracțiunii, dar și refuzul neîntemeiat al instanțelor naționale de audierea a agenților sub acoperire¹⁴.

O întrebare la fel de importantă rămasă la moment nesoluționată de către legiuitor, și care ridică mari semne de întrebare ține de subiectul autorizat să desfășoare activitatea respectivă. Or, normele procesual penale care reglementează mai mult sau mai puțin chestiuni legate de probe în procesul penal cum ar fi art. art. 28, 55, 56, 57, 100 CPP RM, se referă doar la organul de urmărire penală ca subiect cu atribuții în domeniu, iar din prevederile art. 93 alin. 3 CPP RM, rezultă în mod cert că elementele de fapt pot fi folosite în procesul penal ca probe

¹³ Udriou M. et al. Codul de procedură penală. Comentariu pe articole. Vol I. Editura C. H. Beck, București, 2015. p.450.

¹⁴ Case of Morari v. The Republic of Moldova 65311/09. [on-line]. Disponibil: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-161369"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{). Vizitat: 23.07.2019.

dacă ele au fost dobândite de organul de urmărire penală sau de altă parte în proces iar conform modificărilor recente și de către organele de control de stat, și organul de constatare, nu însă și de ofițerul de investigații. Raportând cele menționate la prevederile art. 94 alin. 1 pct. 4 CPP RM, în conformitate cu care în procesul penal nu pot fi admise ca probe și, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești datele care au fost obținute de o persoană care nu are dreptul să efectueze acțiuni procesuale în cauza penală (sinonimul acțiunilor de urmărire penală la care se referă art. 132¹ alin. 1 CPP RM), rezultă că întreaga construcție legislativă orientată spre implicarea ofițerilor de investigații în efectuarea măsurilor speciale de investigații în procesul penal devine inutilă.

Concluzii: În final, ținem să atragem atenția asupra unor neconcordanțe legislative de natură să împiedice utilizarea rezultatelor măsurilor speciale de investigații în probatoriul procesual penal. Acestea țin de prevederile art. 24 alin. 2 Legea privind ASI, în conformitate cu care informația despre forțele (cu excepția persoanelor care acordă sprijin autorităților ce efectuează măsuri speciale de investigații), mijloacele, sursele, metodele, planurile și **rezultatele activității speciale de investigații**, care constituie secret de stat, poate fi descryptată numai în conformitate cu legislația. Iar din prevederile art. 7 alin. 4 lit „a” din Lege cu privire la secretul de stat nr. 245 din 27.11.2008, rezultă că se atribuie la secret de stat informația despre **rezultatele activităților de informații, de contrainformații și operative de investigații**. Ceea ce ne interesează în contextul probatoriului și asupra căruia credem că ar urma să intervină legiuitorul, ține de atribuirea la secret de stat a rezultatelor măsurilor speciale de investigații, condiționat conform Legii privind ASI și necondiționat conform Legii nr. 245. Or, atribuirea acestora la secret de stat indiferent de informația ce o conțin, pe de o parte, nu corespunde situației de fapt în domeniu, iar, pe de altă parte, ar îngreuna în mod nejustificat procesul de administrare a probelor în procesul penal.

Referințe bibliografice:

1. Case of Morari v. The Republic of Moldova 65311/09. [on-line]. Disponibil: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-161369"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{). Vizitat: 23.07.2019.
2. Codul de procedură penală al RM: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: MO al RM, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.

3. Diaconu V., Tehnicile speciale de supraveghere sau cercetare, procedee probatorii în NCPP. [on-line]. Disponibil: <https://www.juridice.ro/256935/tehnicile-speciale-de-supraveghere-sau-cercetare-procedee-probatorii-in-ncpp.html>. Vizitat: 23.08.2019.
4. Dicționarul explicativ al limbii române. [on-line]. Disponibil: <http://m.dex.ro/?world>. Vizitat: 24.08.2019.
5. Dolea I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Comentariu Aplicativ. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2016.
6. Lazăr A. Supravegherea procurorului asupra actelor premergătoare. Activitatea informativ-investigativă a poliției judiciare și materializarea ei în mijloace de probă. Dreptul, nr. 1/2005.
7. Legea RM privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012. În: MO nr. 113-118/373 din 08.06.2012.
8. Legea RM „Cu privire la Procuratură”. Nr. 3 din 25.02.2016. În: MO nr. 69-77/113 din 25.03.2016.
9. Levasseur G., Chavanne A. Droit penal et procedure penale. Sirey. Paris 1972.
10. Neagu I., Damaschin M.. Tratat de procedură penală. Partea specială. În lumina noului Cod de procedură penală. Ed. Universul Juridic. București, 2015.
11. Osoianu T., Orândaș V. Procedură penală. Partea generală. Curs universitar. Chișinău, 2004.
12. Theodoru Gr. Tratat de Drept procesual penal. Ediția a 3-a. Ed. Hamangiu. București, 2013.
13. Udrioiu M. et al. Codul de procedură penală. Comentariu pe articole. Vol I. Editura C. H. Beck, București, 2015.
14. Volonciu N. Tratat de procedură penală. Parte generală. Volumul I. Ed. Paideia. București, 1993.
15. Григорьев В. Н., Победкин А. В., Яшин В. Н., Гаврилин Ю. В. Справочник следователя. М., 2008.
16. Карамышев Д. А. Организационно-правовой механизм обеспечения допустимости доказательств в досудебном производстве. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. М., 2009.

ETAPELE ȘI PROCEDURA EXAMINĂRII PLÂNGERILOR DE CĂTRE JUDECĂTORUL DE INSTRUCȚIE

STEPS AND PROCEDURE FOR EXAMINATION OF COMPLAINTS BY THE INSTRUCTION JUDGE

Tudor OSOIANU, *profesor universitar doctor în drept,
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Dinu OSTAVCIUC, *conferențiar universitar doctor în drept,
rector, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne
al Republicii Moldova*

Summary

The authors analyze the procedure for examining the complaints addressed to the investigating judge in accordance with the provisions of Article 313 of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Moldova. Given the summary nature of the rules of criminal procedure, jurisprudence was used to elucidate the stages of examination of complaints - verification of admissibility; preparatory stage; judicial investigation; deliberation and pronouncement of the conclusion. It was assessed the appropriateness of engaging in these proceedings, in addition to the parties to the proceedings and other persons who might claim to infringe a legitimate interest or a fundamental right by the investigating judge resolving the appeal. At the center of the authors' attention were also the possible limits to guaranteeing the right to a fair trial - equality of arms; access to the materials of the criminal case, ec. Starting from the interpretation and application by analogy of the procedural-criminal norms, the proposal to expressly regulate - the examination of complaints in accordance with the general conditions for the substantive trial of criminal cases, but applied accordingly, is argued.

Keywords: *complaint, trial judge, fundamental rights and freedoms, conclusion.*

Cuvinte cheie: *plângere, judecător de instrucție, drepturile și libertățile fundamentale, încheiere.*

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat în jurisprudența sa, că deși scopul primar al art. 6 din Convenție, sub aspect penal, este ca instanța competentă să se pronunțe în privința unei acuzații penale trebuie să asigure un proces echitabil, totuși garanțiile respective se extind și asupra etapelor prejudiciare ale

procesului penal (Saranchov c. Ucrainei, Hot. CtEDO din 09.06.2016, §.41;¹ Schatschaschwili c. Germaniei, Hot. CtEDO din 15. 12. 2015, §.104²).

CtEDO concluzionează că procesul în litigiu, în ansamblu, nu respectă cerințele unui proces echitabil aunci când instanțele ierarhic superioare ezită să remedieze neregularitățile constatate în faza de urmărire penală și în cadrul judecății în primă instanță.³

Chiar dacă judecătorul de instrucție nu este chemat a se pronunța cu privire la temeinicia unei „acuzatii în materie penală”, actele pe care le îndeplinește au o influență directă asupra desfășurării și echității procedurii ulterioare, inclusiv asupra procesului propriu-zis. Prin urmare, art. 6 par. 1 CEDO poate fi considerat aplicabil procedurii desfășurate de un judecător de instrucție, chiar dacă e posibil ca anumite garanții procedurale prevăzute de art. 6 par. 1 să nu se aplice (Vera Fernández-Huidobro c. Spaniei, Hot. CtEDO din 06.01.2010, §. 108-114⁴).

Cadrul normativ național de reglementare a plângerilor adresate judecătorului de instrucție se limitează la cele șase aliniate din art. 313 CPP. Interpretarea prin **analogie**, care este proprie procedurii penale, se reduce la lămurirea dispozițiilor legale prin recurgerea la alte dispoziții ce reglementează o materie asemănătoare.⁵

¹ Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163435> (accesat 26.10.2021)

² Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159566> (accesat 26.10.2021)

³ Hot CtEDO Beraru c. României din 18. 03. 2014, (§. 71, 82-84). Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176203> (accesat 26.10.2021)

⁴ Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96605> (accesat 26.10.2021)

⁵ De ex., conform art. 111 alin. (2) CPP, *Declarațiile și audierea părții vătămate se fac conform dispozițiilor ce se referă la declarațiile și audierea martorilor, fiind aplicate în mod corespunzător*. CC agreează aplicarea acestor prevederi prin analogie cu ocazia examinării excepției de neconstituționalitate art. 109 alin. (3) CPP. În prezenta cauză, judecătorul de instrucție, care a trimis sesizarea la Curtea Constituțională, trebuie să se pronunțe pe marginea unui demers (depus de către procuror) privind audierea părții vătămate, pentru că aceasta din urmă vrea să plece peste hotarele țării. Curtea observă că dispozițiile contestate pot fi aplicate, mutatis mutandis, și la audierea părții vătămate (a se vedea articolul 111 alin. (2) din Codul de procedură penală). A se vedea: DCC nr. 165 din 20.12.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 205g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 109 alin. (3) din Codul de procedură penală (audierea martorului de către judecătorul de instrucție) (pct. 17, 18). Alt exemplu este reglementarea procedurii de judecare a apelului - *La judecarea apelului se aplică regulile generale pentru judecarea cauzelor în primă instanță, cu excepțiile prevăzute în Partea specială titlul II capitolul IV secțiunea I.* (art. 413 CPP).

Prevederilor art. 308 alin. (6) CPP indică în mod expres că după deschiderea ședinței de examinare a demersului de aplicare a arestului preventiv, al arestului la domiciliu, precum și al demersului de prelungire a acestor măsuri preventive, judecătorul de instrucție anunță demersul care va fi examinat și exercită dispozițiile prevăzute la art. 355–362 și 364,⁶ *care se aplică în mod corespunzător*. Practica judiciară ne oferă exemple în care unele norme de procedură cu caracter general desi sunt destinate judecării cauzelor penale, sunt aplicate prin analogie în procesul de examinare a plângerilor de către judecătorul de instrucție.⁷

Într-o anumită măsură CC confirmă importanța respectării condițiilor generale de judecare a cauzei în procedurile desfășurate în fața instanțelor abilitate cu funcția de control judiciar al urmăririi penale. CC „*subliniază că judecătorul de instrucție trebuie să respecte prevederile art. 317 alin. (2) CPP, conducând ședința de judecată trebuie, în interesele justiției, să îndeplinească toate măsurile prevăzute de CPP, pentru a asigura egalitatea în drepturi a părților, păstrând obiectivitatea și imparțialitatea, creând condiții necesare pentru examinarea sub toate aspectele, completă și obiectivă a tuturor probelor prezentate de către părți sau administrate la cererea acestora.*”⁸

Având în vedere cadrul normativ în vigoare, cât și jurisprudența putem constata că, examinarea plângerilor în conformitate cu prevederile art. 313 CPP, conține următoarele etape:

- **Pregătitoare.**
- **Cercetarea judecătorească** (examinarea propriu zisă a plângerii)

⁶ Deși nu este indicat actul normativ, înțelegem că face referire la articolele din Codul de procedură penală al RM

⁷ „Astfel, ținând cont de art. 46 alin. (1) Cod de procedură penală și de faptul că prin plângerea petiționarului se solicită casarea ordonanței procurorului și pornirea urmăririi penale, în privința judecătorului de instrucție din cadrul Judecătoriei Chișinău /sediul Ciocana/, P. S., Colegiul penal statuează că, motivele invocate în cererea de strămutare sunt întemeiate și pentru obținerea soluționării obiective, rapide și complete a cauzei, asigurării desfășurării normale a procesului, se impune admiterea cererii de strămutare înaintată, cu strămutarea examinării cauzei la plângerea petiționarului Bolboceanu Iurie depusă în baza art. 313 Cod de procedură penală, de la Judecătoria Chișinău /sediul Ciocana/, într-o altă instanță egală în grad, și anume – Judecătoria Hîncești /sediul Ialoveni/.” Încheierea CP CSJ din 23.08.2021. Dos. nr. 1cs - 196/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19246

⁸ DCC nr. 97 din 17.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 99g/2021 și nr. 114g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 313 alin. (4) din Codul de procedură penală (obligația procurorului de a prezenta materialele corespunzătoare în cadrul procedurii de examinare a plângerii împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală și ale organului care exercită activitatea specială de investigații) (pct. 28)

- **Dezbaterilor judiciare și replicile**
- **Deliberarea și pronunțarea încheierii.**

Înainte de examinarea acestor segmente procesuale ce pot fi parcurse în fața judecătorului de instrucție, ținem să ne axăm asupra verificării admisibilității plângerilor, subliniată de unii autori de specialitate în calitate de etapă distinctă.

Verificarea admisibilității plângerii. Textul art. 313 alin. (1) CPP indică fără echivoc că nu poate fi admisă plângerea, dacă această nu a fost examinată anterior de procuror sau procurorul ierarhic superior în ordinea prevăzută de art. 298-299/2 CPP RM.⁹

„Intervenția judecătorului de instrucție este însă limitată de acel filtru din interiorul Procuraturii, deoarece, așa cum am arătat supra, plângerea poate fi pusă pe rolul instanței, în cadrul procedurii de control judiciar al procedurii pre-judiciare, doar după examinarea necorespunzătoare a acesteia (desigur, în opinia părții care se consideră defavorizată) de către procuror și procurorul ierarhic superior.”¹⁰ În opinia forului de contencios constituțional, „...*pentru a putea formula o contestație în conformitate cu articolul 313 din Codul de procedură penală, persoana trebuie, mai întâi, să conteste refuzul în discuție în fața procurorului sau, după caz, în fața procurorului ierarhic superior potrivit articolelor 298 și, respectiv, 299/1 din Cod în termen de cincisprezece zile din momentul la care s-a luat cunoștință de act.*”¹¹

Plenul CSJ indică la consecințele evitării de către petenți a procedurii de soluționare prealabilă. „În cazul în care persoana indicată în alin.(1) al art.313 CPP a depus plângerea direct în instanța de judecată, fără a respecta procedura soluționării prealabile a acesteia de către *procuror, judecătorul, prin încheiere, o declară inadmisibilă, explicându-i persoanei ordinea de contestare.*”¹²

⁹ Denumită în literatura de specialitate – procedura soluționării prealabile de către procuror. A se vedea -Aureliu Postică. Limitele judecării în procedura examinării plângerilor în ordinea prevederilor art. 313 CPP. În: Culegerea comunicărilor. Conferința științifică națională cu participare internațională. REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI JURIDIC NAȚIONAL, 01-02 octombrie 2019. Vol. II. p. 667

¹⁰ Tatiana Vîzdoagă. Valeriu Bodean. Reluarea urmăririi penale după dispariția temeiurilor de suspendare. În: Revista Institutului Național al Justiției. 2020, nr. 4(55), p. 33

¹¹ HCC nr. 6 din 19. 03 20019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin. (2) din Codul de procedură penală (contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni) (pct. 51)

¹² HP CSJ nr.7 din 04.07.2005 Cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale (pct. 5.6).

Judecătorul de instrucție a respins plângerea ca inadmisibilă din motivul nerespectării procedurii prealabile de contestare a actelor procurorului ierarhic superior, explicând petentului dreptul de a contesta ordonanțele de neîncepere a urmăririi penale emise de procuratura Chișinău, oficiul Botanica procurorului ierarhic superior.¹³

„În ipoteza în care persoana nu va fi de acord cu răspunsul oferit de către procuror, aceasta îl va putea contesta în baza articolului 313 alin. (2) pct. 1) lit. a) din Codul de procedură penală în fața judecătorului de instrucție, în termen de zece zile de la aducerea la cunoștință a actului.”¹⁴

CC a reiterat că începând cu data publicării Hotărârii nr. 6 din 19.03.2019, „... *refuzul organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea sau pregătirea comiterii unei infracțiuni poate fi contestat, mai întâi, în baza articolelor 298 și, respectiv, 299¹ din Codul de procedură penală în fața procurorului sau, după caz, în fața procurorului ierarhic superior în termen de cincisprezece zile de la data la care s-a luat cunoștință de act.*”¹⁵

„Pornind de la constatarea lipsei informării petiționarului despre rezultatul examinării plângerii la acest capitol, urmează să fie verificate două aspecte importante: în primul rând, dacă procurorul a formulat și expediat un răspuns la plângerea petiționarului, și în al doilea rând, dacă acest răspuns a fost remis petiționarului cu respectarea termenului legal.”¹⁶ În acest context considerăm importantă pentru verificarea procedurii premergătoare adresării judecătorului de instrucție, de a examina și faptul dacă procurorul sau procurorul ierarhic su-

¹³ Extras DCP CSJ din 26.09.2018. dos. nr. Ire-115/18. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=11793. Totuși în speță, „*prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 28.12.2017, recursul a fost admis, casată încheierea Judecătoriei Chișinău din 16.11 2017 și dispusă rejudecarea cauzei de către instanța de fond în alt complet de judecată, decizia fiind irevocabilă. În motivarea deciziei, instanța de apel a constatat că, judecătorul de instrucție, la pronunțarea încheierii a reținut eronat aplicabilitatea prevederilor art.298-299/1 CPP în cazul plângerii depuse împotriva ordonanțelor de refuz în începerea urmăririi penale, ca cale prealabilă obligatorie de parcurs. Or, potrivit art.274 alin. (6) CPP, ordonanța de refuz în începerea urmăririi penale poate fi atacată prin plângere, în instanța judecătorească în condițiile art.313 CPP, **adică direct la judecătorul de instrucție.**” (s.a.) După noi, textul subliniat constituie o interpretare judiciară, care este contrară textului art.313 alin.(1) CPP*

¹⁴ HCC nr. 6 din 19 martie 2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin. (2) din Codul de procedură penală (contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni) (pct.63)

¹⁵ HCC nr. 6 din 19. 03 2019 (pct.63)

¹⁶ Aureliu Postică, Op. cit., p. 667

perior a emis o ordonanță motivată în termenul prevăzut de prevederile art. 299 alin. (1) și 299/2 alin. (1) CPP.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova „... constată că, potrivit articolului 232 alin. (2) din Codul de procedură penală, actul efectuat de procuror se consideră ca depus în termen dacă data la care a fost trecut în registrul de ieșire a actelor se încadrează în termenul cerut de lege pentru efectuarea actului.”¹⁷

În practica controlului judecătoresc al urmăririi penale sunt atestate două modalități principale de verificare și constatare a respectării procedurii de soluționare prealabilă de către procuror al plângerilor.

În primul caz judecătorii de instrucție constată nerespectarea procedurii prealabile, fără convocarea ședinței. În alte cazuri judecătorii după convocarea ședinței și audierea părților asupra respectării procedurii prealabile, dispun inadmisibilitatea plângerii fără a se expune asupra fondului cerințelor petiționarilor.¹⁸ Dar mai există și cazuri în care instanțele investite cu funcția controlului judiciar al urmăririi penale, resping plângerile pe motiv de nerespectare a prevederilor art. 298-299² CPP RM, dat fiind faptul că prevederile art. 313 CPP nu indică la soluția de inadmisibilitate.¹⁹

Soluția de inadmisibilitate ar putea fi totuși una agreabilă, dacă din conținutul plângerii ar rezulta că petentul nu a respectat procedura prealabilă.

La **etapă pregătitoare** instanța de control judiciar al urmăririi penale realizează succesiv câteva acțiuni principale:

Deschiderea ședinței de judecată. La data și ora fixată pentru judecare, judecătorul de judecată deschide ședința și anunță plângerea care va fi examinată în ședință închisă.

Verificarea prezentării în instanță. După apelul părților și celorlalte persoane citate, grefierul raportează prezentarea în instanță și motivele neprezentării celor care lipsesc.

În Hot. CtEDO c. Moldovei – Iorga (23.03.2010)²⁰ s-a criticat faptul că plângerea împotriva ordonanței de clasare a urmăririi penale a fost examinată de către judecătorul de instrucție în lipsa reclamantului.

¹⁷ HCC nr. 40 din 21.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 232 alin. (2) și 308 alin. (4) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (termenul depunerii demersului privind prelungirea arestului) (pct. 66)

¹⁸ Aureliu Postiă, Op. cit., p. 667

¹⁹ Ibidem

²⁰ „Examinarea plângerii reclamantei împotriva ordonanței procurorului a fost programată de Judecătoria sectorului Buiucani la 09.11. 2004. Potrivit reclamantei, citația pentru această audiere i-a fost expediată la 01.11. 2004, dar a ajuns doar pe 10.11. 2004, dînsa astfel a

Stabilirea identității interpretului, traducătorului și explicarea drepturilor și obligațiilor acestora. Președintele ședinței stabilește identitatea și competența interpretului, traducătorului și explică drepturile și obligațiile lor conform prevederilor art. 87 CPP. Interpretul, traducătorul sunt preveniți, contra semnătură, asupra răspunderii ce o poartă în caz de interpretare sau traducere intenționat incorectă, conform prevederilor art.312 din Codul penal.

Stabilirea identității petiționarului, și altor persoanelor ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plângerii și verificarea cunoașterii drepturilor și obligațiilor lor. Stabilind identitatea apărătorului sau reprezentantului/succesorului, instanța va verifica calitatea și împuternicirile acestora. (mandat, procură, buletin, licență, legiimație, etc.).

Anunțarea completului care judecă cauza și soluționarea cererilor de recuzare. Președintele ședinței anunță numele și prenumele său, ale procurorului, grefierului, interpretului, traducătorului, dacă aceștia participă la judecare, și verifică dacă nu sunt cereri de recuzare sau abțineri. Cererile de recuzare sau abținerile se soluționează conform prevederilor art. 34 și 35 CPP.

CP CSJ constată că motivele *invocate în cererea de strămutare privind imparțialitatea judecătorilor Curții de Apel Bălți sunt neîntemeiate și declarative, reprezentând doar presupuneri subiective ale părții ce nu sunt confirmate prin careva circumstanțe incontestabile sau date obiective, iar imparțialitatea unor judecători se soluționează în procedura prevăzută de art. 33-35 Cod de procedură penală.*²¹

ratat posibilitatea să se prezinte la ședință. În citație se menționează că „prezența părților este obligatorie”. La 09.11. 2004, instanța a constatat că reclamanta a fost citată în mod corespunzător, dar nu s-a prezentat. Aceasta a considerat că investigația a fost exhaustivă și încetarea acesteia s-a bazat pe cumul de probe din dosar. Conform dispozitivului acesteia, încheierea a fost definitivă. (par.15) ... Chiar și prezumind faptul că reclamanta ar fi recepționat citația la timp, în pofida contra-declarației sale neprobate, Curtea consideră că instanța de judecată trebuia cel puțin să verifice dacă reclamanta și-a pierdut interesul în examinarea cazului sau și renunțat la dreptul său de a fi audiată în ședință. În această privință, Curtea notează că citațiile au prevăzut obligativitatea prezenței părților, faptul care cu greu se conciliază cu neverificarea motivului absenței uneia din părți. Prezența reclamantei a fost chiar importantă, avînd în vedere faptul că indiferent de soluția judecătoreie sectorului Buiucani, aceasta a fost definitivă și era exceptată de orice formă de recurs. Prin urmare, reclamanta nu a avut posibilitatea să-și prezinte poziția sa în fața instanței ei în ceea ce privește investigația vizavi de decesul fiului ei.” (§.35) Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97883> (accesat: 28. 05. 2021)

²¹ Extras din Încheierea CP CSJ din 06.09.2021, dos. nr. 1cs-207/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19310. (accesat: 25.10.2021) În speță, CP CSJ deasemenea constată că din materialele deduse judecății rezultă că părțile nu au înaintat cereri de recuzare a completului de judecată (f.d. 76, 80, 83).

Potrivit Deciziei Curții Constituționale a României nr. 625 din 26 octombrie 2016 – „... Curtea apreciază că procurorul ierarhic superior nu poate, fără a încălca dispozițiile constituționale, să soluționeze nici cererea de recuzare a procurorului formulată în faza camerei preliminare sau în fața judecătorului de drepturi și libertăți, această atribuție revenindu-i judecătorului.”²² Deci, CC a României a statuat că în procedurile desfășurate în fața instanței care desfășoară controlul judiciar al urmăririi penale – asupra recuzării procurorului care participă în ședință nu se poate pronunța decât judecătorul de drepturi și libertăți respectiv.

Soluționarea chestiunii judecării cauzei în lipsa vreunuia din părți sau a altor persoane citate. În caz de neprezentare a uneia din părți și alte persoane citate la ședința de judecată, instanța, ascultând opiniile persoanelor prezente asupra acestei chestiuni, decide a continua sau a amâna pentru alt termen și ia măsurile respective pentru asigurarea prezenței lor.

Plângerea se examinează de către judecătorul de instrucție în termen de 10 zile,²³ cu participarea procurorului și cu citarea persoanei care a depus plângerea, precum și a persoanelor ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plîngerii.²⁴

După cum se afirmă în literatura de specialitate autohtonă în dreptul procesual-penal moldovenesc, odată cu introducerea instituției controlului judecătoresc în faza urmăririi penale, această fază a căpătat un caracter semicontradictoriu.²⁵

²² Disponibilă: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/186424> (accesat: 25.10.2021)

²³ „Prin prisma acestor dispoziții imperative, exhaustiv prevăzute de lege, se constată că în CPP este prevăzut un termen restrâns pentru examinarea plângerilor în ordinea art.313 CPP, pentru a nu se afecta termenul rezonabil de desfășurare a urmăririi penale.” A se vedea Recomandarea CSJ nr. 71 cu privire la judecarea recursului împotriva încheierilor adoptate în ordinea prevăzută de art. 313 CPP.

²⁴ „... , la momentul examinării plîngerii înaintate de avocatul Ch.O. în numele lui S.V. ..., dispoziția alin. (4) art. 313 CPP nu prevedea expres că, la examinarea plîngerii urma să participe și persoane ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plîngerii, din care motiv instanțele naționale nu au întreprins careva măsuri de a cita pentru participare la examinarea plîngerii date a astfel de persoane, adică a părții vătămate existente la caz. Acest fapt însă, precum se atestă, a dus la încălcarea dreptului potențialei victime de a participa și a se expune referitor la contestarea unui act al organului de urmărire penale, ce ar împiedica în viitor continuarea anchetei eficiente. De menționat este că, legislatorul ulterior a întreprins acțiuni pozitive și a intervenit cu modificări prin Legea nr. 122 din 02.06.2016, în vigoare la 05.08.2016, în art. 313 CPP, modificând cu o nouă redacție alin. (4) al articolului respectiv.” Extras DCP CSJ 22. 11.2018., Dos. nr. 1rh-5/2018, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12450 (accesat: 26.11. 2021)

²⁵ Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. [et. al], Drept procesual penal, Chișinău, Ed. Cartier Juridic, 2005, p. 513.

„Astfel, activitatea de administrare a probelor până la terminarea urmăririi penale este lipsită de contradictorialitate, însă sub aspectul aplicării măsurilor procesuale de constrângere, atacării acțiunilor și hotărârilor ofițerului de urmărire penală și procurorului, examinarea de către judecătorul de instrucție se face cu participarea părților interesate în condiții de contradictorialitate.”²⁶

„Prevederile tezei I de la articolul 313 alin. (4) din Cod stabilesc expres faptul că plângerea se examinează de către judecătorul de instrucție în termen de 10 zile, cu participarea procurorului și cu citarea persoanei care a depus plângerea, precum și a persoanelor ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plângerii. (s.a.)”²⁷

Curtea Constituțională accentuează faptul, că este de competența judecătorului de instrucție să determine persoanele ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plângerii pendinte și să asigure prezența lor la ședință.²⁸ Neprezentarea persoanei care a depus plângerea și/sau a persoanelor ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plângerii nu împiedică examinarea acesteia. Prevederile art. 313 alin. (3) CPP denotă că prezența procurorului este obligatorie cel puțin în etapa pregătitoare, și la examinarea propriu-zisă a plângerii.

Formularea și soluționarea cererilor sau demersurilor. Președintele întrebă participanții la ședință, dacă are careva cereri sau demersuri. Cererile sau demersurile formulate vor fi argumentate, iar dacă se solicită examinarea unor probe, acte și documente noi, se vor indica faptele și circumstanțele ce urmează a fi dovedite, mijloacele prin care pot fi administrate aceste probe, locul unde se află acestea. Cererile sau demersurile formulate se soluționează de către instanță după audierea opiniilor celorlalte părți asupra solicitărilor

²⁶ Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. [et. al], *Op. cit.*, p. 514.

²⁷ *Textul evidențiat stabilește clar că, la examinarea plângerii în procedura prevăzută de articolul 313 din Cod, judecătorul este obligat să citeze persoanele ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plângerii.* DCC nr. 103 din 06.09.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 121g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 287 alin. (4) și a articolului 313 alin. (4) din Codul de procedură penală (pct.24)

²⁸ *„Astfel, rezultă că în ipoteza în care judecătorul ar examina o plângere împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală fără se citeze și să audieze persoanele ale căror drepturi și libertăți ar putea fi afectate prin admiterea plângerii, așa cum urmărește autoarea excepției de neconstituționalitate, se poate pune problema respectării dreptului la un proces echitabil din punctul de vedere al persoanelor ale căror drepturi și libertăți ar putea fi afectate prin admiterea plângerii”* DCC nr. 149 din 26.12.2019 (pct. 20, 21)

respective. CPP nu interzice ca cererile și demersurile să fie înaintate la următoarele etape de examinare a plângerii.

În conformitate cu jurisprudența CC, părțile sunt în drept prin cerere să solicite instanței de control judiciar ridicarea excepțiilor de neconstituționalitate a normelor de procedură penală care urmează să fie aplicate în procedura de examinare a plângerilor.²⁹

Putem cu certitudine constata că o etapă procesuală importantă este și **verificarea prezentării materialelor dosarului**, care ar servi la soluționarea plângerii.

Judecătorul va verifica dacă procurorul a îndeplinit prevederile art. 313 alin. (4) CPP, să prezinte în instanță *materialele corespunzătoare*.

*„Dat fiind că procurorul conduce urmărirea penală în cauza respectivă, judecătorul de instrucție înmânează procurorului copia plîngerii și solicită opinia acestuia pe marginea plîngerii. Procurorul este obligat să prezinte în instanță materialele respective.”*³⁰

Procurorul este obligat să prezinte în instanță *materialele corespunzătoare*. Acestă sintagmă din prevederile art. 314 alin. (4) CPP, este interpretată diferit în

²⁹ „Curtea observă că obiectul acțiunii principale, aflat pe rolul instanței de judecată, îl constituie examinarea, în temeiul art. 313 CPP, a unei plângeri împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală, printre care ordonanța de recunoaștere în calitate de bănuț și ordonanța de punere sub învinuire. În același timp, Curtea constată că textul contestat se referă la latura subiectivă a infracțiunii incriminate, fiind, prin urmare, o normă materială. Astfel, deși au relevanță asupra calificării acțiunilor formulate în acuzare, totuși, aceste prevederi nu au incidență asupra procedurii examinării plângerii împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală în care a fost ridicată excepția, procedură în care urmează a fi aplicate normele procedurale în materie. Prin urmare, Curtea reține că dispozițiile criticate de autorul excepției nu au incidență asupra soluționării cauzei aflate pe rolul instanței de judecată.” DCC nr. 104 din 17.10.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 132g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 243 alin. (1) lit. a), b) și c) din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 (spălarea banilor) (pct. 23-26). Anterior CC a avut altă abordare. Astfel examinând Sesizarea care a parvenit din procedura controlului judiciar asupra ordonanței de începere a urmăririi penale, CC a declarat admisibilă și a supus testului de constituționalitate o normă de drept material - ... Curtea conchide că articolul 125 litera b) din Codul penal este constituțional, în măsura în care, în redacția actuală, nu este interpretat ca incriminând fapta desfășurării activității de întreprinzător fără licență. HCC nr. 21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (pct.84)

³⁰ HP CSJ nr.7 din 04.07.2005 (pct. 5.7)

practica controlului judecătoresc asupra urmăririi penale: sunt prezentate toate materialele urmăririi penale sau numai o parte din acestea.³¹

Nu de fiecare dată partea care a depus plângerea are acces la piesele dosarului prezentate de procuror sau cel puțin la unele din acestea, deși judecătorul de instrucție ulterior le pune la baza încheierii.³²

„CC observă că, potrivit tezei III din articolul 313 alin. (4) din Codul de procedură penală, procurorul este obligat să prezinte în instanță **materialele corespunzătoare**. (s.a.) Astfel, dreptul la apărare și la un proces echitabil este asigurat, deoarece garanțiile referitoare la un proces echitabil implică și dreptul participanților la proces de a lua cunoștință de orice înscris sau probă prezentată instanței și să îl dezbată.”³³

În altă Decizie, CC notează că rezolvarea problemei cu privire la caracterul „corespunzător” al materialelor pe care trebuie să le prezinte procurorul urmează a fi clarificat în fiecare caz particular, în funcție de actul sau acțiunea care face obiectul plângerii și în funcție de actele sau acțiunile care au stat la baza emiterii actului sau efectuării acțiunii contestate.³⁴

CC nu poate reține argumentul potrivit căruia judecătorul de instrucție ar trebui să aibă competența să anuleze actul contestat în situația în care procurorul nu prezintă toate materialele cauzei penale. O astfel de regulă, formulată de

³¹ Recomandarea CSJ nr. 71 cu privire la judecarea recursului împotriva încheierilor adoptate în ordinea prevăzută de art. 313 CPP, făcând referință la prevederile art. 313 alin. (4) CPP, totuși utilizează sintagma *materialele necesare*. Față de cele ce preced, urmează a se remarca și faptul că, potrivit art. 313 alin. (4) și (5) CPP, procurorul este obligat să prezinte în instanță toate materialele necesare în vederea examinării plângerii.

³² „De altfel, în contextul special al dreptului părții vătămate de a avea acces la materialele urmăririi penale până la terminarea acesteia, Curtea Europeană a menționat că restricțiile privind accesul la materialele cauzei penale la etapa începerii urmăririi penale și pe durata acesteia pot fi justificate, între altele, de necesitatea păstrării confidențialității datelor deținute de către autorități și a protejării drepturilor altor persoane. Cu toate acestea, ar trebui să se realizeze un echilibru corect între interesele menționate mai sus, pe de o parte, și dreptul victimei de a participa efectiv la procedură, pe de altă parte” (Hot. CtED Oleksiy Mykhaylovykh Zakharkin v. Ucraina din 24.06. 2010, §.72).

³³ DCC nr. 55 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 17g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor alin. (4) din articolul 313 din Codul de procedură penală (pct.20)

³⁴ DCC nr. 97 din 17.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 99g/2021 și nr. 114g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 313 alin. (4) din Codul de procedură penală (obligația procurorului de a prezenta materialele corespunzătoare în cadrul procedurii de examinare a plângerii împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală și ale organului care exercită activitatea specială de investigații) (pct.30)

*o manieră absolută, nu poate asigura un echilibru corect între diferite principii concurente, i.e. confidențialitatea urmăririi penale, dreptul la un proces echitabil și importanța realizării unei investigații penale efective.*³⁵

Atât jurisprudența CtEDO cât și jurisprudența CtEDO impune obligația de a prezenta toate materialele dosarului, practic întotdeauna, victimelor torturii și succesorilor procedurali în cazul investigării deceselor.

*„De altfel, fără ca victima și reprezentantul acesteia să aibă acces la materialele cauzei penale și să fie informată în mod corespunzător cu privire la desfășurarea anchetei, ei nu pot contesta ceva concret în fața unei instanțe (a se vedea Khachukayev v. Rusia, 23 aprilie 2009, § 136; Khasuyeva v. Rusia, 11 iunie 2009, § 126; Dzhabrailovy v. Rusia, 20 mai 2010, § 84; Akhmatkhanovy v. Rusia, 22 iulie 2010, §132).”*³⁶

În conformitate cu HCC nr. 31 din 29.11.2018, victimele torturii și reprezentanții lor au dreptul de a lua cunoștință de pisele dosarului și să-și facă copii, până la terminarea urmăririi penale, deci și în cadrul examinării plângerilor în ordinea prevăzută de art. 313 CPP.

Potrivit dispozitivului HCC nr. 31 din 29.11.2018, victimelor torturii și reprezentanților acestora, care trebuie să aibă acces la toate materialele cauzei penale pe durata urmăririi penale, cu excepția cazului când accesul în discuție poate fi restricționat de către procuror, printr-o ordonanță motivată, dacă sunt întrunite cumulativ următoarele condiții:

- restricția este stabilită pentru o perioadă de timp rezonabilă;
- restricția se referă doar la anumite acte procedurale și
- există riscul ca accesul deplin la materialele cauzei penale să prejudicieze desfășurarea urmăririi penale.

Este important întru a asigura justa aplicare a standardelor europene în cadrul prevederilor legislației naționale, de reținut că victime al torturii sunt și persoanele care au fost supuse violențelor fizice din partea terților (a se vedea Hot. CtEDO Ay c. Turciei, din 22.03.2005, § 60;³⁷ M.C. c. Bulgariei din 04.12.2003, § 151;³⁸ Biser Kostov c. Bulgariei, din 10.01.2012³⁹), inclusiv și

³⁵ DCC nr. 97 din 17.06.2021 (pct.29)

³⁶ HCC nr. 31 din 29.11.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul penal și din Codul de procedură penală (accesul părții vătămate și al reprezentantului acesteia la materialele urmăririi penale) (pct.59)

³⁷ Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68571> (accesat 27.10.2021)

³⁸ Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61521> (accesat 27.10.2021)

³⁹ Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108423> (accesat 27.10.2021)

victimile violurilor (a se vedea: I.G. c. Moldovei din 15.05.2012;⁴⁰ I.P. c. Moldovei din 28.04.2015,⁴¹ și mai recent I.E. c. Moldovei din 26.05.2020⁴²).

Deasemenea în textul Hotărîrii Curții Constituționale a RM nr. 31 din 29.11.2018 s-a reiterat standrdul de acces la materialele dosarului penal a rudelor apropiate a persoanelor decedate:

„Curtea menționează că, în cazul în care legislatorul va interveni cu modificări în acest domeniu, este necesar ca acesta să aibă în vedere semnificația standardului „participării efective la anchetă”, așa cum dă de înțeles Curtea Europeană în jurisprudența sa referitoare la articolele 2 și 3 din Convenție, privite sub aspect procedural. (par.71) ”

Nu mai puțin important este faptul că în special în pct.72 al Hotărîrii CC nr. 31 din 29.11.2018 s-au invocat Hot. CtEDO - Beker c. Turciei, din 24.03.2009, § 49;⁴³ Mezhiyeva c. Rusiei, din 16.04.2015, §. 74, 75,⁴⁴ în care de fapt se constată neîndeplinirea obligațiilor pozitive ce derivă din art.2 CEDO, fiind criticată *inter alia* abordarea autorităților de a nu acorda acces la materialele dosarului penal a rudelor persoanelor decedate.

Invocând jurisprudența relevantă a CtEDO,⁴⁵ procurorul ori judecătorul de instrucție va oferi acces la actele dosarului de urmărire penală a reprezentanților sau succesorilor și în cazul investigării deceselor, pentru a asigura îndeplinirea obligațiilor pozitive ce se impun prin prisma prevederilor art. 2 CEDO.

„În lipsa accesului la materialele cauzei penale, reacția părții vătămate și a reprezentantului acesteia la acțiunile și omisiunile organului de urmărire penală poate fi întârziată, iar posibilitatea de a le contesta în fața procurorului

⁴⁰ Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110904> (accesat 27.10.2021)

⁴¹ Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154152> (accesat 27.10.2021)

⁴² Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202526> (accesat 27.10.2021)

⁴³ Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91841> (accesat 27.10.2021)

⁴⁴ Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153801> (accesat 27.10.2021)

⁴⁵ CtEDO a considerat inacceptabil și faptul că, în conformitate cu legislația procesual-penală națională, reclamanta nu a avut acces la materialele relevante la etapa urmăririi penale, fiind astfel încălcat art. 2 din Convenție, sub aspect procedural (Hot. CtEDO *Huseynova c. Azerbaidjanului*, din 13. 04. 2017 §.113, disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172661> (accesat – 27.10.2021). De asemenea, în cauza *Masneva c. Ucrainei*, (Hot. CtEDO din 20. 12. 2011, §.56, disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108220> (accesat – 27.10.2021) s-a constatat că legislația procesual-penală nu-i permitea reclamantei să ia cunoștință de materialele urmăririi penale decât după încheierea acesteia, situație care a durat aproximativ șapte ani. CtEDO a constatat că această situație a afectat posibilitatea victimei de a participa efectiv la desfășurarea urmăririi penale și a limitat controlul public al investigației, contrar art. 2 din Convenție.

ierarhic superior sau în fața judecătorului de instrucție se poate dovedi lipsită de efectivitate”⁴⁶.

În opinia noastră, dacă procurorul refuză să prezinte oponentilor procesual o copie a materialelor oferite instanței, atunci judecătorul de instrucție, trebuie să pună la dispoziția solicitanților actele respective, adică care i-au fost prezentate de procuror, cel târziu înainte de cercetarea acestora. În caz de neprezentare de către procuror a materialelor dosarului de urmărire penală, instanța este drept a amâna ședința, obligând procurorul a se conforma cerințelor legii pentru următoarea ședință.⁴⁷

Cercetarea judecătorească. În cadrul examinării plîngerii, procurorul și persoana care a depus plîngerea, precum și persoanele ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plîngerii dau explicații.⁴⁸ *CC reține că, potrivit ultimei teze din alin. (4) al articolului 313 din Codul de procedură penală, în cadrul examinării plîngerii, procurorul și persoana care a depus plîngere prezintă explicații referitoare la materialele și probele prezentate.*⁴⁹

Judecătorul de instrucție este în drept să adreseze întrebări părților pe parcursul expunerii poziției lor. Considerăm că în virtutea principiului contradictorialității părțile pot adresa reciproc întrebări cu acordul și prin intermediul instanței privitor la obiectul plîngerii.

După expunerea și argumentarea poziției părților și a altor participanți, instanța va trece la cercetarea documentelor prezentate de către părți. În acest caz urmează a fi aplicate în mod corespunzător acestei proceduri, prevederile art. 373 CPP.

Pot fi citite, integral sau parțial, procesele-verbale ale acțiunilor procesuale care confirmă circumstanțe și fapte constatate prin percheziție, ridicare, cercetare la fața locului, examinare corporală, reconstituirea faptei, interceptarea co-

⁴⁶ HCC nr. 31 din 29.11.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din codul penal și din Codul de procedură penală (accesul părții vătămate și al reprezentantului acesteia la materialele urmăririi penale) (pct. 59).

⁴⁷ Aceste cazuri sunt foarte frecvente. Uneori ședințele sunt amânate din aceste motive de 2, 3 ori și de fapt constituie o tergiversare a examinării plîngerilor, care până la urmă poate afecta termenul rezonabil al urmăririi penale.

⁴⁸ A se vedea pct. 27 DCC nr. 97 din 17.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 99g/2021 și nr. 114g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 313 alin. (4) din Codul de procedură penală (obligația procurorului de a prezenta materialele corespunzătoare în cadrul procedurii de examinare a plîngerii împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală și ale organului care exercită activitatea specială de investigații) (pct.28)

⁴⁹ DCC nr. 55 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 17g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor alin. (4) din articolul 313 din Codul de procedură penală (pct. 20)

municărilor, examinarea corespondenței ridicate, constatarea tehnico-științifică și medico-legală, raportul de expertiză și prin alte mijloace de probă, precum și documentele anexate la dosar sau prezentate în ședința de judecată, dacă în ele sunt expuse sau ele confirmă circumstanțe care au importanță în cauza dată. Documentele prezentate în ședința de judecată se anexează la dosar în baza unei încheieri.

„Cercetarea documentelor și a proceselor-verbale ale acțiunilor procesuale se efectuează prin citirea lor de către partea care a cerut cercetarea lor sau de către președintele ședinței de judecată.”⁵⁰

După cercetarea actelor dosarului, în conformitate cu prevederile art. 375 alin. (1) CPP, președintele ședinței de judecată întreabă părțile dacă doresc să dea explicații suplimentare ori să formuleze cereri sau, după caz, demersuri noi pentru completarea cercetării judecătorești. În lipsa acestora este declarată cercetarea judecătorească terminată.

Dezbaterile judiciare și replicile. Dezbaterile judiciare constau din cuvântările procurorului, ale petiționarului precum și ale apărătorului, reprezentantului sau ale succesului procedural. Primul va vorbi în dezbateri petentul, apărătorul sau reprezentantul acestuia. Dacă există mai mulți reprezentanți a părților, ordinea cuvântărilor lor o stabilește instanța.

După ce au luat cuvântul toți participanții la dezbateri, ei pot să mai vorbească odată, în replica, în legătură cu cele spuse în cuvântările altor participanți. Aplicând în mod corespunzător prevederile 379 CPP, instanța va acorda dreptul la ultima replică întotdeauna petentului, apărătorul sau reprezentantului acestuia, ori succesului procedural al victimei.

„Dacă pe parcursul examinării plângerii procurorul a dispus înlăturarea pretinselor încălcări, fapt care este confirmat prin prezentarea instanței abilitate cu funcții de control judiciar a actelor respective, judecătorul de instrucție va dispune prin încheiere încetarea procedurii de examinare a plângerii.”⁵¹ Considerm că în acest caz judecătorul de instrucție trebuie să țină cont de opinia petiționarului, care este în drept a insista pe constatarea încălcărilor recunoscute de organele de urmărire penală prin încheiere judecătorească, bazată pe examinarea fondului contestației.

După închiderea dezbaterilor participanții sunt în drept să depună instanței concluzii scrise privitor la soluția solicitată de ele în cauză, care se anexează la procesul verbal.

⁵⁰ A se vedea Dolea I. (colectiv) CPP. Codul de procedură penală. Comentariu. Chișinău: 2005, pct. 5 al notei la art. 373 CPP, p. 531

⁵¹ Dolea I. (colectiv). Codul de procedură penală. Comentariu. Chișinău: 2005 p.478.

Nu considerăm o problemă de drept, lipsa procurorului de la dezbateri ori a petentului, dacă acesta a prezentat materialele dosarului de urmărire penală, a participat anterior la examinarea propriu-zisă a plângerii și a depus o cerere scrisă în acet sens solicitând și anexarea la materialele de control judiciar al dezbaterilor în formă scrisă.

Judecătorul de instrucție trebuie să anunțe despre închiderea ședinței, retragerea în deliberare și data pronunțării încheierii.

Deliberarea și pronunțarea încheierii.

Judecătorul de instrucție în fața căruia a avut loc judecarea plângerii deliberează în secret. Considerând plângerea întemeiată, instanța de control judiciar, adoptă o încheiere prin care obligă procurorul să lichideze încălcările depistate ale drepturilor și libertăților omului sau ale persoanei juridice și, după caz, declară nulitatea actului sau acțiunii⁵² procesuale atacate. Constatând că actele sau acțiunile atacate au fost efectuate în conformitate cu legea și că drepturile sau libertățile omului sau ale persoanei juridice nu au fost încălcate, judecătorul de instrucție pronunță o încheiere despre respingerea plângerii înaintate.

Concluzii și recomandări

Procedura examinării plângerilor adresate judecătorului de instrucție este sumar și laconic reglementată. Pentru a examina procedura respectivă am apelat la interpretarea și aplicarea prin analogie a legii procesual penale.

Lacunele legii pot fi completate pe cale de supliment analogic, adică prin împrumutarea unei dispoziții din alte norme, dar referitoare la o situație similară. Deci, atunci când legea tace, interpretul poate în procedura penală pe cale de analogie, recurgând la alte prevederi de lege, să găsească soluționarea situației neprevăzute.

Având în vedere cele expuse considerăm că în procesul de exercitare a controlului judiciar al urmăririi penale, instanța și participanții urmează a se ghida de principiile procesului penal (art. 7-28 CPP),⁵³ de condițiile generale de judecare a cauzelor (art. 314-343 CPP), precum și de prevederile privind desfășurarea judecății în prima instanță (art. 354-384 CPP) aplicate în mod corespunzător, cu excepțiile prevăzute în art. 313 CPP.

Soluția de inadmisibilitate pronunțată de judecătorul de instrucție, în afară de celelalte două categorii de hotărâri expres prevăzute în art. 313 alin. (5) CPP,

⁵² Ar fi mai corect *ilegalitatea acțiunii* și nu *nulitatea acțiunii* așa cum rezultă din textul art. 313 alin. (5) CPP.

⁵³ Aplicabile oricăror etape procesuale

ar fi totuși una agreabilă, dacă din conținutul plângerii ar rezulta că petentul nu a respectat procedura prealabilă. În consecință recomandăm cu titlu *de lege ferenda*, reglementarea expresă a soluției de inadmisibilitate a plângerii, alături de cele indicate în art. 313 alin. (5) CPP, pentru a eficientiza actul de justiție, având în vedere economisirea de timp și mijloace.

Dacă pe parcursul examinării plângerii procurorul a dispus înlăturarea preinselor încălcări, fapt care este confirmat prin prezentarea actelor confirmative, judecătorul de instrucție va dispune prin încheiere încetarea procedurii de examinare a plângerii, deși nu este prevăzută în lege în mod expres soluția respectivă, urmând să fie în viitor totuși modificate prevederile ar. 313 CPP în acest sens, pentru a nu se lăsa loc incertitudinilor de interpretare și aplicare a legii în atare situații.

Referințe bibliografice:

1. Dolea I. (colectiv). Codul de procedură penală. Comentariu. Chișinău: 2005 p.478.
2. Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91841> (accesat 27.10.2021)
3. Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153801> (accesat 27.10.2021)
4. CtEDO a considerat inacceptabil și faptul că, în conformitate cu legislația procesual-penală națională, reclamanta nu a avut acces la materialele relevante la etapa urmăririi penale, fiind astfel încălcat art. 2 din Convenție, sub aspect procedural (Hot. CtEDO Huseynova c. Azerbaidjanului, din 13. 04. 2017 §.113, disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172661> (accesat – 27.10.2021). De asemenea, în cauza Masneva c. Ucrainei, (Hot. CtEDO din 20. 12. 2011, §.56, disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108220> (accesat – 27.10.2021) s-a constatat că legislația procesual-penală nu-i permitea reclamantei să ia cunoștință de materialele urmăririi penale decât după încheierea acesteia, situație care a durat aproximativ șapte ani. CtEDO a constatat că această situație a afectat posibilitatea victimei de a participa efectiv la desfășurarea urmăririi penale și a limitat controlul public al investigației, contrar art. 2 din Convenție.
5. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68571> (accesat 27.10.2021)
6. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61521> (accesat 27.10.2021)
7. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108423> (accesat 27.10.2021)
8. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110904> (accesat 27.10.2021)
9. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154152> (accesat 27.10.2021)
10. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202526> (accesat 27.10.2021)
11. Recomandarea CSJ nr. 71 cu privire la judecarea recursului împotriva încheierilor adoptate în ordinea prevăzută de art. 313 CPP, făcând referință la prevederi-

le art. 313 alin. (4) CPP, totuși utilizează sintagma materialele necesare. Față de cele ce preced, urmează a se remarca și faptul că, potrivit art. 313 alin. (4) și (5) CPP, procurorul este obligat să prezinte în instanță toate materialele necesare în vederea examinării plângerii.

12. Hot. CtED Oleksiy Mykhaylovykh Zakharkin v. Ucraina din 24.06. 2010, §.72). „De altfel, în contextul special al dreptului părții vătămate de a avea acces la materialele urmăririi penale până la terminarea acesteia, Curtea Europeană a menționat că restricțiile privind accesul la materialele cauzei penale la etapa începerii urmăririi penale și pe durata acesteia pot fi justificate, între altele, de necesitatea păstrării confidențialității datelor deținute de către autorități și a protejării drepturilor altor persoane. Cu toate acestea, ar trebui să se realizeze un echilibru corect între interesele menționate mai sus, pe de o parte, și dreptul victimei de a participa efectiv la procedură, pe de altă parte”
13. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163435> (accesat 26.10.2021)
14. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159566> (accesat 26.10.2021)
15. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96605> (accesat 26.10.2021)
16. De ex., conform art. 111 alin. (2) CPP, Declarațiile și audierea părții vătămate se fac conform dispozițiilor ce se referă la declarațiile și audierea martorilor, fiind aplicate în mod corespunzător. CC agreează aplicarea acestor prevederi prin analogie cu ocazia examinării excepției de neconstituționalitate art. 109 alin. (3) CPP. În prezenta cauză, judecătorul de instrucție, care a trimis sesizarea la Curtea Constituțională, trebuie să se pronunțe pe marginea unui demers (depus de către procuror) privind audierea părții vătămate, pentru că aceasta din urmă vrea să plece peste hotarele țării. Curtea observă că dispozițiile contestate pot fi aplicate, mutatis mutandis, și la audierea părții vătămate (a se vedea articolul 111 alin. (2) din Codul de procedură penală). A se vedea: DCC nr. 165 din 20.12.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 205g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 109 alin. (3) din Codul de procedură penală (audierea martorului de către judecătorul de instrucție) (pct. 17, 18). Alt exemplu este reglementarea procedurii de judecare a apelului - La judecarea apelului se aplică regulile generale pentru judecarea cauzelor în primă instanță, cu excepțiile prevăzute în Partea specială titlul II capitolul IV secțiunea 1. (art. 413 CPP).
17. Codul de procedură penală al RM
18. „Astfel, ținând cont de art. 46 alin. (1) Cod de procedură penală și de faptul că prin plângerea petiționarului se solicită casarea ordonanței procurorului și pornirea urmăririi penale, în privința judecătorului de instrucție din cadrul Judecătoriei Chișinău /sediul Ciocana/, P. S., Colegiul penal statuează că, motivele invocate în cererea de strămutare sunt întemeiate și pentru obținerea soluționării obiective, rapide și complete a cauzei, asigurării desfășurării normale a procesului, se impune admiterea cererii de strămutare înaintată, cu strămutarea examinării cauzei la plângerea petiționarului Bolboceanu Iurie depusă în baza

- art. 313 Cod de procedură penală, de la Judecătoria Chișinău /sediul Ciocana/, într-o altă instanță egală în grad, și anume – Judecătoria Hîncești /sediul Ialoveni/.” Încheierea CP CSJ din 23. 08. 2021. Dos. nr. 1cs - 196/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19246
19. Denumită în literatura de specialitate – procedura soluționării prealabile de către procuror. A se vedea -Aureliu Postică. Limitele judecării în procedura examinării plângerilor în ordinea prevederilor art. 313 CPP. În: Culegerea comunicărilor. Conferința științifică națională cu participare internațională. REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI JURIDIC NAȚIONAL, 01-02 octombrie 2019. Vol. II. p. 667
 20. Tatiana Vizdoagă. Valeriu Bodean. Reluarea urmăririi penale după dispariția temerilor de suspendare. În: Revista Institutului Național al Justiției. 2020, nr. 4(55), p. 33
 21. HCC nr. 6 din 19 martie 20019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin. (2) din Codul de procedură penală (contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni) (pct.63)
 22. Aureliu Postică, Op. cit., p. 667
 23. „Examinarea plîngerii reclamantei împotriva ordonanței procurorului a fost programată de Judecătoria sectorului Buiucani la 09.11. 2004. Potrivit reclamantei, citația pentru această audiere i-a fost expediată la 01.11. 2004, dar a ajuns doar pe 10.11. 2004, dînsa astfel a ratat posibilitatea să se prezinte la ședință. În citație se menționează că „prezența părților este obligatorie”. La 09.11. 2004, instanța a constatat că reclamanta a fost citată în mod corespunzător, dar nu s-a prezentat. Aceasta a considerat că investigația a fost exhaustivă și încetarea acesteia s-a bazat pe cumul de probe din dosar. Conform dispozitivului acesteia, încheierea a fost definitivă. (par.15) . Chiar și prezumînd faptul că reclamanta ar fi recepționat citația la timp, în pofida contra-declarației sale neprobate, Curtea consideră că instanța de judecată trebuia cel puțin să verifice dacă reclamanta și-a pierdut interesul în examinarea cazului sau și renunțat la dreptul său de a fi audiată în ședință. În această privință, Curtea notează că citațiile au prevăzut obligativitatea prezenței părților, faptul care cu greu se conciliază cu neverificarea motivului absenței uneia din părți. Prezența reclamantei a fost chiar importantă, avînd în vedere faptul că indiferent de soluția judecătorei sectorului Buiucani, aceasta a fost definitivă și era exceptată de orice formă de recurs. Prin urmare, reclamanta nu a avut posibilitatea să-și prezinte poziția sa în fața instanței ei în ceea ce privește investigația vizavi de decesul fiului ei.” (§.35) Disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-97883> (accesat: 28. 05. 2021)
 24. Disponibilă: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/186424> (accesat: 25.10.2021)

25. „Prin prisma acestor dispoziții imperative, exhaustiv prevăzute de lege, se constată că în CPP este prevăzut un termen restrâns pentru examinarea plângerilor în ordinea art.313 CPP, pentru a nu se afecta termenul rezonabil de desfășurare a urmăririi penale.” A se vedea Recomandarea CSJ nr. 71 cu privire la judecarea recursului împotriva încheierilor adoptate în ordinea prevăzută de art. 313 CPP.
26. „... , la momentul examinării plângerii înaintate de avocatul Ch.O. în numele lui S.V. ..., dispoziția alin. (4) art. 313 CPP nu prevedea expres că, la examinarea plângerii urma să participe și persoane ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plângerii, din care motiv instanțele naționale nu au întreprins careva măsuri de a cita pentru participare la examinarea plângerii date a astfel de persoane, adică a părții vătămate existente la caz. Acest fapt însă, precum se atestă, a dus la încălcarea dreptului potențialei victime de a participa și a se expune referitor la contestarea unui act al organului de urmărire penale, ce ar împiedica în viitor continuarea anchetei eficiente. De menționat este că, legislatorul ulterior a întreprins acțiuni pozitive și a intervenit cu modificări prin Legea nr. 122 din 02.06.2016, în vigoare la 05.08.2016, în art. 313 CPP, modificând cu o nouă redacție alin. (4) al articolului respectiv.” Extras DCP CSJ 22. 11.2018., Dos. nr. 1rh-5/2018, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12450 (accesat: 26.11. 2021)
27. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. [et. al], Drept procesual penal, Chișinău, Ed. Cartier Juridic, 2005, p. 513.
28. Textul evidențiat stabilește clar că, la examinarea plângerii în procedura prevăzută de articolul 313 din Cod, judecătorul este obligat să citeze persoanele ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plângerii. DCC nr. 103 din 06.09.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 121g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 287 alin. (4) și a articolului 313 alin. (4) din Codul de procedură penală (pct.24)
29. „Astfel, rezultă că în ipoteza în care judecătorul ar examina o plângere împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală fără se citeze și să audieze persoanele ale căror drepturi și libertăți ar putea fi afectate prin admiterea plângerii, așa cum urmărește autoarea excepției de neconstituționalitate, se poate pune problema respectării dreptului la un proces echitabil din punctul de vedere al persoanelor ale căror drepturi și libertăți ar putea fi afectate prin admiterea plângerii” DCC nr. 149 din 26.12.2019 (pct. 20, 21)
30. „Curtea observă că obiectul acțiunii principale, aflat pe rolul instanței de judecată, îl constituie examinarea, în temeiul art. 313 CPP, a unei plângeri împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală, printre care ordonanța de recunoaștere în calitate de bănuț și ordonanța de punere sub învinuire. În același timp, Curtea constată că textul contestat se referă la latura subiectivă a infracțiunii incriminate, fiind, prin urmare, o normă materială. Astfel, deși au relevanță asupra calificării acțiunilor formulate în acuzare, totuși, aceste prevederi nu au

incidență asupra procedurii examinării plângerii împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală în care a fost ridicată excepția, procedură în care urmează a fi aplicate normele procedurale în materie. Prin urmare, Curtea reține că dispozițiile criticate de autorul excepției nu au incidență asupra soluționării cauzei aflate pe rolul instanței de judecată.” DCC nr. 104 din 17.10.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 132g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 243 alin. (1) lit. a), b) și c) din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 (spălarea banilor) (pct. 23-26). Anterior CC a avut altă abordare. Astfel examinând Sesizarea care a parvenit din procedura controlului judiciar asupra ordonanței de începere a urmăririi penale, CC a declarat admisibilă și a supus testului de constituționalitate o normă de drept material - ... Curtea conchide că articolul 125 litera b) din Codul penal este constituțional, în măsura în care, în redacția actuală, nu este interpretat ca incriminând fapta desfășurării activității de întreprinzător fără licență. HCC nr. 21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (pct.84)

31. HP CSJ nr.7 din 04.07.2005 Cu privire la practica asigurării controlului judecătorec de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale (pct. 5.6).
32. HP CSJ nr.7 din 04.07.2005 (pct. 5.7)
33. Hot CtEDO Beraru c. României din 18. 03. 2014, (§. 71, 82-84). Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176203> (accesat 26.10.2021)
34. HCC nr. 40 din 21.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 232 alin. (2) și 308 alin. (4) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (termenul depunerii demersului privind prelungirea arestului) (pct. 66)
35. Extras DCP CSJ din 26.09.2018. dos. nr.1re-115/18. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=11793. Totuși în speță, „ prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 28.12.2017, recursul a fost admis, casată încheierea Judecătoriei Chișinău din 16.11 2017 și dispusă rejudecarea cauzei de către instanța de fond în alt complet de judecată, decizia fiind irevocabilă. În motivarea deciziei, instanța de apel a constatat că, judecătorul de instrucție, la pronunțarea încheierii a reținut eronat aplicabilitatea prevederilor art.298-299/1 CPP în cazul plângerii depuse împotriva ordonanțelor de refuz în începerea urmăririi penale, ca cale prealabilă obligatorie de parcurs. Or, potrivit art.274 alin.(6) CPP, ordonanța de refuz în începerea urmăririi penale poate fi atacată prin plângere, în instanța judecătorească în condițiile art.313 CPP, adică direct la judecătorul de instrucție.” (s.a.) După noi, textul subliniat constituie o interpretare judiciară, care este contrară textului art.313 alin.(1) CPP
36. HCC nr. 31 din 29.11.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din codul penal și din Codul de procedură penală (accesul părții vătămate și al reprezentantului acesteia la materialele urmăririi penale) (pct. 59).

37. HCC nr. 31 din 29.11.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul penal și din Codul de procedură penală (accesul părții vătămate și al reprezentantului acesteia la materialele urmăririi penale) (pct.59)
38. DCC nr. 55 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 17g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor alin. (4) din articolul 313 din Codul de procedură penală (pct. 20)
39. DCC nr. 55 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 17g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor alin. (4) din articolul 313 din Codul de procedură penală (pct.20)
40. Extras din Încheierea CP CSJ din 06.09.2021, dos. nr. 1cs-207/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19310. (accesat: 25.10.2021) În speță, CP CSJ deasemenea constată că din materialele deduse judecătii rezultă că părțile nu au înaintat cereri de recuzare a completului de judecată (f.d. 76, 80, 83).
41. A se vedea pct. 27 DCC nr. 97 din 17.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 99g/2021 și nr. 114g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 313 alin. (4) din Codul de procedură penală (obligația procurorului de a prezenta materialele corespunzătoare în cadrul procedurii de examinare a plângerii împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală și ale organului care exercită activitatea specială de investigații) (pct.28)
42. DCC nr. 97 din 17.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 99g/2021 și nr. 114g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 313 alin. (4) din Codul de procedură penală (obligația procurorului de a prezenta materialele corespunzătoare în cadrul procedurii de examinare a plângerii împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală și ale organului care exercită activitatea specială de investigații) (pct.30)
43. DCC nr. 97 din 17.06.2021 (pct.29)
44. DCC nr. 97 din 17.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 99g/2021 și nr. 114g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 313 alin. (4) din Codul de procedură penală (obligația procurorului de a prezenta materialele corespunzătoare în cadrul procedurii de examinare a plângerii împotriva acțiunilor și actelor organului de urmărire penală și ale organului care exercită activitatea specială de investigații) (pct. 28)
45. HCC nr. 6 din 19. 03 20019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin. (2) din Codul de procedură penală (contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni) (pct. 51)
46. HCC nr. 6 din 19. 03 20019 (pct.63)

INTERPRETĂRI PRIVIND REGLEMENTAREA ASIGURĂRII CRIMINALISTICE A ACTIVITĂȚII SPECIALE DE INVESTIGAȚII.

INTERPRETATIONS CONCERNING THE REGULATION OF THE FORENSIC INSURANCE OF THE SPECIAL INVESTIGATIVE ACTIVITY

Vitalie RUSU, *conferențiar universitar, doctor în drept,
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Summary

An important place in the forensic tactics keep the problems of using the forces, means and operative data in the investigation of the extremely complicated and dangerous crimes, as well as the problems of organizing the interaction of the criminal investigation and special investigation sub-divisions. Criminology ensures, through the methods and the technical and scientific means, the efficient accomplishment of all forms of procedural activity, especially those meant for the discovery and administration of evidence. On the other hand, the criminal procedure law determines the limits and conditions in which the methods and means of forensic investigation must be coordinated. By gathering the specialized means, forces and intelligence of the criminal investigation bodies and of those who carry out the special investigation activity becomes possible to essentially increase the efficiency of their activity and, consequently, the capacity to combat the criminal phenomenon.

Keywords: *criminal prosecution, special investigative activity, criminal prosecution officer, investigating officer, crime, forensic tactics, special investigative measures, tactical combination, special knowledge, corpus delicti, evidence, criminal trial, criminal case, criminal record, operative information, research plan, criminal prosecution action.*

Cuvinte-cheie: *urmărire penală, activitate specială de investigații, ofițer de urmărire penală, ofițer de investigație, infracțiune, tactică criminalistică, măsură specială de investigație, combinație tactică, cunoștințe speciale, probe, probatoriu, proces penal, cauză penală, evidență criminalistică, informație operativă, plan de cercetare, acțiune de urmărire penală.*

Impunerea unui caracter modern activității judiciare a preocupat o serie întreagă de juriști luminați, profund convingși de contribuția decisivă a științei la descoperirea faptelor penale. aceștia au înțeles că, pentru soluționarea cauzelor

penale, simpla aplicare a regulilor de drept este insuficientă. În conturarea exactă a obiectului probatoriului, penaliștii dreptului modern sunt convingeți că trebuie să recurgă la diverse metode științifice de investigare a realității, precum și la reguli tactice specifice de efectuare a unor acte procedurale. Astăzi a devenit evidentă necesitatea creării unui sistem științific coerent, destinat investigării faptelor penale¹.

Una din condițiile indispensabile descoperirii la timp și cercetării sub toate aspectele a faptelor penale constă în organizarea unei colaborări fructuoase a organelor de urmărire penală cu alte structuri statale investite prin lege să contribuie la combaterea infracțiunilor, în special cu serviciile operative. Colaborarea acestor organe, ca formă specifică de interacțiune, adică de a activa în comun la descoperirea și cercetarea infracțiunilor, se impune de necesitatea corelării mijloacelor și metodelor de lucru ale structurilor menționate, conjugării competențelor care acestea le posedă². Sub aspectul conținutului teoretic și practic, criminalistica și teoria activității speciale de investigații reprezintă științe juridice înrudite. Ele au unul și același obiect de cercetare – activitatea infracțională și activitatea de descoperire și cercetare a acesteia. Putem identifica trăsături comune și în latura evoluției lor istorice, precum și în ceea ce ține de tactica efectuării acțiunilor de urmărire penală și a măsurilor speciale de investigații. Acest lucru nu este o simplă întâmplare, deoarece multiple prevederi teoretice inițiale, metode și procedee ale activității speciale de investigații s-au format anume în cadrul criminalisticii. Respectiv, multiple prevederi și recomandări din domeniul criminalisticii au fost plasate la temelie activității speciale de investigații³.

Chestiunile referitoare la asigurarea criminalistică a descoperirii infracțiunilor și a activității speciale de investigații au fost abordate de către cercetătorii din domeniul la începutul anilor 70 ai secolului trecut. Inițial, erau folosiți astfel de termeni precum „asigurarea tehnico-științifică”, „asigurarea tehnico-criminalistică”, „însoțirea tehnico-criminalistică” etc. Aceste noțiuni erau, însă, utilizate, de obicei, doar numai în anumite direcții de activitate: la combaterea infracțiunilor legate de circulația ilegală a drogurilor, la cercetarea cazurilor de sustragere de bunuri ș.a.

Fără a ne implica mai profund în anumite dezbateri terminologice, dorim să atragem atenția în privința faptului că esența și conținutul acestor noțiuni au

¹ Stancu Em. *Tratat de criminalistică*. Ediția a IV-a. Ed. Universul Juridic. București, 2007, p. 15.

² Doraș S. *Criminalistica*. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2011, p. 291-292.

³ Оперативно-розыскная деятельность. Учебник. Под редакцией К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, А. Ю. Шумилова. Изд. ИНФРА-М. М., 2001, с. 121.

fost analizate în foarte puține lucrări de specialitate, fiind interpretate în activitatea practică după bunul plac. În conținutul asigurării criminalistice a activității speciale de investigații, pot fi incluse, în opinia lui A. S. Podșibeachin, următoarele componente:

- 1) asigurarea criminalistică a activității nemijlocite a organelor speciale de investigații;
- 2) elaborarea (producerea) mijloacelor tehnico-criminalistice și a anumitor metode de activitate;
- 3) elaborarea aspectelor criminalistice ale tacticii și metodologiei efectuării măsurilor speciale de investigații;
- 4) instruirea ofițerilor de investigații în latura utilizării eficiente a metodelor și mijloacelor criminalistice în procesul efectuării măsurilor speciale de investigații⁴.

Prima componentă include în sine:

- a) participarea nemijlocită a specialiștilor-criminaliști în cadrul măsurilor speciale de investigații în scopul descoperirii, fixării, ridicării și examinării inițiale a purtătorilor materiali de informații probatorii și operative;
- b) cercetarea tehnico-științifică a purtătorilor materiali de informații;
- c) folosirea mijloacelor și metodelor criminalistice în cadrul măsurilor speciale de investigații în complex cu metodele și mijloacele tehnico-operative;
- d) folosirea sistemelor de evidență criminalistică și de asigurare specială cu informații;
- e) acordarea asistenței structurilor operativ-investigative referitor la utilizarea metodelor și mijloacelor criminalistice în procesul efectuării măsurilor speciale de investigații.

În cadrul acestei direcții de activitate sunt realizate: diagnostica criminalistică; identificarea criminalistică; analiza de situație; folosirea cartotecilor de evidență criminalistică.

A doua componentă se caracterizează prin următoarele aspecte:

- a) elaborarea mijloacelor tehnico-criminalistice;
- b) elaborarea unor noi metode și metodologii de descoperire, fixare, ridicare și cercetare a purtătorilor materiali de informații.

Componenta a treia se referă la elaborarea aspectelor criminalistice ale tacticii și metodologiei efectuării măsurilor speciale de investigații. Tactica și

⁴ Подшибякин А. С. Правовое и криминалистическое обеспечение оперативно-розыскной деятельности. Изд. Юринфор. М., 2011, с. 94-95.

metodologia efectuării măsurilor speciale de investigații este elaborată și de teoria activității speciale de investigații, și de știința criminalisticii. Suntem de părerea că delimitarea, în acest caz, urmează a fi realizată în baza următorului principiu: aspectele organizaționale sunt elaborate de teoria activității speciale de investigații, iar cele criminalistice – de criminalistică, deoarece procedeele tactico-criminalistice sunt elaborate și studiate, tradițional, de către știința criminalisticii.

În conținutul acestei componente sunt elaborate recomandări și procedee tactico-criminalistice privind efectuarea anumitor măsuri speciale de investigații: urmărirea vizuală, achiziția de control etc.

Ultima componentă, a patra, se refera la instruirea ofițerilor de investigații în privința utilizării metodelor și mijloacelor criminalistice la efectuarea măsurilor speciale de investigații, - ea fiind realizată în formă continuă⁵.

Utilizarea datelor științifice, care constituie obiectul și conținutul tacticii criminalistice, are o mare importanță atât pentru subdiviziunile de urmărire penală, cât și pentru cele speciale de investigații. Direcția principală a folosirii în activitatea subdiviziunilor operative a tezelor, procedeele, operațiilor, combinațiilor tactice respective ale tacticii criminalistice este, indiscutabil, utilizarea lor de către lucrătorii operativi la cercetarea și documentarea faptelor ilicite, precum și la îndeplinirea de către ei a măsurilor speciale de investigații, la acordarea unui sprijin real organului de urmărire penală⁶. Or, elaborările științifice criminalistice din domeniul tehnicii, tacticii și metodologiei investigării infracțiunilor au servit în calitate de premiză pentru formarea activității speciale de investigații atât în calitate de disciplină de studiu, cât și pentru materializarea teoriei acesteia. Într-adevăr, influența criminalisticii asupra conținutului sarcinilor activității speciale de investigații, asupra esenței și structurii ei este una enormă. La determinarea obiectului teoriei activității speciale de investigații au fost luate în calcul opiniile exprimate în acest sens în cadrul criminalisticii. Astfel, în calitate de obiect general al teoriei activității speciale de investigații, da fapt, ca și în criminalistică, este recunoscut activitatea infracțională în calitate de fenomen social. Și în conținutul teoriei activității speciale de investigații putem identifica influența enormă a criminalisticii. Astfel, de exemplu, cunoștințele despre mecanismul infracțiunilor și particularitățile acestora nu pot fi depline fără informațiile criminalistice. Din acest considerent, anumite cercetări pe acest segment sunt imposibil de realizat fără a ține cont de materialul vast studiat de criminalistică.

⁵ Подшибякин А. С. Оp. cit., p. 95-96.

⁶ Gheorghică M. Tratat de criminalistică. Chișinău, 2017, p. 308.

Teoria activității speciale de investigații, de fapt ca și criminalistica, studiază legăturile cauzale între mecanismul formării informațiilor de importanță criminalistică, regulile și procedura de descoperire, fixare, apreciere și folosire a acestora în calitate de date faptice pentru luarea deciziilor procesuale și operative în privința infracțiunilor în proces de pregătire, de comitere sau deja comise, precum și în privința persopanelor antrenate în activități ilegale. Asemenea prevederi ale activității speciale de investigații, precum teoria informației operativ-investigative, versiunilor operativ-investigative, a combinațiilor operative și operațiunilor tactice nu numai că conțin informații criminalistice, dar și, în mare parte, se sprijină pe premisele teoretico-științifice ale acesteia⁷. Ofițerii de urmărire penală sunt investiți să desfășoare diverse activități procedurale (cercetarea la fața locului, percheziția, ascultarea martorilor, prezentarea spre recunoaștere ș.a.) în vederea determinării pe bază de probe a faptei și a autorului acesteia. La rândul lor, organelor autorizate cu funcții operative dispun de mijloace și forțe care fac posibilă supravegherea activă a persoanelor susceptibile de a comite infracțiuni, reținerea făptuitorilor în flagrant delict, stabilirea diverselor surse de informații probante, inclusiv a martorilor oculari și a mijloacelor materiale de probă ascunse etc⁸.

În literatura de specialitate se susține că sunt reflectate insuficient momentele legate de corelația între asigurarea criminalistică a activității speciale de investigații și urmărirea penală, precum și dintre acea dintâi și activitatea organelor de drept pe segmentul profilaxiei infracțiunilor.

Deși sunt expuse diverse opinii contradictorii în acest sens, considerăm că are dreptate autorul A. S. Podșibeachin care declară că asigurarea criminalistică în coraport cu urmărirea penală și activitatea de progfilaxie a infracțiunilor poate fi determinată în dependență de următoarele situații:

I) Situația în care activitatea specială de investigații este premergătoare urmării penale, iar pornirea urmării penale reprezintă o formă de materializare, realizare a rezultatelor cfelei dintâi;

II) Situația în care activitatea specială de investigații (inclusiv asigurarea ei criminalistică) însoțește investigarea infracțiunilor;

III) Situația în care este necesar a asigura continuitatea activității speciale de investigații, chiar și după pronunțarea sentinței, în procesul executării pedepsei, dacă există temeieri de a presupune că la urmărirea penală sau în cadrul cercetării

⁷ Оперативно-розыскная деятельность. Учебник. Оp. cit., p. 126.

⁸ Doraș S. Оp. cit., p. 292.

juducătorești învinuitul, inculpatul a tăinuit anumite informații referitoare la alte episoade ale activității infracționale. În acest caz, continuarea activității speciale de investigații determină și necesitatea asigurării criminalistice a acesteia⁹.

Cel mai frecvent utilizate forme de conlucrare a organului de urmărire penală cu serviciile operative sunt:

1) Deplasarea în comun la locul săvârșirii faptelor grave în vederea cercetării lui complete și sub toate aspectele, descoperirii și fixării mijloacelor materiale de probă, obținerii datelor necesare pentru urmărirea și reținerea făptuitorilor pe „urmele calde” ale infracțiunii;

2) Împuternicirea organului de investigare operativă cu efectuarea unor operațiuni și activități de urmărire penală în vederea stabilirii anumitor împrejurări ale infracțiunii cercetate. Legea (art. 57 CPP al RM) obligă organul operativ să întreprindă măsurile cerute, care nu specifică situațiile în care se poate apela la această formă de conlucrare și nici activitățile procedurale cu a căror efectuare el poate fi însărcinat;

3) Antrenarea colaboratorilor serviciilor operative la efectuarea unor activități de urmărire penală dificile sau cu un grad înalt de complexitate. Organul operativ acordă organului de urmărire penală ajutor în vederea creării condițiilor optime pentru desfășurarea activității respective sau participă nemijlocit la efectuarea ei;

4) Activitatea corelată a organelor menționate asupra cauzelor a căror cercetare a fost suspendată. Suspendarea urmăririi penale nu înseamnă încetarea tuturor activităților în cauza respectivă. Urmează căutarea infractorului după un plan întocmit în comun de ofițerul de urmărire penală și colaboratorul serviciului operativ, însărcinat cu această activitate¹⁰.

Un loc important în tactica criminalistică îl ocupă problemele utilizării la cercetarea infracțiunilor deosebit de complicate și periculoase a forțelor, mijloacelor și datelor operative, precum și problemele organizării interacțiunii subdiviziunilor de urmărire penală și a celor speciale de investigații. Nu numai organele de urmărire penală, ci și lucrătorii operativi trebuie să cunoască bine tezele generale, procedeele corespunzătoare elaborate de tactica criminalistică și să le ia în considerație în activitatea de zi cu zi¹¹. Tactica operativă își are începuturile, în mare parte, în conținutul criminalisticii. Într-adevăr, acea componentă a ei în care sunt examinate astfel de componente ca situația operativ-investigativă,

⁹ Подшибякин А. С. Op. cit., p. 96-97.

¹⁰ Doraș S. Op. cit., p. 293-294.

¹¹ Gheorghiu M. Op. cit., p. 309.

versiunile operativ-investigative, prognozarea și planificarea tactico-operativă, elaborarea și adoptarea hotărârilor tactice și strategice, teoria combinațiilor operative și a operațiunilor tactice, prevederile generale și formele tactico-organizaționale ale interacțiunii subiecților activității speciale de investigații cu cei ai activității procesuale, în mare parte, se bazează pe prevederile criminalisticii. Și aceasta nu are un caracter întâmplător, deoarece efectuarea măsurilor speciale de investigații care nu au caracter procesual (urmărirea vizuală, achiziția de control, chestionarea, culegerea informațiilor despre fapte și persoane, identificarea persoanei) este în mare parte dependentă de recomandările tacticii criminalistice¹².

Actualmente, posibilitățile organelor operative au crescut esențial datorită desăvârșirii bazei legale și materiale a activității respective, aplicării pe scară largă a datelor din cartotecile de evidență criminalistică și informare operativă¹³. Constatăm cu absolută certitudine că există legături inseparabile între criminalistică și activitatea specială de investigații, care a apărut și s-a dezvoltat, inițial, în calitate de parte componentă a criminalisticii. Această legătură se exprimă prin faptul că în cadrul elaborării anumitor procedee tactico-criminalistice și a metodologiei de investigare a anumitor genuri de infracțiuni sunt luate în calcul posibilitățile activității speciale de investigații, determinate de către teoria ei. De asemenea, la elaborarea teoriei activității speciale de investigații o importanță primordială o au prevederile și recomandările criminalisticii¹⁴. Legătura criminalisticii cu teoria activității speciale de investigații este bazată pe faptul că rezultatele operative pot servi ca temei pentru pornirea cauzei penale în anumite situații. Organele speciale, în corespundere cu prevederile Legii RM nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigație, pot participa la descoperirea și cercetarea infracțiunilor, căutarea persoanelor ce se ascund de organele de urmărire penală sau de instanța de judecată, ori se eschivează de la executarea pedepsei¹⁵. Criminalistica asigură, prin metodele și mijloacele tehnico-științifice, realizarea eficientă a tuturor formelor de activitate procesuală, în special a celor destinate descoperirii și administrării probelor. Pe de altă parte, legislația procesual-penală determină limitele și condițiile cu care trebuie să fie coordonate metodele și mijloacele de cercetare criminalistică¹⁶. Este categoric

¹² Оперативно-розыскная деятельность. Учебник. Оp. cit., p. 127.

¹³ Doraș S. Оp. cit., p. 291-292.

¹⁴ Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика. 4-е издание, переработанное и дополненное. Изд. НОРМА. М., 2016, с. 85.

¹⁵ Gheorghiuță M. Оp. cit., p. 40.

¹⁶ Doraș S. Оp. cit., p. 41.

fals să se considere că acest rol în investigarea faptelor juridice se reduce numai la descoperirea și examinarea urmelor unei infracțiuni sau a mijloacelor materiale de probă – activitate aparținând domeniului denumit și poliție științifică – ce vizează o sferă mult mai cuprinzătoare de probleme. Astfel, pe lângă componenta tehnică propriu-zisă, întâlnim și componentele tactice, specifice efectuării unor acte importante de urmărire penală, precum și componenta metodologică a investigării faptelor penale¹⁷.

Metodologia operativ-investigativă folosește și ea pe larg prevederile metodologiei criminalistice de investigare a anumitor genuri de infracțiuni. Anume în conținutul acesteia sunt realizate prevederile principiale ale criminalisticii, orientate spre aplicarea sistemică a forțelor, mijloacelor și metodelor în unitatea lor, în dependență de particularitățile situațiilor operativ-investigative și de urmărire penală, cu luarea în calcul a modalităților și circumstanțelor săvârșirii anumitor genuri de infracțiuni, a tipologiei calităților personale a infractorilor, adică a datelor referitoare la caracteristica criminalistică a anumitor categorii de infracțiuni. Anumite metodologii operativ-investigative, ca și în cadrul criminalisticii, au un caracter particular, asemănându-se după conținut și volum cu metodologiile de investigare a anumitor infracțiuni din cadrul criminalisticii¹⁸.

Toată activitatea de descoperire și administrare a probelor în procesul penal se desfășoară pe baza și în conformitate cu prevederile legii procesual-penale. Dezvoltarea teoriei procedurale a probelor și perfecționarea reglementării juridice a utilizării metodelor criminalistice în procesul penal contribuie la dezvoltarea criminalisticii însăși, extinzând posibilitățile aplicării în procedura judiciară a realizărilor progresului tehnico-științific, metodelor și procedeele noi de descoperire a infracțiunilor¹⁹. Întrunirea mijloacelor, forțelor și inteligenței de specialitate proprii celor două organe, oarecum autonome pe plan funcțional și administrativ, este în măsură să ridice esențial randamentul activității lor și, în consecință, capacitatea de a combate fenomenul infracțional²⁰.

La elaborarea planurilor de cercetare a infracțiunilor grave, deosebit de grave sau excepțional de grave se iau în calcul posibilitățile activității speciale de investigații. Ofițerul de investigații în cadrul procesului penal concret se supune indicațiilor scrise ale procurorului sau aloc ofițerului de urmărire penală²¹.

¹⁷ Stancu Em. Op. cit., p. 23.

¹⁸ Оперативно-розыскная деятельность. Учебник. Op. cit., p. 127.

¹⁹ Gheorghită M. Op. cit., p. 38-39.

²⁰ Doraș S. Op. cit., p. 292.

²¹ Gheorghită M. Op. cit., p. 40.

În contextul celor expuse, cercetătorul M. Gheorghită susține că examinarea obiectului, structurii și a conținutului tacticii criminalistice ne permite să tragem concluzia despre importanța excepțională a tezelor și procedeele științifice, elaborate de compartimentul dat al criminalisticii, atât pentru știința propriu-zisă, cât și pentru activitatea practică a organelor de urmărire penală, judiciară și speciale de investigații.

În primul rând, studiind legitățile activității de cercetare a infracțiunilor, tactica criminalistică asigură baza științifică necesară pentru soluționarea sarcinilor vizând depistarea, cercetarea, descoperirea și prevenirea infracțiunilor de către organele de urmărire penală și speciale de investigații.

În al doilea rând, înartmând lucrătorii organelor speciale și de drept cu un sistem fundamentat științific, bine gândit, de procedee de cercetare, descoperire și prevenire a infracțiunilor înregistrate, tactica criminalistică contribuie și la eficacitatea activității speciale de investigații – la depistarea, cercetarea acestor infracțiuni până la pornirea procesului penal²².

În al treilea rând, folosind la elaborarea procedeele științifice de cercetare și descoperire a infracțiunilor cele mai actuale cuceriri într-o serie de alte domenii ale cunoașterii științifice, tactica criminalistică asigură perfecționarea continuă a activității subdiviziunilor operative și de urmărire penală în combaterea criminalității.

În al patrulea rând, elaborând recomandări în vederea efectuării activității legate de curmarea, cercetarea și descoperirea infracțiunilor, tactica criminalistică contribuie la sporirea eficacității și perfecționării ulterioare a direcțiilor respective ale activității organelor speciale și de drept²³.

O importanță deosebită o dețin și informațiile din domeniul tehnicii criminalistice în vederea elaborării și aplicării eficiente a mijloacelor și metodelor de pe segmentul tehnicii operative. Această componentă a teoriei activității speciale de investigații s-a detașat cel mai târziu de la criminalistică. Ea include în sine, în mare parte, tehnica tradițională cercetărilor criminalistice în domeniul fixării audio, video, precum și în ceea ce privește fixarea și ridicarea informațiilor descoperite, relevante pentru cercetare. De asemenea, ca și în cadrul criminalisticii, o importanță primordială pentru tehnica operativă de căutare o au sistemele informaționale de identificare care pot fi utilizate la cercetarea infracțiunilor pe urme proaspete (în particular, legate de identificarea

²² Ibidem, p. 308.

²³ Gheorghită M. Tezele generale ale tacticii criminalistice. Ed. ARC. Chișinău, 2004, p. 29.

persoanelor în baza urmelor de miros, de sânge, în baza microparticulelor, a amprentelor digitate, precum și în baza examinării rapide a anumitor substanțe sau documente). Astfel, bazele criminalistice ale teoriei activității speciale de investigații sunt extrem de importante pentru dezvoltarea în continuare a acesteia din urmă. Totodată, și criminalistica poate să-și însușească anumite metode de lucru specifice pentru teoria activității speciale de investigații²⁴.

Concluzii: Fiecare dintre cele patru componente ale asigurării criminalistice a activității speciale de trebuie să dispună de o reglementare normativă. Asigurarea criminalistică a activității speciale de investigații trebuie să fie reglementată, exclusiv, doar prin lege. Elaborarea și perfecționarea metodelor și mijloacelor tehnico-criminalistice trebuie să se afle sub controlul structurilor de stat competente în acest domeniu. Elaborarea aspectelor criminalistice ale tacticii și metodologiei efectuării măsurilor speciale de investigații trebuie să aibă loc la nivelul ministerelor și serviciilor corespunzătoare, fiind reglementată de acte normative special adoptate în acest sens.

Chestiunile referitoare la reglementarea juridică a asigurării criminalistice a activității speciale de investigații nu pot fi examinate separat de problemele reglementării juridice a activității speciale de investigații și a folosirii rezultatelor ei în cadrul probatoriului. În acest sens, considerăm că este necesară adoptarea unui sistem de acte normative, care s-ar completa reciproc, în materia vizată, fapt care ar garanta asigurarea juridică corespunzătoare a activității speciale de investigații la diferite nivele.

De asemenea, bazele criminalistice ale teoriei activității speciale de investigații sunt extrem de importante pentru dezvoltarea în continuare a acesteia din urmă. Totodată, și criminalistica poate să-și însușească anumite metode de lucru specifice pentru teoria activității speciale de investigații.

Referințe bibliografice:

1. Codul de procedură penală al RM: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: MO al RM, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
2. Doraș S. Criminalistica. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2011.
3. Gheorghită M. Tezele generale ale tacticii criminalistice. Ed. ARC. Chișinău, 2004.
4. Gheorghită M. Tratat de criminalistică. Chișinău, 2017.

²⁴ Оперативно-розыскная деятельность. Оp. cit., p. 127-128.

5. Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală, nr. 333 din 10.11.2006. În: MO Nr. 195-198 din 22.12.2006.
6. Legea RM privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012. În: MO nr. 113-118/373 din 08.06.2012.
7. Legea RM „Cu privire la Procuratură”. Nr. 3 din 25.02.2016. În: MO nr. 69-77/113 din 25.03.2016.
8. Stancu Em. *Tratat de criminalistică*. Ediția a IV-a. Ed. Universul Juridic. București, 2007.
9. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. *Криминалистика*. 4-е издание, переработанное и дополненное. Изд. НОРМА. М., 2016.
10. *Оперативно-розыскная деятельность*. Учебник. Под редакцией К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, А. Ю. Шумилова. Изд. ИНФРА-М. М., 2001.
11. Подшибякин А. С. *Правовое и криминалистическое обеспечение оперативно-розыскной деятельности*. Изд. Юринфор. М., 2011.

**ROLUL POLITICII PENALE ÎN ELABORAREA
SANȚIUNILOR CODULUI PENAL
AL REPUBLICII MOLDOVA**

**THE ROLE OF CRIMINAL POLICY IN THE ELABORATION
OF SANCTIONS OF THE CRIMINAL CODE
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**Alexandru ZOSIM, doctor în drept, conferențiar universitar,
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

In article the criminal policy generating correction of criminal precepts of law in connection with the numerous changes and additions made to the Criminal Code of the Republic of Moldova is analyzed. It is noted that one of tasks of criminal policy shall become development of such regulations which would be the stable and didn't require frequent changes that will promote increase in efficiency of preventive function of the penal statute.

Contents of criminal legal sanctions are reflection of the operating criminal policy and the legislator in case of their designing shall reckon with economic, political, social, spiritual realities.

Keywords: *criminal policy, criminal legislation, depenalization; public danger, exemption from criminal liability; criminal and legal sanctions.*

Cuvinte-cheie: *politica penală, legislație penală, depenalizare, pericol social, liberare de răspundere penală, sancțiuni juridico-penale,*

Preliminarii. Politica juridico-penală reprezintă o parte componentă, un sub-sistem al politicii de stat în general și al politicii penale, în particular. Termenul „politica” de la proveniența sa nu necesita indicarea obligatorie a caracterului ei de stat. Filosofii Greciei Antice considerau că politica constituie o artă și o știință anume a administrării de stat. În opinia lor scopul de bază al politicii de stat este asigurarea unei bunăstări comune, educarea la cetățeni a unor calități morale înalte, precum și a sentimentului de echitate¹.

Politica penală reprezintă politica luptei cu criminalitatea, o activitate de stat orientată spre combaterea acestui fenomen social negativ prin intermediul măsurilor juridice, economice, educative, organizaționale, tehnice și de altă natură,

¹ Aristotle. Policy // Works in 4 vol 4. M.: Mysl', 1983. S. 376–644.

Politica juridico-penală reprezintă nucleul, expresia concentrată a politicii penale în general.

Scopul de bază al politicii juridico-penale este asigurarea echității în cadrul stabilirii a ceea ce este infracțional și pasibil de pedeapsă în legea penală. Prin urmare, în fața politicii juridico-penale nu trebuie plasate sarcini care nu-i sunt proprii referitoare la soluționarea problemelor sociale generale cu caracter politic, juridic, economic, moral-spiritual. Practica elaborării politicii juridico-penale, cu părere de rău, conține multiple devieri de la această regulă.

Astfel, politica juridico-penală reprezintă activitatea de stat orientată spre fixarea corespunzătoare în legea penală și alte acte normative a dispozițiilor ce determină care fapte sunt infracționale, regimul de sancționare al lor, alte măsuri juridico-penale aplicabile pentru săvârșirea lor, precum și rezultatul acestei activități.

Orice societate democratică trebuie să reconsidere în mod constant principiile sale de aplicare a justiției, managementul resurselor penale și eficacitatea metodelor în ceea ce privește protejarea publicului și resocializarea infractorilor². În cadrul investigațiilor consacrate politicii penale atenția de obicei se centra nu asupra elaborării unor măsuri neprivative de libertate de influență asupra condamnaților ci asupra problemelor criminalizării și decriminalizării anumitor fapte. Ca rezultat, chiar dacă și există anumită diversitate de opinii ale autorilor, care au cercetat această întrebare, în general în știință s-a format, dacă nu un sistem, atunci o totalitate de principii și criterii ale criminalizării (decriminalizării)³. Însă conținutul politicii penale nu se reduce doar la sfera criminalizării și decriminalizării.

Conținutul politicii juridico-penale include următoarele direcții de bază: determinarea principiilor influenței juridico-penale asupra criminalității, stabilirea

² Administrația justiției în comunitate. Standarde și reglementări internaționale. Selecția și organizarea textelor Graham W. Giles. București. Ed. Exped. 2001. p. 7.

³ Vezi de exemplu: Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика. Владивосток, 1987. с. 66; Фефелов П. А. О предпосылках криминализации. // Советское государство и право. 1970. № 11. с. 101-103; Дагель П. С. Условия установления уголовной наказуемости. // Правоведение. 1975. №4. с. 67- 74; Гальперин И. М. Уголовная политика и уголовное законодательство. // Основные направления борьбы с преступностью. М., 1975. С. 47-76; Кузнецова Н. Ф., Злобин Г. А. Социальная обусловленность уголовного закона и научное обеспечение нормотворчества. // Советское государство и право. 1976. № 6. с. 76-83; Кригер Г. А., Кузнецова Н. Ф. Проблемы социальной обусловленности уголовного закона. // XXV съезд КПСС и дальнейшее укрепление социалистической законности. М., 1977. с. 113; Загородников Н. И. Советская уголовная политика деятельность органов внутренних дел. М., 1979, с. 48; Злобин Г. А. Основания и принципы уголовного запрета. // Советское государство и право. 1980. № 1. с. 70-76.

cercului faptelor social-periculoase recunoscute drept infracțiuni (criminalizarea) și excluderea unor sau altor fapte din fapte din numărul infracțiunilor (decriminalizarea), stabilirea caracterului de pedepsire ale faptelor social-periculoase (penalizarea) și a condițiilor de liberare de răspundere penală și pedeapsă (depenalizarea) și altele legate de reglementarea practicii legislației cu privire la lupta cu criminalitatea și activitatea statului de prevenire a infracțiunilor⁴.

Transformările social-economice prin care trece Republica Moldova cer realizarea de către stat și de către organele lui de ocrotire a dreptului a unor măsuri eficiente de combatere a criminalității. În acest context este deosebit de actuală investigarea unor probleme juridice concrete ale politicii penale, care deja pe parcursul multor ani este percepută în spațiul ex-sovietic, pe de o parte, doar ca o totalitate a deciziilor puterii de stat orientate spre combaterea criminalității, iar, pe de altă parte⁵, ea s-a evidențiat printr-un voluntarism deosebit în legislație.

Metode și materiale aplicate: în procesul investigației respective au fost utilizate metoda comparativă de studiere. În afară de metoda comparativă au mai fost utilizate o serie de metode cum ar fi: metoda analizei logice, interpretării logice, clasificării etc.

Conținut de bază. Nu toate dispozițiile conceptuale au fost realizate în Codul Penal al Republicii Moldova într-o formă optimală. Aici tindem să evidențiem că în condițiile unei întemeieri criminologice mai ferme a legislației se observă un surplus al represiunii penale. Aceasta se referă atât la Partea Generală, în care sunt extrem de mărite limitele pedepsei cu închisoarea, cât și la Partea Specială, în care neîntemeiat de multe sancțiuni prevăd pedeapsa închisorii.

În calitate de mijloc eficient al contracarării criminalității deseori se propune înăsprirea sau, invers, deși mai rar, îmblânzirea regimului sancționator pentru diferite categorii de infracțiuni. Însă cu părere de rău, susținem în acest context opinia juristului rus A. A. Jalinski, conform căreia astfel de propuneri constituie doar viziuni personale neîntemeiate științific ale respectivilor autori⁶. De cele mai dese ele se referă la înăsprirea pedepselor penale pentru infracțiunile legate de circulația ilegală a drogurilor, infracțiunile împotriva minorilor, sustragerea anumitor categorii de bunuri etc. Una dintre cauzele înaintării unor astfel de propuneri legislative constituie faptul că știința juridico-penală cu părere de rău

⁴ Korobeev A. I. Op. cit., p. 50.

⁵ Уголовная политика и ее реализация органами внутренних дел: Учебник / Под ред. Л.И. Беляевой. М.: Академия управления МВД России, 2003. С. 27; Александров А.И. Уголовная политика и уголовный процесс в Российской Федерации. СПб., 2003. С. 57-71.

⁶ Жалинский А.Э. О современном состоянии уголовно-правовой науки // Уголовное право. 2005. N 1. С. 21-24

nu dispune de date reale cu privire la gradul prejudiciabil al unei sau altei fapte ilicite, iar într-un șir de cazuri și cu privire la anumite genuri de comportament criminal. Datele referitoare la pericolul real al unui sau altui gen de comportament criminal nu au fost reconstituite de către criminologie, care, în opinia lui A.Ă. Jalinski; „în genere neîntemeiat reiese din faptul că este periculos orice comportament care nimereste în categoria obiectului ei de studiu”⁷. Experiența declarării drept ilegale a speculației, a activității de întreprinzător și altor fapte de acest gen demonstrează pericolul unei astfel de înțelegeri a politicii penale realizate de către stat.

Un alt neajuns în argumentarea necesității sporirii gradului de represiune al măsurilor juridico-penale constituie faptul că în cadrul realizării politicii penale de cele mai dese ori lipsesc careva date concrete referitoare la urmările sociale ale modificării represiunii penale, datele referitoare la costul acestor modificări, precum și informația dacă societatea este de acord să finanțeze asemenea proiecte. Menționăm că în statele de drept fără un astfel de acord nu se adoptă legi care ar criminaliza fapte prejudiciabile sau ar spori pedeapsa penală pentru infracțiuni.

Un exemplu negativ al politicii penale contemporane constituie divergența enormă între minimul și maximul represiunii penale prescrise în calitate de sancțiune pentru săvârșirea aceleiași fapte. Astfel, de exemplu pentru săvârșirea unor infracțiuni grave pedepsite cu închisoare de până la 8 ani se prevede ca sancțiune alternativă amenda: alin. (2) art. 238 „Dobândirea creditului, împrumutului sau despăgubirii/indemnizației de asigurare prin înșelăciune”, alin. (6) art. 248 „Contrabanda” (inclusiv contrabanda cu droguri și arme), alin. (3) art. 326 „Traficul de influență”, alin. (3) art. 332/1 „Obținerea frauduloasă a mijloacelor din fonduri externe”. Alin. (3) art. 332/2 „Delapidarea mijloacelor din fondurile externe” care incrimină o infracțiune deosebit de gravă în genere prevede amenda în calitate de alternativă pedepsei cu închisoarea de la 10 la 15 ani. Evident, asemenea formulare ale sancțiunilor penale poate contribui la coruperea proceselor judiciare.

În acest context și în știința juridico-penală și în mediul practicienilor se discută activ elaborarea unei liste ale celor mai frecvente și importante agravante, care, fiind incluse în Partea generală a Codului penal, ar obliga instanțelor de judecată, constatând existența acestora, să sporească proporțional pedeapsa penală formulată în articolele Părții speciale (de exemplu: săvârșirea infracțiunii

⁷ Jalinski A.Ă. Op. cit., p. 21.

de un grup criminal organizat, cu aplicarea armei, cu cauzarea prejudiciului în proporții mari etc.). Încă o propunere în acest sens constă în prescrierea cumulului total obligatoriu al pedepselor aplicate în cazul concursului de infracțiuni, ceea ce ar asigura realizarea unei eficiențe și echități în procesul individualizării pedepsei penale.

Exemplele aduse mai sus, precum și alți factori negativi ai realizării politicii penale a Republicii Moldova la etapa contemporană condiționează diminuarea încrederii cetățenilor față de organele puterii de stat și capacitatea acestora de a contracara efectiv criminalitatea. Deoarece societatea nu poate renunța de la legislație penală în calitate de mijloc al asigurării echității sociale și datorită unei valori sociale enorme ale modificărilor penale, subiecții politicii penale, în particular legiuitorul trebuie să fie foarte atenți.

Însă, în practică, după cum s-a arătat mai sus, se creează impresia că autorii proiectelor legilor de modificare ale sancțiunilor normelor penale, apriori cunosc că diminuarea represiunii întărește criminalitatea, iar înăsprirea răspunderii penale ar asigura obligatoriu obținerea unor rezultate pozitive în luptă cu criminalitatea. Adepții acestei poziții nu țin cont de axioma criminologică – sporirea represiunii penale nu este în stare să soluționeze problema criminalității ci doar agravează consecințele ei sociale.

În Codul Penal al Republicii Moldova se evidențiază clar tendința de a rezolva prin mijloacele dreptului penal anumite probleme sociale sau economice, cu care se confruntă Republica Moldova. În acest context legislatorul nu rareori urmează conștiința social-juridică cotidiană, fără a o aprecia critic, de pe poziții teoretico-științifice și practice.

În straturile largi ale societății contemporane a Republicii Moldova se evidențiază nostalgia după „o mână puternică”, după sorirea represiunii penale. În mare parte aceasta este manifestarea unei „înăsprirea” generale a societății, și legislatorul deseori se lasă influențat de ea. Astfel, noile norme penale prevăd sancțiuni mult mai aspre pentru trafic de arme, infracțiuni economice.

Sigur, cu unele propuneri de înăsprirea a sancțiunilor putem fi de acord (de exemplu, pentru trafic de arme). Însă în orice caz este necesar de a evita dezacordarea sistemului de sancțiuni și neîntemeierea criminologică și practică a lor.

În acest context înăsprirea majorității sancțiunilor nu poate fi considerată motivată. Ea nu corespunde nici orientărilor științei penale mondiale contemporane, nici posibilităților economice ale țării de a înfrunța o astfel de „avalanșă a deținuților”. Sancțiunile de drept penal nu pot acționa eficient decât dacă corespund principiilor fundamentale ale politicii penale și ale dreptului penal și dacă sunt guvernate de aceste principii.

Concluzii. În general problema construirii sancțiunilor normelor Părții speciale ale Codului penal al Republicii Moldova necesită soluții cardinale. Stabilirea pasibilității de pedeapsă a faptelor social periculoase (criminalizarea) și determinarea pedepselor pentru ele (penalizarea) sunt legate între ele precum două laturi ale unuia și aceluiași proces. Volumul, caracterul, metodele și criteriile criminalizării influențează asupra proceselor de penalizare în aceeași măsură, în care particularitățile penalizării au o influență inversă asupra proceselor stabilirii interdicției juridico-penale. Interdicțiile și sancțiunile trebuie să nu fie doar echilibrate între ele, dar și să fie acordate cu principiile politicii juridico-penale penale, cu întreg sistemul dreptului pozitiv.

Cel mai reale propuneri în acest sens constau în elaborarea unei liste ale celor mai frecvente și importante agravante, care, fiind incluse în Partea generală a Codului penal, ar obliga instanțelor de judecată, constatând existența acestora, să sporească proporțional pedeapsa penală formulată în articolele Părții speciale, precum și prescrierea cumulului total obligatoriu al pedepselor aplicate în cazul concursului de infracțiuni.

Referințe bibliografice:

1. Codul Penal al Republicii Moldova, Legea nr. 985-XV din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 128-129/1012 din 13.09.2002;
2. Administrația justiției în comunitate. Standarde și reglementări internaționale. Selecția și organizarea textelor Graham W. Giles. București. Ed. Exped. 2001.
3. Aristotle. Policy // Works in 4 vol. 4. M.: Mysl', 1983.
4. Александров А.И. Уголовная политика и уголовный процесс в Российской Федерации. СПб. 2003.
5. Гальперин И. М. Уголовная политика и уголовное законодательство. // Основные направления борьбы с преступностью. М., 1975.
6. Дагель П. С. Условия установления уголовной наказуемости. // Правоведение. 1975. №4.
7. Жалинский А.Э. О современном состоянии уголовно-правовой науки // Уголовное право. 2005. N 1.
8. Загородников Н. И. Советская уголовная политика деятельность органов внутренних дел. М., 1979.
9. Злобин Г. А. Основания и принципы уголовного запрета. // Советское государство и право. 1980. № 1.
10. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика. Владивосток, 1987.
11. Кригер Г. А., Кузнецова Н. Ф. Проблемы социальной обусловленности уголовного закона. // XXV съезд КПСС и дальнейшее укрепление социалистической законности. М., 1977.
12. Кузнецова Н. Ф., Злобин Г. А. Социальная обусловленность уголовного закона и научное обеспечение нормотворчества. // Советское государство и право. 1976. № 6.
13. Уголовная политика и ее реализация органами внутренних дел: Учебник / Под ред. Л.И. Беляевой. М.: Академия управления МВД России, 2003.
14. Фефелов П. А. О предпосылках криминализации. // Советское государство и право. 1970. № 11.

**ISTORICUL INCRIMINĂRII DECLARAȚIILOR CU
REA-VOINȚĂ, PRODUCĂTOARE DE CONSECINȚE JURIDICE,
ÎN LEGISLAȚIEI PENALĂ A REPUBLICII MOLDOVA**

**HISTORY OF CRIMINALIZATION OF WICKED STATEMENTS
WITH LEGAL CONSEQUENCES IN THE CRIMINAL LAW
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**Andrei NASTAS, conferențiar universitar, doctor în drept,
cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

The legislation of the Republic of Moldova, as in fact the legislation of any other state, during its entire history was known to the institution of legal and criminal protection of declarations producing legal consequences. The achievements of scientific and legislative concepts in this field cannot be underestimated or questioned. The evolution of criminal law and the establishment of the examined regulations is directly related to certain epochs of the evolution of the statehood of the Republic of Moldova, to the formation of the juridical-national culture and to the legal system of the state.

In the literature, most authors do not define statements in general, but establish definitions for them depending on the procedural quality of the person making statements. Thus, in the literature we will find more often the definitions given: the statements of the witness, the injured party, the suspect, the accused, the defendant and less often a definition given to the statements to the general, as a means of proof.

In addition we can say that in our case which is producing legal consequences, it can take different forms depending on the context and the legal framework in which it is made.

Keywords: *statement, justice, legislation, criminal law, criminal liability.*

Cuvinte cheie: *declarație, justiție, legislație, drept penal, răspunderea penală.*

În literatura de specialitate, majoritatea autorilor nu definesc declarațiile la general, ci stabilesc definiții pentru acestea în dependență de calitatea procesuală a persoanei care face declarații. Astfel, în literatura de specialitate vom întâlni mai des definițiile date declarațiilor martorului, părții vătămate, bănuitului, învinuitului, inculpatului și mai rar o definiție dată declarațiilor la general, ca

mijloc de probă¹. Autorii români George Antoniu, Nicolae Volonciu și Nicolae Zaharia determină declarațiile ca fiind „arătarile făcute în cursul procesului penal de către persoanele care participă la urmărirea penală sau judecată²”. Totuși, evidențiem și anumite surse în care se încearcă de a arunca o rază de certitudine și claritate asupra conceptului general al declarației, această fiind definită ca „mărturisirea, afirmarea deschisă a unor convingeri, opinii sau sentimente; ceea ce afirmă cineva cu un anumit prilej”³. Dacă e să continuăm ideea, apoi se impune precizarea precum că declarația, în cazul nostru cea producătoare de consecințe juridice, poate îmbrăca diferite forme în dependență de contextul și cadrul juridic în care este făcută. Or, conceptul de declarație urmează a fi conceput mult mai larg în coraport cu declarația-mijloc de probă, el materializându-se și în declarația cu privire la impozitul pe venit și în declarația necorespunzătoare adevărului, făcută unui organ competent în vederea producerii unor consecințe juridice sau în declarațiile intenționat false ce țin de protecția proprietății intelectuale ori în declarațiile cu privire la venituri și proprietate etc.

Făcând referire la declarația materializată cu rea-voință în cadrul anumitor raporturi juridice, putem constata, că noțiunile de „vinovăție”, „eroare”, „bună-credință” și „rea-credință” prezintă conexiuni pronunțate, dată fiind natura proceselor psihice ce le alcătuiesc. Reaua-credință fundamentează vinovăția în forma intenției, cuprinzând întotdeauna voință rău-voitoare, animată de un scop ilicit. Buna-credință are și ea legături strânse cu noțiunea de vinovăție, deoarece se impune a observa că, ea înlătură, în toate cazurile, vinovăția autorului faptei ilicite cauzatoare de prejudicii⁴. Rea-voință este considerată lipsa voinței (dorinței) de a îndeplini o anumită obligație în condițiile în care persoana avea posibilitatea îndeplinirii acesteia. Uneori legea penală atribuie anumite consecințe speciale faptelor comise cu rea-voință. Rea-credința este definită ca o incorectitudine, atitudine a unei persoane care săvârșește un fapt sau un act contrar legii sau celorlalte norme de conviețuire socială, pe deplin conștientă de caracterul ilicit al conduitei sale. Dispoziții legale, din diferite ramuri, sancționează

¹ Florescu Dumitru, Bucur Dan, Mrejeru Theodor, Pantea Marius, Martinescu Andreea, Manea Vasile. *Evaziunea fiscală*. Ed. Universul Juridic. București, 2013. 622 p

² Antoniu G., Volonciu N., Zaharia N. *Dicționar de procedură penală*. Ed. Științifică și Enciclopedică. București, 1988. 84 p

³ Rusu Vitalie, Balan Oleg. *Dicționar de drept internațional umanitar*. Ed. PONTOS. Chișinău, 2007. 65 p

⁴ Romoșan Ioan-Dorel. *Vinovăția în dreptul civil român*. Ed. ALL BECK. București, 1999. 41-42 p

reaua-credință. În general, folosirea abuzivă cu rea-credință a unor drepturi atrage firește răspunderea pentru pagubele pricinuite. Persoana care cu rea-credință a determinat aplicarea măsurii desfacerii contractului individual de muncă răspunde material, disciplinar și, după caz, penal. În dreptul civil, posesorul de rea-credință este obligat să înapoieze fructele, odată cu lucrul, proprietarului care îl revendică. În dreptul penal, rea-credință desemnează intenția, ca formă a vinovăției, pentru săvârșirea unor infracțiuni. În opinia autorului Al. Volasky, „buna-credință reprezintă starea de spirit care rezultă din conformitatea morală a manifestărilor sale, sau conformitatea morală a spiritului cu manifestările sale”⁵. S-a mai vorbit despre buna-credință ca fiind și „starea de spirit a aceluia care se comportă față de un lucru sau față de o altă persoană ca și cum el ar fi titularul unui drept pe care îl crede, din eroare, că îi aparține”⁶. În literatura de specialitate s-a menționat, de asemenea, și faptul, că „noțiunea de bună-credință este, în același timp, complexă și unică..., o noțiune cuprinzătoare și vie care leagă în mod profund dreptul de psihologie și mai ales de morală”, „buna-credință este conștiința sigură a observării tuturor condițiilor cerute pentru perfecționarea unui raport juridic determinat”⁷. Menționăm faptul, că teoriile referitoare la conceptul bunei-credințe au fost expuse în lucrarea autorului Dumitru Gherasim, cu genericul „Buna-credință în raporturile juridice civile”, care surprinde prin ideea, că buna-credință înseamnă onestitate, în raporturile sociale, cu valorile sale morale: loialitatea (probitatea), prudența, ordinea și temperanța⁸. În opinia autorului Ioan-Dorel Romoșan, aceste valori traduse în plan juridic ar însemna: 1) intenția dreaptă, contrară dolului, fraudei și violenței; 2) diligență; 3) licitate (săvârșirea unor acte cu conținut licit); 4) abținerea de la vătămarea sau păgubirea altuia (*alterum non laedere*)⁹.

Același autor vine și cu o definiție a bunei-credințe, ea fiind „acea atitudine psihică a individului ce constă în convingerea justificată a acestuia, că actele și faptele sale sunt conforme cu dreptul și morala societății la un moment dat, precum și cu voința sa de a acționa cu onestitate și loialitate în raporturile ju-

⁵ Volonciu Nicolae. Tratat de procedură penală. Vol. I. Ed. Paideia. București, 1993. 164 p.

⁶ Romoșan I. D. Op. cit. p. 53

⁷ Romoșan Ioan-Dorel. Vinovăția în dreptul civil român. Ed. ALL BECK. București, 1999. 41-42 p

⁸ Furnică Lucian. Unele considerente privind noțiunea și importanța declarațiilor martorului și ale părții vătămate în procesul penal. Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Ediție jubiliară. Seria „Științe socioumanistice”. Volumul I. Chișinău, 2006, p. 23.

⁹ Romoșan Ioan-Dorel Op. cit. p. 52-53

ridice, fără intenția de a abuza de drepturile sale subiective și cu intenția de a respecta drepturile celorlalți¹⁰”. Buna-credință își are rădăcina într-o convingere eronată, însă eroarea pe cât de bizară înseamnă numai uneori neglijență și imprudență. Dacă am pune semnul egalității între buna-credință și eroare, fără a distinge între cea scuzabilă și cea imputabilă, am ridica neglijența și imprudența la rang de virtute, ceea ce ar fi antisocial și anti-juridic. Între un om neexperimentat, cu inteligența subnormală, imprudent și neatent și unul care acționează cu diligență, cu atenție sporită, fiind informat asupra actelor și faptelor sale, societatea trebuie să-l prefere pe cel din urmă și să-l sancționeze pe primul, altfel s-ar deturna sensul firesc al vieții noastre¹¹. Va exista, deci, bună-credință, numai atunci când cel cărui i se reproșează o anumită conduită n-a cunoscut și nu putea să cunoască adevărata realitate. Dimpotrivă, atunci când această realitate a fost cunoscută sau trebuia să fie cunoscută (*aut scit aut scire debet*), suntem în prezența relei-credințe¹².

În literatura de specialitate de pe segmentul dreptului civil se menționează și faptul că exercitarea drepturilor și obligațiilor se bazează pe o serie de principii, care reprezintă niște cerințe generale înaintate față de titularii drepturilor și obligațiilor. Astfel, persoanele fizice și juridice își exercită drepturile fără temere și își execută obligațiile cu bună-credință, în acord cu legea, contractul, cu ordinea publică și cu bunele moravuri. (art. 9 Cod civil al Republicii Moldova). Primul principiu este principiul bunei-credințe în exercitarea drepturilor și în executarea obligațiilor. Persoanele fizice și juridice trebuie să-și exercite drepturile și să execute obligațiile cu bună-credință. Buna-credință se prezumă până la proba contrară. Dacă persoana în exercitarea drepturilor sau în executarea obligațiilor a acționat cu bună-credință, actele juridice încheiate de o asemenea persoană nu vor putea fi declarate nule¹³.

Termenul „*buna-credință*” era utilizat și în Codul civil din 1964, care făcea distincția dintre posesorul de bună-credință și posesorul de rea-credință (aer. 148-152). Codul civil din 2002 a lărgit considerabil sfera de aplicare a acestui principiu, stabilind la art. 9, alin. 1, că exercitarea drepturilor și executarea obligațiilor trebuie făcute cu bună-credință, stipulând totodată, că „*buna-credință se prezumă până la proba contrară*”. În majoritatea cazurilor, legea protejează

¹⁰ Romoșan Ioan-Dorel Op.cit.p.54

¹¹ Romoșan Ioan-Dorel Op.cit.p.55-56

¹² Romoșan Ioan-Dorel Op.cit.p.57

¹³ Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Volumul I. Coordonatori: Mihail Buruiană, Oleg Efrim, Eșanu Nicolae. Editura ARC. Chișinău, 2005. 43 p

persoana de bună-credință. Dacă persoana este de bună-credință și contrariul nu poate fi dovedit, aceasta nu va putea fi obligată la plata clauzei penale, la repararea prejudiciului, iar bunurile ei nu vor putea fi revendicate. Dacă persoana, în exercitarea drepturilor sau executarea obligațiilor, a acționat cu bună-credință, actele juridice încheiate de ea nu vor putea fi declarate nule. De cele mai dese ori, legea nu descrie acțiunile care pot fi considerate că sunt săvârșite cu bună-credință sau cu rea credință. În principiu, acest lucru este imposibil, fiindcă, în realitate, este dificil să se prevadă toată gama de acțiuni care pot fi considerate exercitare cu rea-credință a drepturilor civile. Cu toate acestea, pentru unele cazuri, legiuitorul a stabilit care acțiuni se includ în categoria a ceea ce se numește exercitare a drepturilor cu rea-credință, asemenea acțiuni sunt considerate ilicite. Celui care săvârșește astfel de acțiuni i se aplică sancțiunile prevăzute de legislație¹⁴.

Reaua-credință este o atitudine psihică fundamentată pe fapte psihologice aflate la antipodul celor care fundamentează buna-credință. Prezența relei-credințe exclude buna-credință. Reaua-credință îmbracă forma intenției răuvoitoare, a fraudei și abuzului de drept subiectiv. Fiecare dintre aceste două noțiuni produc efecte de sine stătătoare, au caracter autonom, nefiind una regula, iar cealaltă excepția. Nu există o concordanță perfectă între aceste două noțiuni, în sensul, că fiecare dintre ele trebuie să fie inversul celeilalte. Dacă bună-credința își poate avea izvorul într-o eroare scuizabilă, care poate conduce la exonerarea de răspundere a autorului unei fapte ilicite, reaua-credință nu este niciodată scuizabilă, deoarece faptele psihologice care o generează sunt, în mod declarat, contrare moralei și dreptului.

Legiuitorul își propune întotdeauna să înlăture sau cel puțin să limiteze, pe cât posibil, intenția răuvoitoare și dorința de fraudă a indivizilor care compun societatea și, de aceea, el sancționează asemenea stări. Pe de altă parte, atunci când legea nu distinge între buna-credință și reaua-credință, autorul Romoșan Ioan-Dorel consideră, că autoritățile publice, în special instanțele judecătorești, trebuie să circumstanțieze răspunderea și în funcție de atitudinea subiectivă a celor care au intrat în coliziune cu norma juridică¹⁵. Intervenind pentru a arunca o rază de claritate și certitudine în latura declarației cu rea-voindă/credință pasi-

¹⁴ Baieș Sergiu, Roșca Nicolae. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Volumul I. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2004. 134-135 p

¹⁵ Romoșan Ioan-Dorel. Vinovăția în dreptul civil român. Ed. ALL BECK. București, 1999. 41-42 p

bilă de incriminare în dreptul penal, este necesar de a ne clarifica, de asemenea și asupra conținutului și sensului etimologic al noțiunilor de „credință”, „voință”, și „declarație”. Inițial, pentru a determina faptul dacă noțiunile de „voință” și „credință” sunt sau nu sinonime în sensul în care ne interesează, adică în calitate de componentă, de trăsătură și esență a declarațiilor producătoare de consecințe juridice, venim cu anumite precizări în acest context. Astfel, voința este determinată ca fiind: 1) funcție psihică caracteristică prin orientarea conștiință a omului spre realizarea unor scopuri și prin efortul depus pentru atingerea lor, trăsătură de caracter manifestată prin decizie fermă și perseverență în învingerea piedicilor, greutăților, încurcăturilor de orice fel; 2) ceea ce hotărăște cineva (hotărâre, decizie, voie), învoire, consimțământ, permisiune; 3) intenție, țel, țintă; 4) dorință, poftă, chef.

Legislației Republicii Moldova, ca de fapt și legislației oricărui alt stat, pe durata întregii sale istorii i-a fost cunoscută instituția protecției juridico-penale a declarațiilor producătoare de consecințe juridice. Realizările conceptelor științifice și legislative din acest domeniu nu pot fi subapreciate sau puse la îndoială. Dezvoltarea științei ca produs aspirat este imposibilă fără de luarea în calcul a acelei experiențe bogate care a ajuns la noi începând cu perioada de timp a primelor „monumente juridice”. Evoluția dreptului penal și instituirea reglementărilor examinate este legată nemijlocit de anumite epoci ale evoluției statalității Republicii Moldova, de formarea culturii juridico-naționale și de sistemul juridic al statului. Etapele cardinale ale instituirii și evoluției justiției pe tărâm autohton au fost determinate de schimbările epocale în domeniile factorilor obiectivi sociali, a culturii, conștiinței și ideologiei juridice. Sub aspect istoric, încă din cele mai vechi timpuri, proba cu martori a fost admisă în cadrul soluționării litigiilor ivite între membrii societății, numai că forța probantă a declarațiilor martorului nu a fost aceeași în toate sistemele de drept¹⁶. Izvoarele antice ale dreptului geto-dac vorbesc în materie penală de jurământul fals și acuzațiile false, ele fiind sancționate prin pedeapsă capitală¹⁷. După cum se menționează în literatura de specialitate, unele probe fundamentale păstrate timp de secole în practica juridică românească sunt semnalate în perioada sec. IV-IX. Astfel, pentru rezolvarea diferendelor privitoare la hotare sunt jurământul cu brazda și conjuratorii, care depuneau mărturii pentru stabilirea faptelor și uneori

¹⁶ Bogdan T. Curs de psihologie judiciară. Tipografia Învățământului. București, 1957. 197 p

¹⁷ Aramă Elena, Coptileț Valentina. Istoria dreptului românesc. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2012. 10-11 p

formulau și hotărâri. Ambele au avut o largă aplicare în țările române în timpul Evului Mediu¹⁸.

Sistemul probator român a lăsat o splendidă moștenire, în așa fel încât un atare sistem poate fi considerat ca o piatră de temelie a procesului penal modern. Se crede, că în vechime, martorii acuzării trebuiau să jure (cel puțin în materie de furt). În Tratatul din decembrie 1519 dintre Ștefăniță-Vodă, domnul Moldovei și Sigismund I, regele Poloniei, se vede că în ședințele de judecată internaționale ținute alternativ la Hotin și în Colatin, acuzatul de furt propunea patru martori care jurau alături cu el, iar pârâțul alegea doi din ei care dacă jurau împreună cu pârâțul, acesta era apărat de pedeapsă. Însă acest tip de apărare nu putea servi în materie de furt decât de patru ori, în urmă nu se mai credea și hoțul era spânzurat¹⁹. La rândul său, tratatul moldo-polon din 1540 prevedea în calitate de pedeapsă pentru mărturii false însemnarea cu fierul înroșit pe față²⁰. Menționăm cu absolută certitudine și faptul, că temerea legală de relativitatea mărturiei s-a născut cu mult timp înainte, dovadă în acest sens fiind restrângerile care s-au conturat de-a lungul timpului cu privire la administrarea probei cu martori²¹. În acest sens, evidențiem Pravila aleasă a logofătului Eustratie de la 1632, care prevedea în calitate de pedeapsă pentru mărturii false – 7 ani de post și 150 mătăanii pe zi²². Anumite afirmații în latura care ne interesează le găsim și în Cartea românească de învățătură, care se prezintă a fi o primă codificare cu caracter laic, fiind întocmită din ordinul lui Vasile Lupu și tipărită în anul 1646. Între faptele incriminate în Pravilă menționăm falsificarea de bani și mărturia mincinoasă. Pravila mai prevedea în calitate de mijloace de probă înscrisurile, martorii, jurământul și expertiza. Judecătorul avea dreptul să aprecieze mărturiile în funcție de condiția socială a persoanei²³. Prevederi similare întâlnim și în codificarea, Îndreptarea legii, tipărită în anul 1652 la Târgoviște din porunca domnitorului Matei Basarab. Printre infracțiunile contra justiției, prevăzute în Pravila lui Vasile Lupu întâlnim: limba strâmbă, capulzania, falsificarea pece-

¹⁸ Cernea Emil, Molcuț Emil. Istoria statului și dreptului românesc. Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL. București, 1996. 44 p

¹⁹ Dolea Igor. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Comentariu aplicativ. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2016. 55-56 p

²⁰ Bogdan T. Curs de psihologie judiciară. Tipografia Învățământului. București, 1957. 197 p

²¹ Loghin O, Filipaș A. Drept penal român. Partea Specială. Ediție revizuită. București: Casa de Editură și Presă „Șansa SRL”, 1992. 9 p

²² Op.cit.p.79

²³ Cernea Emil, Molcuț Emil. Istoria statului și dreptului românesc. Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL. București, 1996. 44 p

ților, ele fiind pedepsite cu amendă, mutilare și pedepse corporale. După mărturiile misionarului Basetti, care s-a aflat în Moldova în 1642, o femeie care a depus mărturii false a fost pedepsită cu 115 lovituri cu bățul. Un document din 1699 se menționează, că pentru mărturie falsă se plătea amendă de acel în folosul cui au fost depuse mărturiile²⁴. Nu trecem cu vederea nici Pravilniceasca condică (Mica rânduială juridică), întocmită la 1775 din porunca lui Alexandru Ipsilanti, prin care s-a făcut un pas important în direcția modernizării justiției și Legiuirea Caragea, întocmită și publicată în anul 1818 din ordinul domnului Țării Românești, Ioan Gheorghe Caragea. În cadrul acestor codificări, în legătură cu noul sistem probator în justiție, bazat pe înscrisuri și mărturii, sunt pedepsiți plastografii (falsificatorii de acte), precum și martorii mincinoși, care, totodată, erau trecuți și în „condica șireților” spre a nu mai putea depune mărturii în viitor.

Dezvoltarea producției și circulația mărfurilor, consolidarea economiei de schimb, au făcut necesară pedepsirea acelor care în mod fraudulos declarau că sunt în stare de încetare a plăților pentru a nu-și plăti datoriile. Acești falși frauduloși (mofluzi mincinoși) erau condamnați împreună cu cei ce au tăinuit bunurile mofluzilor mincinoși ori au pretins în mod fals că sunt și ei creditori. Potrivit sistemului pedepselor este de menționat faptul că se mențin încă, pentru numeroase fapte, pedepsele fizice cum ar fi: tăierea mâinii pentru plastografie, bătaia sau „darea prin târg” pentru furturile de bunuri bisericești sau domnești, legea talionului pentru mărturia mincinoasă²⁵.

Manualul lui Andronache Donici, publicat la 1814, a consacrat doar un singur capitol dreptului penal, aici fiind nominalizate astfel de fapte precum falsificarea actelor și depunerea mărturiilor false. Trecem în revistă și faptul că reglementările din Codul penal român din 1864, din titlul III, capitolul I erau destinate falsificatorilor (de monedă, sigilii, certificate etc.)²⁶. Mijloacele de probă din cadrul acestor reglementări erau cele adoptate de toate legislațiile moderne: actul autentic, mărturisirea, jurământul, verificarea directă, expertiza, martorii. Proba cu acte provoca, după împrejurări, comunicarea, verificarea scriptelor și înscrierea în fals. Mărturisirea se obținea prin interogator, jurământul putea fi deferit de părți sau din oficiu, iar ascultarea martorilor putea avea loc numai direct în fața

²⁴ Bogdan T. Curs de psihologie judiciară. Tipografia Învățământului. București, 1957. 197 p

²⁵ Cernea Emil, Molcuț Emil. Istoria statului și dreptului românesc. Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL. București, 1996. 44 p

²⁶ Istoria dreptului românesc. În trei volume. Volumul II. Partea a I-a. Coordonator: prof. univ., dr. Docent Ioan Ceterchi. Responsabili de volum conf. dr. Dumitru Firoiu și dr. Liviu P. Marcu. Editura Academiei Republicii Socialiste România. București, 1984. 179-180 p

magistratului. Tot în cadrul aspectelor noi se remarcă și reglementarea mai amănunțită a unor infracțiuni împotriva comerțului, cum este falimentul fraudulos, ca și falsul în acte publice și private, atât de importante în dovedirea drepturilor. Falsul (plastografia, plâsmuirea, viclesugul) era pedepsit cu tăierea mâinii când vinovatul falsifica semnătura sau pecetea domnească, cu groapa ocnei și bătaia pentru cei „proști” sau cu un an de surghiun pentru cei „mai de ispravă”. Falsificatorii de acte private erau pedepsiți cu bătaie și închisoare pe șase luni. În ce privește martorii, se obișnuia ca cel puțin doi să fie audiați pentru a se face o dovadă testimonială. Dar adagiul *testis unus testis nullus* nu a avut forță obligatorie până la înscrierea lui în proiectele lui M. Fotino, în Legiuirea Caragea și în Manualul lui Donici. Toate aceste proiecte și legiuri cuprindeau dispoziții numeroase și asemănătoare privitoare la martori, cu scopul de a se putea înlătura depozițiile mincinoase ori neserioase și a se asigura o cât mai bună posibilitate de cunoaștere a adevărului prin această probă.

Odată cu întregirea țării, situația creată de prezența mai multor legislații era cu atât mai anevoioasă cu cât ele erau de concepțiuni diferite, unele fiind de origine latină, altele de origine germană. În fața acestei situații, încă din 1921 a fost luată hotărârea să se porceadă la întocmirea unor noi coduri represive unificate. La 1926 a fost creat Consiliul Legislativ, căruia i-au fost încredințate lucrările de elaborare a Codului penal și de procedură penală. Ele au fost promulgate de Maiestatea Sa Regele Carol al II-lea în ziua de 17 martie 1936, ambele fiind puse în aplicare din data de 1 ianuarie 1937. În Codul penal de la 1936, sub denumirea de infracțiuni contra justiției sunt menționate: denunțarea calomnioasă, pedepsită cu închisoare corecțională de la 1 la 3 ani, mărturia mincinoasă și jurământul fals, pedepsite cu închisoare de la 1 la 3 ani și interdicție corecțională de la 1 la 4 ani. Infracțiunile contra intereselor publice se refereau la: falsificarea de monedă, titluri de credit public, mărci, timbre, hârtii timbrate, sigilii sau semne de autentificare, certificare ori recunoaștere; falsul în acte publice și private; întrebuițarea falsului; falsul prin substituie de persoane și prin uzurpare de titluri sau onoruri. Toate aceste infracțiuni primeau pedeapsa închisorii corecționale, amendă și chiar interdicție corecțională al căror quantum varia după gravitatea fiecărui fapt.

În albia istoriei caracteristice spațiului românesc dintre Nistru și Prut, nu putem ignora durerosul fapt al anexării Basarabiei în 1812. Imperiul Rus în primele sale legi cu privire la provincia cucerită a recunoscut caracterul juridic specific al ei, aplicând vremelnice atât în domeniul dreptului public, cât și al

dreptului privat vechile obiceiuri și legi ale Moldovei²⁷. Prin actul provizoriu din 1812, justiția în Basarabia urma să fie exercitată în baza normelor juridice vechi, cu care populația din întreaga Moldovă, nu numai cea din Basarabia, era obișnuită²⁸. După 1818, ca izvor de drept în domeniul penal a fost folosită legislația rusă. Ea a fost codificată în 1832 concomitent cu codificarea întregii legislații într-un cod general (Свод законов), ce a intrat în vigoare în 1835. Volumul XV se referea la dreptul penal și a înglobat în sine legile penale care funcționau în Imperiu, începând de la Pravila de Sobor din 1649²⁹. Către mijlocul secolului al XIX-lea, schimbările în cadrul sistemului social-economic al Imperiului Rus, reformele mecanismului de stat, evoluția sistemului polițienesc au determinat necesitatea înnoirii și sistematizării legislației penale. O astfel de sistematizare a fost finalizată cu elaborarea Statutului „Cu privire la pedepsele penale și corecționale” din 1845³⁰. În spațiul basarabean, aflat sub dominație rusească, tendința unei separări structurale a infracțiunilor contra justiției a cunoscut o anumită dezvoltare abia odată cu adoptarea Statutului „Cu privire la pedepsele penale și corecționale” din 1845. În conținutul acestui act normativ, în vigoare din 1846, se conține un capitol aparte (Capitolul V. Titlul IV), cu denumirea „Privind încălcările la îndeplinirea justiției” unde erau fixate cele mai substanțiale abateri de la îndeplinirea funcției justiției (denunțul calomnios, declarația mincinoasă, jurământul fals etc.).³¹ Jurământul fals, atribuit la categoria faptelor infracționale contra credinței era sancționat extrem de aspru – privarea de toate drepturile și de avere cu expulzare pe un termen de la 8 la 10 ani (art. 237). Un capitol aparte al Statutului se referea la infracțiunile de fals. Astfel, art. 391 prevedea răspunderea pentru falsul intelectual, această componentă de infracțiune înglobând falsificarea a trei categorii de acte: 1) falsificarea semnăturilor, a declarațiilor martorilor, întocmirea de acte false, schimbarea conținutului documentului, includerea de informații mincinoase în acte, eliberarea de copii de pe documente inexistente; 2) denaturarea intenționată a faptelor în cadrul rapoartelor, proceselor-verbale și a altor documente oficiale, precum și rectificările cu caracter de rea voință; 3) încălcarea regulilor de secretariat și de perfectare a documentelor oficiale³².

²⁷ Bogdan T. Curs de psihologie judiciară. Tipografia Învățământului. București, 1957. 197 p

²⁸ Ibidem, p.125

²⁹ Ibidem, p.127

³⁰ Туменко Ю. Почему не раскрываются преступления? // Законность, 1993, №1, с. 20

³¹ Кобликов А. С. Учебник уголовного процесса. Изд. СПАРК. М., 1995. 19 с

³² Бунеева Ю. И. Уголовная ответственность за принуждение к даче показаний. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. Омск, 2000. 15-17 с.

O etapă importantă în istoria evoluției dreptului penal al Imperiului Rus o reprezintă cea a aplicării Statutului penal de la 1903. În Statutul penal de la 1903 anume aceste infracțiuni (denunțul cu bună-știință fals, învinuirea cu bună-știință falsă, declarația mincinoasă, falsificarea probelor, nedenunțarea infractorului, refuzul de a face declarații) erau unificate într-un singur Capitol (7) „Cu privire la faptele contra justiției”³³. Art. 166 din Statut prevedea răspunderea penală pentru falsificarea probelor. Mărturia mincinoasă, traducerea incorectă sau raportul de expertiză fals pe durata urmăririi penale sau în cadrul ședințelor de judecată erau incriminate în art. 158 al Statutului. Nu era pedepsită, în baza alin. 2 al art. 158 din Statut, declarația mincinoasă a persoanei care avea dreptul, în virtutea legii, de a refuza să facă mărturii, cu condiția că acest drept nu i-a fost explicat. Conform Statutului, rudele apropiate ale învinuitului puteau refuza de a face declarații în privința acestuia³⁴. Art. 169 din Statut, sancționa penal autoclevetirea, recunoscută în calitate varietate a nedenunțării. Această normă pedepsea persoanele vinovate în: 1) autodenunțarea în privința unei fapte infracționale comise de o altă persoană; 2) recunoașterea cu bună-știință falsă, pe durata urmăririi penale sau în cadrul judecății, ca fiind vinovat în comiterea faptei incriminate învinuitului; 3) executarea pedepsei privative de libertate în locul unei alte persoane, recunoscute ca fiind vinovată și condamnată. Astfel, Statutul penal de la 1903 conținea un sistem de norme juridice destul de dezvoltate, capabile de a asigura protecția justiției din partea atentatelor infracționale.

Actul de unire al Basarabiei cu România, ratificat de către Adunarea deputaților și Senatul României la 20 decembrie 1919 a readus reglementările de peste Prut pe teritoriul românesc aflat altădată sub suveranitatea rusească. După reinstaurarea la 1944 a regimului totalitar sovietic, pe teritoriul RSSM (al fostei Basarabii) se aplicau codurile penal și de procedură penală al RSSU. Această aplicare temporară a durat până la adoptarea Codurilor RSSM. Codul penal al RSSM, adoptat prin Legea din 24 martie 1961 (Veștile RSSM, 1961, nr. 10, art. 41) conținea câteva articole în materia ocrotirii juridice a declarației producătoare de consecințe juridice, aici fiind incluse: 1) eschivarea de la prezentarea

³³ Уголовный кодекс Молдавской ССР (с приложением постановлений систематизированных материалов). Изд. Картя Молдовеняскэ. Кишинев, 1987. 616 с

³⁴ Марфицин П. Г., Турышев А. Д. Уголовно-правовые и процессуальные вопросы применения ст. 179 УК РСФСР. // Преступления против правосудия: уголовно-правовые и уголовно-процессуальные аспекты. Омск, 1996, с. 153

documentelor și a datelor cu privire la venit (art. 1641); 2) constrângerea de a face depoziții (art. 193); 3) constrângerea martorului sau părții vătămate de a face depoziții mincinoase, constrângerea expertului de a da o concluzie mincinoasă, constrângerea traducătorului de a face o traducere falsă sau coruperea acestor persoane (art. 194); 4) depoziția mincinoasă, concluziile de expertiză sau traducerea false (art. 196); refuzul sau sustragerea martorului, a părții vătămate, a expertului și a traducătorului de la îndeplinirea obligațiilor lor etc. Adoptarea Codului penal al Republicii Moldova, prin Legea nr. 985-XV din 18.04.2002 a generat multiple remanieri, în conformitate cu cerințele și condițiile timpului și pe segmentul ocrotirii juridice a declarației producătoare de consecințe juridice, fiind incriminate noi fapte de pericol pentru respectivele declarații, care reprezintă obiectul cercetării noastre științifice. Asupra mai multor laturi și aspecte, legate de ocrotirea juridico-penală a declarațiilor producătoare de consecințe juridice, în conformitate cu reglementările de moment și de perspectivă, vom atrage atenție în cadrul capitolelor ce urmează.

Concluzii: 1. Declarațiile producătoare de consecințe juridice reprezintă informații comunicate organelor de stat (judiciare și de altă categorie) sau entităților private, în legătură cu stabilirea, constatarea, verificarea, recunoașterea sau consemnarea anumitor fapte și circumstanțe care sunt capabile de a genera anumite consecințe juridice sau de alt caracter în diverse domenii de activitate. 2. Declarațiile cu însușirea de a produce, potrivit legii, consecințe juridice sunt specificate în acte normative care se referă la declarații având această însușire. Ipotezele în care există obligația de declarație în vederea producerii de consecințe juridice trebuie să se regăsească într-un act normativ, care va conține și prevederi cu referire la consecințele pe care le poate produce această declarație. Dacă declarația necorespunzătoare adevărului nu este una dintre aceste declarații care, potrivit legii sau împrejurărilor, servește pentru producerea unei consecințe juridice, fapta nu constituie infracțiunea de fals în declarații. 3. Cercetarea științifică a răspunderii penale pentru declarațiile cu rea-voință producătoare de consecințe juridice este imposibilă fără de luarea în calcul a acelei experiențe bogate care a ajuns la noi începând cu perioada primelor „monumente juridice”. Evoluția dreptului penal și instituirea reglementărilor ce țin de ocrotirea juridico-penală a declarațiilor producătoare de consecințe juridice este legată nemijlocit de anumite perioade istorice ale evoluției statalității Republicii Moldova, de formarea culturii juridice naționale și de sistemul juridic național. 4. Adoptarea Codului

penal al Republicii Moldova, prin Legea nr. 985-XV din 18.04.2002 a generat multiple remanieri, în conformitate cu cerințele și condițiile timpului și pe segmentul ocrotirii juridice a declarației producătoare de consecințe juridice, fiind incriminate noi fapte de fals și minciună privind alterarea consecințelor juridice în dreptul penal, care au suscitată cercetări tematice prin prisma eficienței ocrotirii valorilor sociale protejate.

Referințe bibliografice:

1. Antoniu G., Volonciu N., Zaharia N. Dicționar de procedură penală. Ed. Științifică și Enciclopedică. București, 1988. 84 p.
2. Aramă Elena, Coptileț Valentina. Istoria dreptului românesc. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2012. 10-11 p.
3. Baieș Sergiu, Roșca Nicolae. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Volumul I. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2004. 134-135 p.
4. Bogdan T. Curs de psihologie judiciară. Tipografia Învățământului. București, 1957. 197 p.
5. Cernea Emil, Molcuț Emil. Istoria statului și dreptului românesc. Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL. București, 1996. 44 p.
6. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Volumul I. Coordonatori: Mihail Buruiană, Oleg Efrim, Eșanu Nicolae. Editura ARC. Chișinău, 2005. 43 p.
7. Dolea Igor. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Comentariu aplicativ. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2016. 55-56 p.
8. Florescu Dumitru, Bucur Dan, Mrejeru Theodor, Pantea Marius, Martinescu Andreea, Manea Vasile. Evaziunea fiscală. Ed. Universul Juridic. București, 2013. 622 p.
9. Furnică Lucian. Unele considerente privind noțiunea și importanța declarațiilor martorului și ale părții vătămate în procesul penal. Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Ediție jubiliară. Seria „Științe socioumanistice”. Volumul I. Chișinău, 2006, p. 23.
10. Istoria dreptului românesc. În trei volume. Volumul II. Partea a I-a. Coordonator: prof. univ., dr. Docent Ioan Ceterchi. Responsabili de volum conf. dr. Dumitru Firoiu și dr. Liviu P. Marcu. Editura Academiei Republicii Socialiste România. București, 1984. 179-180 p.
11. Loghin O, Filipaș A. Drept penal român. Partea Specială. Ediție revizuită. București: Casa de Editură și Presă „Șansa SRL”, 1992. 9 p.
12. Romoșan Ioan-Dorel. Vinovăția în dreptul civil român. Ed. ALL BECK. București, 1999. 41-42 p.

13. Rusu Vitalie, Balan Oleg. Dicționar de drept internațional umanitar. Ed. PONTOS. Chișinău, 2007. 65 p.
14. Volonciu Nicolae. Tratat de procedură penală. Vol. I. Ed. Paideia. București, 1993. 164 p.
15. Бунеева Ю. И. Уголовная ответственность за принуждение к даче показаний. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. Омск, 2000. 15-17 с.
16. Кобликов А. С. Учебник уголовного процесса. Изд. СПАРК. М., 1995. 19 с.
17. Марфицин П. Г., Турышев А. Д. Уголовно-правовые и процессуальные вопросы применения ст. 179 УК РСФСР. // Преступления против правосудия: уголовно-правовые и уголовно-процессуальные аспекты. Омск, 1996, с. 153.
18. Уголовный кодекс Молдавской ССР (с приложением постатейно систематизированных материалов). Изд. Картя Молдовеняскэ. Кишинев, 1987. 616 с.
19. Туменко Ю. Почему не раскрываются преступления? // Законность, 1993, №1, с. 20.

INFRAȚIUNEA ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL: REFLECȚII ȘI CARACTERISTICI

INFRINGEMENT IN INTERNATIONAL LAW: REFLECTIONS AND CHARACTERISTICS

Dinu MÎTCU, *doctorand,*
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene
„Constantin Stere”

Summary

The study addresses the general context of crime in international criminal law, as a distinct field of international law. The criminal law of the Republic of Moldova is approached in relation to the international criminal law. The author analyzed different concepts from the literature. Attention was drawn to the general and specific features of international criminal law depending on the issues addressed in different periods. Activities of certain international structures in the field concerned are presented

Keywords: *criminal law, crime, concept, international, national, Criminal Code, Republic of Moldova.*

Cuvinte-cheie: *drept penal, crimă, concept, internațional, național, Codul Penal, Republica Moldova.*

În procesul de combatere a infracțiunilor, bazat pe interesele întregii comunități internaționale, la sfârșitul sec. al XIX-lea, s-a constituit o ramură distinctă a dreptului internațional – dreptul penal internațional. Printre primele studii ale dreptului penal internațional au fost realizate de M.M. Korkunov¹, F.F. Martens² și P.E. Kazanski³. Normele acestei ramuri ale dreptului internațional includ: 1) caracteristicile ale crimelor și crime cu caracter internațional; 2) aspecte de procedură în combaterea acestori tipuri de infracțiuni la nivel internațional.

¹ КОРКУНОВ, Н. М. Опыт конструкции международного уголовного права. Журнал уголовного и гражданского права. 1889, nr. 1, 23-28 *apud* ПАНОВ, В. П. Международное уголовное право: учеб. пособие. Москва: Инфра-М, 1997. 309 p. ISBN 5-86225-350-5.

² МАРТЕНС, Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов: в 2-х т. Т. 2. СПб.: Тип. А. Бенке, 1896. 626 p.

³ Учебник международного права публичного и гражданского. Под ред. П. КАЗАНСКОГО. Одесса: Экон. тип., 1902. 532 p.

In grosso modo, esența juridică a dreptului penal internațional este una ambiguă, această ramură a dreptului este definită ca un sistem de principii și norme ce asigură cooperarea între state și organizații internaționale în vederea combaterii criminalității, în mod special a crimelor internaționale și a crimelor cu caracter internațional. Particularitățile acestui domeniu rezidă în natura sa complexă, deoarece combină regulile de fond ale dreptului penal, de procedură penală, precum și cele referitoare la sistemul judiciar și de justiție penală⁴.

De menționat faptul că în dreptul penal internațional, spre deosebire de dreptul penal al Republicii Moldova, categoria *corpus delicti* nu este utilizată ca structură juridică specifică prin care a fixat (modelat) un anumit tip de comportament social periculos, pe care legiuitorul îl recunoaște drept infracțiune⁵. În schimb, în Statutul de la Roma, semnele unei infracțiuni sunt divizate în obiective și subiective, respectiv, această abordare juridică internațională este utilizată în analiza caracteristicilor atât a criminalității internaționale în general, cât și a ecocidului ca varietate a acesteia, în mod special⁶.

Există mai multe abordări ale oamenilor de știință pentru a delimita acest tip de infracțiuni internaționale. În continuare enunțăm câteva dintre acestea. Astfel, N.T. Blatova identifică o crimă internațională, în special infracțiunile internaționale periculoase, care se bazează pe interesele vitale ale statelor și națiunilor, ce subminează fundamentele existenței lor, încalcă în mare măsură cele mai importante principii ale dreptului internațional și reprezintă o amenințare la adresa păcii și a securității internaționale⁷.

Potrivit lui E.S. Krivcikova, o crimă internațională este cel mai grav act ilegal internațional, care transgresează regulile fundamentale ale dreptului internațional, vitale pentru întreaga comunitate internațională, amenințând pacea și securitatea internațională⁸. M.Ch. Bassiouni numește infracțiune inter-

⁴ PAUST, Jordan J., BASSIOUNI, M.Ch., SCHARF, M. et al. *International Criminal law: cases and materials*. Durham: Carolina Academic Press, 2013. 960 p. ISBN 9781594609053.

⁵ BOTNARU, Stela, et al. *Drept penal. Partea generală*. Vol. 1. Ed. a 2-a. Ch.: Cartier, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0.

⁶ Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale [online]: din 17.07.1998. În: *Monitorul Oficial al României*, 28.03.2002, nr. 211. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaiiDocumentAfis/34774>

⁷ Международное право: Учеб. для вузов, обуч. по спец. «Правоведение». Под ред. Н. Т. БЛАТОВОЙ. Москва: Юридическая литература, 1987. 543 p

⁸ Международное право: учеб. для вузов. Отв. ред. Ю. М. КОЛОСОВ, Э. С. КРИВЧИКОВА. Москва: Международные отношения, 2000. 720 p. ISBN 5-7133-1004-3.

națională o încălcare a dreptului internațional care este formată în baza acordurilor internaționale și prin intermediul dreptului internațional în vigoare⁹. Conform lui L.V. Inogamova-Hegai, crima internațională reprezintă o crimă împotriva păcii și a securității omenirii, fiind periclitate temeliile comunității mondiale, păcii, conviețuirii pașnice între popoare și națiuni, condițiilor de viață sigure pentru întreaga omenire¹⁰. N. I. Kostenko definește criminalitatea internațională ca o infracțiune internațională, care se bazează pe fundamentele comunității internaționale și îi provoacă vătămări grave și cauzează încălcări ale comportamentului firesc al civilizației umane, a principiilor și normelor dreptului internațional, fundamentale pe coabitare pașnică, de protecție și interese vitale ale comunității internaționale în ansamblu¹¹. Potrivit cercetătorului V.P. Bazov, crima internațională este un act de provocare socială periculoasă asupra intereselor vitale ale comunității internaționale, ale bazei existenței statelor și ale popoarelor, a dreptului internațional¹². L.V. Bagrii-Șahmatov definește crima internațională ca un act orientat împotriva umanității, de înlăturare a bazei de existență și de dezvoltare progresivă a popoarelor¹³.

N.A. Zelinskaia estimează criminalitatea internațională *stricto sensu* ca un act criminal al dreptului internațional, bazat pe valorile universale și intereselor globale¹⁴. În opinia lui S.S. Iațenko, o crimă internațională constituie o provocare socială periculoasă asupra intereselor vitale ale comunității internaționale, a bazei existenței statelor și a popoarelor – a păcii și securității internaționale. Un astfel de atac este o încălcare de stat a normelor juridice internaționale, fundamentale pentru pacea și securitatea internațională, protecția demnității umane și a mediului¹⁵.

⁹ PAUST, Jordan J., BASSIOUNI, M.Ch., SCHARF, M. et al. *International Criminal law: cases and materials*. Durham: Carolina Academic Press, 2013. 960 p. ISBN 9781594609053.

¹⁰ ИНОГАМОВА-ХЕГАЙ, Л. В. *Международное уголовное право*. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 493 p. ISBN 5942012520.

¹¹ КОСТЕНКО, Н. И. *Международное уголовное право: современные теоретические проблемы*. Москва: Юрлитинформ, 2004. 445 p. ISBN 5-93295-110-9.

¹² БАЗОВ, В. *Кримінальна відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права*: Навч. посіб. Київ: Істина, 2003. 136 с. ISBN 966-7613-35-6.

¹³ *Уголовное право Украины: Общая часть*. Учеб. пособ. Под ред. Л.В. БАГРИЙ-ШАХМАТОВА. Одесса: ОНМУ, 2004. 676 p.

¹⁴ ЗЕЛИНСКАЯ, Н. А. *Международные преступления и международная преступность*: Одесса: Юридическая литература, 2006. 568 p. ISBN 966-419-031-4.

¹⁵ ЯЦЕНКО, С. С. *Міжнародні злочини*. В: *Юридична енциклопедія*. Т. 3. Київ: Українська енциклопедія, 2001, pp. 694-696. ISBN 966-7492-03-6.

Definiții similare ale criminalității internaționale au fost realizate de A.N. Trainin¹⁶, D.B. Levin¹⁷, M.I. Lazarev¹⁸ și A.Z. Gheorghîța¹⁹.

Pe lângă definițiile de mai sus, ale căror autori sunt cercetători consacrați, la nivel internațional a existat o tendință de a forma o abordare comună pentru definirea conceptului de criminalitate internațională. Constituită pe baza practicilor internaționale și a realizărilor cercetărilor teoretice, definiția a fost cuprinsă în art. 2, alin. 2 a proiectului de articole privind responsabilitatea statelor, pregătit în anul 1979 de Comisia ONU în domeniul dreptului internațional. În proiect se afirma că un act ilegal internațional, aparut ca urmare a încălcării de către un stat a unor obligații internaționale fundamentale pentru interesele vitale ale comunității internaționale este considerată infracțiune împotriva comunității internaționale fiind, implicit, o crimă internațională²⁰. Nu există o definiție a unei infracțiuni internaționale în noul proiect de articole din 2001²¹, dar art. 2 din proiectul din anul 2001 prevede că un act ilicit în plan internațional al unui stat are loc atunci când orice act atribuit aceluși stat în conformitate cu dreptul internațional constituie o încălcare a obligației legale internaționale a acestui stat²². Cu toate acestea, așa cum a afirmat pe bună dreptate N.I. Kostenko, sensul a ceea ce ar trebui să fie considerat o infracțiune internațională ar trebui să fie atribuite definiției anterioare²³.

¹⁶ ТРАЙНИН, А. Н. Защита мира и борьба с преступлениями против человечества. Москва: Изд-во Акад. наук СССР, 1956. 299 p.

¹⁷ ЛЕВИН, Д. Б. Ответственность государств в современном международном праве. Москва: Международные отношения, 1966. 152 p.

¹⁸ ЛАЗАРЕВ, М. И. Империалистические военные базы на чужих территориях и международное право. Москва: Изд-во ИМО, 1963. 255 p.

¹⁹ ГЕОРГИЦА, А. З. Міжнародне публічне право: особлива частина. Чернівці: ЧДУ, 1996. 164 p. ISBN 966-568-055-2.

²⁰ UNITED NATIONS. Draft articles on State responsibility [online]. In: *Report of the International Law Commission on the work of its Thirty-first session, 14 May – 3 Aug. 1979*: Official Records of the General Assembly, Thirty-fourth session, Suppl. No. 10: Document A/34/10. New York: United Nations, 1979, pp. 91-105. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_34_10.pdf

²¹ ЛУКАШУК, И. И. Право международной ответственности. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 404 p. ISBN 5-466-00013-2.

²² UNITED NATIONS. *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries 2001* [online]. New York: United Nations, 2001. 143 p. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf

²³ КОСТЕНКО, Н. И. Международная уголовная юстиция. Проблемы развития. Москва: РКонсульт, 2002. 448 p. ISBN 5-94976-006-9.

Un pas important în lupta împotriva criminalității internaționale și înființarea dreptului penal internațional este instituirea la 17 iulie 1998 a unei Curți Penale Internaționale permanente prin adoptarea statutului său în cadrul unei conferințe diplomatice de la Roma, organizată de Adunarea Generală a ONU la 15–17 iulie 1998, care a început să fie pus în aplicare la 1 iulie 2002²⁴. Potrivit autorilor polonezi Jacek Izydorczyk și Paweł Wiliński, crearea Curții Penale Internaționale reprezintă un punct de cotitură în istoria nu doar a dreptului internațional, ci și în istoria omenirii²⁵. Cu toate acestea, în ciuda faptului că Statutul de la Roma este în esență una dintre sursele dreptului penal internațional, nu există o definiție a unei infracțiuni internaționale în acest act normativ, în cazul în care art. 5 prevede că competențele instanței de judecată sunt limitată la cele mai grave infracțiuni care vizează comunitatea mondială²⁶. Deși, după cum a menționat N.A. Zelinskaia, această formulare definește trei trăsături ale unei infracțiuni internaționale: 1) pericolul internațional al crimei, care vizează întreaga comunitate mondială; 2) infracțiunea trebuie specificată în statut – o caracteristică formală; 3) crima trebuie să fie definită ca fiind cea mai gravă²⁷.

În ceea ce privește definiția generală a infracțiunii internaționale, ce reiese din conceptul de crimă internațională, expusă mai sus, este vorba de pacea și securitatea internațională a omenirii ca valori universale. Dacă intrăm într-o descriere mai detaliată referitoare la crimele internaționale, putem distinge obiecte specifice în funcție de clasificarea existentă a crimelor internaționale, care vor fi discutate în capitolul următor al lucrării. Majoritatea oamenilor de știință sunt de acord cu faptul că la analiza crimelor internaționale este necesar să se ia considerare activitățile indivizilor și ale statului în ansamblu. Statul acționează în complexitatea sa și este responsabil pentru acțiunile sale²⁸. Cu alte cuvinte, activitatea ilegală a unui oficial sau al unui organism, al unui stat care ia o decizie și o pune în aplicare cu încălcarea dreptului internațional este, toto-

²⁴ *Rome Statute of the International Criminal Court* [online]. Hague: International Criminal Court, 2011. 58 p. ISBN 92-9227-232-2. Disponibil: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

²⁵ IZYDORCZYK, Jacek, WILIŃSKI Paweł. *International Criminal Court=Międzynarodowy Trybunał Karny: powstanie, organizacja, jurysdykcja, akty prawne*. Kraków: Kantor Wydawn. Zakamycze, 2004. 631 p. ISBN 978-83-7333-389-5.

²⁶ Op.cit.p.3

²⁷ ЗЕЛИНСКАЯ, Н. А. *Международные преступления и международная преступность*: Одесса: Юридическая литература, 2006. 568 p. ISBN 966-419-031-4.

²⁸ *Международное уголовное право: Учеб. пособие для студентов вузов, обуч. по спец. „Юриспруденция”*. Под ред. В. Н. КУДРЯВЦЕВА. Москва: Наука, 1999. 264 p.

dată, o activitate ilegală a statului. În astfel de cazuri, trăsăturile obiective ale unei infracțiuni internaționale pot fi diferite: faptele care constituie o infracțiune internațională sunt comise pe baza unor acte penale emise de puterea de stat și au un caracter organizat de stat; încheierea de acorduri ce contrazic dreptul internațional; acțiuni militare reale care încalcă legile și obiceiurile războiului ș.a. Majoritatea crimelor internaționale sunt planificate și puse în aplicare nu de persoane, ci de state, care ar trebui să fie responsabile de acest lucru²⁹.

Crimele internaționale au, de asemenea, particularități obiective, precum fapta penală, consecințe și cauzalitate. Aceasta are loc în cazul crimelor internaționale acolo unde există, deoarece există crime care nu au neapărat consecințe directe (de exemplu, propaganda războiului).

Într-o crimă internațională, fapta este deosebit de periculoasă pentru pacea și securitatea internațională a omenirii, are consecințe de durată mare. Este o activitate complexă și extinsă asupra mai multor persoane fizice, juridice și, adesea, a statului pentru un timp mai extins și, eventual, are consecințe în mai multe state, iar locul faptei nu coincide întotdeauna cu locul urmărilor scontate³⁰. Un exemplu elocvent al unei astfel de activități este agresiunea Germaniei hitleriste împotriva statelor europene, care a escaladat în al Doilea Război Mondial, pregătită din anul 1933, anul în care naziștii au ajuns la putere. Zeci de mii de oameni, întregul aparat de stat și de partid, inclusiv serviciile străine, au fost implicați în pregătirea și implementarea agresiunii³¹.

Complexitatea unei infracțiuni internaționale este inerentă caracteristicilor sale obiective, cum ar fi modul, locul, timpul și circumstanțele crimei.

Complexitățile și ramificările actelor caracteristice unei infracțiuni internaționale fac adesea imposibilă stabilirea modalităților de comitere. Astfel, diferiți participanți la infracțiune, în funcție de locul și rolul lor utilizează metode și tehnici diferite și mijloace diferite, care duc sinergetic spre rezultate scontate. Infracțiunile internaționale pot fi săvârșite în locuri și în momente diferite. Durata unei infracțiuni internaționale trebuie calculată de la momentul primei fapte penale până la momentul consecințelor penale (dacă este cazul) sau încetarea actelor în momentul descoperirii și încetării crimei. Locul crimei este determinat atât de locul infracțiunii, cât și de cel al apariției consecințelor penale, dacă acestea au avut loc³².

²⁹ Ibidem, p.65,73

³⁰ Ibidem, p.69;26, p.33

³¹ Ibidem, p.69

³² Международное уголовное право: Учеб. пособие для студентов вузов, обуч. по спец. „Юриспруденция”. Под ред. В. Н. КУДРЯВЦЕВА. Москва: Наука, 1999. 264 p.

O crimă internațională poate fi săvârșită nu doar prin acțiune, ci și prin inacțiune ca un act de conduită ilegală, care rezidă în eșecul unei persoane de a comite fapta pe care ar trebui și ar fi putut-o comite. Aceasta se aplică, de regulă, în mod special oamenilor de stat³³. Un exemplu în acest sens, din practica internațională, este procesul Tribunalului Militar Internațional pentru Orientul Îndepărtat, care l-a condamnat la moarte pe fostul comandant al armatei japoneze din China, generalul Iwane Matsui, pentru atrocități comise de trupele japoneze în timpul capturării Nanjingului în anul 1937 (au fost omorâți peste 200 de mii de oameni). Matsui însuși nu a luat parte la această acțiune și nu a dat ordine. Dar verdictul a dispus că Matsui avea suficientă putere pentru a prelua controlul asupra trupelor sale și pentru a-i proteja pe oamenii din Nanjing. S-a considerat că era datorია lui să acționeze, de aceea a fost tras la răspundere penală pentru neîndeplinirea acestei îndatoriri³⁴.

O relație cauzală, dacă există, este o caracteristică obiectivă deosebit de complexă și cu multiaspectuală. Complexitatea acesteia se datorează numărului mare de conexiuni în mecanismul săvârșirii unei infracțiuni internaționale, în mod special în cazurile în care infracțiunea este comisă de înalți oficiali. În acest caz, se formează o comisie la care participă un număr mare de oameni, sunt implicate resurse semnificative ale statului³⁵. V.N. Kudrevțev³⁶ oferă un exemplu de stabilire a unei legături de cauzalitate în procesele de la Nürnberg, unde la una dintre ședințele tribunalului s-a afirmat că inculpații au capturat statul german, transformându-l într-un stat al fărădilegilor, subordonând întreaga putere executivă intențiilor sale penale, fiind facilitată și susținută de toți șefii de stat. Niciuna dintre instituții nu a dorit să se eschiveze de la punerea în aplicare a crimilor, de asasinare a oamenilor în camera cu gaz, toate acestea constituind o expresie generică a regimului, iar acest regim a fost el însuși³⁷. Caracteristicile subiective ale unei infracțiuni internaționale au, de asemenea, specificul lor. Aceste particularități reflectă comportamentul mental al persoanei culpabile față de fapta comisă periculoasă din punct de vedere social și a

³³ Ibidem, p.70; 26, p.34

³⁴ СМІРНОВ, Л. Н., ЗАЙЦЕВ, Е. Б. Суд в Токио. Москва: Воениздат, 1978. 544 p.

³⁵ БАЗОВ, В. Кримінальна відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права: Навч. посіб. Київ: Істина, 2003. 136 с. ISBN 966-7613-35-6.

³⁶ Op.cit., p.72

³⁷ Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сб. материалов. Т. 2. Преступления против мира. Под общ. ред. Р. А. РУДЕНКО. Москва: Госюриздат, 1958. 863 p.

consecințelor, aceasta fiind o componentă a crimei. Trăsăturile subiective ale unei infracțiuni internaționale reflectă interesele și intențiile subiecților, fiind o sursă proprie de comportament și, în final, determină trăsăturile obiective ale crimei. Caracteristicile subiective includ vinovăția, motivul, scopul și subiectul infracțiunii. Culpă, ca un set de componente intelectuale și volitive, are diverse trăsături care determină evaluarea politică și legală a infracțiunii și gradul (sfera) de responsabilitate a făptașilor³⁸. Caracteristicile subiective ale unei infracțiuni internaționale sunt date de art. 30 „Caracteristici subiective” din Statutul de la Roma. În special, se prevede următoarele:

1. O persoană este supusă răspunderii penale și a pedepsei pentru o infracțiune care intră în competența Curții numai dacă crima este săvârșită cu intenție și în cunoștință de cauză.

2. O persoană intenționează să facă acest lucru în cazurile în care: a) în legătură cu un act, persoana intenționează să comită un astfel de act; b) în raport cu consecințele – această persoană intenționează să provoace această consecință sau este conștientă că va apărea în cursul firesc al evenimentelor.

3. „În mod conștient” există o circumstanță sau o consecință inerentă în cursul evenimentelor.

În acest caz, o persoană care la momentul comiterii crimei suferea de o boală sau dereglare mentală care îl privează de posibilitatea de a conștientiza ilegalitatea, sau natura comportamentului său, sau de a-și face acțiunile în conformitate cu legea, nu poate fi urmărită penal în temeiul art. 31 al Statutului de la Roma³⁹. Astfel, în dreptul penal internațional există o prezumție de sancțiune a unei persoane care a ajuns la vârsta răspunderii penale (18 ani), dacă nu se admite altfel⁴⁰.

Codul penal al Republicii Moldova, Art. 17. *Infracțiunea săvârșită cu intenție*: „Se consideră că infracțiunea a fost săvârșită cu intenție dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau admitea, în mod conștient, survenirea acestor urmări”.

³⁸ Международное уголовное право: Учеб. пособие для студентов вузов, обуч. по спец. „Юриспруденция”. Под ред. В. Н. КУДРЯВЦЕВА. Москва: Наука, 1999. 264 p

³⁹ *Rome Statute of the International Criminal Court* [online]. Hague: International Criminal Court, 2011. 58 p. ISBN 92-9227-232-2. Disponibil: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

⁴⁰ АДЕЛЬХАНИЯН, Р.А. Преступность деяния по международному уголовному праву. Москва: МЗ Пресс, 2002. 37 p. ISBN 5-8339-0045-X.

Din reglementările de mai sus este posibil să tragem o concluzie despre natura exclusiv premeditată a unei infracțiuni internaționale. În același timp, este oportun să se clarifice I.I. Belâi ce consideră infracțiunile cu un element formal; nu este posibil decât intenție directă, în infracțiuni cu un scop material – intenție directă sau indirectă⁴¹.

Având în vedere lipsa instrucțiunilor din prevederile statutului referitoare la prezentarea obligatorie a scopului și motivului, se poate concluziona, de asemenea, că trăsătura subiectivă obligatorie este vinovăția, iar scopul și motivul sunt opționale. Aceeași viziune este reflectată în știința dreptului internațional, în special, de cercetătorii L.V. Inogamova-Hegai⁴², V.N. Kudreavțev⁴³, V.P. Panov⁴⁴. Înțelegerea conținutului specific al acestor categorii ca scop și motiv în dreptul internațional sunt aceleași ca în dreptul penal al Republicii Moldova, Ucrainei sau al Rusiei: scopul este dorința unei persoane care săvârșește un act social periculos pentru a obține anumite consecințe infracționale, iar motivul este motivația conștientă a persoanei care a provocat-o, cu intenția de a comite o infracțiune⁴⁵. Potrivit lui V.N. Kudreavțev, în majoritatea cazurilor, mai ales atunci când vine vorba de crime împotriva umanității, scopul și motivele infractorilor reflectă în mod direct natura instigatorului de război, ideologia rasismului, naționalismului, disprețul și ura față de alte popoare. Deși în unele cazuri, scopul și motivele crimelor internaționale pot să nu aibă același sens. Participarea la un act infracțional poate avea loc pe motiv de carierism, răzbunare, egoism etc.⁴⁶. Componentele intelectuale și volitive ale intenției la fel reprezintă caracteristici în criminalitatea internațională. Astfel, componenta intelectuală a intenției este aceea că subiectul unei infracțiuni internaționale – un individ – este întotdeauna conștient de semnificația acțiunilor sale și anticipează consecințele lor, ca fiind

⁴¹ БЕЛЫЙ, И. Ю. Международное преследование за военные преступления. Москва: Юркнига, 2004. 256 p. ISBN 5-9589-0061-7.

⁴² ИНОГАМОВА-ХЕГАЙ, Л. В. Международное уголовное право. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 493 p. ISBN 5942012520.

⁴³ Международное уголовное право: Учеб. пособие для студентов вузов, обуч. по спец. „Юриспруденция”. Под ред. В. Н. КУДРЯВЦЕВА. Москва: Наука, 1999. 264 p.

⁴⁴ ПАНОВ, В. П. Международное уголовное право: учеб. пособие. Москва: Инфра-М, 1997. 309 p. ISBN 5-86225-350-5.

⁴⁵ *Codul Penal al Republicii Moldova: Cu modificările de până la 8 august 2003*: Comentariu. Sub red. Alexei BARBĂNEAGRĂ. Chișinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2003. 836 p. ISBN 9975-61-291-1.

⁴⁶ Международное уголовное право: Учеб. пособие для студентов вузов, обуч. по спец. „Юриспруденция”. Под ред. В. Н. КУДРЯВЦЕВА. Москва: Наука, 1999. 264 p.

o componentă a crimei. În același timp, amploarea efectivă a consecințelor penale, crimelor cele mai periculoase (cum ar fi războiul agresiv etc.) nu sunt pe deplin prevăzute de unii participanți, fiind de asemenea imposibil să prezice în avans cursul specific al tuturor evenimentelor viitoare. Dar acest lucru nu este obligatoriu să-i răspundă pentru ceea ce au făcut. Un exemplu în acest sens este urmărirea penală a inculpaților în procesele de la Nürnberg și Tokyo, care au încercat să evite responsabilitatea pe motiv că nu au prevăzut toată amploarea operațiilor criminale planificate, precum și daunele enorme cauzate de aceste acțiuni. Tribunalele au remarcat că agresiunea în sine este o crimă, iar acuzatul știa despre rezultatele activităților lor⁴⁷.

O componentă importantă a aspectului intelectual al intenției, menționat de V.N. Kudreavțev, este conștientizarea persoanei vinovate de conținutul și semnificația socială a crimei, adică conștientizarea pericolului social al crimei și anticiparea posibilelor consecințe ale acesteia. Astfel, conștientizarea pericolului social al faptei în dreptul penal național se bazează pe interzicerea legislativă a acestor acțiuni, pe norme și principii de drept și moralitate bine cunoscute și general acceptate și strâns legate de conștiința juridică și politică prevalentă⁴⁸. În plus, dreptul penal național se bazează pe principiul potrivit căruia ignoranța legii nu eliberează o persoană de răspundere penală, el are întotdeauna ocazia să se familiarizeze cu conținutul legii și să știe dacă fapta pe care o comite este ilegală⁴⁹. În consecință, problema de conștientizare a pericolului public al acțiunilor cuvenite de către făptuitor a unei infracțiuni obișnuite nu este practic ridicată, se presupune că în unele cazuri există motive suficiente pentru a clarifica în mod specific această problemă.

Această problemă este abordată diferit în cazul unei infracțiuni internaționale. După cum a menționat V.N. Kudreavțev, pentru a evalua pericolul public al unei infracțiuni internaționale pe baza conștientizării legale a persoanelor, grupurilor sociale și a statelor care o pregătesc și o comit, ar fi complet incorectă. De exemplu, conform doctrinei fascismului german și al militarismului japonez, extinderea „spațiului de locuit” în detrimentul țărilor străine a fost considerată

⁴⁷ Futamura, Madoka. *War Crimes Tribunals and Transitional Justice: The Tokyo Trial and the Nuremberg Legacy*. London: Routledge, 2007. 240 p. ISBN 9780429241727.

⁴⁸ *Codul Penal al Republicii Moldova: Cu modificările de până la 8 august 2003: Comentariu*. Sub red. Alexei BARBĂNEAGRĂ. Chișinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2003. 836 p. ISBN 9975-61-291-1.

⁴⁹ BOTNARU, Stela, et al. *Drept penal. Partea generală*. Vol. 1. Ed. a 2-a. Ch.: Cartier, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0.

o chestiune necesară și utilă pentru „binele națiunii”. Desigur, într-un astfel de caz, evaluarea trebuie să aibă o bază juridică internațională obiectivă, cum sunt regulile și principiile dreptului internațional care interzic crimele internaționale și stabilesc responsabilitatea pentru acestea. În consecință, o persoană ar trebui să fie conștientă de faptul că aceste activități sunt condamnate de comunitatea internațională în ansamblu.

Un semn caracteristic de intenție este un semn volitiv. Semnificația sa este aceeași atât în criminalitatea națională, cât și în cea internațională. Prin intenție, subiectul infracțiunii tinde să comită o faptă periculoasă din punct de vedere social, aceasta fiind un semn obligatoriu al crimei. Semnul volitiv este baza pentru a distinge două tipuri de intenții: direct, în care o persoană: 1) este conștientă de natura periculoasă din punct de vedere social al acțiunii sale; 2) prevede apariția consecințelor periculoase din punct de vedere social; 3) își dorește apariția și intenția indirectă, în care persoana: 1) este conștientă de natura periculoasă social a acțiunii sale; 2) prevede consecințele sale periculoase din punct de vedere social; 3) deși nu dorește, își asumă în mod conștient aplicarea lor⁵⁰. Ca exemplu de stabilire a intenției directe în comiterea unei infracțiuni internaționale, cercetătorii citează din materialele Tribunalului Militar de la Tokyo, unde în procesul de dovadă a vinovăției militarilor japonezi, este dezvăluită intenția directă de a începe un război agresiv, a existat un „Memorandum Tanaka”, care a declarat că „Japonia nu va putea soluționa problemele din Asia de Est, dacă nu va urma o politică de „sânge și fier”. Pentru a cuceri China, trebuie mai întâi să cucerim Manciuria și Mongolia. Programul dezvoltării noastre naționale include, probabil, necesitatea de a trece săbiile noastre din nou prin Rusia...”⁵¹. După cum se vede din cele relatate de mai sus, în dreptul internațional conținutul trăsăturilor subiective ale criminalității internaționale este similar cu trăsăturile corespunzătoare ale laturii subiective a infracțiunii cuprinse în știința dreptului penal a Republicii Moldova⁵², excluzând anumite diferențe.

Problema subiectului unei infracțiuni internaționale este specifică, întrucât urmărirea penală în cazul unei infracțiuni internaționale are loc în același timp cu o persoană (criminală) și stat (responsabilitate internațională). Particularitatea

⁵⁰ BOTNARU, Stela, et al. *Drept penal. Partea generală*. Vol. 1. Ed. a 2-a. Ch.: Cartier, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0.

⁵¹ CROW, Carl, ed. *Japan's Dream of World Empire. The Tanaka Memorial*. Abingdon: Routledge, 2010. 80 p. ISBN 9780415585316.

⁵² BOTNARU, Stela, et al. *Drept penal. Partea generală*. Vol. 1. Ed. a 2-a. Ch.: Cartier, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0.

dreptului penal internațional este de a stabili responsabilitatea persoanelor. Adică, pentru comiterea unei infracțiuni internaționale, persoana care a săvârșit fapta penală este direct răspunzătoare pentru infracțiunea și pedeapsa corespunzătoare. Stabilirea răspunderii penale personale se explică prin faptul că fără aceasta este imposibil de combătut în mod eficient cele mai grave crime internaționale⁵³. Pentru prima dată, reglementările detaliate privind responsabilitatea personală au fost incluse după al Doilea Război Mondial în statutele Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg pentru judecarea și pedepsirea principalilor criminali de război din țările europene în 1945⁵⁴ și Tribunalul Militar Internațional din Tokyo pentru procesul de criminali de război din Orientul Îndepărtat în 1946⁵⁵. Destul de importante în această privință sunt prevederile deciziilor acestor tribunale militare internaționale, care au condamnat principalii criminali de război din cel de-al Doilea Război Mondial, totodată, s-a atenționat asupra faptului că vinovăția statului nu elimină și vinovăția indivizilor⁵⁶. În plus, verdictul Tribunalului de la Nürnberg a recunoscut că dreptul internațional impune obligații persoanelor și că persoanele fizice pot fi pedepsite pentru încălcarea dreptului internațional⁵⁷.

Referințe bibliografice:

1. КОРКУНОВ, Н. М. Опыт конструкции международного уголовного права. Журнал уголовного и гражданского права. 1889, nr. 1, 23-28 *apud* ПАНОВ, В. П. Международное уголовное право: учеб. пособие. Москва: Инфра-М, 1997. 309 p. ISBN 5-86225-350-5.
2. МАРТЕНС, Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов: в 2-х т. Т. 2. СПб.: Тип. А. Бенке, 1896. 626 p.

⁵³ ЛУКАШУК, И. И., НАУМОВ, А. В. Международное уголовное право: Учеб. для юрид. фак. и вузов. Москва: Спарк, 1999. 287 p. ISBN 5-88914-129-5.

⁵⁴ *Trial of the major war criminals before the International Military Tribunal, Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946* [online]. Nuremberg: International Military Tribunal, 1947. 367 p. Disponibil: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-I.pdf

⁵⁵ *International Military Tribunal for the Far East Judgment of 4 November 1948* [online]. Tokyo, 1948. 588 p. Disponibil: <https://www.legal-tools.org/doc/8bef6f/pdf/>

⁵⁶ КОЛОСОВ, Ю. М. Ответственность в международном праве. 2-е изд. Москва: Статут, 2014. 224 p. ISBN 978-5-8354-1070-5. p. 36

⁵⁷ HOOGE, Andre de. *Obligations erga omnes and international crimes: a theoretical inquiry into the implementation and enforcement of the international responsibility of states*. Hague; Boston: Kluwer International Law, 1996, 465 p. ISBN 9041102329.

3. Учебник международного права публичного и гражданского. Под ред. П. КАЗАНСКОГО. Одесса: Экон. тип., 1902. 532 p.
4. PAUST, Jordan J., BASSIOUNI, M.Ch., SCHARF, M. et al. *International Criminal law: cases and materials*. Durham: Carolina Academic Press, 2013. 960 p. ISBN 9781594609053.
5. BOTNARU, Stela, et al. *Drept penal. Partea generală*. Vol. 1. Ed. a 2-a. Ch.: Cartier, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0.
6. Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale [online]: din 17.07.1998. În: *Monitorul Oficial al României*, 28.03.2002, nr. 211. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/34774>
7. Международное право: Учеб. для вузов, обуч. по спец. «Правоведение». Под ред. Н. Т. БЛАТОВОЙ. Москва: Юридическая литература, 1987. 543 p.
8. Международное право: учеб. для вузов. Отв. ред. Ю. М. КОЛОСОВ, Э. С. КРИВЧИКОВА. Москва: Международные отношения, 2000. 720 p. ISBN 5-7133-1004-3.
9. ИНОГАМОВА-ХЕГАЙ, Л. В. Международное уголовное право. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 493 p. ISBN 5942012520.
10. КОСТЕНКО, Н. И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. Москва: Юрлитинформ, 2004. 445 p. ISBN 5-93295-110-9.
11. БАЗОВ, В. Кримінальна відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права: Навч. посіб. Київ: Істина, 2003. 136 с. ISBN 966-7613-35-6.
12. Уголовное право Украины: Общая часть. Учеб. пособ. Под ред. Л.В. БАГРИЙ-ШАХМАТОВА. Одесса: ОНМУ, 2004. 676 p.
13. ЗЕЛИНСКАЯ, Н. А. Международные преступления и международная преступность: Одесса: Юридическая литература, 2006. 568 p. ISBN 966-419-031-4.
14. ЯЦЕНКО, С. С. Міжнародні злочини. В: Юридична енциклопедія. Т. 3. Київ: Українська енциклопедія, 2001, pp. 694-696. ISBN 966-7492-03-6.
15. ТРАЙНИН, А. Н. Защита мира и борьба с преступлениями против человечества. Москва: Изд-во Акад. наук СССР, 1956. 299 p.
16. ЛЕВИН, Д. Б. Ответственность государств в современном международном праве. Москва: Международные отношения, 1966. 152 p.
17. ЛАЗАРЕВ, М. И. Империалистические военные базы на чужих территориях и международное право. Москва: Изд-во ИМО, 1963. 255 p.
18. ГЕОРГЦА, А. З. Міжнародне публічне право: особлива частина. Чернівці: ЧДУ, 1996. 164 p. ISBN 966-568-055-2.
19. UNITED NATIONS. Draft articles on State responsibility [online]. In: *Report of the International Law Commission on the work of its Thirty-first session, 14 May – 3 Aug. 1979*: Official Records of the General Assembly, Thirty-fourth session, Suppl.

- No. 10: Document A/34/10. New York: United Nations, 1979, pp. 91-105. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_34_10.pdf
20. ЛУКАШУК, И. И. Право международной ответственности. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 404 p. ISBN 5-466-00013-2.
21. UNITED NATIONS. *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries 2001* [online]. New York: United Nations, 2001. 143 p. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
22. КОСТЕНКО, Н. И. Международная уголовная юстиция. Проблемы развития. Москва: РКонсульт, 2002. 448 p. ISBN 5-94976-006-9.
23. *Rome Statute of the International Criminal Court* [online]. Hague: International Criminal Court, 2011. 58 p. ISBN 92-9227-232-2. Disponibil: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>
24. IZYDORCZYK, Jacek, WILIŃSKI Paweł. International Criminal Court=Międzynarodowy Trybunał Karny: powstanie, organizacja, jurysdykcja, akty prawne. Kraków: Kantor Wydawn. Zakamycze, 2004. 631 p. ISBN 978-83-7333-389-5.
25. Международное уголовное право: Учеб. пособие для студентов вузов, обуч. по спец. „Юриспруденция”. Под ред. В. Н. КУДРЯВЦЕВА. Москва: Наука, 1999. 264 p.
26. ПАНОВ, В. П. Международное уголовное право: учеб. пособие. Москва: Инфра-М, 1997. 309 p. ISBN 5-86225-350-5.
27. СМИРНОВ, Л. Н., ЗАЙЦЕВ, Е. Б. Суд в Токио. Москва: Воениздат, 1978. 544 p.
28. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сб. материалов. Т. 2. Преступления против мира. Под общ. ред. Р. А. РУДЕНКО. Москва: Госюриздат, 1958. 863 p.
29. АДЕЛЬХАНИЯН, Р.А. Преступность деяния по международному уголовному праву. Москва: МЗ Пресс, 2002. 37 p. ISBN 5-8339-0045-X.
30. БЕЛЫЙ, И. Ю. Международное преследование за военные преступления. Москва: Юркнига, 2004. 256 p. ISBN 5-9589-0061-7.
31. *Codul Penal al Republicii Moldova: Cu modificările de până la 8 august 2003* : Comentariu. Sub red. Alexei BARBĂNEAGRĂ. Chișinău : Centrul de Drept al Avocaților, 2003. 836 p. ISBN 9975-61-291-1.
32. Futamura, Madoka. *War Crimes Tribunals and Transitional Justice: The Tokyo Trial and the Nuremberg Legacy*. London: Routledge, 2007. 240 p. ISBN 9780429241727.
33. CROW, Carl, ed. *Japan's Dream of World Empire. The Tanaka Memorial*. Abingdon: Routledge, 2010. 80 p. ISBN 9780415585316.
34. ЛУКАШУК, И. И., НАУМОВ, А. В. Международное уголовное право: Учеб. для юрид. фак. и вузов. Москва: Спарк, 1999. 287 p. ISBN 5-88914-129-5.

35. *Trial of the major war criminals before the International Military Tribunal, Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946* [online]. Nuremberg: International Military Tribunal, 1947. 367 p. Disponibil: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-I.pdf
36. *International Military Tribunal for the Far East Judgment of 4 November 1948* [online]. Tokyo, 1948. 588 p. Disponibil: <https://www.legal-tools.org/doc/8bef6f/pdf/>
37. КОЛОСОВ, Ю. М. Ответственность в международном праве. 2-е изд. Москва: Статут, 2014. 224 p. ISBN 978-5-8354-1070-5. p. 36
38. HOOGH, Andre de. *Obligations erga omnes and international crimes: a theoretical inquiry into the implementation and enforcement of the international responsibility of states*. Hague; Boston: Kluwer International Law, 1996, 465 p. ISBN 9041102329.
39. Protocol adițional nr. 1 din 10 iunie 1977 la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internațional [online]. În: *Monitorul Oficial al României*, 14.05.1990, nr. 68. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/50334>
40. UNITED NATIONS. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind [online]. In: *Yearbook of the International Law Commission 1996*. New York; Geneva: United Nations, 1998, vol. 2, pt. 2, pp. 15-56. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1996_v2_p2.pdf
41. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi din Statutul Curții Penale Internaționale: nr. 22 din 02.10.2007 [online]. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.10.2007, nr. 161-164 art. 19. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro_2007_h_22.pdf
42. ONU. *Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid* [online]: Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 260A (III) din 9 dec. 1948. Intrată în vigoare la 12 ian. 1951, conform dispozițiilor art. XIII. Disponibil: <http://www.cab1864.eu/upload/CONVENTIA%20PENTRU%20PREVENIREA%20SI%20REPRIMAREA%20CRIMEI%20DE%20GENOCID.pdf>
43. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.94 [online]. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.03.2016, nr. 78 art. 140. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

INFRAȚIUNEA DE VANDALISM: FACTORI ȘI REPERCUSIUNI

THE CRIME OF VANDALISM: FACTORS AND IMPACTS

Sofia PILAT, conferențiar universitar, doctor în drept,
Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al
Republicii Moldova,

Summary

The issue of respecting and protecting cultural values and moral norms at the present stage has become more and more pressing for all civilized states, among them the Republic of Moldova. There is not and never has been a human community that has not promoted certain cultural and moral values. Moral and cultural education is a particularly important dimension of the human personality in a democratic society, as economic and spiritual progress depends on the degree of commitment of each in the common effort to increase the quality of life

However, we must rightly admit that, although cultural values and moral norms are promoted at a fairly high level in contemporary society, in recent decades there has been an alarming increase in the rate of their violation, seen as a form of manifestation of destructive human behavior.

Therefore, the destructive social manifestations were categorized by the representatives of the state or by certain social, professional or ethnic categories that saw their damaged interests or the destroyed goods as acts of vandalism.

Keywords: *vandalism, vandalism, destruction, damage, causes, conditions, factors, circumstances, destructive behavior, self-affirmation.*

Cuvinte-cheie: *vandalism, vandalizarea, distrugerea, deteriorarea, cauzele, condițiile, factori, circumstanțe, comportament distructiv, autoafirmare.*

Introducere

În pofida faptului că vandalismul are adânci rădăcini istorice, odată cu dezvoltarea civilizației însoțită de evoluția procesului de urbanizare, această faptă penală a devenit tot mai răspândită. Acest lucru se datorează creșterii ponderii infrastructurii transporturilor (apariția noilor unități de transport public, feroviar etc.), infrastructurii culturale și a cultelor care cuprinde un număr impunător de bunuri ce comportă o valoare istorică, culturală sau religioasă; distanțării relațiilor dintre membrii grupului social; formalizării raporturilor sociale și ca rezultat pierderea controlului social informal asupra membrilor colectivității etc.

Toți acești factori favorizează nemijlocit comiterea actelor de vandalism, care afectează valorile istorice, culturale și religioase ocrotite de stat.

Metode aplicate și materiale utilizate

În vederea realizării scopului propus, în prezentul articol științific s-au utilizat următoarele metode: metoda sistemică, metoda comparativă și nu în ultimul rând metoda logică (bazată pe analiza deductivă și cea inductivă).

În procesul elaborării articolului științific, au fost consultate lucrările științifice ale autorilor S. Cohen, C. Cordess, D. Kanter, Iu. Larii, Gh. Gladchi, M. Turcan, V. Chirița, V. Sîli, O. Pop, A.И. Алексеев, Ю. Борисов, В.Е. Эминова, Г. Меликьянц, В.Ф. Пирожков, Н.А. Черемнова, В.С. Четвериков etc.

Rezultate obținute și discuții

Un rol deosebit de important în combaterea actelor de vandalism îl are identificarea cauzelor și condițiilor care contribuie la comiterea acestei infracțiuni.

Abordarea cauzelor de săvârșire a infracțiunii presupune relevarea în măsura posibilităților a întregului ansamblu de circumstanțe externe și interne care au un anumit impact asupra fenomenului antisocial¹.

Dicționarul limbii române moderne prin „cauză” subînțelege: 1) fenomen care precedă și, în condiții determinate, provoacă apariția altui fenomen, căruia îi servește ca punct de plecare; pricină, motiv; 2) problemă socială care interesează o colectivitate largă de oameni și pentru a cărei apărare și punere în valoare se duce o luptă susținută².

Așadar, cauzele criminalității sunt niște fenomene și procese sociale care generează și mențin existența criminalității sau provoacă creșterea ori descreșterea ei³.

De asemenea, pe lângă cauzele de comitere a infracțiunilor, există și un șir larg de condiții (circumstanțe, împrejurări), care la rândul său favorizează săvârșirea faptelor infracționale, inclusiv și a infracțiunii de vandalism.

Către acestea se referă și factorii atât naturali, cât și cei sociali sau tehnici. De sine stătător, aceste condiții nu generează infracțiuni, dar conduc la înfăptuirea lor. Aprecierea unor fenomene în calitate de cauze, iar a altora – în calitate de condiții, are un caracter relativ, fiindcă, în diferite situații, unul și același fen-

¹ Gladchi Gh. Criminologie generală. Chișinău: Museum, 2001. p. 165.

² Dicționarul limbii române moderne. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958. p. 122.

³ Larii Iu. Criminologie. Vol. I. Chișinău: Tipogr. „Elena V.I.”, 2004. p. 26.

men poate apărea fie în calitate de cauză, fie de condiție. Cauzele criminalității și condițiile care o favorizează sunt unificate deseori într-un singur termen – factori determinatori ai criminalității⁴.

În această ordine de idei, pentru a înțelege mai bine și a reda mai larg toate circumstanțele care servesc drept temei pentru săvârșirea actelor de vandalism, este necesar de a analiza factorii ce contribuie la comiterea unei astfel de infracțiuni.

Prin urmare, factorii care determină săvârșirea actelor de vandalism pot fi multipli, printre care se numără:

- *Factorii economici* – dezechilibrul dintre necesitățile economice și posibilitățile societății, grupurilor sociale și indivizilor; criza economică profundă; polarizarea populației după nivelul veniturilor (săraci și bogați); șomajul; inflația; erorile în strategia și practica înfăptuirii reformelor economice; scăderea producției bunurilor; neachitățile salariilor; limitarea resurselor economice; creșterea nivelului economiei tenebre⁵; crearea și susținerea conștientă a climatului financiar patologic la nivel internațional, constând în existența posibilității practicării speculațiilor financiare și intervențiilor în privința unor state aparte etc.⁶

- *Factorii politici* – lipsa unei armonii politice în societate; contradicții între verigile puterii de stat; manifestarea separatismului, extremismului; conflicte interne; conflictele armate; instabilitatea politicii penale; lipsa unui control eficient din partea societății asupra sistemului de măsuri de combatere a criminalității; lupta pentru putere a partidelor politice sau a organizațiilor obștești care urmăresc scopuri politice, sau a grupurilor separate, ai căror lideri urmăresc scopuri egoiste; nivelul înalt de birocratism și corupție în organele puterii de stat etc.⁷

- *Factorii culturali* – teama de exterminare culturală, atributele căreia sunt: religia, limba vorbită, apartenența etnică, educația etc.⁸

- *Factorii juridici* – inacțiunea unui șir de legi și a altor acte normative; instabilitatea și imperfecțiunea legislației îndreptate în special asupra prevenirii și combaterii criminalității; pasivitate în înaintarea propunerilor legislative; nivelul scăzut de cultură juridică a societății etc.⁹

⁴ Larii Iu. Criminologie. Vol. I. Chișinău: Tipogr. „Elena V.I.”, 2004. p. 27.

⁵ Четвериков В.С. Криминология. Учеб. пособие. Москва: Инфра-М., 1996. p. 50.

⁶ Gladchi Gh., Sili V. Terorismul: studiu criminologic și juridico-penal. Chișinău, 2004. p. 95.

⁷ Алексеев А.И. Криминология. Курс лекций. Москва: Щит-М., 1998. p. 68.

⁸ Chirița V. Luarea de ostatici. Analiza juridico-penală și criminologică. Chișinău: Tipogr. Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI, 2011. p. 169.

⁹ Chirița V. Luarea de ostatici. Analiza juridico-penală și criminologică. Chișinău: Tipogr. Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI, 2011. p. 169

- *Factorii organizatorici* – supraîncărcarea sistemului justiției penale; nivelul scăzut de descoperire a infracțiunilor; deficitul interpretării oficiale a legislației penale; lipsa unui sistem centralizat de expertiză criminologică a legislației; contradicțiile de competență și corelație a organelor responsabile de prevenirea și combaterea criminalității etc.¹⁰

- *Factorii psihologici* – pierderea de către o parte a populației a unor idealuri elementare omenești în domeniul conviețuirii sociale; scăderea nivelului de încredere a societății față de organele de drept; solidaritatea joasă a populației în prevenirea și combaterea criminalității; alcoolismul, narcomania, toxicomania; nihilismul juridic etc.¹¹

- *Factorii medicali* – bolile psihice; accesibilitatea dobândirii preparatelor medicale (narcotice, psihotrope) care influențează asupra psihicului persoanei; alcoolismul, narcomania.¹²

- *Factorii tehnici* – insuficiența și imperfecțiunea mijloacelor și tehnologiilor de destinație generală și specială; eficacitatea joasă a mijloacelor tehnice folosite în procesul urmăririi penale; aprovizionarea insuficientă a organelor de drept cu mijloace de transport, de autoapărare, alte mijloace tehnice speciale; armament; competitivitate tehnică a infractorilor în raport cu organele de drept; nivelul scăzut de automatizare a evidențelor criminale etc.¹³

- *Factorii sociali* – contradicțiile dintre interesele diferitor grupuri sociale, relațiile naționale, problema egalității în drepturi, nemulțumirea persoanei de statutul său social, discriminarea, nivelul de instruire școlară, profesia, starea civilă etc.¹⁴

- *Factorii demografici* – sporul natural, explozii în rata natalității, structura după vârstă și sex și migrațiile populației etc.¹⁵

Factorii sus-menționați având cauze generale sau individuale, obiective sau subiective, particulare sau sociale, în general, îi putem clasifica în:

1. Factori interni.
2. Factori externi.

¹⁰ Криминология. Учебное пособие. Под общей редакцией Эминова В.Е. Москва: Норма, 1997. p. 17.

¹¹ Четвериков В.С. Криминология. Учеб. пособие. Москва: Инфра-М., 1996. p. 56.

¹² Chirița V. Luarea de ostatici. Analiza juridico-penală și criminologică. Chișinău: Tipogr. Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI, 2011. p. 170.

¹³ Криминология. Учебное пособие. Под общей редакцией Эминова В.Е. Москва: Норма, 1997. p. 20.

¹⁴ Gladchi Gh. Criminologie generală. Chișinău: Museum, 2001. p. 179-180.

¹⁵ Gladchi Gh. Criminologie generală. Chișinău: Museum, 2001. p. 182.

Factorii interni fac parte din categoria cea mai dificilă și ei sunt cel mai greu de înlăturat, deoarece acești factori au un caracter biologic, fiziologic, psihic și psihologic. Unul dintre cei mai importanți factori interni este vârsta de pubertate pe care o putem considera ca o boală multidimensională, însă limitată în termene, fiind inevitabilă și temporară. Această perioadă este limitată și conform cercetărilor fiziologice, biochimice, endocrinologice coincide cu vârsta de 12-18 ani și cuprinde toată perioada corespunzătoare minoratului¹⁶.

Vârsta de 14-18 ani este considerată cea mai critică, deoarece în acest moment are loc formarea deplină a conștiinței de sine, și anume, omogenizarea obișnuințelor comportamentale și fundamentarea valorilor morale ce devin principiile de bază ale vieții.

Autorul N.A. Ceremnova în general afirmă că, în contextul ultimelor decenii de dezvoltare a societății, comportamentul bizar și aberant al tinerilor devine un lucru obișnuit, care este legitimat de cultura dominantă și corespunde mentalității unei societăți aflate la o etapă de degradare morală și spirituală. În acest context, autorul citat menționează că marea majoritate a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 14-18 ani (circa 66,6%), din cauza mediului ambiant în care cresc și se educă, nu sunt în stare să conștientizeze și să perceapă pericolul social sporit al actelor de vandalism pe care le săvârșesc asupra bunurilor din domeniul public, precum și asupra celor ce prezintă valoare istorică, culturală sau religioasă pentru societate. Aceștia, în viziune autorului, sunt convinși că comportamentul lor nu deviază de la normele morale și etice general recunoscute și respectate în cadrul societății¹⁷.

Așadar, din punctul de vedere al autorului sus-menționat, rezultă că comiterea actelor de vandalism prezintă un lucru obișnuit și normal pentru minori cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani.

Numeroasele studii în domeniul psihologiei și pedagogiei au demonstrat la nivel științific că tocmai adolescența constituie una dintre cele mai dificile perioade de dezvoltare a personalității umane. Anume la etapa respectivă a vieții are loc formarea caracterului individului, care deseori se caracterizează prin incoerență, vulnerabilitate, sensibilitate, afectivitate, flexibilitate, emotivitate, lipsă de stăpânire de sine și încredere exagerată în propriile puteri.

¹⁶ Pop O. Răspunderea penală și pedeapsa aplicată minorilor. Chișinău, 2005. p. 46.

¹⁷ Черемнова Н.А. Уголовная ответственность за вандализм. Диссертация канд. юрид. наук. Омск, 2004. p. 32.

Lipsa de cunoștințe în domeniul dreptului, lipsa de experiență, crearea unei imagini distorsionate privind normele morale, schimbarea frecventă și bruscă a dispoziției în situațiile de conflict se pot manifesta în conduita adolescentului prin brutalitate, insolență, încăpățănare, infamie și sunt doar câțiva dintre factorii ce îl pot determina pe acesta să purceadă la comiterea unor fapte interzise de lege, printre care se numără și vandalismul.

În aceste împrejurări este important să fie luat în considerare și faptul că deseori anume infractorii minori pot deveni membrii unor grupuri criminale organizate sau organizații criminale, astfel sporind gradul de infraționalitate în societate.

De asemenea, este important să menționăm că din punct de vedere psihologic, la vârsta de 14 ani, nivelul de dezvoltare mintală a minorului îi permite să înțeleagă sensul și însemnătatea conținutului interdicției juridico-penale cuprinse în art. 288 CP și caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale. Datele comparative ale cercetărilor psihologice ale minorilor în vârsta de la 14 la 18 ani, care, pe de o parte, au săvârșit infrațiunea de vandalism, iar pe de altă, parte infrațiuni din categoria celor grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, ne demonstrează faptul că unui minor îi este mai simplu și accesibil să conștientizeze sensul și semnificația acțiunilor sale ilicite care au condus la comiterea vandalismului, decât a acțiunilor sau inacțiunilor care au stat la baza comiterii altor infrațiuni¹⁸.

În ceea ce privește **factorii externi** care influențează comiterea actelor de vandalism, menționăm precum că concomitent cu dezvoltarea societății și a statului nostru, se dezvoltă și se modernizează și factorii externi, al căror șir poate fi completat cu alții mai emancipați, mai actuali:

- lipsa de responsabilități;
- deprinderea parazitară;
- plecarea părinților peste hotare;
- abandonul moral al părinților;
- excesiva blândețe a părinților;
- violența în familie;
- haosul politic în țară;
- sărăcia și inegalitatea socială;
- accesul liber la Internet;
- promovarea violenței în diverse surse de informare în masă (mass-media, Internet, televiziunea, radioul etc.);
- mediul de contact (mediul școlar, strada etc.).

¹⁸ Пирожков В.Ф. Криминальная психология. Москва: „Ось-89”, 2007. p. 59.

Unul dintre renumiții istorici americani preocupați de identificarea și cercetarea ansamblului de cauze și condiții care contribuie la comiterea vandalismului este Stephen Frand Cohen. Conform studiului realizat de către Cohen, vandalismul se împarte în șase tipuri, clasificarea ce reiese din prezența motivelor distructive la comiterea actelor de vandalism, și anume:

- *Vandalismul ca o modalitate de a dobândi ceva* – Motivul de bază al distrugerii fiind obținerea unui profit material. Tipul respectiv al vandalismului, în esență constituie o varietate a furtului. Un exemplu elocvent în acest sens este vandalizarea obiectelor ce conțin metale prețioase în scopul dobândirii unui profit material prin comercializarea ulterioară a acestora.

- *Vandalismul tactic* – Distrugerea sau deteriorarea este privită ca un mijloc de atingere a altor obiective, de exemplu stopare a scăderii prețurilor la anumite categorii de mărfuri prin nimicirea lor.

- *Vandalismul ideologic* – Acest tip de vandalism are tangențe cu vandalismul tactic. Vandalismul ideologic apare atunci când făptuitorul urmărește scopuri politice sau sociale. Obiectul distrugerii având o semnificație simbolică pronunțată. El poate denota puterea în stat, diferite grupuri etnice, culturale, religioase etc.

- *Vandalismul privit ca o modalitate de răzbunare* – Distrugerea sau deteriorarea bunurilor are loc ca răspuns la resentiment sau insultă. Specificul acestui tip de vandalism constă în distrugerea anonimă și eșalonată în timp. Resentimentul poate fi unul imaginar, dar obiectul distrugerii doar indirect sau simbolic asociat cu sursa primară de ostilitate. Forma respectivă de răzbunare este atractivă din punct de vedere emoțional, ea oferă posibilitatea făptuitorului de a se răzbuna evitând confruntarea personală.

- *Vandalismul privit ca un joc* – Reprezintă o varietate a vandalismului specifică copiilor și adolescenților. Distrugerea sau deteriorarea este privită ca o modalitate de autoafirmare a făptuitorului în grupul de semeni, prin demonstrarea forței, curajului etc. într-o manieră competitivă.

- *Vandalismul vicios* – Reprezintă prin sine actele de vandalism comise sub influența sentimentului de ură, antipatie, invidie, ostilitate față de membrii grupului social și drept urmare survenirea sentimentului de plăcere în urma comiterii acestora¹⁹.

¹⁹ Cohen S. Destruction of property: Motives and meanings. London: The Architectural Press, 1973. p. 45.

Pe lângă tipurile de vandalism enumerate anterior, o clasificare a cauzelor ce contribuie la comiterea acestor acte ilicite este realizată de către psihologul social britanic Victor David Kanter²⁰. Acesta enumeră următoarele cauze de comitere a vandalismului și anume:

- *Furia* – acțiunile distructive ale făptuitorului sunt explicate prin sentimentele de frustrare, îngrijorare pe care o simte acesta față de neputința sa de obține ceva, iar comiterea actelor de vandalism poate fi privită de către făptuitor ca o modalitate de luptă cu stresul.

- *Plictiseala* – Deseori comiterea actelor de vandalism printre rândurile adolescenților îndeosebi, este condiționată de dorința de a se distra. Însuși plictiseala propriu-zisă nu constituie un motiv, dar după cum menționează unii autori starea de plictiseală constituie acel fundal psihologic pe baza căruia și se produc acțiuni ilicite săvârșite de către tineri. Motivul acestora constituind căutarea de noi impresii, senzații tari, emoții, retrairi din comiterea unor acțiuni interzise. Un rol deosebit de important în formarea unui astfel de comportament îl joacă subcultura și crearea de stereotipuri greșite printre rândurile adolescenților²¹.

- *Studiul* – La fel este o cauză care poate influența asupra comportamentului ilicit, în acest caz scopul distrugerii este cunoașterea. Prin urmare, cauza distrugerilor comise în special de către minori este curiozitatea sau dorința de a înțelege cum funcționează sistemul. Distrugerea sau deteriorarea este privită ca un procedeu de testare a limitelor la ceea ce este acceptabil și un mod de verificare a temeiniciei normelor sociale existente și a autorității adulților.

- *Experiența estetică* – Admirând procesul de distrugere care este însoțit de zgomote specifice, vandalul primește satisfacția estetică.

- *Cercetarea existențială* – Analizând acest motiv, Kanter menționează că comiterea actelor de vandalism constituie un mijloc de autoafirmare, evidențiere printre mulțime, explorare a posibilității de influență asupra membrilor grupului social etc. Unul dintre cele mai vechi exemple în acest sens ar fi actul de vandalism comis de Herostrat, un piroman grec din sec. al IV-lea î.Hr., care a încercat să devină celebru prin distrugerea Templului zeiței Artemis din Efes, una dintre cele Șapte Minuni ale Lumii Antice. După cum menționează criticii în domeniul artei, comiterea actelor de vandalism asupra obiectelor de artă, este

²⁰ Kanter D. Vandalism: Overview and prospect. Vandalism: Behavior and motivation. Amsterdam: Hoth-Holland, 1983. p. 98-104.

²¹ Борисов Ю. Механизм „гедонистического риска” и его роль в отклоняющемся поведении молодежи. În: Мир психологии и психология в мире, 1995. № 3. p. 42-47.

nu alt ceva decât satisfacerea „moftului” de a focusa atenția publicului asupra sa²². De regulă distrugătorii de acest gen, nu întreprind nici un o acțiune de sustragere de la ispășirea pedepsei pentru cele comise, ci din contra încearcă să demonstreze publicului actul de vandalism. În modul respectiv a procedat pictorul rus Alexander Brener, care aflându-se în Muzeul de Artă Contemporană din orașul Amsterdam, a pulverizat cu vopsea de culoarea verde semnul dolarului pe renumitul tablou a lui Kazimir Malevich „*Suprematism. 1921-1927*”. Fiind ulterior reținut, Brener și-a explicat fapta comisă menționând: „Sunt un terorist „cultural” și prin actul comis am dorit să atrag atenția societății asupra poziției pictorilor în lume și a mea personală”²³.

La fel, în contextul progresului tehnic, unul dintre factorii actuali care determină săvârșirea infracțiunii de vandalism constituie video producția, așa numita video industrie, specializată în producerea atât a filmelor, cât și a diverselor jocuri moderne pentru gadget-uri, scopul cărora în mare majoritate constă în distrugerea diferitor obiecte. Astfel, jocul poate conține simple simulatoare de lovire sau coliziune, precum și sarcini intelectuale care constau spre exemplu în subminarea unei instalații de inginerie complexă.

Însuși jocul prin sine nu constituie o abatere, dar el creează baza pentru dezvoltarea comportamentului deviant, formând jucătorilor anumite aptitudini, și cel mai important, o convingere lăuntrică în admisibilitatea și capacitatea transpunerii acțiunilor realizate în joc față de obiectele din lumea reală. Astfel, prin intermediul unui joc virtual apare obiceiul de a învinge plictiseala prin distrugere.

Alt factor care favorizează comportamentul distructiv, îl constituie răspândirea unei tendințe actuale printre rândurile tinerilor de a organiza în grup *flashmob-uri* a căror esență constă în comiterea simultană a actelor de vandalism din diferite locații.

La fel, pasiunea tinerilor pentru crearea de *selfie-uri*, persistența unei competiții în originalitatea acestora, îi determină deseori pe aceștia să vandalizeze obiectele de fundal ale „autoportretului mobil”. Însuși crearea propriu-zisă de *selfie-uri* deja prezintă o reflectare a dorinței de autoafirmare și autopromovare într-o comunitate socială, liberă exprimare a emoțiilor și experiențelor, care, la rândul său, este foarte apropiată din punct de vedere al motivației cu motivele de comitere a vandalismului.

²² Cordess C., Turcan M. Art vandalism. In: British Journal of Criminology, 1993. Vol. 33. No. 1. p. 54-56.

²³ Меликьянц Г. Теракт против картины с применением химического оружия. În: Известия, 1997. № 2. p. 21-25.

Concluzii. Așadar, drept urmare a studiului realizat în materia cauzelor și condițiilor care contribuie la comiterea infracțiunii de vandalism, conchidem că în conștiința publică vandalismul deseori apare ca un comportament deviant și lipsit de rațiune, distructiv și fără un anumit scop, iar identificarea cauzelor și condițiilor de comiterea a actelor de vandalism în ultima perioadă de timp, când multitudinea și diversitatea acestora evoluează pe măsura dezvoltării continue a societății, a devenit unul dintre principalele obiective pentru numeroasele cercetări sociologice.

Referințe bibliografice:

1. Cohen S. Destruction of property: Motives and meanings. London: The Architectural Press, 1973. 678 p.
2. Cordess C., Turcan M. Art vandalism. In: British Journal of Criminology, 1993. Vol. 33. No. 1. p. 54-56.
3. Chirița V. Luarea de ostatici. Analiza juridico-penală și criminologică. Chișinău: Tipogr. Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI, 2011. 242 p.
4. Dicționarul limbii române moderne. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958. 961 p.
5. Gladchi Gh. Criminologie generală. Chișinău: Museum, 2001. 312 p.
6. Gladchi Gh., Sili V. Terorismul: studiu criminologic și juridico-penal. Chișinău, 2004. 284 p.
7. Kanter D. Vandalism: Overview and prospect. Vandalism: Behavior and motivation. Amsterdam: Hoth-Holland, 1983. 346 p.
8. Larii Iu. Criminologie. Vol. I. Chișinău: Tipogr. „Elena V.I.”, 2004. 152 p.
9. Pop O. Răspunderea penală și pedeapsa aplicată minorilor. Chișinău, 2005. 138 p.
10. Алексеев А.И. Криминология. Курс лекций. Москва: Щит-М., 1998. 340 с.
11. Борисов Ю. Механизм „гедонистического риска” и его роль в отклоняющемся поведении молодежи. În: Мир психологии и психология в мире, 1995. № 3. p. 42-47.
12. Криминология. Учебное пособие. Под общей редакцией Эминова В.Е. Москва: Норма, 1997. 160 с.
13. Меликьянц Г. Теракт против картины с применением химического оружия. În: Известия, 1997. № 2. p. 21-25.
14. Пирожков В.Ф. Криминальная психология. Москва: „Ось-89”, 2007. 704 с.
15. Черемнова Н.А. Уголовная ответственность за вандализм. Диссертация канд. юрид. наук. Омск, 2004. 198 с.
16. Четвериков В.С. Криминология. Учеб. пособие. Москва: Инфра-М., 1996. 126 с.

CAPITOLUL V. DREPT PRIVAT

REFLECȚII ASUPRA DREPTURILOR TITULARULUI DE BREVET PENTRU SOI DE PLANTE REFLECTIONS ON THE RIGHTS OF THE PATENT HOLDER FOR PLANT VARIETIES

Leonid CHIRTOACA, *conferențiar universitar,
doctor în drept, cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Anatolie SPIVACENCO, *doctor în economie,
conferențiar cercetător, Institutul de Fitotehnie*

Summary:

The rights of the patent holder for plant varieties are part of the category of exclusive rights, consisting of intangible assets, based on the ideas born and thought by inventive people - breeders, who create, discover and develop new plant varieties. The patent confers on the breeder the right to prohibit (prevent) third parties from producing, using or marketing without his authorization the patented variety as well as the harvested material of the protected variety, with some exceptions expressly stipulated by law.

In the Republic of Moldova, the rights of the protection holder derive from the provisions of art. 15 of Law no. 39 of 29.02.2008 on the protection of plant varieties, which establishes imperative civil law norms, in the sense that shall refrain from the unauthorized use of a patented plant variety. Patent rights for plant varieties become enforceable against third parties at the time of registration and publication, but this cannot be tantamount to proper notification by third parties to refrain from using the protected plant variety. Thus, the patent holder has the responsibility to properly inform the third party, to supervise, to control through all legal measures and in case of violations, to prohibit the reproduction, multiplication and capitalization of the protected variety and to oblige the guilty third party to repair the damage suffered.

Keywords: *intellectual property right, plant variety patent, breeder, patent holder, authorization.*

Cuvinte cheie : *drept de proprietate intelectuală, brevet pentru soi de plante, ameliorator, titular de brevet, autorizare.*

Disputele privind efortul uman în realizarea unei creații intelectuale precum și recunoașterea protecției acesteia durează de secole, iar interesele financiare legate de promovarea unor creații intelectuale (opere, invenții, mărci, desene, modele industriale, soiuri de plante, rase de animale, etc), a determinat crearea unui regim de protecție legislativă foarte restrictiv.

În literatura juridică de specialitate¹, noțiunea de creație intelectuală este definită ca “produsul, sau rezultatul unei activități intelectuale a omului care poate sau nu poate fi exploatat exclusiv”. Majoritatea statelor lumii încurajează și protejează acest concept, ajungându-se la o ultralegiferare a acestui domeniu, iar Republica Moldova nu este o excepție.

Spre deosebire de recunoașterea legală a drepturilor de proprietate asupra bunurilor corporale (imobiliare și mobiliare), reglementarea dreptului de proprietate intelectuală prin norme juridice specifice și calificarea acestora în drepturi de proprietate, are loc mult mai târziu, în rezultatul Revoluției franceze (1789 – 1799) și în urma eliminării sistemului privilegiilor.

Referitor la protecția creațiilor intelectuale și numărul excesiv de reguli juridice în acest domeniu, savantul francez Pierre -Yves Gautier² susține că nu este posibil de a se institui principiul gratuității într-o societate capitalistă bazată pe principiul - munca trebuie recompensată, totodată și alți autori³ susțin pe bună dreptate că motorul progresului tehnologic este munca inovatorilor, care reprezintă un rol important în dezvoltarea economică, de aceea aceasta trebuie protejată.

Potrivit teoriilor recente, precum cea a lui R. Franceschelli,⁴ drepturile de proprietate intelectuală alcătuiesc o categorie specială, denumite și drepturi de monopol, deoarece sunt caracterizate prin două trăsături :

- dreptul de a realiza și exploata opera;
- dreptul de a împiedica pe terți de a o reproduce, multiplica și valorifica (*jus prohibendi sau jus excludenti alios*).

Acheseăm la opiniile potrivit cărora obiectul dreptului de proprietate intelectuală, reprezintă drepturile exclusive, formate din bunuri nemateriale, la baza cărora sunt ideile născute și gândite de persoane inventive transformate în bunuri materi-

¹ Nadia Walravens, L'œuvre d'art en droit d'auteur, Editura Economica, Paris 2005, p.522, ISBN-978-2717850215, Lalignant (O.), Problématique de la protection du parfum et droit d'auteur », RRJ 1989/3, p. 613.

² Pierre -Yves Gautier, Pour ou contre la propriété intellectuelle en question, regard croises europeens (16-17 june 2005), Litec, Paris, p.24-27

³ Gabriel Olteanu, Dreptul proprietății intelectuale, Editura C.H.Beck, București 2008, ISBN 0789731153506, 274 p.

⁴ Stanciu Cărpenaru, Drept civil. Drepturile de creație intelectuală, Universitatea din București, 1971, p. 12– 62

ale: aparate, mecanisme, instrumente, substanțe, soiuri de plante, rase de animale, etc. Important pentru aceste bunuri nu este învelișul acestora, dar ideea care le-a creat și care se găsește în mintea inventatorului. Realizarea acestei idei se bazează pe relații specifice⁵, care trebuie protejate în baza unui sistem legitim de protecție. Însă, considerăm că acest sistem este legitim atâta timp cât este benefic pentru societatea care l-a creat, în caz contrar se transformă în abuz de drept.

Crearea unui soi nou de plantă, reprezintă în sine o invenție, în sensul că se crează un produs nou prin utilizarea unor procedee, metode, aplicații și combinații între acestea, iar dreptul amelioratorului, ca și în cazul invențiilor, trebuie protejat prin eliberarea unui brevet. Important de menționat că soluția la care se ajunge nu este protejată în mod automat doar ca rezultat al creației (obținerea soiului), fiind nevoie ca amelioratorul să îndeplinească un șir de formalități complicate.

Prin analogie, precum în cazul invențiilor, brevetul pentru soi de plante poate fi definit ca un contract încheiat între stat și ameliorator, potrivit căruia, amelioratorul se obligă să facă publică descoperirea, iar statul se obligă să-i acorde protecție prin acordarea dreptului exclusiv de a o exploata.

În sens juridic, brevetul pentru soi de plantă este un act juridic unilateral emis în numele statului de o autoritate legală, care atribuie titularului drepturi și obligații expres prevăzute de lege.

Potrivit lit. b) alin. (3) art.5 din Legea nr.39/2008 privind protecția soiurilor de plante, Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (denumită în continuare AGEPI) înregistrează și examinează cererile de brevet, acordă și eliberează, în numele statului, brevete, publică informații oficiale în Buletinul Oficial de Proprietate Intelectuală (denumit în continuare BOPI).

Republica Moldova, precum alte țări europene în tranziție spre economia de piață, s-a aliniat sistemului de protecție a noilor soiuri de plante, bazat pe Convenția internațională pentru protecția noilor soiuri de plante - Convenția UPOV⁶, adoptată la Geneva pe 19 martie 1991, în vigoare pentru țara noastră din 28 octombrie 1998.

În contextul armonizării cadrului juridic privind protecția noilor soiuri de plante, a fost adoptată Legea nr. 39 din 29.02.2008 privind protecția soiurilor

⁵ Chirtoacă Leonid, Pîrvan Pintilie, Aspecte privind obiectele de proprietate intelectuală create în exercitarea atribuțiilor de serviciu, Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2016, nr. 3(11), pp. 412-418. ISSN 1857-1999.

⁶ Parlamentul Republicii Moldova prin Hotărîrea nr.1355-Xii din 22.10.1997 pentru adărea Republicii Moldova la Convenția internațională privind protecția realizărilor în selecție (publicată în MO al RM nr.72-73/614 din 06.11.1997) a aderat la Convenția internațională privind protecția realizărilor în selecție, semnată la 2 decembrie 1961 și revizuită la Geneva la 10 noiembrie 1972, 23 octombrie 1978 și 19 martie 1991.

de plante⁷, în baza căreia s-a creat cadrul juridic necesar aplicării Convenției UPOV, a Regulamentului Consiliului (CE) nr.2100/94 din 27 iulie 1994 de instituire a unui regim de protecție comunitară a soiurilor de plante⁸, altor regulamente și acte internaționale.

Această convenție, pune la dispoziția amelioratorilor un drept de proprietate exclusiv, pe baza unui set de principii uniforme și clar definite, totodată este important de menționat că Convenția UPOV nu garantează o protecție excesivă, întrucât aplică principiul epuizării drepturilor în timp, iar durata protecției soiurilor de plante este până la sfârșitul celui de-al 25-lea an calendaristic sau, în cazul soiurilor viticole și arboricole, până la sfârșitul celui de-al 30-lea an calendaristic de după anul acordării protecției.

Aderarea la sistemul european de protecție a soiurilor de plante, pornește de la premisa obiectivă, potrivit căreia, crearea unui soi nou de plantă este rezultatul obținut prin muncă îndelungată și asiduă care suscită investiții materiale și umane considerabile, în același timp, reproducerea sau contrafacerea soiului de plantă creat se poate realiza foarte ușor, iar persoane neonestе se pot îmbogăți nejustificat cu obținerea unor beneficii disproporționat de mari.

Dat fiind că soiurile de plante ridică probleme specifice privind regimul proprietății industriale aplicabil, fundamentul sistemului de protecție a drepturilor amelioratorului în țara noastră s-a format din principiile statuate în Actul din 1991 al Convenției internaționale pentru protecția noilor soiuri de plante (UPOV) care protejează amelioratorul, încurajează selecția soiurilor, contribuie la dezvoltarea agriculturii și a horticulturii. Acest sistem instituie un regim unic și exclusiv de protecție comunitară a proprietății industriale a soiurilor de plante, implementat de Oficiul Comunitar pentru Soiuri de Plante (OCSP).⁹

Drepturile titularului protecției derivă din prevederile alin. (1), art.15 din Legea nr.39 din 29.02.2008 privind protecția soiurilor de plante, (analogic cu art.13 din Regulamentul Consiliului (CE) nr.2100/94 din 27 iulie 1994), unde sunt enumerate drepturile titularului de brevet potrivit căruia, **titularul de brevet are dreptul exclusiv asupra brevetului și asupra soiului protejat prin brevet, care constă în dreptul de a exploata soiul, dreptul de a dispune de brevet și de soi, dreptul de a interzice terților să efectueze fără autorizația sa următoarele acțiuni referitoare la materialul soiului sau materialul recoltat al soiului protejat:**

⁷ Publicată în Monitorul Oficial Nr. 99-101 art. 364 din 06.06.2008

⁸ Publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr.L 227 din 1 septembrie 1994, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:31994R2100>

⁹ <https://cpvo.europa.eu/en>

- a) **producerea sau reproducerea (în scopul înmulțirii);**
- b) **condiționarea în scopul înmulțirii;**
- c) **oferirea spre vânzare;**
- d) **vânzarea sau alte forme de comercializare;**
- e) **exportul;**
- f) **importul;**
- g) **stocarea în scopul efectuării acțiunilor menționate la lit. a)–f).**

Totodată, legiuitorul în alin.(2) din articolul susindicat a stipulat că prevederile alin.(1) se aplică pentru materialul recoltat al soiului protejat doar în cazul în care acesta a fost obținut *prin utilizarea neautorizată a materialului soiului protejat*, cu excepția cazului în care titularul a putut în mod rezonabil să-și exercite dreptul privind materialul soiului.

Efectuînd o analiză a dreptului titularului de brevet de a **interzice terților să efectueze fără autorizația sa** a acțiunilor expres menționate în lege referitoare la materialul soiului sau materialul recoltat al soiului protejat, trebuie de menționat că aceasta este o normă de drept civil imperativă deoarece impune subiecților de drept civil o anumită conduită, și anume, de a se abține în utilizarea neautorizată a unui soi de plantă protejat prin brevet.

Rezultă că titularul de brevet, pe întreaga perioadă de valabilitate a acestuia, are dreptul să interzică oricărei persoane efectuarea acțiunilor indicate în lege fără autorizarea sa. Această autorizare, îngăduire sau permisiune, trebuie privită ca un fapt juridic a cărui dovadă se poate face prin acte, înscrisuri, martori, prezumții, interogatoriu, expertize, etc., sau prin orice alte mijloace prevăzute de lege.

Legea prezumă că persoana care utilizează un soi de plantă protejat, adică îl produce sau reproduce (în scopul înmulțirii), oferă spre vânzare, vinde, exportă, importă sau îl stochează în aceste scopuri, trebuie să fie autorizată de titularul de brevet, adică să aibă permisiunea acestuia, iar sarcina probei de a demonstra că are autorizarea cuvenită, revine acesteia.

Rezultă că în situația în care titularul de brevet, consideră că o persoană terță (orice persoană fizică sau juridică) îi încalcă dreptul, prin prisma art.art.70 și 72 din Legea nr.39/2008, are dreptul de a intenta o acțiune juridică privind încălcarea drepturilor. Totodată, potrivit alin. (2) art.70 din Legea 39/2008, persoana care a comis încălcarea, adică efectuarea fără autorizația titularului de brevet a oricărei acțiuni prevăzută la art.15 din Legea 39/2008, este obligată să repare prejudiciile suportate de către titularul de brevet, iar quantumul despăgubirii datorate titularului nu poate fi inferior avantajului obținut.

Deși legiuitorul utilizează noțiunea “avantajul obținut de contravenient”, în viziunea și interpretarea noastră, se are în vedere avantajul obținut de terț, adică persoana care a comis încălcarea dreptului și nu este strict necesar ca încălcarea dreptului să fie stabilită anterior în cazul unui proces contravențional, ori potrivit art.2 din Legea nr.39/2008, raporturile ce apar în procesul creării, protecției juridice și utilizării soiurilor de plante sînt reglementate de Constituția Republicii Moldova, de Codul civil, de Codul cu privire la știință și inovare, de Codul vamal, de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, de prezenta lege și de alte acte normative, iar noțiunea de contravenient nu este definită.

Este de menționat că legiuitorul identifică în sens procedural noțiunea de contravenient cu persoana care a săvârșit o faptă prevăzută de Codul contravențional, ceea ce confirmă interpretarea noastră că în sensul Legii nr.39/2008, legiuitorul referitor la avantajul obținut de contravenient a avut în vedere avantajul obținut de persoana terță care prin faptele sale a încălcat drepturile titularului de brevet.

Indubitabil sistemul european de protecție, atribuie un șir de prerogative titularului de brevet, însă de cealaltă parte incumbă acestuia și acțiuni de responsabilizare, ori nimeni altul nu este obligat să monitorizeze și să efectueze controalele necesare pentru a depista persoanele care îi încalcă dreptul protejat de lege.

Supravegherea și controlul respectării drepturilor sale revin titularului de brevet sau mandatarului, care trebuie să fie vigilenți și să reacționeze cu promptitudine prin utilizarea metodelor de apărare a drepturilor civile prevăzute de lege.

În acest context, pornind de la premisa că răspunderea este totdeauna legală și nimeni nu-și poate face singur dreptate, totodată nimeni nu poate fi judecător în propria cauză, chiar dacă în mod evident se constată că s-a săvârșit un delict, titularul de brevet nu este în drept să comită acțiuni de samavolnicie, adică să-și exercite un drept legitim sau presupus în mod arbitrar și prin încălcarea ordinii stabilite.

Titularul de brevet este în drept să apeleze oricînd la organele și instituțiile statului, care, conform competenței trebuie să vină în ajutorul său prin constatarea încălcărilor prevăzute de lege și sancționarea persoanelor vinovate.

În mod special, referitor la dreptul amelioratorului prevăzut de art.13 din Legea 39/2008, de a interzice terților să efectueze fără autorizația sa acțiunile exhaustiv enumerate în lege, în opinia noastră trebuie de ținut cont de următoarele.

Legea 39 din 29.02.2008 privind protecția soiurilor de plante, ca lege organică, conține norme juridice speciale care sînt aplicabile în exclusivitate anumitor categorii de raporturi sociale sau subiecte de drept strict determinate, iar în caz de divergență între o normă generală și o normă specială, care se conțin în acte

normative de același nivel, se aplică norma specială. Cu atât mai mult, și Codul civil¹⁰ în calitate de lege organică, în art.1 alin. (2), prevede că drepturile civile pot fi limitate prin lege organică doar în temeiurile prevăzute de Constituția Republicii Moldova.

Astfel, deși potrivit legii¹¹ drepturile asupra brevetelor se înregistrează în Registrul național de brevete de invenție la cererea uneia dintre părți și devin opozabile față de terți din momentul înregistrării, iar datele despre aceste drepturi se publică în BOPI, în opinia noastră, această publicare nu poate echivala cu o notificare corespunzătoare a terțului de a se abține în utilizarea soiului de plantă protejat prin brevet.

În acest context, titularul de brevet sau reprezentantul său, în virtutea dreptului de a interzice terților să efectueze fără autorizație acțiunile exhaustiv enumerate în lege, trebuie să notifice expres persoanele terțe despre faptul că le interzice fără autorizație să efectueze anumite acțiuni cu soiul brevetat, inclusiv și cu materialul recoltat al soiului protejat, în caz contrar se va aplica principiul de drept „*qui tacet consentire videtur*” (cine tace, consimte).

Prin notificare sau informare expresă înțelegem ca titularul de brevet nu doar să publice informația în presă, pe pagina de internet, sau să o difuzeze prin alte mijloace mass-media, etc., dar să respecte întocmai prevederile legale¹² privind comunicarea actului juridic sau a unei informații în scop juridic.

Fiind vorba despre o viitoare răspundere civilă, care se rezumă la obligația de a suporta consecințele nerespectării unor reguli de conduită expres prevăzute în lege, notificarea va produce efecte din momentul când va ajunge la destinatar, de aceea considerăm că predarea informației destinatarului în mână sub semnătură, sau prin scrisoare recomandată cu aviz de primire trebuie să constituie regula în acest sens.

Indiscutabil că interesul titularului de brevet nu este de a interzice utilizarea soiului, dar de a fi remunerat la justa valoare de către persoana care utilizează soiul creat, iar în acest sens titularul de brevet urmează să acționeze în limitele legii, prompt și ferm pentru a-și apăra drepturile. Dacă consideră că nu o poate face cu forțele proprii, se poate asocia și crea persoane juridice care să le administreze și să le protejeze drepturile de proprietate intelectuală.

Recompensa pentru utilizarea ori transmiterea dreptului de utilizare a brevetului pentru soi de plantă, ca și în cazul utilizării oricărui drept de proprie-

¹⁰ Codul civil al Republicii Moldova, republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019 art.132

¹¹ Art.28 din Legea nr.39 din 29.02.2008 privind protecția soiurilor de plante,

¹² Art.22 Codul civil al Republicii Moldova

tate intelectuală, se numește - royalty (redevență). În sens fiscal,¹³ royalty reprezintă plata primită în calitate de recompensă pentru transmiterea brevetului și/sau asupra soiului protejat prin brevet, care constă în dreptul de a exploata soiul, dreptul de a dispune de brevet și de soi, dreptul de a interzice terților să efectueze fără autorizația sa producerea sau reproducerea (în scopul înmulțirii), condiționarea în scopul înmulțirii, oferirea spre vânzare, vânzarea sau alte forme de comercializare, exportul, importul sau stocarea în scopul efectuării acțiunilor menționate. Dat fiind că titularul de brevet poate interzice cumulativ acțiunile menționate, acesta poate interzice și parțial anumite acțiuni, precum doar exportul, vânzarea etc., iar de regulă aceste condiții se negociază cu licențiatul în baza unui contract de licență.

Astfel, în situația unui litigiu, la cererea titularului de brevet sau a părții lezate, persoana care a încălcat un brevet cu bună-știință sau având motive rezonabile de a conștientiza acest lucru va achita titularului de drepturi despăgubirile pentru prejudiciul suportat în mod real din cauza încălcării drepturilor sale.

Temeiul juridic privitor la încasarea prejudiciului material derivă din prevederile art. 1998 Cod civil¹⁴, potrivit cărora, cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune, coroborat cu prevederile art.70 din Legea nr.39/2008, potrivit cărora constituie încălcare a drepturilor decurgând dintr-o cerere de brevet sau dintr-un brevet, efectuarea fără autorizația titularului de brevet a oricărei acțiuni prevăzute la art.15, precum și a următoarelor acțiuni:

a) utilizarea incorectă a denumirii soiului sau neindicarea denumirii contrar art.18 alin.(2);

b) utilizarea contrar art.19 alin.(3) a denumirii unui soi protejat sau a unei denumiri foarte apropiate de cea a soiului protejat, astfel încât să se poată crea confuzii. Persoana care a comis încălcarea prevăzută la alin.(1) este obligată să repare prejudiciile suportate de către titularul de brevet. Quantumul despăgubirii datorate titularului nu poate fi inferior avantajului obținut de contravenient.

¹³ Art.12 Cod fiscal nr. 1163-XIII din 24.04.1997, publicat în Monitorul Oficial al R.Moldova nr.62/522 din 18.09.1997, Republicat în Monitorul Oficial al R.Moldova nr.102-103/814 din 23.08.2001, Monitorul Oficial al R.Moldova, ediție specială din 25.03.2005, Monitorul Oficial al R.Moldova, ediție specială din 08.02.2007

¹⁴ Codul civil al Republicii Moldova, republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019 art.132

De asemenea, legiuitorul¹⁵ indică că la stabilirea despăgubirilor, iar această prerogativă este a instanței de judecată care judecă litigiul:

a) se va ține cont de toate aspectele esențiale, cum ar fi consecințele economice negative, inclusiv beneficiul ratat, suportate de partea lezată, orice profit obținut ilegal de pîrît, precum și alte aspecte, cum ar fi prejudiciul moral cauzat titularului de drepturi în urma încălcării drepturilor sale;

b) poate fi fixată, ca alternativă, o sumă unică pe baza unor elemente cum ar fi, cel puțin, valoarea redevenței sau încasările care ar fi fost datorate titularului în cazul în care pîrîtul ar fi cerut autorizația de a utiliza soiul respectiv.

Referitor la prejudiciul moral, temeiul derivă din prevederile art. 2036 Cod civil, care prevede că în cazul în care persoanei i s-a cauzat un prejudiciu moral prin fapte ce atentează la drepturile ei personale nepatrimoniale, precum și în alte cazuri prevăzute de lege, instanța de judecată are dreptul să oblige persoana responsabilă la reparația prejudiciului prin plata de despăgubiri.

Titularul de brevet are dreptul exclusiv asupra brevetului și asupra soiului protejat prin brevet, iar aceste drepturi se referă la latura personal - nepatrimonială a drepturilor de creație intelectuală (dreptul de autor, de inventator), rezultă cert că aceste drepturi fac parte din categoria drepturilor personale nepatrimoniale, iar atentarea la aceste drepturi îndreptățește titularul de a solicita recuperarea prejudiciului moral cauzat. Prejudiciul moral se repară indiferent de existența și întinderea prejudiciului patrimonial, iar mărimea despăgubirii pentru prejudiciul moral se determină de către instanța de judecată în funcție de caracterul și gravitatea prejudiciului moral cauzat persoanei vătămate, de gradul de vinovăție a autorului prejudiciului, dacă vinovăția este o condiție a răspunderii, și de măsura în care această despăgubire poate aduce satisfacție echitabilă persoanei vătămate.

Potrivit alin. (2) art.82 din Legea 39/2008, s-a statuat că, în cazul în care contravenientul a comis o încălcare din neștiință sau fără a avea motive rezonabile de a ști acest lucru, el va fi obligat să recupereze beneficiile ratate sau pagubele pricinuite titularului de drepturi, stabilite conform legii.

Din analiza practicii judiciare per ansamblu, privind încălcarea dreptului de proprietate intelectuală¹⁶ se atestă litigii interesante și soluții judecătorești pe măsură, referitoare la protecția dreptului de autor, a dreptului la marcă, constatarea contrafacerii mărfurilor, etc., însă se atestă lipsa practicii judiciare naționale referitoare la încălcarea drepturilor titularilor de brevet pentru soi de plante. Aceasta denotă două concluzii importante, fie că titularii de brevete pentru soi de plantă nu-și cunosc suficient drepturile și că legislația este favorabilă protejării acestor drepturi, fie că totul este perfect și nimeni nu încalcă drepturile

¹⁵ Art.82 din Legea nr.39 din 29.02.2008 privind protecția soiurilor de plante,

¹⁶ http://jurisprudenta.csj.md/db_col_civil.php; http://jurisprudenta.csj.md/db_col_civil.php

titularilor de brevet pentru soi de plante de aceea nu există litigii judiciare. Evident că nici una din aceste concluzii nu are argumente suficiente, însă faptul că aceste drepturi se încalcă în diverse moduri, și că titularii de brevet luptă cu acest flagel ne vorbește practica judiciară din statele europene membre UPOV, iar edificatoare sunt nu doar unele hotărâri ale Curții Europene de Justiție,¹⁷ dar și concluziile Avocatului General,¹⁸ privitor la această tematică.

În concluzie: Ameliorarea plantelor are drept scop crearea de soiuri noi de plante mai productive, de calitate mai înaltă și rezistente la boli și dăunători, iar inovația în acest domeniu este esențială în contextul schimbărilor climatice și asigurarea securității alimentare.

Din cele mai vechi timpuri amelioratorii au avut scopul creării unor soiuri de plante care să garanteze producție alimentară suficientă și la prețuri rezonabile, iar statul pentru ai încuraja și susține a creat diverse sisteme de protecție. Sistemul european de protecție a soiurilor de plante instituie dreptul de proprietate a amelioratorului asupra soiului creat fiind vehement criticat de unii, totodată salutat de alții. Cert este că brevetarea deși nu este o formă de protecție perfectă, reprezintă o formă de proprietate intelectuală care acodă dreptul amelioratorului de a interzice altora să utilizeze sau să vândă invenția lui, fiind un instrument eficient de încurajare a investițiilor în inovare.

Astăzi nu încapă îndoială că drepturile titularului de brevet pentru soi de plante, fac parte din categoria drepturilor exclusive, formate din bunuri nemateriale, la baza cărora sunt ideile născute și gândite de persoane inventive – amelioratori, care crează sau descoperă și dezvoltă noi soiuri de plantă. Brevetul conferă amelioratorului dreptul de a interzice (împiedica) persoanelor terțe să producă, utilizeze sau să comercializeze fără autorizarea sa soiul brevetat, precum și materialul recoltat al soiului protejat, cu unele excepții expres prevăzute în lege.

În Republica Moldova, drepturile titularului protecției derivă din prevederile art.15 din Legea nr.39 din 29.02.2008 privind protecția soiurilor de plante, care instituie norme de drept civil imperativ, în sensul că impune subiecților de drept civil o anumită conduită, de a se abține în utilizarea neautorizată a unui soi de plantă protejat prin brevet. Drepturile asupra brevetului pentru soi de plante devin opozabile terților din momentul înregistrării și publicării, însă aceasta nu poate echivala cu notificarea corespunzătoare a terților de a se abține în utilizarea soiului de plantă protejat. De aceea, titularului de brevet îi revine responsabilitatea să informeze corespunzător terții, să supravegheze, să controleze prin intermediul tuturor măsurilor legale iar în caz de depistare a încălcărilor, să interzică reproducerea, multiplicarea și valorificarea soiului protejat precum și să oblige terțul vinovat să-i repare prejudiciul suportat.

¹⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:62014CA0242>

¹⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62008CC0428&rid=2>

Referințe bibliografice:

1. Viorel Roș, Octavia Spineanu-Matei, Dragoș Bogdan, Dreptul proprietății intelectuale, Mărcile și indicațiile geografice, Editura All Beck, București, 2003, ISBN- 9789736552465
2. Nadia Walravens, L'œuvre d'art en droit d'auteur, Editura Economica, Paris 2005, p.522, ISBN-978-2717850215,
3. Laligant (O.), Problématique de la protection du parfum et droit d'auteur », RRJ 1989/3, p. 613.
4. Pierre -Yves Gautier, Pour ou contre la propriété intellectuelle en question, regard croisés européens (16-17 june 2005), Litec, Paris, p.24-27
5. Gabriel Olteanu, Dreptul proprietății intelectuale, Editura C.H.Beck, București 2008, ISBN- 0789731153506, 274 p.
6. Stanciu Cârpenaru, Drept civil. Drepturile de creație intelectuală, Universitatea din București, 1971, p. 12– 62
7. Chirtoacă Leonid, Pîrvan Pintilie, Aspecte privind obiectele de proprietate intelectuală create în exercitarea atribuțiilor de serviciu, Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2016, nr. 3(11), pp. 412-418. ISSN 1857-1999.
8. Convenția internațională privind protecția realizărilor în selecție, semnată la 2 decembrie 1961 și revizuită la Geneva la 10 noiembrie 1972, 23 octombrie 1978 și 19 martie 1991, publicată în MO al RM nr.72-73/614 din 06.11.1997.
9. Regulamentul (CE) NR. 2100/94 al Consiliului din 27 iulie 1994 de instituire a unui sistem de protecție comunitară a soiurilor de plante, publicat pe <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:31994R2100&from=EN>
10. Codul civil al Republicii Moldova, republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019 art.132
11. Cod fiscal nr. 1163-XIII din 24.04.1997, publicat în Monitorul Oficial al R.Moldova nr.62/522 din 18.09.1997, republicat în Monitorul Oficial al R.Moldova nr.102-103/814 din 23.08.2001, Monitorul Oficial al R.Moldova, ediție specială din 25.03.2005, Monitorul Oficial al R.Moldova, ediție specială din 08.02.2007
12. Legea nr.39 din 29.02.2008 privind protecția soiurilor de plante, publicată în Monitorul Oficial Nr. 99-101 art. 364 din 06.06.2008
13. Legea nr. 68 din 05.04.2013 despre semințe, publicată la 21.06.2013 în Monitorul Oficial Nr. 130-134 art. 417
14. Legea nr.114 din 03.07.2014 cu privire la Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală, publicată la 26.06.2014 în Monitorul Oficial Nr. 282-289 art. 600, versiune în vigoare din 30.12.18 baza modificărilor prin LP238 din 08.11.18 MO441-447 din 30.11.18 art. 709
15. Hotărîrea Guvernului cu privire la evaluarea obiectelor de proprietate intelectuală,
16. Regulamentul cu privire la evaluarea obiectelor de proprietate intelectuală, adoptat prin HG nr.783 din 30.06.2003, publicată la 08.07.2003 în Monitorul Oficial Nr. 138-140 art. 830

**АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ОПТИМИЗАЦИИ
ПРИКАЗНОГО ПРОИЗВОДСТВА
В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

**CURRENT ASPECTS OF OPTIMIZATION
OF ORDERED PRODUCTION IN THE CIVIL PROCESS
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.**

**Igor ARSENI, *doctor în drept, conferențiar universitar,
cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice***

Summary:

The article discusses the current problems and prospects for the development of order production, since at present this type of legal proceedings is the most optimal way to solve the problem of ensuring the right to judicial protection within a reasonable time. However, the legislative regulation of this institution is imperfect and contains a large number of gaps. Due to the gaps that exist in the legal regulation of this institution, this article makes proposals to amend the legislation in order to eliminate shortcomings in the legal regulation of order production and its optimization in general.

Keywords: *order production, court order, dispute about law, optimization of the institution of order production, controversial issues of order production.* \

Cuvinte cheie: *procedura în ordonanță, ordonanța judecătorească, disputa legii, optimizarea instituției de producere a comenzilor, probleme controversate ale producției comenzilor.*

Конституция Республики Молдова гарантирует каждому судебную защиту прав и свобод¹. В статье 20 Конституции РМ закреплено, что любое лицо имеет право на эффективное восстановление в правах компетентными судами в случае нарушения его прав, свобод и его законных интересов.

Гарантия эффективной судебной защиты – это предусмотренное Конституцией право гражданина обратиться в соответствующий суд с иском и обязанность суда рассмотреть иск и принять по нему законное, справедливое и обоснованное решение. Это означает, что государство обязано обеспе-

¹ Конституция Республики Молдова от 29.07. 1994 //Monitorul Oficial al Republicii Moldova №1 от 12.08.94.

чить полное осуществление права на судебную защиту, которая должна быть справедливой, компетентной и эффективной.

Данная обязанность также вытекает из общепризнанных принципов и норм международного права. Так согласно ст.8 Всеобщей Декларации прав человека², «каждый человек имеет право на эффективное восстановление в правах компетентными национальными судами в случаях нарушения его основных прав, предоставленных ему конституцией или законом».

Согласно ст. 14 Международного пакта о гражданских и политических правах³, «каждый имеет право на справедливое и публичное разбирательство дела компетентным, независимым и беспристрастным судом, созданным на основании закона».

Важнейшими направлениями развития современного гражданского процессуального законодательства являются повышение доступности правосудия, оптимизация, ускорение и упрощение судопроизводства. Данная тенденция отчетливо прослеживается не только в Республике Молдова, но и в зарубежных странах.

Актуальность и важность настоящей работы заключается в том, что в условиях рыночных преобразований, которые происходят в экономике Республики Молдова одним из основных элементов механизма правового регулирования этих отношений является быстрое реагирование судебных органов на нарушение прав и законных интересов субъектов гражданского права.

Изменение политического курса страны на демократизацию деятельности органов публичного управления, повлекла соответствующие изменения и в судебной системе страны.

Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова одновременно с исковым производством, производством по административным делам, особым производством установил производство по дополнительному рассмотрению заявлений о взыскании денежных сумм или о возвращении имущества от должника – приказное производство, оканчивающиеся вынесением судебного приказа судьей единолично⁴.

² Всеобщая Декларация прав человека. Принята и провозглашена резолюцией 217А (III) Генеральной Ассамблеей ООН 10.12.1948

³ Международный пакт о гражданских и политических правах. *Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16 декабря 1966 года. Вступил в силу 23 марта 1976 года*

⁴ Постановление Пленума Высшей судебной палаты РМ «о некоторых вопросах, касающихся вынесения судебного приказа» №18 от 31.05.2004г. Бюллетень Высшей судебной палаты РМ №6, 2004.

Появление в гражданском процессуальном законодательстве известного ранее института судебного приказа обусловлено переходом в Республики Молдова к новым экономическим отношениям, построенных на рыночных началах, и соответственно повышением объемов заключаемых договоров, соглашений и сделок. Прежде всего, в экономической и социальной сфере по спорам, вытекающим из алиментных обязательствах, по выплате заработной платы, так как субъекты гражданского оборота не всегда добровольно исполняют договорные условия, что ведет к возникновению конфликтных, спорных ситуаций.

Появление приказного производства обусловлено и тем, что уровень жизни граждан в нашей стране не достаточно высок, что приводит к тому, что социально не защищенные слои населения просто не обращаются за судебной защитой своих прав из-за высокой стоимости юридических услуг и бюрократической волокиты. Одним из процессуальных институтов позволяющих обеспечить более быстрое и эффективное осуществление правосудия, особенно по таким критериям дел, как взыскание алиментов, где затягивание процесса, ненужная волокита ведут к негативным последствиям, является судебный приказ. Его действие заключается в оперативном и реальном восстановлении нарушенных субъективных прав. Использование в гражданском судопроизводстве упрощенных правовых процедур, в частности приказного производства, способного придать динамизм процессу, повысить эффективность и действенность судебной защиты.

Существовали и существуют ситуации, когда применение всех формальностей искового производства не только излишне, но и не целесообразно, ибо затягивает защиту права в случаях, не терпящих отлагательства, а, кроме того, и перегружает суды. Это ситуации в которых требования заявителей не вызывают сомнений в своей обоснованности, подтверждены документально, а ответная сторона не возражает по существу. Упрощение процесса в таких случаях повышает эффективность защиты права, облегчает работу суда.

Судебная статистика последних лет свидетельствовала о значительном росте количества гражданских дел, рассматриваемых и разрешаемых в судах первой инстанции, о перегруженности судов.

Первые результаты обобщения правоприменительной практики свидетельствуют о том, что судьи все чаще разрешают дела в порядке приказного производства.

В настоящее время, когда приказное производство возрождено в гражданском судопроизводстве Республики Молдова, очень важным видится про-

ведение исследований, объясняющих сущность данного института и обобщающих опыт, накопленный наукой гражданского процессуального права и судебной практикой, а также опыт, наработанный в законодательстве и правоприменительной деятельности Республики Молдова.

Залогом эффективности судопроизводства является оперативное решение заявленного требования. В международной практике признана возможность применения упрощенных процедур рассмотрения требований истца, которые основаны на бесспорных доказательствах или имеют малую стоимость. Совет Европы в числе таких форм рекомендует использовать проведение исключительно письменного судопроизводства или проведение судебного разбирательства без заседаний. Одной из процедур письменного рассмотрения требований в молдавской практике является приказное производство.

Стремление к упрощению гражданской процессуальной формы было характерно для гражданского процесса после 1864 г. и привело к началу 20 века к появлению законодательства, детально регламентирующего защиту прав в упрощенной форме.

Гражданский процессуальный Кодекс Молдавской Советской Социалистической Республики (ГПК МССР 1964г.) принятый 26 декабря 1964 г.⁵, не предусматривал вообще приказное производство и он длительное время был необоснованно забыт отечественным законодательством.

В середине 80-х гг. в законодательстве появился аналог приказного производства. Указом Президиума Верховного Совета МССР от 20 февраля 1985 г. «О некотором изменении порядка взыскания алиментов на несовершеннолетних детей»⁶ в судебную практику было введено упрощенное производство по взысканию алиментов на несовершеннолетних детей.

В юридической литературе были сформулированы следующие критерии, определяющие упрощенное производство по взысканию алиментов:

– Во-первых, народному судье единолично подсудна следующая категория гражданских дел – взыскание алиментов;

⁵ Гражданский процессуальный Кодекс Молдавской советской Социалистической Республики принятый Верховным Советом Молдавской советской Социалистической Республики 26 декабря 1964 г. вступившего в силу 1 июля 1965 года.// Ведомости МССР, 1964 г., N 5,- ст. 46)

⁶ Указ Президиума Верховного Совета МССР от 20. 02. 1985 «О некотором изменении порядка взыскания алиментов на несовершеннолетних детей»//Ведомости Верховного Совета МССР. 1985. № 9

– Во-вторых, алименты в упрощенном порядке взыскиваются лишь на несовершеннолетних детей, то есть алименты на родителей, недееспособного супруга, совершеннолетних детей взыскиваются в исковом порядке;

– В-третьих, народный судья может рассматривать заявление о взыскании алиментов только при отсутствии спора.

Это значит, что если должник возражает против взыскания алиментов или когда с него уже взыскиваются алименты на других детей, либо производятся удержания по другим исполнительным листам, заявление должно рассматриваться в исковом порядке. При отсутствии данных о согласии лица, обязанного платить алименты, народный судья не позднее следующего после получения заявления дня извещает его о поступившем заявлении и предлагает ему в срок не более 10 дней, если он и заявитель проживают в одном городе или районе, а в других случаях – в срок не более 20 дней, – сообщить о своем согласии на взыскание алиментов или представить возражения против предъявленного требования. При получении согласия лица, обязанного платить алименты или неполучении в установленный срок его возражений народный судья не позднее следующего дня выносит постановление о взыскании алиментов. Дело рассматривается в исковом порядке, если должник возражал против взыскания алиментов.⁷

Ситуация окончательно изменилась с реформированием политической и экономической жизни в стране, с принятием Конституции РМ и обновлением всего законодательства, регулирующего защиту гражданских прав.

Новый ГПК РМ, введенный в действие 12.06.2003 года, сохранил и усовершенствовал с учетом накопленной практики механизм упрощенного взыскания долгов, и включил положения о судебном приказе в Главе XXXV Приказное (упрощенное) производство⁸

Приказное производство – это упрощенное судопроизводство, так как судебного разбирательства в данном случае нет. Однако некоторые ученые считают, что «приказное производство не следует рассматривать как вид гражданского судопроизводства, а следует рассматривать в качестве допроцессуальной, но в тоже время альтернативной процедуры, осуществляемой

⁷ Черемин М.А. Приказное производство в российском гражданском процессе. – М.: ООО «Городец-издат». 2001

⁸ Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова № 225-XV от 30.05.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova N 111-115/451 от 12.06.2003

судьей в целях ускоренной защиты права кредитора и установления спорности или бесспорности требования»⁹.

Приказное производство «урегулированная нормами гражданского процессуального права деятельность суда вне рамок судебного разбирательства по упрощенному разрешению дел, не обусловленных спором о праве, круг которых четко определен законом»¹⁰. Приказное производство - это «судопроизводство, в котором совершаются не все процессуальные действия. В то же время в нем активно участвует суд, осуществляя властные полномочия по возбуждению, развитию производства и разрешению заявленных требований»¹¹.

Таким образом, к характерным чертам приказного производства можно отнести следующее.

1. Приказное производство - упрощенное по сравнению с исковым гражданское судопроизводство в суде первой инстанции, включающее в себя подачу кредитором (взыскателем) заявления о вынесении судебного приказа; вынесение судебного приказа судьей (отказ в его вынесении); отмену судебного приказа.

2. Приказное производство - специфическая форма защиты прав и интересов кредитора, как лица опирающегося на документы, обладающие высокой степенью достоверности, против стороны, не выполняющей обязательства.

3. Приказное производство служит для разрешения в упрощенном порядке споров о праве, возникающих из ряда правоотношений типа «кредитор-должник», которые складываются по поводу денежных средств или движимого имущества. С помощью судебного приказа не может быть взыскано недвижимое имущество.

4. Приказное производство имеет целью обеспечить механизм принудительного исполнения обязательств, достоверно подтверждаемых документами. Доказательственная сила документа определяется его объективной формой, доступной непосредственному восприятию, а также сведениями, которые документ содержит, и юридическая экспертиза которых не представляет для судьи сложности.

⁹ Гражданский процесс. Учебное пособие./ Смушкин А.Б., Суркова Т.В., Черникова О.С. Омега-Л, 2008

¹⁰ Гражданский процесс России. Учебник./под ред .д.ю.н., профессора М.Л. Вкут.-М. Юристъ. 2008

¹¹ Гражданский процесс. Учебник., 2-е изд., доп. и перераб. /Под ред. Коваленко А.Г. и др. 2010

5. Приказное производство обусловлено правовой природой материально-правовых требований, подлежащих защите. Перечень требований, по которым может быть выдан судебный приказ, закреплен в ГПК РМ.

6. Предпосылки возникновения института приказного производства следует разделить на объективные и субъективные. Объективными предпосылками являются содержание судебной деятельности и специфика предмета процессуальной деятельности. Субъективная предпосылка - это состояние судебной практики в сфере защиты гражданских прав.

7. Предпосылками, определяющими возможность разрешения спорного правоотношения в порядке приказного производства, являются особый характер требований, возникающих из правоотношений типа «кредитор-должник» и устанавливаемых ГПК РМ, наличие у кредитора письменных доказательств, обладающих высокой доказательственной силой.

8. Сторонами в приказном производстве по действующему законодательству являются кредитор и должник.

9. Приказное производство характеризуется отсутствием:

- вызова должника и кредитора и заслушивания их объяснений,
- судебного разбирательства,
- протоколирования процессуальных действий.

10. Разрешению дела предшествует исследование судьёй представленных документов и извещение должника о вынесении судебного приказа.

11. Приказное производство является альтернативным исковому. Выбор производства, в котором будет разрешено дело (исковое или приказное), является исключительным правом лица, которое обращается в суд за защитой своих прав.

Опираясь на нормы действующего процессуального законодательства, приказное производство в гражданском процессе Республики Молдова можно определить как упрощенное и сокращенное по сравнению с исковым, альтернативное исковому, основанное на достоверных письменных доказательствах, производство в суде первой инстанции, ставящее целью обеспечение возможности принудительного исполнения обязательства типа «кредитор-должник» и обусловленное правовой природой материально-правовых требований, указанных в законе, по которым, может быть выдан судебный приказ.

Нельзя не согласиться с мнением Н.А. Громошина о том, что процесс упрощения процессуальной формы может осуществляться при условии сохранения сущности самого явления.¹² Государство, в частности законода-

¹² Громошина Н.А. О процессуальной форме и принципах упрощения гражданского судопроизводства // Lex russica. 2010. N 4

тель, в стремлениях к оптимизации судебной системы, а также к снижению нагрузки судебной власти, должно проявлять заботу о стандартах эффективности при отправлении правосудия. В частности, уровень гарантий для участников института приказного производства значительно снижен, в связи с несоблюдением принципов состязательности, диспозитивности, устности. До момента вынесения судебного приказа у должника отсутствует возможность предоставлять возражения, касающиеся заявленного требования. Рассмотрение заявления происходит без вызова сторон, соответственно, объяснений они не дают. Должник вынужден заявлять свои требования после получения копии соответствующего судебного приказа, процедура получения которого, учитывая скорость работы почты, во времени может быть затянута, что может повлечь за собой требование к суду от должника о восстановлении пропущенных сроков на отмену судебного приказа. Таким образом, при детальном исследовании особенностей процедур рассмотрения дел в порядке приказного производства необходимо отметить ограниченность процессуальной формы, обусловленной желанием законодателя ускорить разрешение требований, отразившейся в отдельных ограничениях для участников спора. На наш взгляд, природа приказного производства является внесудебной. Н.А. Громошина указывает на необходимость закрепления приказного производства как альтернативное или допроцессуальное производство.¹³

Однако, приказное производство, как и другие институты гражданского процессуального права не лишено недостатков. Остановимся на самых острых проблемах приказного производства.

Во-первых, одним из самых спорных вопросов приказного производства является право судьи отказать в принятии заявления о вынесении судебного приказа в случае, если из заявления и представленных документов усматривается наличие спора о праве. Основная проблема заключается в том, что вплоть до сегодняшнего дня ни в теории, ни на законодательном уровне, ни в судебной практике так и не сложилось единого понимания того, что собственно представляет собой «спор о праве». Проведя анализ норм ГПК РМ, проанализировав судебную практику и исследования ученых, можно сделать вывод о том, что применительно к институту приказного производства, под «спором о праве» следует понимать такое состояние, при котором между сторонами правоотношения, имеется существенное разногласие о наличии

¹³ Громошина Н.А. Дифференциация и унификация в гражданском судопроизводстве: Дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2010

у взыскателя права требования, а у должника — обязанности, выраженной в предъявлении должником возражений, или у судьи имеются неустранимые сомнения на основании изучения и проверки представленных документов о наличии такого права требования у кредитора и соответствующей обязанности у должника. Неустранимые сомнения у судьи могут возникнуть вследствие невозможности проверить подлинность представленных документов, наличия в них неточностей, подчисток и иных неоговоренных исправлений, а равно представления документов, изучение и проверка которых требуют специальных познаний в той или иной области с получением консультации специалиста или путем назначения судебной экспертизы. Мы можем предположить, что целесообразно исключить из гражданского процессуального законодательства категорию «спор о праве», указав, что «судья отказывается в принятии заявления о вынесении судебного приказа, если в результате изучения заявления и представленных документов у судьи возникают неустранимые сомнения в наличии у кредитора права требования»¹⁴.

Следующие наиболее серьезные проблемы обнаруживаются при анализе норм о вынесении судебного приказа. Следует отметить, что нормами закона не урегулирован вопрос об уведомлении должника о принятии заявления о выдаче судебного приказа. Должник только лишь при получении копии судебного приказа узнает о принятом в отношении его постановлении суда. Поскольку приказное производство возбуждается по заявлению кредитора и полностью основывается на информации и документах, представленных самим кредитором, кредитор может представить суду только те доказательства, которые максимально подтвердят бесспорность и правомерность заявленных требований, и, соответственно, не представит документы, которые могут подтвердить наличие у должника реальных перспектив на защиту либо необоснованность требований самого кредитора. Считаем, что с целью защиты интересов должника, а также повышения обоснованности судебного приказа необходимо внести в ГПК РМ соответствующие изменения.

Следующей, не менее важной проблемой, следует отметить проблему представления должником немотивированных возражений, относительно исполнения судебного приказа. Отсутствие в ГПК РМ положения, согласно которому на должника возлагалась бы обязанность представлять судье мотивированные возражения относительно исполнения судебного приказа, не

¹⁴ Ходеева У. А. Приказное производство как форма судопроизводства: проблемы и перспективы правового регулирования // Молодой ученый. — 2016. № 15.1

отвечает принципу добросовестности и приводит к злоупотреблению должником своими процессуальными правами, а также не способствует процессуальной экономии. Это связано с тем, что должник, заведомо зная об отсутствии у него шансов на вынесение судебного решения в его пользу, подает возражения исключительно с целью затянуть процесс взыскания денежных средств или истребования имущества. Полагаем, что введение правового механизма, который позволял бы судье посредством отказа в отмене судебного приказа ввиду немотивированности представленных возражений пресекать злоупотребление должником своими процессуальными правами, является необходимым, обоснованным и отвечающим тенденциям развития гражданского процессуального законодательства в условиях реформирования.

В приказном производстве существует также проблема с извещением должника о вынесении судебного приказа, так как именно с фактом извещения должника закон связывает возможность отмены судебного приказа. ГПК РФ предусматривает направление судьей копии судебного приказа должнику, который в течение десяти дней со дня получения приказа имеет право представить возражения относительно его исполнения. Однако законодатель не установил срок, в течение которого суд должен направить копию судебного приказа. Также не предусмотрены последствия того, что по указанному адресу должник может и не проживать и им не будет получена копия судебного приказа, или он ее получит фактически спустя долгое время, ведь день получения приказа определяется днем, когда копия заказным письмом с уведомлением поступила по адресу, указанному взыскателем¹⁵. Все это приведет к затягиванию процесса, а суть подачи заявления в порядке приказного производства попросту исчезает. Учитывая вышеизложенное, считаем необходимым ввести норму о надлежащем извещении должника, в том случае, когда копия судебного приказа не была вручена в связи с отсутствием адресата по указанному адресу, о чем организация почтовой связи уведомила суд с указанием источника данной информации.

Еще одна проблема связана с выдачей второго экземпляра кредитором до истечения срока на подачу должником заявления об отмене судебного приказа. Практика показала, что возможна ситуация, когда кредитор, получив судебный приказ до истечения данного срока, предъявляет его для исполнения,

¹⁵ Мирзоева, Э. Р. Актуальные проблемы и перспективы развития приказного производства / Э. Р. Мирзоева. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 2 (188).

судебный приказ отменяется уже в ходе его исполнения. Также видится понятным и отрицательное влияние на защиту прав кредитора отсутствие сведений о фактическом месте нахождения должника. Многие ученые-юристы предлагают извещать должника о факте поступления и принятия заявления о выдаче в отношении него судебного приказа, что, на наш взгляд, является более чем рациональным, поскольку это позволит сократить количество случаев извещения должника о судебном приказе на стадии исполнительного производства, а также понизит показатели отмены судебных приказов. Таким образом, для решения данных проблем считаем целесообразным введение нормы, указывающей на обязанность суда уведомить надлежащим образом должника о поступившем заявлении.

Необходимо подчеркнуть принудительный характер судебного приказа. Законодателем не принято во внимание одно из назначений судебного приказа – повышение активности и дисциплины должников, воспрепятствование заволокиванию процесса. Просьба о выдаче судебного приказа имеет целью не столько выяснить вопрос о праве, сколько получить от судебной власти право на принудительное взыскание с уклоняющегося должника его долга или на принудительную передачу имущества при помощи судебной власти. Было бы более правильным предусмотреть обязательным условием обращения судебного приказа к исполнению, направление его копии должнику и отсчитывать срок, в течение которого должник может обратиться в суд с заявлением об отмене судебного приказа, не с момента выдачи последнего, а со времени вручения его должнику.

Для гарантированности института судебного приказа необходимо было бы ввести институт обеспечения заявленных требований. Так как недобросовестный должник может использовать то обстоятельство, что в приказном производстве не предусмотрена возможность принятия судом мер, гарантирующих реализацию требований кредитора (обеспечение заявленных требований), то должник, зная о наличии требования в отношении него, заранее может сокрыть истребуемое движимое имущество или денежные средства. Законом совершенно не рассматривается возможность заявления должником возражений в отношении всех заявленных требований, а лишь частично, в отношении некоторых требований. Представляется, что этот вариант является предпочтительным как для сторон, так и для суда, избавляющихся от необходимости проводить разбирательства при отсутствии сторон. По необходимости отметить, что судебный приказ может быть выдан в части лишь тогда, когда заявленные требования носят самостоятельный характер.

Одной из неразрешённых на сегодняшний день проблем в приказном производстве Е.И. Самойлов¹⁶ называет порядок отмены судебного приказа в случае, когда возражения подаются должником за пределами установленного 10-дневного срока. ГПК РФ предусматривает, что заявления о восстановлении процессуальных сроков рассматриваются в судебном заседании. Однако судебная практика неоднозначна. Некоторые судьи назначают судебное заседание для рассмотрения вопроса о восстановлении срока и в случае его удовлетворения отменяют судебный приказ этим же постановлением. Другие судьи отменяют судебный приказ только после вступления в законную силу определения о восстановлении срока, оформляя сам процессуальный документ отдельным определением. Если должник указал уважительные причины, препятствующие представлению возражений, то судьей судебный приказ отменяется, о чем выносится одно определение об отмене судебного приказа, в котором отсутствуют формулировки о восстановлении или об отказе в восстановлении пропущенного срока. В случае если гражданин не указывает уважительные причины при подаче возражений, то они подлежат возврату заявителю. Здесь нельзя не согласиться с Е.И. Самойловым о том, что в определениях суда о восстановлении срока на подачу возражений в резолютивной части необходимо отражать вопрос о восстановлении или об отказе в восстановлении пропущенного процессуального срока, поскольку полномочия суда в ходе применения норм процессуального права реализуются, прежде всего, через судебные акты.

Кроме того, считаем необходимым дальнейшее совершенствование нормативной базы, регламентирующей институт судебного приказа. В частности, целесообразным было бы дополнительное регулирование и уточнение процедуры определения стоимости движимого имущества, указываемой кредитором при подаче заявления. Четкая законодательная регламентация данной процедуры будет способствовать более эффективной защите, как прав взыскателя, так и прав должника¹⁷. С учетом происходящих реформ в области процессуального права и модернизации приказного производства считаем необходимым обратить внимание на перечень требований, по которым

¹⁶ Самойлов Е.И. Процессуальные пробелы приказного производства // Арбитражный и гражданский процесс, N 2, 2019

¹⁷ Синцов Г. В. К вопросу об изменении оснований возвращения и отказа в принятии судом заявления о вынесении судебного приказа // Успехи современного естествознания. 2014. № 9–2

может быть выдан судебный приказ. Было бы разумным его расширить для удовлетворения потребностей времени. Так, например, внести требование о взыскании задолженности по оплате не только жилого, но и нежилого помещения. В юридической литературе также неоднократно высказывалось мнение, что перечень оснований для вынесения судебного приказа необходимо расширить. Расширение требований, по которым выносится судебный приказ, сократит время, затрачиваемое мировыми судьями на вынесение судебного решения, не нарушая при этом прав лиц, обратившихся за судебной защитой.

Таким образом, подводя итог всему вышесказанному, следует отметить, что институт приказного производства на сегодняшний день является довольно востребованным, однако имеет свои изъяны и пробелы в правовом регулировании, устранение которых поднимет эффективность и доверие граждан, а также приведет к оптимизации гражданского судопроизводства

Библиография:

1. Всеобщая Декларация прав человека. Принята и провозглашена резолюцией 217А (III) Генеральной Ассамблеей ООН 10.12.1948.
2. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова № 225-XV от 30.05.2003 //Monitorul Oficial al Republicii Moldova N 111-115/451 от 12.06.2003.
3. Гражданский процессуальный Кодекс Молдавской советской Социалистической Республики принятый Верховным Советом Молдавской советской Социалистической Республики 26 декабря 1964 г. вступившего в силу 1 июля 1965 года.// Ведомости МССР,1964 г., N 5,- ст. 46).
4. Гражданский процесс. Учебное пособие./ Смушкин А.Б., Суркова Т.В., Черникова О.С. Омега-Л, 2008.
5. Гражданский процесс России. Учебник./под ред .д.ю.н., профессора М.Л. Видука.-М. Юристь. 2008.
6. Гражданский процесс. Учебник., 2-е изд., доп. и перераб. /Под ред. Коваленко А.Г. и др.2010.
7. Громошина Н.А. О процессуальной форме и принципах упрощения гражданского судопроизводства // Lex russica. 2010. N 4.
8. Громошина Н.А. Дифференциация и унификация в гражданском судопроизводстве: Дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2010.
9. Конституция Республики Молдова от 29.07. 1994 //Monitorul Oficial al Republicii Moldova №1 от 12.08.94.

10. Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16 декабря 1966 года. Вступил в силу 23 марта 1976 года.
11. Мирзоева, Э. Р. Актуальные проблемы и перспективы развития приказного производства / Э. Р. Мирзоева. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 2 (188).
12. Постановление Пленума Высшей судебной палаты РМ «о некоторых вопросах, касающихся вынесения судебного приказа» №18 от 31.05.2004г. Бюллетень Высшей судебной палаты РМ №6, 2004.
13. Самойлов Е.И. Процессуальные пробелы приказного производства // Арбитражный и гражданский процесс, N 2, 2019.
14. Синцов Г. В. К вопросу об изменении оснований возвращения и отказа в принятии судом заявления о вынесении судебного приказа // Успехи современного естествознания. 2014. № 9–2.
15. Указ Президиума Верховного Совета МССР от 20. 02. 1985 «О некотором изменении порядка взыскания алиментов на несовершеннолетних детей» //Ведомости Верховного Совета МССР. 1985. № 9.
16. Ходеева У. А. Приказное производство как форма судопроизводства: проблемы и перспективы правового регулирования // Молодой ученый. — 2016. № 15.1.
17. Черемин М.А. Приказное производство в российском гражданском процессе. – М.: ООО «Городец-издат». 2001.

CAPITOLUL VI. SECURITATEA ȘI DREPTURILE PERSOANEI

SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI DREPTUL PERSOANEI LA SIGURANȚĂ: ASPECTE ALE INTERCONECTĂRII PRIN PRISMA ACORDULUI DE ASOCIERE REPUBLICA MOLDOVA-UNIUNEA EUROPEANĂ

NATIONAL SECURITY AND RIGHT OF THE PERSON TO SAFETY: ASPECTS OF INTERCONNECTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA-EUROPEAN UNION ASSOCIATION AGREEMENT

Marcel BENCHECI, *doctor în politologie,*
cercetător științific coordonator
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Summary:

The Republic of Moldova as an independent state is a full element of the international security system, adapting its national security system to the requirements of the international one. Our state actively participates in international security organizations, both as a member and in various international peacekeeping operations. Analysis of the evolution of the security and defense policy development process, depending on the modification of the internal political component; the reaction to the challenges exposed from outside, such as terrorism, geostrategic interests from the outside; as well as the process of establishing the internal legislative framework in the field, has led the author to design the stages of the development of the security and defense policy that is mobile and requires a continuous review and adaptation to the circumstances of a constantly evolving environment.

Keywords: *Republic of Moldova, the state's security institutions, the system of international security, international environment, international security organizations, securing borders, security system modernization, national security policy.*

Cuvinte-cheie: Republica Moldova instituțiile de securitate ale statului, sistem de securitate internațională, organizații internaționale de securitate, securizarea frontierelor, modernizarea sistemului de securitate, politica națională de securitate.

Republica Moldova ca stat independent este un element deplin al sistemului securității internaționale, adaptându-și sistemul național de securitate la exigențele celui internațional. Statul nostru participă activ în cadrul organizațiilor internaționale de securitate, atât în calitate de membru, cât și în cadrul diferitor operațiuni internaționale de pacificare. De rînd cu alte state ex-sovietice Republica Moldova a devenit membru al ONU pe 2 martie 1992, concomitent cu adoptarea de Adunarea Generală ONU a Rezoluției A/RES/46/223¹. La Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa țara noastră a aderat la 30 ianuarie 1992 în cadrul Consiliului Ministerial de la Praga, iar la 26 februarie a aceluiași an a semnat Actul Final de la Helsinki. În rezultat Republica Moldova a obținut susținere permanentă din partea OSCE, în special, în contextul reglementării conflictului transnistrean, constituind principalul actor internațional colectiv, implicat plenar în procesul de soluționare a diferendului.

Printre cele mai importante acte normative, care determină sistemul securității naționale menționăm: Constituția Republicii Moldova; Concepția Securității Naționale din 1995 (abrogată); Concepția Politicii Externe din 1995, Concepția Securității Naționale din 2008; Strategia Militară; Strategia Securității Naționale din 2011 și respectiv 2018; Proiectul Strategiei Securității Naționale din 2016, Legea securității statului; Legea privind organele securității statului; Legea privind statutul ofițerului de informații, Legea cu privire la activitatea informativă și contrainformativă, Legea cu privire la apărarea națională etc.

Analiza evoluției procesului de elaborare a politicii de securitate și apărare în dependență de modificarea componentei politice interne; a reacției prompte la provocările expuse din exterior, gen terorism, interese geostrategice din exterior; cât și procesul de constituire a cadrului legislativ intern în domeniu, a determinat autorul să proiecteze etapele elaborării politicii de securitate și apărare, care este mobilă și necesită o revizuire continuă și adaptare la circumstanțele unui mediu în permanentă evoluție.

Prima etapă a politicii naționale de securitate și apărare înglobează perioada de la declararea independenței Republicii Moldova și pînă la adoptarea Constituției țării noastre (1991-1994) care datorită evenimentelor de renaștere națio-

¹ Сатановский Е. Глобализация террора и его последствия. // Международная жизнь, 2001, №9-10, с.17-25.

nală, tensionării coliziunii etnice, persistența conflictului transnistrean, politica de securitate și apărare poartă un caracter de consolidare a statalității Republicii Moldova și de identificare a valorilor naționale. În perioada estimată politica sectorială în domeniu este caracterizată de adoptarea legislației în domeniu, cum ar fi Legea cu privire la apărare, Legea cu privire la forțele armate, Legea despre obligațiunea militară și serviciul militar al cetățenilor Republicii Moldova, prin care au fost stabilite bazele organizării și asigurării apărării naționale și modul de realizare a datoriei constituționale a cetățenilor pentru apărarea Patriei². Au fost adoptate Hotărârea privind unele căi de soluționare a conflictului armat din raioanele de răsărit ale Republicii Moldova, Hotărârea privind principiile de bază pentru reglementarea pașnică a conflictului armat, instaurarea păcii și nțelegerii în raioanele de Est ale Republicii Moldova³. La această etapă politica de securitate și apărare este orientată spre afirmarea Republicii Moldova ca subiect de drept internațional și actor al sistemului internațional de securitate prin aderarea țării la cele mai importante organizații internaționale, consolidarea parteneriatelor cu statele de interes strategic. Adoptarea Constituției Republicii Moldova la 29 iulie 1994⁴ a determinat inițierea procesului conformării legislației existente la prevederile Legii Supreme. Constituția a definit și consolidat caracterul distinct al politicii de securitate și apărare a statului moldovenesc. Prin art. 11 al acestei Legi se declară statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova și se stipulează că țara noastră nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său.

După adoptarea Constituției Parlamentul Republicii Moldova a aprobat principalele acte normative care reglementau sistemul organelor de securitate și atribuțiile acestora, incluzând forțele armate și de securitate într-un cadru constituțional și legislativ adecvat.

Cea de a doua etapă în definitivarea politicii de apărare și securitate a țării începe cu adoptarea Concepției Securității Naționale la 5 mai 1995 considerat un important act juridic de menire să determine politica de securitate și apărare a Republicii Moldova și se încheie în anul 2008 prin abrogarea acesteia și

² Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Concepției reformei militare, nr.1315 din 26.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002 nr.117

³ Convenția europeană pentru reprimarea terorismului din 27.01.1977. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.456-XIV din 18.06.99. În: Tratatе internaționale, 2001, vol. 28, p.74

⁴ Convenția europeană cuprindere la controlul achiziționării și deținerii armelor de foc de către particulari din 28.06.1978, ratificată prin Legea nr.1578-XV din 20.12.2002. În: Monitorul Oficial, 2002, nr.190

adoptarea unei noi Concepții în domeniu. Concepția Securității Naționale din anul 1995 a constituit ca temei pentru elaborarea politicii de stat în domeniul securității naționale și de apărare, însă nu determina interesele naționale, ci menționa doar unele priorități ale politicii externe reieșind din interesele naționale. În această perioadă a fost adoptată și Doctrina militară a Republicii Moldova⁵, care potrivit prevederilor scopul principal al politicii militare a țării constituie asigurarea securității militare a poporului și statului, prevenirea războaielor și conflictelor armate prin aplicarea mijloacelor de drept internațional.

Această etapă este determinată de legislația cu privire la organizarea activității organelor securității statului. Prin urmare la 31 octombrie 1995 au fost adoptate atât Legea securității statului, cât și Legea privind organele securității statului⁶ ambele excluzând unele lacune ale Concepției Securității Naționale, completată conceptual și structural. Legea privind organele securității statului vine cu o completare descriptivă a Legii securității statului, stabilind că organele securității statului au atribuții, cum ar fi:

a). apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova (atribuție specifică Ministerului Apărării), asigurarea pazei frontierei de stat, apărarea regimului constituțional, a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei de atentate ilegale (atribuții specifice Ministerului Afacerilor Interne, Serviciului de Informații și Securitate și Procuraturii Generale);

b). asigurarea, în limita competenței lor, a protecției economiei de atentate criminale; prevenirea evenimentelor extraordinare în transporturi, telecomunicații și la unitățile de importanță vitală (atribuții inerente Ministerului Afacerilor Interne, Serviciului de Informații și Securitate și Procuraturii Generale);

c). combaterea terorismului, a crimei organizate (atribuții inerente a Serviciului de Informații și Securitate, Ministerului Afacerilor Interne), a corupției (preocupare a Centrului de Combatere a Crimelor Economice și Corupției), care subminează securitatea statului, precum și descoperirea, prevenirea și contracararea altor infracțiuni, a căror urmărire penală este de competența organelor securității statului⁷.

⁵ Convenția referitoare la infracțiuni și la anumite acte săvârșite la bordul aeronavelor din 14.09.1963. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.766-XIII din 06.03.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.19

⁶ Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile din 23.09.1971. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.766-XIII din 06.03.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.19

⁷ Legea Republicii Moldova cu privire la apărarea națională, nr.964 –XII din 17.03.1992. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1992, nr.3/68 (abrogată la 19.09.2003)

Totodată, în această perioadă se observă intențiile distincte de reformare și modernizare a Serviciului de Informații și Securitate. Anexa Legii privind Serviciul de Informații și Securitate adoptate în anul 1999 „Regulamentul privind controlul parlamentar asupra activității serviciilor speciale”, indică crearea unei comisii parlamentare speciale, care să monitorizeze respectarea de către SIS a prevederilor Constituției și a legislației. Legislația în vigoare conține prevederi privind exercitarea controlului parlamentar asupra sectorului de apărare și securitate a statului, gen audierea rapoartelor în plenul Parlamentului Republicii Moldova ale conducătorilor organelor securității statului, care are suport legal în Regulamentul Parlamentului și art. 25 din Legea privind organele securității statului. Una din cele mai diversificate forme de control parlamentar asupra sectorului de securitate și apărare constituie cel prin expunerea de întrebări și interpelări, reglementată prin art. 108 din Regulamentul Parlamentului. O altă formă de control parlamentar asupra organelor securității statului reprezintă participarea președintelui sau a vicepreședintelui Comisiei vizate la ședințele Colegiului SIS. Această formă în mare parte poartă caracter de supervizare a procesului prin care activitatea SIS se conformează prevederilor legislației în vigoare. Domeniul de activitate al Comisiei parlamentare pentru securitate națională, apărare și ordine publică este stabilit printr-o Hotărâre a Parlamentului aprobată la începutul fiecărei legislaturi. De regulă, acesta este axată pe problemele securității naționale, realizarea activității în structurile specializate ale puterii executive menite să asigure securitatea națională, combaterea criminalității și terorismului, asigurarea ordinii publice, paza și regimul frontierei de stat, protecția secretului de stat.

Politica de apărare în această perioadă a culminat cu adoptarea la 26 iulie 2002 a Concepției Reformei Militare, care reprezintă un complex de idei, direcții, obiective, sarcini, mecanisme de perfecționare a sistemului de asigurare a securității militare a statului. Oportunitatea lansării procesului de reformă militară a fost condiționat de mai mulți factori. În primul rând, în virtutea faptului că forțele politice care au succedat la guvernare pe diferite perioade nu dispuneau de un număr suficient de cadre civile instruite și experimentate în domeniul construcției sistemului de securitate și apărare națională. În al doilea rând, perioada estimată s-a caracterizat prin aprofundarea crizei economice și financiare în Republica Moldova, fapt ce a condiționat apariția unei instabilități politice în interiorul instituțiilor publice centrale, fapt prin care s-a diminuat potențialul militar al țării și al Forțelor Armate.

Elaborarea Concepției Reformei Militare a fost determinată de necesitatea constituirii unei baze conceptuale noi pentru perfecționarea sistemului militar al Republicii Moldova în conformitate cu necesitățile de apărare impuse de modificările care au avut loc în situația geopolitică națională și internațională la moment⁸. Concepția prevede că una din direcțiile principale în care se va desfășura cooperarea cu alte forțe armate este conducerea și controlul democratic al forțelor armate⁹.

Multiplerele carențe, erori și contradicții din Concepția Securității Naționale, cât și deficiențele actelor legislative cu caracter strategic care se bazau pe prevederile Concepției au format treptat opinia despre caracterul deficitar și necesitatea elaborării unui document nou¹⁰.

Noua Concepție a Securității Naționale a Republicii Moldova adoptată în anul 2008¹¹ reprezintă începutul etapei trei a politicii de securitate și apărare a țării noastre, care include prin sine și adoptarea la o diferență de trei ani a Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova. Etapa a treia a politicii de securitate și apărare a Republicii Moldova (2008-2015) este dictată de modificările constante care au avut loc în mediul de securitate, dar și de stimularea unor reforme profunde în sectorul de securitate și apărare realizate în conformitate cu standardele și practicile euro-atlantice și sporirea eficienței gestiunii sectorului de securitate națională, consolidarea capacităților instituționale și de personal, precum și a funcționalității instituțiilor din sectorul de securitate¹². Și, Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova adoptată în anul 2008 conținea un șir de lacune, având un caracter declarativ, aplicabilitate limitată și interpretează confuz riscurile și amenințările la adresa securității naționale a Republicii Moldova, iar Strategia Securității Naționale adoptată în anul 2011 o devansează cu mult. Spre exemplu, în cazul conflictului transnistrean nu este

⁸ Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova, nr.153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.170-175

⁹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Concepției sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al populației” și a Regulamentului cu privire la Registrul de stat al populației, nr.333 din 18.03.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.43-45

¹⁰ Sîli V., Pleșca R. Finanțarea terorismului: aspecte privind particularitățile contracarării. Chișinău, 2008. 124 p

¹¹ Legea privind Declarația de Independență a Republicii Moldova, nr.691 din 27.08.1991. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1991, nr.11-12

¹² Convenția pentru reprimarea capturării licite a aeronavelor din 6.12.1970. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.766-XIII din 06.03.1996. În: Monitorul Oficial, 1996, nr.19

pusă în discuție prezența forțelor militare și armamentului rusesc pe teritoriul necontrolat al Republicii Moldova, fapt ce denotă inconsecvența în soluționarea conflictului, dar și tendința de camuflare a faptelor reale care condiționează menținerea regimului separatist din raioanele din stânga Nistrului. În acest document nu se face referință la staționarea trupelor militare ruse în Transnistria, ci se enunță despre evacuarea unor trupe străine de pe teritoriul Republicii Moldova¹³. În consecință, Concepția expune o distincție între trupele pacificatoare din Federația Rusă, care își onorează misiunea și așa-zisa armată transnistreană, care este prezentată în calitate de amenințare gravă pentru securitatea națională. Reabilitarea prezenței militare ruse este cu atât mai vizibilă cu cât în Concepție nu există nici o mențiune cu privire la decizia Summit-ului OSCE de la Istanbul din 1999 privind retragerea forțelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova și la Tratatul cu privire la Forțele Convenționale din Europa.

Autorii Concepției Naționale de Securitate vorbesc despre inițiativa de a deveni producători de securitate, neancorînd la acest document prevederile Strategiei Europene de Securitate, respingînd definitiv perspectiva de integrare euroatlantică, invocînd participarea la consolidarea componentei de securitate a Comunității Statelor Independente. Or, spre a deveni generator de securitate Republica Moldova trebuie să aplice rațional tendințele regionale în domeniul securității¹⁴. În această Concepție unele componente de bază ale securității unui stat, cum ar fi securitatea alimentară, nici nu sunt schițate, iar altele (spre exemplu, securitatea economică) sunt abordate cu superficialitate.

În conformitate, cu viziunile doctrinare naționale de facto cel mai important act juridic al politicii naționale de securitate și apărare ce determină funcționarea sistemului de securitate și apărare, formele de asigurare a securității naționale, mecanismele și instrumentele de guvernare a sistemului securității este nu Conceptul Securității Naționale, ci Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova¹⁵. Elaborarea Strategiei Securității Naționale a constituit un subiect distinct de-a lungul anilor în cadrul mai multor Planuri de acțiuni, inclusiv celor

¹³ Eșanu C. Politica de securitate a Republicii Moldova în spațiul Sud-Est European: avantaje și perspective. În: Studii internaționale: viziuni din Moldova (publicație periodică științifico-metodică), vol.I, 2006, nr.1, p.284-288

¹⁴ Tratat cu privire la forțele armate convenționale în Europa, nr.1990 din 19.11.1990. În: Tratamente internaționale, 1998, nr.3

¹⁵ Convenția pentru reprimarea capturării ilicite a aeronavelor din 6.12.1970. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.766-XIII din 06.03.1996. În: Monitorul Oficial, 1996, nr.19

de cooperare dintre Republica Moldova și NATO (IPAP), însă a început de facto numai după aprobarea Concepției Securității Naționale din anul 2008. Acest proces a fost unul lung, anevoios și finalizat cu mare întârziere. Abia, la 15 iulie 2011 Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Strategia Securității Naționale, care constituie primul document de acest gen din Republica Moldova¹⁶. Strategia a preluat o abordare identică cu cea din Strategia Securității Europene a securității conform căreia „securitatea națională a unui stat european nu mai poate fi privită în izolare” și „ține cont de abordarea esențială a securității naționale, caracterul multidimensional și interdependent al acesteia, determinat atât de starea de lucruri din domeniile politic, militar și al ordinii publice din țară, cât și de situația din sfera economică, socială, ecologică, energetică etc.”.

În scopul conectării continue a Republicii Moldova la sistemul securității internaționale, de rînd cu adaptarea actelor normative în domeniul securității la noile circumstanțe internaționale se impune oportunitatea stringentă în realizarea reformei sectorului de securitate (RSS), derivă din oportunitatea de a promova o reformă militară sau cea a sectorului de apărare amplă și eficientă, care a evoluat în timp astfel încît să includă conceptul multidimensional al securității. Această reformă consolidează forțele militare, poliția, serviciile de securitate, grănicerii, vama, prin intermediul căreia ei obțin un ghid complet de obiective, instruire, responsabilități și coordonarea necesară. Organele abilitate din Republica Moldova conștientizează în mod evident că pentru a asigura deplin aplicarea tuturor mijloacelor în domeniul asigurării securității sale, va fi necesar de implicarea unui spectru diversificat de instituții¹⁷.

Reforma sectorului de securitate necesită să fie una eficientă care să asigure dezvoltarea evolutivă a acestui stat. În anul 2006 discuția a avut ca rezultat semnarea unui Acord care avea să asigure temelia pentru promovarea unei astfel de reforme - Planul Individual de Acțiuni ale Parteneriatului (IPAP) semnat dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică (NATO).

Soluția la problema în cauză a fost oferită în Raportul General al Activităților UE. În Capitolul V „Europa ca un partener global”, Secțiunea 4 „Contribuție la securitatea globală” se menționează despre Strategia Europeană în domeniul Securității și Politica Externă și de Securitate Comună, în special despre RSS. Raportul informa publicul că la 24 mai 2006 Comisia a adoptat un comunicat intitulat „Reflecții privind susținerea de Comunitatea Europeană

¹⁶ Voicu C., Ungureanu G. Globalizarea și criminalitatea financiar-bancară: curs pentru masterat. București: Universul Juridic, 2005. 447 p

¹⁷ Străuțiu E. Think tankurile europene de securitate. În: Studia Securitatis (Sibiu), Anul 6, 2012, nr.1, p.25-34

a RSS”. În acest comunicat se declara că UE susține RSS în peste 70 de țări. Prin recomandările UE în domeniu este etalată importanța pe care instituțiile europene o atribuie RSS în țările cu care are semnate Planuri de acțiuni, cum este cazul Republicii Moldova.

Susținerea în continuare a reformelor sectorului de securitate inițiate în Republica Moldova devine o perspectivă importantă pentru asigurarea controlului asupra regiunii transnistrene. Pe de altă parte, printre subiectele cele mai importante pe care le expune o abordare a securității Republicii Moldova poate fi menționată și lipsa unei definiții acceptate în societate a interesului național. Interesele naționale ale unei țări deseori depind de raportul dintre interesele naționale ale diferiților actori de pe arena internațională, caracterul de concurență al acestor interese.

În Republica Moldova formarea și evoluția interesului național este afectat de deficitul de integritate teritorială a statului (ca urmare a tendințelor separatiste din sfînga Nistrului încununate cu existența de facto a formațiunii anticonstituționale rmn), de nivelul scăzut al democrației, de îmbinările paradoxale ale scopurilor democratice cu mijloace autoritare. Iar capacitățile reduse ale factorului de putere în reformarea democratică a țării au frânat până la urmă promovarea interesului național pe arena internațională. Totodată, interesul național al Republicii Moldova este permanent știrbit de interesul geostrategic al Rusiei prin amplasarea contingentului militar rusesc în raioanele din stînga Nistrului, prin trăgănarea evacuării lui, prin stimularea și susținerea regimului anticonstituțional de aici. Interesul Rusiei și problema secesionismului transnistrean rămân a fi izvorul insecurității în regiune și principalul obstacol al integrării europene a țării¹⁸.

Direcțiile politicii de stat în materie de securitate națională trebuie să fie orientate atît pentru asigurarea intereselor și valorilor naționale, cît și pentru prevenirea și soluționarea problemelor (amenințărilor, riscurilor, pericolelor și provocărilor) cu care se confruntă un stat. Excesul de uzitare a principiului de neutralitate ar fi trebuit să coincidă în măsură egală cu cel legat de dezvoltarea sistemului național de apărare. În aceste condiții, dar și al apariției noilor riscuri și vulnerabilități survenite în cadrul actualului sistem al securității internaționale, gen războiul hibrid, extinderea formelor noi ale terorismului, intensificarea tendințelor separatiste a determinat actuala guvernare de la Chișinău să revină asupra prevederilor Strategiei Securității Naționale. În alte state, spre exemplu în România, periodicitatea de elaborare și adoptare a unei noi strategii este practic, de o dată la trei ani¹⁹.

¹⁸ Voicu C., Ungureanu G. Globalizarea și criminalitatea financiar-bancară: curs pentru masterat. București: Universul Juridic, 2005. 447 p

¹⁹ Dincu A. Fața nedorită a globalizării: crima organizată și terorismul. <http://www.armyacademy.ro/biblioteca/anuare/2004/a28.pdf> (vizitat la 18.08.2021)

Proiectul noii Strategii, care în prezent, se află în proces de analiză la Președinția Republicii Moldova și consultare cu Academia de Științe a Moldovei, expune referințe noi care nu figurau anterior în actele oficiale. În acest proiect al Strategiei, în mod aparte pentru prima dată se propune declararea că pe continentul european NATO rămîne a fi Alianța politică și militară cu cele mai performante capacități militare și tehnologice, cel mai sporit nivel al coeziunii valorilor și al solidarității aliaților, în stare să asigure securitatea și apărarea colectivă în arealul de referință. În același rînd, Uniunea Europeană, în calitate de principală structură și comunitate economico-politică pe continent, constituie factorul integrant și stabilizator în cadrul sistemului european și internațional de securitate.

Printre noile riscuri și amenințări expuse în adresa securității naționale a Republicii Moldova un atare document pentru prima dată include:

Persistența instabilității regionale și a conflictului de pe teritoriul Ucrainei, factori ce limitează capacitatea Republicii Moldova în promovarea intereselor strategice: integrarea europeană, procesul de identificare a unor soluții politice, viabile privind soluționarea conflictului transnistrean în condițiile respectării suveranității și integrității sale teritoriale, asigurarea securității energetice și a intereselor comercial-economice ale statului.

Dinamizarea acțiunilor militare și de diversiune, războiul hibrid și potențialul extinderii zonei de instabilitate de pe teritoriul Ucrainei au influență directă asupra unor elemente, grupuri cu viziuni extremiste din Republica Moldova și păstrează riscul extinderii conflictului pe teritoriul Republicii Moldova.

Extinderea presiunilor politice externe manifestate prin: acordarea de susținere economică, militară și politică regimului neconstituțional de la Tiraspol; impunerea restricțiilor artificiale în accesul produselor moldovenești pe piețele tradiționale, inclusiv blocarea accesului cetățenilor Republicii Moldova pe piața muncii din alte țări; aplicarea tratamentului diferențiat în raport cu părți ale teritoriului vamal unic al Republicii Moldova (rmn, UTA Găgăuzia).

Dependența exagerată de resursele energetice, rețelele de distribuire și/sau furnizorii controlați de un singur stat, combinate cu valorificarea limitată a resurselor energetice alternative. Persistența riscului sporit al atacurilor cibernetice asupra infrastructurilor informaționale și a obiectivelor de importanță strategică ale țării.

Aportul Republicii Moldova la consolidarea sistemului securității internaționale s-a intensificat în urma semnării Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, semnat la Bruxelles la 27 iunie 2014 și se dezvoltă în cadrul Politicii Europene de Vecinătate și al Parteneriatului Estic. Consolidarea cooperării în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comune servește

intereselor de durată ale Republicii Moldova, integrarea europeană rămânând, conform proiectului noii Strategii, obiectivul strategic ireversibil al agendei interne și externe a Republicii Moldova. Unul dintre capitolele incluse în Acordul de Asociere RM-UE se referă la Politica de Securitate. Disponibilitatea Republicii Moldova de a fi implicată în aranjamentele Politicii de Securitate și Apărare Comună a UE a fost inclusă în Programul de Activitate al Guvernului „Integrare Europeană, Libertate, Democrație, Bunăstare” pentru anii 2011-2014.

Acordul de Asociere prevede și cooperarea internațională în domeniul luptei împotriva terorismului. Părțile convin să colaboreze la nivel bilateral, regional și internațional pentru a preveni și a combate terorismul în conformitate cu dreptul internațional, cu rezoluțiile ONU în domeniu, cu standardele internaționale în domeniul drepturilor omului, cu dreptul refugiaților și cu dreptul umanitar. La același spectru de idei se referă și la cooperarea părților pentru a preveni utilizarea sistemelor lor financiare și a celor nefinanciare relevante în scopul spălării veniturilor provenite din activități infracționale, precum și în scopul finanțării terorismului.

Republica Moldova participă intens la activitatea sistemului internațional de securitate, aplicând eficient oportunitatea oferită de IPAP și UE de a participa de rînd cu alte state partenere. În acest sens, autoritățile naționale urmează să formuleze o poziție definită cu privire la Politica de Securitate și Apărare Comună, care este un element distinct al Politicii Externe și de Securitate Comune a Uniunii Europene și reflectă aspirațiile Uniunii Europene de a asigura securitatea comună prin cooperare multilaterală în cadrul Uniunii Europene și cu participarea partenerilor din exterior. PSAC este o continuare a Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA), lansată în decembrie 1998 și a luat naștere ca unul dintre elementele Politicii Externe și de Securitate Comune a Uniunii Europene (PESC), care la rîndul său a fost dezvoltată în cadrul tratatelor de bază ale UE.

Republica Moldova cooperează cu structurile internaționale de securitate în domeniile prevenirii și soluționării conflictelor, gestionării crizelor, combaterii terorismului și neproliferării armelor de distrugere în masă. În calitate de element al sistemului securității internaționale, țara noastră participă la eforturile globale, regionale și sub-regionale de promovare a stabilității și securității internaționale prin cooperarea în cadrul UE, NATO, ONU, OSCE și alte organizații internaționale în domeniu.

Strategia de modernizare a Serviciului de Informații și Securitate prevede asigurarea independenței Serviciului, eficientizarea capacităților instituționale, precum și implicarea societății civile în procesul de asigurare a securității statului. Aceste obiective se referă la sporirea potențialului operațional de analiză, evalua-

re, planificare și alocarea resurselor necesare acestui sector, iar implicarea societății civile presupune încurajarea fiecărui cetățean de a participa activ la asigurarea securității. Strategia punctează și dotarea cu tehnică performantă, și asigurarea cu salarii decente a personalului Serviciului, și asigurarea garanțiilor sociale pentru ofițerii de informații și securitate. În contextul politicii de integrare a Republicii Moldova în structurile Uniunii Europene, SIS își propune ca imperativ aderarea la platformele informative regionale, stabilirea și promovarea relațiilor bilaterale și multilaterale cu instituțiile de profil de pe arena internațională. Scopul urmărit în această interacțiune este orientat spre realizarea intereselor fundamentale de securitate națională și implicarea activă a SIS în crearea unui climat adecvat de securitate regională și europeană, având ca finalitate promovarea imaginii Republicii Moldova nu doar în calitate de consumator, dar și generator de securitate.

În concluzie securitatea națională a Republicii Moldova nu poate fi concepută în afara contextului securității internaționale, iar în cadrul eforturilor de integrare europeană a țării noastre, o atenție deosebită se acordă intensificării cooperării cu UE, orientată spre consolidarea securității naționale și a celei regionale. Rolul țării noastre în cadrul sistemului securității internaționale este determinat de mai mulți factori, printre care interesele naționale; principalele amenințări, riscuri și vulnerabilități la adresa securității naționale; principalele repere ale politicii externe și politicii de apărare; căile de asigurare a securității naționale. Securitatea națională a Republicii Moldova nu poate fi concepută în afara contextului securității internaționale, iar în cadrul eforturilor de integrare europeană a țării noastre o atenție deosebită se acordă intensificării cooperării cu UE, orientată spre consolidarea securității naționale și a celei regionale. Rolul țării noastre în cadrul sistemului de securitate internațională este determinat de mai mulți factori, printre care: interesele naționale; principalele amenințări, riscuri și vulnerabilități la adresa securității naționale; principalele repere ale politicii externe și ale politicii de apărare; căile de asigurare a securității naționale.

Referințe bibliografice:

1. Сатановский Е. Глобализация террора и его последствия. // Международная жизнь, 2001, №9-10, с.17-25.
2. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire al aprobarea Concepției reformei militare, nr.1315 din 26.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002 nr.117
3. Convenția europeană pentru reprimarea terorismului din 27.01.1977. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.456-XIV din 18.06.99. În: Tratatate internaționale, 2001, vol. 28, p.74

4. Convenția europeană cuprindere la controlul achiziționării și deținerii armelor de foc de către particulari din 28.06.1978, ratificată prin Legea nr.1578-XV din 20.12.2002. În: Monitorul Oficial, 2002, nr.190
5. Convenția referitoare la infracțiuni și la anumite acte săvârșite la bordul aeronavelor din 14.09.1963. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.766-XIII din 06.03.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.19
6. Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile din 23.09.1971. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.766-XIII din 06.03.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.19
7. Legea Republicii Moldova cu privire la apărarea națională, nr.964 –XII din 17.03.1992. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1992, nr.3/68 (abrogată la 19.09.2003)
8. Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova, nr.153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.170-175
9. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Concepției sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al populației” și a Regulamentului cu privire la Registrul de stat al populației, nr.333 din 18.03.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.43-45
10. Sîli V., Pleșca R. Finanțarea terorismului: aspecte privind particularitățile contractării. Chișinău, 2008. 124 p.
11. Legea privind Declarația de Independență a Republicii Moldova, nr.691 din 27.08.1991. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1991, nr.11-12
12. Convenția pentru reprimarea capturării licite a aeronavelor din 6.12.1970. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.766-XIII din 06.03.1996. În: Monitorul Oficial, 1996, nr.19
13. Eșanu C. Politica de securitate a Republicii Moldova în spațiul Sud-Est European: avantaje și perspective. În: Studii internaționale: viziuni din Moldova (publicație periodică științifico-metodică), vol.I, 2006, nr.1, p.284-288
14. Tratat cu privire la forțele armate convenționale în Europa, nr.1990 din 19.11.1990. În: Tratatate internaționale, 1998, nr.3
15. Convenția pentru reprimarea capturării ilicite a aeronavelor din 6.12.1970. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.766-XIII din 06.03.1996. În: Monitorul Oficial, 1996, nr.19
16. Voicu C., Ungureanu G. Globalizarea și criminalitatea financiar-bancară: curs pentru masterat. București: Universul Juridic, 2005. 447 p.
17. Străuțiu E. Think tankurile europene de securitate. În: Studia Securitatis (Sibiu), Anul 6, 2012, nr.1, p.25-34
18. Voicu C., Ungureanu G. Globalizarea și criminalitatea financiar-bancară: curs pentru masterat. București: Universul Juridic, 2005. 447 p.
19. Dincu A. Fața nedorită a globalizării: crima organizată și terorismul. <http://www.armyacademy.ro/biblioteca/anuare/2004/a28.pdf> (vizitat la 18.08.2021)

Bun de tipar 07.12.2021 Formatul 16,5 ×24,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 14,5

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1